
Україна

ДИПЛОМАТИЧНА

НАУКОВИЙ ЩОРІЧНИК

Випуск перший

Упорядники

*Борис Гуменюк, Павло Кривонос,
Сергій Грабар, Анатолій Денисенко*

Київ - 2000

УКРАЇНА ДИПЛОМАТИЧНА

НАУКОВИЙ ЩОРІЧНИК

Видається з листопада 2000 року

ВИПУСК ПЕРШИЙ

Засновники:

Дипломатична академія
при Міністерстві закордонних справ України
Генеральна дирекція
по обслуговуванню іноземних представництв
Київської міської державної адміністрації
Історичний клуб “Планета”

Головний редактор
кандидат історичних наук *Анатолій Денисенко*

Перший заступник головного редактора
Сергій Грабар

Заступник головного редактора
доктор історичних наук *Борис Гуменюк*

Заступник головного редактора
доктор історичних наук *Віталій Чишко*

Відповідальний секретар
Павло Орленко

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Іван Курас, віце-президент НАН України, академік НАН України,
доктор історичних наук

Володимир Ялович, заступник Київського міського голови

Павло Кривонос, генеральний директор Генеральної дирекції по обслуговуванню іноземних представництв Київської міської державної адміністрації

Борис Гуменюк, ректор Дипломатичної Академії при МЗС України, доктор історичних наук, заступник головного редактора

Леонід Губерський, директор Інституту міжнародних зносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка, член-кореспондент НАН України, доктор філософських наук

Павло Сохань, директор Інституту української археографії та джерелознавства НАН України ім. М.С. Грушевського, член-кореспондент НАН України, доктор історичних наук

Петро Сардачук, заступник міністра закордонних справ України

Анатолій Орел, заступник Глави адміністрації Президента України

Віталій Чижко, директор Інституту біографічних досліджень Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського, доктор історичних наук, заступник головного редактора

Микола Держалюк, помічник прем'єр-міністра України, доктор історичних наук

Володимир Сергійчук, директор Центру українознавства Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор історичних наук

Всеволод Наулко, завідувач відділом Інституту української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського НАН України, член-кореспондент НАН України, доктор історичних наук

Сергій Грабар, директор дирекції “Дипсервісу” Генеральної дирекції по обслуговуванню іноземних представництв, перший заступник головного редактора

Анатолій Денисенко, голова Історичного клубу “Планета”, кандидат історичних наук, головний редактор

Олександр Скрипнюк, начальник управління ВАКу, член-кореспондент Академії педагогічних наук, член-кореспондент Академії правових наук України, доктор юридичних наук

Володимир Ляхощкий, директор Українського державного науково-дослідного інституту архівної справи та документознавства, кандидат історичних наук

Володимир Різун, директор інституту журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор філологічних наук

Олександр Медовніков, начальник управління державного протоколу Міністерства закордонних справ України

Павло Орленко, відповідальний секретар

Володимир ЯЛОВИЙ

Слово до читача

Народився 2 вересня 1953 р. Заступник Київського міського голови — секретар міської Ради. Голова координаційної ради з питань розміщення у місті Києві офіційних представництв іноземних держав і міжнародних організацій. Закінчив Криворізький гірничорудний інститут. Працював на Київському верстатобудівельному об'єднанні, головою виконкому Радянського району м. Києва, начальником управління Міністерства закордонних справ України. Має дипломатичний ранг радника першого класу. Нагороджений медаллю “В пам'ять 1500-річчя Києва”, відзнакою Президента України — орденом “За заслуги” III ступеня.

Україна дипломатична. Назва ця вбирає у себе багато понять. Насамперед, засвідчує, що Україна є самостійною і відомою у світі державою, з якою підтримують дипломатичні стосунки майже всі країни нашої планети.

Україна посіла помітне місце серед держав земної кулі. Ось лише кілька фактів. З нами встановили дипломатичні зносини Сполучені Штати Америки, Канада, країни Південної Америки, Західної Європи. Маємо партнерські відносини з Росією, Польщею, Азербайджаном, Білоруссю, Грузією. З нами прагнуть дружити Африканський континент і далека Австралія, великі і малі країни...

Україна стала відомою у світовому товаристві. Значимо, не просто як державна номінація, а як країна політично ангажована, з великим природним, економічним потенціалом, з самобутньою національною культурою. Наші мелодійні, ліричні, сповнені смутку й гумору

пісні, запальні танці, унікальні своєю завершеністю архітектурні творіння... Історична і культурна спадщина справляє досить сильне враження на світову громадськість. Та й справді, нам, українцям, є чим пишатися. У нас свої славні традиції, в яких нерозривно поєднані легендарна історія і самобутня культура.

Якось так несправедливо склалося, що впродовж століть величезний пласт минулого нашого народу залишався тривалий час незнаним світовому загалу. На те були свої причини. Давня праукраїнська держава, діяльність її наступниці Київської Русі — України, Козацька Республіка, з якою за честь вважали мати стосунки на державному рівні Туреччина, Польща, Росія, нарешті, народжена у минулому столітті Українська Народна Республіка, визнана тоді багатьма країнами світу, — всі ці історичні реалії безапеляційно заперечувалися Російською імперією, великоросійським комуністичним тоталітарним режимом, та й досі залишаються більшом в оці теперішнім прихильникам «великої неделимої Росії».

Подолавши тиск зовнішніх і внутрішніх супротивників, Україна стала незалежною державою. Завершуючи своє перше десятиліття самостійності, є всі підстави твердити, що цей час не минув даремно для становлення нової держави. Для утвердження належного їй авторитету у світовій спільноті.

Наше видання, власне, і розповідає про минуле і сучасне української дипломатії, її місце у світовому вимірі. Читачі мають змогу доторкнутися до захоплюючої історії зародження міжнародних стосунків за часів Київської Русі, поринути у події минулих століть, коли державну політику вершили династичні шлюби, стати сучасниками жорстокого середньовіччя, коли лицарство і підступність виступали основними чинниками у вирішенні долі держав і стосунків між народами.

Зі сторінок альманаху постануть малознані широкому загалу факти та події дипломатичного життя Української Народної Республіки, діяльність українських послів, спогади сучасників того надзвичайно цікавого пе-

ріоду, а також розповіді про перші кроки нової української дипломатії. Це далеко не повний перелік матеріалів пропонуваного громадськості першого випуску щорічного наукового альманаху «Україна дипломатична», засновниками якого є Дипломатична академія при Міністерстві закордонних справ України, Генеральна дирекція по обслуговуванню іноземних представництв, Історичний клуб «Планета». Додамо, що у цьому випуску вперше друкуються систематизовані біографічні дані про послів України в інших державах та послів зарубіжних країн в Україні.

Сподіваємося, що видання щорічника «Україна дипломатична» знайде свого вдячного читача і матиме довге творче життя, слугуватиме подальшому утвердженню України у світовому товаристві.

НАШІ ПУБЛІКАЦІЇ

Борис ГУМЕНЮК

Перші кроки Дипломатичної академії

Народився 1953 року в снт Муровані Курилівці на Вінничині. Закінчив Київський університет ім. Т. Шевченка, факультет міжнародних відносин та міжнародного права, доктор історичних наук, професор, ректор Дипломатичної академії при МЗС України. Має ранг Надзвичайного і Повноважного Посла. Автор (співавтор) ряду монографій з питань міжнародних відносин, понад 70 статей та методичних розробок.

Організаційно-методичні засади

Дипломатичну академію України засновано Указом Президента держави Л.Д.Кучми від 30 травня 1995 року та Постановою Кабінету Міністрів України від 20 липня 1996 року «Про Дипломатичну академію України при Міністерстві закордонних справ України».

Загальне керівництво роботою академії здійснює Наглядова рада, утворена Розпорядженням Президента України від 31 січня 1996 року. До її складу входять представники МЗС, Адміністрації Президента, Кабінету Міністрів, Комітету України у закордонних справах та зв'язках з СНД, Міністерства освіти, Міністерства зовнішньоекономічних зв'язків торгівлі та ряду інших державних структур.

Практична діяльність цього навчального закладу в системі органів зовнішніх зносин України розпочалася 2 вересня 1996

року, базуючись на кращих кадрових, науково-методичних, інтелектуальних здобутках української школи підготовки фахівців-міжнародників, започаткованої ще в 1944 році Київським Державним університетом ім. Тараса Шевченка та рядом академічних інститутів української академії наук¹.

У 1998 році Академія пройшла державну акредитацію в Міністерстві освіти України, за ухвалою якої затверджено спеціальність «Магістр зовнішньої політики».

Основними завданнями в діяльності Дипломатичної академії є:

- підготовка на базі вищої освіти, перепідготовка та підвищення кваліфікації дипломатичних і консульських працівників в системі МЗС, а також фахівців інших державних органів, що працюють в галузі зовнішніх зносин України та для роботи в міжнародних організаціях;

- підготовка за контрактами для потреб недержавних структур різних форм власності;

- здійснення науково-дослідних робіт в галузі міжнародних зносин, зовнішньої політики та дипломатії;

- вивчення слухачами досвіду зовнішньої політики, дипломатичної і консульської служби України та іноземних держав, міжнародно-правових проблем, засвоєння дипломатичного протоколу.

Відповідно до покладених на неї завдань Дипломатична академія:

- розробляє базові вимоги до освітнього та професійного рівня працівників центрального апарату МЗС, дипломатичних і консульських представництв за кордоном, спеціалістів для роботи в міжнародних організаціях та державних органах, що займаються питаннями зовнішніх зносин України, здійснює перевірку їх професійної підготовки, тестування, атестації;

- визначає зміст, методи, форми і засоби навчального процесу;

- готує і видає підручники, навчальні посібники та науково-методичні розробки за профілем академії;

- проводить за договорами з підприємствами, установами та організаціями наукові дослідження з актуальних проблем теорії і практики міжнародних зносин, міжнародного права, дипломатичної і консульської служби та з інших питань, включених до планів наукової роботи Академії.

Отже, головне завдання Дипломатичної академії, що впли-

ває з Указу Президента “Про Положення про дипломатичну службу в Україні” — готувати висококваліфікованих спеціалістів, які б забезпечували ефективну роботу дипломатичної та консульської служб в системі Міністерства закордонних справ України та інших державних органах зовнішніх зносин України.

Методичне обґрунтування та пояснення змісту, форм і методів навчального процесу з метою його найефективнішої орієнтації на підготовку висококваліфікованих фахівців у сфері дипломатії та зовнішньополітичної діяльності держави закладене в «Концепції підготовки магістрів зовнішньої політики в Дипломатичній академії України при Міністерстві закордонних справ України в 1999 — 2004 рр.»

Основні принципи концепції:

- функціональна академічна підготовка;
- комплексне поєднання дисциплін загальноосвітньої та фундаментальної професійної підготовки;
- ефективна організація навчальної та науково-дослідницької діяльності слухачів;
- розширення та удосконалення ефективності практики слухачів;
- розширення та підвищення результативності практичної роботи слухачів;
- удосконалення навчально-виховної роботи;
- цільова система підготовки фахівців за державним замовленням, юридичних осіб недержавного сектору.

Освітньо-кваліфікаційний рівень фахівців у Дипломатичній академії підтверджується званням магістра за спеціальністю — “зовнішня політика”. Кваліфікація магістра у сфері зовнішньої політики передбачає підготовку слухачів за двома спеціальностями: зовнішня політика та дипломатія; право зовнішніх зносин.

Магістр зовнішньої політики — це висококваліфікований фахівець, ґрунтовно підготовлений до практичної дипломатичної діяльності. Профіль підготовки його визначається освітньо-професійною програмою спеціальності.

Магістр має вирішувати науково-практичні та аналітичні завдання, пов’язані з забезпеченням зовнішньополітичної діяльності, зміцненням авторитету своєї держави на світовій арені; володіти не менш як двома іноземними мовами.

Успішна державна атестація на ступінь магістра дозволяє відповідному фахівцеві обіймати вищу, ніж до вступу в Дипло-

матичну академію, посаду в структурних підрозділах міністерств, установ та організацій, які здійснюють зовнішньополітичні, науково-технічні та культурні зв'язки з зарубіжними країнами, в органах державної влади та управління, а також викладацькі посади у вищих навчальних закладах III–IV рівнів акредитації².

Реалізація концепції підготовки магістрів зовнішньої політики потребує здійснення комплексу заходів організаційного, інформаційного, наукового, методичного, матеріально-технічного, фінансового та кадрового забезпечення.

Перебіг навчального процесу

Навчання в Академії провадиться за денною формою, організовується за державним контрактом (замовленням) і за договорами між Академією та замовниками (цільова підготовка). Термін навчання в Академії — 24 місяці.

На навчання до Академії за державним контрактом (замовленням) приймаються громадяни України віком до 40 років, які мають вищу освіту, стаж роботи в системі МЗС не менше, як два роки, в інших державних органах — не менше як три роки і за своїми посадовими обов'язками займаються питаннями зовнішніх відносин України.

На час навчання в Академії, слухачі, зараховані за державним контрактом, забезпечуються стипендією в розмірі середньої заробітної плати за попереднім місцем роботи. Слухачам з інших міст надається гуртожиток.

Навчальний процес в Дипломатичній академії організований і проводиться згідно з вимогами до навчального процесу в вузах ІУ рівня акредитації. Найпоширенішими формами навчального процесу, крім лекційних курсів, є практичні заняття, круглі столи, ролеві ігри, семінари, диспути тощо.

Керівним органом, що спрямовує життєдіяльність ДАУ в усіх сферах, виступає Вчена рада вищого навчального закладу, створена в 1997 році. В її складі 11 осіб (4доктори наук та 5 кандидатів наук).

За її рекомендацією на підставі ухвали Атестаційної колегії Міністерства освіти України № 4–3–9/2 від 23.10.1997 року викладачам Академії надаються вчені звання “доцент” і “профе-

сор” (у 1998 році докторові історичних наук Ткаченку В.М. присвоєно вчене звання “професор”).

Під керівництвом ректорату та Вченої ради ДАУ в навчальному закладі працюють дві кафедри: кафедра зовнішньої політики та міжнародного права й кафедра іноземних мов. Їх очолює доц. Тупчієнко Л.С. і Шпак Н.А.

Усього роботу Академії у 1998/1999 навчальному році забезпечують 62 викладачі, з них 13 докторів наук, 32 кандидати наук.

ДАУ при МЗС України постійно працює над зміцненням свого кадрового потенціалу. (З 43 викладачів кафедри зовнішньої політики та міжнародного права — 4 штатні, а з 19 викладачів кафедри іноземних мов — 7 штатних).

Усі дисципліни, що викладаються в Академії, забезпечені тематичними планами, програмами та навчально-методичними матеріалами. З багатьох предметів викладачі підготували тексти лекцій, що друкуються і роздаються слухачам. Так, завідувач кафедри зовнішньої політики та міжнародного права доцент Тупчієнко Л.С. і доцент цієї ж кафедри Хонін В.М. опублікували тексти лекцій своїх дисциплін. В Академії видається “Вісник Дипломатичної академії”, опубліковано 3 навчальні посібники, 2 монографії, близько 70 наукових статей, 35 науково-методичних розробок тощо.

У 1999—2005 роках передбачається видання підручників, навчальних посібників та курсів лекцій з нормативних дисциплін, авторських курсів.

Навчальний процес у Дипломатичній академії побудований за модульно-рейтинговою системою. Кожна дисципліна ґрунтується на тематичних блоках (модулях), а слухачі під час навчання повинні набрати певну кількість балів (рейтинг успішності). Така система дає слухачам змогу проаналізувати значно більший обсяг матеріалу, мобілізує навчальну дисципліну і забезпечує високу якість знань. Завдяки цьому скорочується непродуктивні витрати часу під час сесій, досягається економія по розрахунку годин, відведених для теоретичних курсів.

У Академії визначається не лише рівень успішності слухачів. Тут регулярно проводяться опитування по рейтингу викладання. Анкетування в період становлення дає поштовх для постійної роботи щодо вдосконалення навчальних планів, визначення найкращих курсів, пошуків викладачів вищої кваліфікації.

Відвідування занять в Академії обов’язкове³.

Викладання іноземних мов

Підготовка магістрів у сфері зовнішньої політики включає в себе вільне володіння двома іноземними мовами.

Крім викладання мов, визнаних ООН як мови міжнародного спілкування, в Дипломатичній академії вивчаються мови відповідно до подальшої спеціалізації слухачів Дипломатичної академії за регіонами та країнами за замовленням МЗС України, інших центральних органів виконавчої влади.

Викладання іноземних мов у Дипломатичній академії підпорядковано підготовці магістрів зовнішньої політики, а також майбутній дипломатичній діяльності випускників.

Такий підхід передбачає налагодження зв'язків між кафедрою іноземних мов ДАУ та кафедрою іноземних мов ІМВКУ, Курсами іноземних мов МЗС України, забезпечення слухачів підручниками, аудіо- та відеоматеріалами, практичне застосування лінгвфонних та інших технічних засобів навчання.

Вивчення іноземної мови забезпечується двома нормативними курсами (іноземна мова та теорія і практика перекладу), а також спецкурсами (країнознавство, дипломатичне листування тощо).

Вивчення другої іноземної мови на вибір розпочинається з другого семестру першого року навчання.

У міру розвитку Дипломатичної академії планується створити ще такі кафедри: дипломатичної та консульської служби; міжнародної інформації; порівняльного правознавства. У 1998 році в Академії здійснено перший випуск магістрів зовнішньої політики. Всього Академію закінчило 42 особи, з них 18 — з відзнакою. Переважна більшість випускників (28) отримала роботу в системі МЗС України.

Щороку до Академії, згідно із затвердженими правилами прийому, приймається до 50 громадян України. Таким чином, загальна кількість слухачів нашого навчального закладу, враховуючи дворічний цикл навчання, коливається в межах 100 осіб.

Практичне навчання слухачів

Професійна практика слухачів Дипломатичної академії є важливою частиною підготовки магістрів у сфері зовнішньої політики, орієнтації їх на виконання завдань, які постануть перед ними у практичній роботі в сучасних політичних умовах.

Практика становить важливий складник навчального процесу в Дипломатичній академії поряд із комплексом теоретичних лекційних курсів, семінарів та інших активних форм навчання. Вона має на меті завершити фахову освіту й підготувати слухачів до виконання ними конкретних службових обов'язків. Цей вид навчального процесу включає: професійно-тематичну практику в центральному апараті МЗС та закордонних представництвах, відповідних органах державної влади й управління; практику зі стажуванням у вітчизняних і зарубіжних навчальних закладах, дослідних центрах та осередках, закордонних представництвах України, інших установах; а також переддипломну наукову практику для написання і захисту магістерських дисертацій.

Практика неодмінно повинна враховувати лінгвістичний аспект, даючи слухачеві змогу вдосконалити активне (усне і письмове) володіння іноземними мовами, водночас дозволяючи перевірити ступінь придатності до праці в іншомовному середовищі (переклад, переговори, документація).

Практика має індивідуальний характер і виходить з намірів МЗС щодо можливостей використання кожного окремого слухача на конкретній посаді, місці роботи й перспектив його кар'єри та наступного просування по службі. Вона тематично взаємопов'язана з підсумковою працею, яка захищатиметься на здобуття ступеня магістра зовнішньої політики.

Узвичаєною практикою в Академії стало стажування слухачів за кордоном. За ухвалою МЗС України в 1997 році 21 слухач Академії, а в 1998 — 13 слухачів відбули стажування в посольствах та представництвах нашої країни за кордоном. Набутий досвід та практика дозволили 15 слухачам обійняти відповідні посади в закордонних установах України після закінчення Академії.

Слухачі постійно мають нагоду відбувати короткотермінові стажування за кордоном: у Франції, Німеччині, Великій Британії, Іспанії, Швейцарії та США. Вони знайомляться з рівнем, методами та змістом підготовки дипломатів цих країн⁴.

Підготовка фахівців — громадян зарубіжних країн та міжнародні зв'язки

Одним з важливих завдань діяльності Дипломатичної академії України при Міністерстві закордонних справ України є підготовка фахівців для зарубіжних країн.

Всі іноземні громадяни проходять навчання або за міждержавними угодами України з країною, громадянами якої вони є, або на основі індивідуальних контрактів з відповідною оплатою за навчання.

Підготовка іноземних громадян здійснюється за такими напрямками:

- підготовка для вступу до ДАУ при МЗС України з обов'язковим вивченням української мови (до 1 року);

- підготовка магістрів з наданням другої вищої освіти за спеціальністю “зовнішня політика” із відповідною спеціалізацією.

Варто наголосити, що з самого початку своєї діяльності Дипломатична академія стала відкритим міжнародним навчальним закладом. Так, серед першого набору слухачів є представниця МЗС Киргистану, досвідчений дипломат Абдираїмова Р.А., яку було призначено заступником міністра закордонних справ Киргизької Республіки. Безперечно, такому високому призначенню сприяла дипломатична освіта, отримана нею в Академії.

Є всі підстави твердити, що підготовка дипломатичних кадрів для іноземних держав стає одним з пріоритетних напрямів роботи Академії⁵.

Міжнародні контакти Дипломатичної академії розвиваються, насамперед, в межах міжурядових угод України про підготовку національних кадрів, а також на основі двосторонніх угод про співробітництво, що укладаються між Дипломатичною академією та відповідними закладами зарубіжних країн, науковими організаціями та фірмами.

Угодами передбачається взаємний обмін викладачами і студентами, проведення спільних науково-теоретичних конференцій, семінарів, виконання спільних проєктів і програм, обмін науковою літературою, подання методичної і технічної допомоги, виділення стипендій кращим слухачам, тощо.

Такі угоди в 1996—1998 роках було підписано з Дипломатичними Академіями Росії, Казахстану, Єгипту, Хорватії з метою постійного обміну інформацією щодо методики навчання, проведення спільних наукових досліджень, обміну літературою та публікаціями. Так, для Дипломатичної академії МЗС Росії в 1998 році було дібрано та надіслано науково-методичну літературу для вивчення української мови, знайомства з українською історією, культурою, політичним життям.

Міжнародні зв'язки Дипломатичної академії із зазначених напрямів успішно розвиваються з відповідними навчальними закладами Російської Федерації, Німеччини, Кореї, Франції, Голандії, США, Австрії. Відкрилися можливості для розширення географії міжнародного співробітництва із зарубіжними партнерами у Швеції, Іспанії, Великобританії, Туреччині, Китаї, Японії.

Дипломатична академія України підтримує ділові контакти з багатьма дипломатичними представництвами закордонних держав у Києві. За останній час перед слухачами Академії виступили з лекціями голови посольств Німеччини, Хорватії, Великої Британії, Японії. Це дало унікальну нагоду слухачам та викладачам ДАУ отримувати з першоджерел інформацію про розвиток стосунків України з іншими державами.

Постійно практикується читання лекцій в Академії іноземними фахівцями з Канади, Німеччини, Франції, США, інших країн світу.

Плідні контакти налагоджено з державними та громадськими фундаціями різних країн. Серед них Товариство Карла Дуйсберга, Фонд Конрада Аденауера тощо. За допомогою Товариства Карла Дуйсберга щорічно організуються виступи німецьких професорів та дипломатів в Академії, а групи слухачів беруть участь у ролевій грі та курсах мовної практики Дипломатичної школи МЗС ФРН у Бонні. З метою заохочення ТДК двічі на рік надає стипендії кращим слухачам Академії. У 1998/99 навчальному році було загалом виділено 3 стипендії у першому семестрі та 6 стипендій у другому семестрі на загальну суму 16200 німецьких марок.

Дипломатична академія України добре відома далеко за межами країни. Свідченням міжнародного визнання ДАУ є участь ректора, інших співробітників навчального закладу в численних міжнародних конференціях та симпозіумах з проблем світової дипломатії. ДАУ — засновник мережі підготовки дипломатів у рамках Центрально-Європейської Ініціативи. У 1997 році ДАУ при МЗС України стала членом міжнародної неурядової асоціації дипломатичних академій та інститутів міжнародних зносин Старого і Нового світу.

Широкі міжнародні зв'язки Дипломатичної Академії дозволили їй частково роз'язувати проблему матеріально-технічного забезпечення адміністративної та навчально-методичної діяль-

ності. В рамках програм технічної допомоги з боку урядів Республіки Корея, ФРН та США Академія поповнила книжковий фонд бібліотеки, отримала легковий автомобіль, міні-АТС, офісне обладнання, лінгафонний кабінет, комп'ютерний клас.

Науково-дослідна робота Академії

Науково-дослідна робота професорсько-викладацького складу Академії є складовою частиною загально української наукової школи “Генезис та особливості сучасних міжнародних зносин”.

Програма охоплює дослідження системи сучасних міжнародних зносин з таких напрямів: “Проблеми зовнішньополітичного забезпечення входження України до світового співтовариства наприкінці ХХ — на початку ХХІ сторіч” (спеціалізація — зовнішня політика та дипломатія) та “Міжнародне право і захист суверенітету української держави” (спеціалізація — право зовнішніх зносин).

Важливою формою науково-дослідної роботи стане проведення національних і міжнародних наукових та науково-практичних конференцій, симпозіумів, круглих столів з проблем міжнародних зносин і міжнародного права, порівняльного державотворення та політики нових незалежних націй. На базі Дипломатичної академії передбачено видання наукового збірника “Вісник Дипломатичної академії України”.

Роль важливої ланки науково-дослідної роботи в Дипломатичній академії відіграє бібліотека, оснащена сучасними комп'ютерними та технічними засобами.

У 1998 році вийшов у світ «Науковий Вісник Дипломатичної академії України», в якому опубліковано результати основних дисертаційних положень з історичних, юридичних та політичних наук.

У 1997—1998 роках в Академії відбулися дві наукові конференції, а в березні 1998 року ДАУ при МЗС України разом з МЗС України та Інститутом стратегічних досліджень АН України організувала міжнародну науково-практичну конференцію «Геополітичне майбутнє України», матеріали якої опубліковані в однойменному науковому збірнику⁶. 10—11 грудня 1998 року Академія була співорганізатором УІ Всеукраїнських читань, присвячених 50-річчю Загальної Декларації прав людини.

Слухачі Дипломатичної академії постійно беруть участь у науково-дослідній роботі шляхом участі в діяльності наукових проблемних груп на кафедрах, публікації наукових праць у “Віснику Дипломатичної академії”, інших виданнях, зокрема у журналі “Політика і час”, “Міжнародне право”, тощо.

Підвищення кваліфікації кадрів дипломатичної служби України

Для підготовки висококваліфікованих кадрів дипломатичної служби країни конче потрібно мати відповідний кадровий потенціал⁷.

Це завдання можна здійснити такими шляхами:

- залученням до навчальної, методичної та наукової роботи в Дипломатичній академії викладачів найвищої кваліфікації, науковців та фахівців-практиків з Національного університету імені Тараса Шевченка, Інституту міжнародних зносин при Національному університеті імені Тараса Шевченка, інших вузів, наукових установ, організацій, міністерств і відомств України;

- запрошенням до читання лекцій та проведення науково-дослідної роботи відомих вчених та фахівців зарубіжних країн на основі окремих угод про співробітництво між Дипломатичною академією та установами цих країн;

- організацією підготовки та підвищення кваліфікації професорсько-викладацького складу в Дипломатичній академії;

У Дипломатичній академії створюється система підвищення кваліфікації професорсько-викладацького складу, яка передбачає:

- навчання в аспірантурі для здобуття наукового ступеня кандидата наук;

- навчання в докторантурі чи переведення на посаду старшого наукового співробітника для здобуття наукового ступеня доктора наук;

- надання відпусток викладачам для завершення дисертаційних робіт, підготовки підручників, навчальних посібників, нових курсів;

- планове стажування в інших вузах і наукових установах України, відповідних державних органах, зокрема Міністерстві закордонних справ;

- направлення для ознайомлення з системою підготовки кадрів дипломатичної служби в зарубіжних країнах;
- регулярне ознайомлення всіх викладачів, аспірантів, докторантів та співробітників Дипломатичної академії з новітніми інформаційними технологіями. Усе це спрямоване на забезпечення істотного оновлення кадрового потенціалу та створення необхідного резерву кадрів Дипломатичної академії.

З цією метою доцільно відкрити відділення підвищення кваліфікації кадрів, на якому на замовлення МЗС, інших міністерств і відомств України працівники дипломатичної служби України, інших державних органів сфери зовнішніх зносин проходять навчання протягом 1—3 місяців з метою підвищення кваліфікації.

Програма підвищення кваліфікації передбачає набуття слухачами фахових знань за спеціальністю “зовнішня політика” із спеціалізаціями: історія міжнародних відносин та зовнішньої політики, право зовнішніх зносин з поглибленим вивченням спеціальних дисциплін для виконання дипломатичних та консульських функцій на найвищих посадових рівнях.

Система підвищення кваліфікації кадрів дипломатичної служби України передбачає застосування індивідуальних планів навчання з урахуванням побажань Управління кадрів МЗС України щодо кожного працівника, направлено на підвищення кваліфікації⁸.

Матеріально-технічне та фінансове забезпечення

З самого початку свого існування Дипломатична академія України функціонує на базі Інституту міжнародних зносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка за адресою вул. Мельникова 36/1. Крім того, для проведення занять Академія використовує аудиторний фонд, який належить ІПК Академії державного управління при Президентіві України та Інститутіві журналістики Київського Національного Університету.

Матеріальна база ДАУ нині недостатня для повноцінного функціонування сучасного вузу IV рівня акредитації, не адекватна вимогам, що відповідають світовому рівню підготовки магістра зовнішньої політики в XXI сторіччі.

Відчутно бракує службових приміщень для розміщення адміністративних і навчальних підрозділів Академії, а відсутність власного аудиторного фонду часто ускладнює відповідну організацію навчального процесу.

Щоправда, розпорядженням Кабінету Міністрів України № 868-р від 02.11.1998 року Академії виділено приміщення в будинку за адресою: вул.Житомирська, 2. Це безумовно дасть змогу Академії, за умов постійного фінансування, з одного боку, перетворитися на навчальний заклад, спроможний готувати фахівців дипломатичної служби світового рівня, а з другого, повністю розгорнути свою адміністративно-штатну структуру.

Отримання власного приміщення за вказаною адресою дозволить Дипломатичній академії охопити інші рівні навчання, серед яких передбачається навчання адміністративно-технічного персоналу диппредставництв України за кордоном, перепідготовки та підвищення кваліфікації дипломатів за десятимісячним та тримісячним циклом навчання, відкриття Центру перепідготовки та підвищення кваліфікації державних службовців, що працюють у сфері міждержавних зносин. Це відповідатиме виконанню Указу Президента України від 18 вересня 1996 року, в якому на МЗС України покладається завдання координувати діяльність органів виконавчої влади у сфері зовнішніх зносин та контролювати належне виконання зобов'язань України, що випливають з міжнародних угод.

За весь час існування ДАУ не отримала достатніх бюджетних коштів для розвитку власної технічної бази.

За роки існування Академії фінансування в основному покривало витрати на зарплату співробітників та стипендію слухачам. Щодо виділення коштів на утримання установи, її розвиток, то воно не перевищувало 10% від потреб. Якщо з бюджету в 1997 році профінансовано лише виділених державою 55% коштів, то в 1998 році простежується тенденція зниження державного фінансування. Фінансування в 1998 році загальних потреб Дипломатичної академії було проведено в розмірі 31,6% від запланованих у єдиному кошторисі доходів та витрат закладу. З частини профінансованих коштів забезпечено потреби на виплату стипендії, на стажування слухачів у дипломатичних представництвах України за кордоном.

Затвердження базових положень має сприяти підвищенню ролі Дипломатичної академії в системі МЗС України як відом-

чого вищого навчального закладу IV рівня акредитації, що є головним освітнім, навчально-методичним та науково-практичним джерелом поповнення кадрової служби міністерства висококваліфікованими фахівцями⁹.

Навчання в Дипломатичній академії та її закінчення мають розглядатися співробітниками МЗС як одна з найпрестижніших цілей в їх професійній біографії. Умови добору, підготовки та працевлаштування випускників Дипломатичної академії з числа рекомендованих на навчання зовнішньополітичним відомством, повинні неухильно стимулювати прагнення співробітників МЗС самовдосконалюватися, підвищувати свій практичний та теоретичний рівень.

Отримання рекомендації для навчання в Дипломатичній академії від Мандатної комісії МЗС України має розглядатися як один з найвищих ступенів заохочення та визнання професійних якостей і незаперечної перспективності щодо подальшої дипломатичної кар'єри співробітника МЗС¹⁰. В існуючій системі ротації кадрів у міністерстві закордонних справ Дипломатична академія повинна посісти чільне місце.

Як і в кожній науковій, навчальній установі, господарській корпорації чи політичній партії, і в нашій академії вся робота має сенс лише тоді, коли ця робота націлена, зорієнтована на перспективу. Для Дипломатичної академії України ця перспектива органічно виростає з перспектив нашої молодої суверенної держави, перспектив реформування нашого суспільства, утвердження України як правової, соціальної, миролюбної держави.

Водночас є і специфіка нашої, так би мовити, "участі" у творенні цієї перспективи. Попри те, що зовнішня політика виростає з можливостей, ресурсів, потреб внутрішньої політики, наша робота не є пасивним віддзеркаленням внутрішньополітичного становища країни.

Вчені ДАУ активно досліджують проблеми міжнародного життя, становлення сучасного світового порядку з тим, щоб українська зовнішня політика ґрунтувалася на надійному науковому фундаменті, на засадах виваженого політичного розрахунку, довгостроковій стратегії мінімізації ризиків, максимізації вигод участі України у житті світового співтовариства.

Це, насамперед, всебічне з'ясування обставин і можливостей показу України як держави європейських цивілізаційних основ, культурно-ідеологічних засад. Це також наукове обґрунтування

перспектив рівноправного і взаємовигідного стратегічного партнерства з Російською Федерацією. Нарешті, це вивчення передумов і досвіду розбудови повномасштабного стратегічного співробітництва з США.

Ми, вчені і магістранти ДАУ, виходимо з того, що одержані з цих найважливіших напрямів науково-дослідної роботи висновки послужать майбутнім українським дипломатам скрізь, де б вони не працювали, — на Сході чи Заході, Півночі чи Півдні.

Перспективи нашого навчального закладу великою мірою пов'язані і з тим, як оволодіватимуть майстерністю і мистецтвом дипломатичної і консульської служби майбутні дипломати. Тут нам добре служать традиції та досвід українських дипломатів, і співпраця з дипломатичними академіями інших країн, і наполегливе впровадження нових форм навчання, особливо широке використання сучасних інформаційних технологій, тренінгів, зарубіжного стажування.

Мета, яка стимулює нас, — гідне представлення нашої країни у світі.

До цього спрямовує нас наша історія, цим живе молода українська дипломатія, зустрічаючи десятиріччя суверенної держави України.

¹ Дипломатична академія розпочала роботу. // «Урядовий кур'єр», 6 липня 1996.

² Хочу, чтобы Академия была элитной. // «Новое Украинское Молодежное Обозрение» (НУМО), № 1, 1996. — С.14.

³ Українці вчаться дипломатії. // «Українська газета», 11 вересня 1997.

⁴ Український «outside», або дещо про цивілізовану дипломатію. // «Демократична Україна», 15 лютого 1997.

⁵ Жданов Юрий. Восток дело тонкое, но полезное. // «Сегодня», 3 апреля 1998.

⁶ Дипломатична академія України: примножувати традиції, нарощувати потенціал української дипломатії. Виступ ректора. / Наукова конференція в Дипломатичній академії. — «Українська дипломатія: традиції і сучасність» — 3.12.97р. // «Політика і Час», № 1, — 1998.

⁷ Они идут в бой во фраке и с дамой. // «Всеукраинские ведомости», июль, 1996.

⁸ І почесно, і важливо, і корисно. / На міжнародному форумі з дипломатичного навчання. // «Політика і Час», № 12, 1997.

⁹ Куліков Володимир. Сприяючи економічному процвітанню держави. // «Політика і Час», № 1, 1999. — С. 64—65.

¹⁰ Перші кроки дипломатичної академії. // «Політика і Час», № 5—6, 1997.

З турботою про іноземні місії

Народився 11 березня 1956 р. у Прилуках Чернігівської області. Генеральний директор Генеральної дирекції по обслуговуванню іноземних представництв у місті Києві. Закінчив Прилуцький технікум гідромеліорації та електрофікації сільського господарства та Київський інженерно-будівельний інститут. Працював у системі житлового господарства, заступником голови виконкому, заступником голови держадміністрації Подільського району м. Києва. Заслужений будівельник України. Має дипломатичний ранг радника першого класу. Нагороджений відзнакою Президента України — орденом “За заслуги” III ступеня, орденом святого Рівноапостольного князя Володимира Великого, святого архистратига Михаїла. Автор ряду публіцистичних статей з історії України.

Постійно стежачи за міжнародними подіями, отримуючи нові відомості зі шпалат газет, від радіо — та телекоментаторів, схилиємося до думки, що місце твоєї Батьківщини чомусь опинилось осторонь загальної магістралі цивілізації.

Така вже доля спіткала Україну — перебувати на околиці світових економічних та політичних процесів. І це надзвичайно прикро і несправедливо, бо від 1991 року, коли Україна проголосила Незалежність, минуло начебто небагато часу, але водночас лічені країни світу можуть похвалитися такою прадавньою і яскравою історією.

Справді, складається парадоксальна ситуація: державі Україна виповнилося дев'ять років, а її столиці — Києву — понад п'ятнадцять століть.

Проте спілкування з представниками дипломатичного корпусу дає нам постійний імпульс для віднайдення свого місця на історичній та географічній мапі світу.

Нині в Україні представлені дипломатичними представниками в ранзі Надзвичайних і Повноважних Послів 109 іноземних держав. В тому числі 61 — послами, які мають свої резиденції у Києві і 48 — що представляють свої країни в Україні за сумісництвом. У Києві працює 10 представництв міжнародних організацій, які прирів-

нуються до посольств. Це — Представництва Комісії Європейського Союзу, Міжнародного Валютного Фонду, Організації Об'єднаних Націй, Європейського Банку реконструкції та розвитку, Світового Банку, Міжнародної Федерації Товариств Червоного Хреста та Червоного Півмісяця, Місії ОБСЄ, Регіональної Делегації Міжнародного Комітету Червоного Хреста, Центру інформації та документації НАТО в Україні, Представництво Управління Верховного Комісара ООН у справах біженців та ін. Відкрито Генеральні консульства Грецької Республіки в Маріуполі та Одесі, Грузії в Одесі, Республіки Польща в Києві та Харкові, Російської Федерації у Львові, Одесі та Харкові, Угорської Республіки в Ужгороді. Крім того, існують Почесні Консульства Королівства Нідерландів, Канади, Республіки Австрія у Львові, Словацької Республіки в Ужгороді, Республіки Вірменія в Донецьку.*

Переважна більшість зарубіжних посольств і консульств розташована в Києві.

Усі перелічені організації потребують постійної уваги і піклування з боку керівництва міста Києва. Тому 29 квітня 1992 року на базі невеликої бюджетної організації — Управління в справах консульського корпусу, яка в основному займалася розподілом дефіцитних товарів серед 8—10 консульств соціалістичних країн, було створено госпрозрахункову державну установу — Генеральну дирекцію з обслуговування іноземних представництв (ГДІП) — головне завдання якої полягає в облаштуванні представників іноземних місій у Києві. Слід відверто сказати — завдання не просте, але вельми цікаве. Спілкуючись із представниками зарубіжних посольств, зовсім інакше починаєш розуміти місце нашої держави у світовому співтоваристві. І не тільки це. Цілком по-іншому починаємо розуміти своє місце в цьому житті.

Відчуття того, що від кожного працівника організації залежить надзвичайно багато, сповнює усвідомленням особливої відповідальності за кожне слово, кожну дію. Іноземці — люди з іншою, ніж у нас, ментальністю і потребують особливої уваги. Ще давній римський історик Корнелій Тацит у своїй багатотомній праці “Історія” визнавав: “Священні права послів у чужинців”. Тож священність цих прав треба постійно підтримувати. А це не завжди просто, надто для нашого ще не зовсім розвиненого сервісу. Багато чому треба вчитися самим.

Життя людини минає в постійному пізнанні. В цьому її

* Тут і далі відомості подаються за книгою: Дипломатичний корпус, К., МЗС, 1999.

суть — людина живе новими враженнями, новим інтелектуальним матеріалом. Але слід пам'ятати, що поряд із книжними знаннями існують відчуття світу, проникливість, одне слово — розум, і цьому в школі навчитися неможливо.

Ведучи мову про представників зарубіжних місій в Україні, не треба забувати ще й про факт екстериторіальності — тобто привілею для дипломатів та членів їхніх родин не підпадати під юрисдикцію країни, в якій вони акредитовані. Цей факт надзвичайно важливий, враховуючи те, що згідно з Віденською конвенцією 1961 року, дипломати, акредитовані в тій чи іншій країні, користуються всіма правами громадян країни перебування. Це моменти політики. "А зовнішня політика, — як сказав Жюль Камбон, — це не справа почуттів. Її завдання — узгоджувати випадкові факти з постійними законами, які керують долями націй. Ці закони існують, але від нас вони не залежать. Уподобання народів не змінюються. Їх зумовлює природа, географічне становище і особистий характер народів".

Спілкуючись із представниками іноземних країн, дивуєшся тому, як глибоко вони цікавляться історією та життям нашої країни. Вивчають нашу мову. Так, справді, людина, яка приїздить до нас працювати на три, інколи чотири роки, за цей період починає іноді досить вільно говорити українською мовою. І це для нас, що народилися в Україні, багато років живемо в ній — серйозний політичний урок. Чому представники чужих держав, які визнали Україну повноправною державою, не цураються української мови, їм вона цікава, а мешканці самої України більше тяжіють до російської. Взагалі питання мови надзвичайно цікаве і в дипломатичному середовищі.

Узвичаєною міжнародною мовою стала у ХХ ст. англійська, але майже вся дипломатична термінологія надто та, що пов'язана з протоколом, подається французькою мовою. Чому це так ?

У XVII—XVIII ст. завдяки величезному інтелектуальному потенціалові Франція перетворилася на законодавця у царині дипломатії настільки, що мова Р. Декарта і Ф. Вольтера стала постійно вживаною у канцеляріях Російської імперії. Листування між відповідним міністерством зовнішніх зв'язків Росії та його місіями в інших країнах також велося французькою мовою.

Україна після виснажливої національно-визвольної боротьби 1648 — 1654 років під проводом Богдана Хмельницького підписує з Росією Переяславську угоду і фактично за якийсь час утра-

чає на довгі роки свою самостійність. Дипломатія часів Б. Хмельницького, — про неї вже багато вже написано і яка досліджуватиметься в подальшому, припинила своє існування. Втративши самостійність, Україна втратила і свою дипломатію. Найкращі кадри переїхали до Петербурга та Москви. Тому, коли ми говоримо про дипломатію Російської імперії у XVII—XVIII ст., ми маємо на увазі і дипломатію України.

Але повернімося до дипломатичної мови. У XIX ст. ситуація починає змінюватись і поступово наприкінці XIX, й упевненіше — у XX ст., англійська мова посідає провідні позиції у сфері міжнародного спілкування. У XX ст. англійська мова в дипломатичному житті стала панівною, при цьому залишивши у церемоніалі та протоколі французьку термінологію.

Дипломатичний корпус в Україні — це особлива група людей, своєрідна спільнота, яка пронизана корпоративним духом. Так у кожній країні. Голова дипломатичної місії, вручивши вірчі грамоти представникові країни перебування, в нашій країні — президентові, домагається для місії статусу повноправного члена дипломатичного корпусу. Відразу ж виникає безліч проблем. І чи не найголовніша серед них — проблема приміщень, тобто розміщення дипломатичних місій в столиці України.

Не секрет, що дипломати тяжіють до правобережної, старовинної частини Києва. На лівому березі, навіть у найпрестижніших його місцях, вони облаштовуватись поки що не поспішають. Можливо, з часом ця проблема зникне. А нині ми намагаємося надати приміщення з нежитлового фонду правобережної частини Києва. І якби ж то йшлося просто про правобережжя. Зазвичай усі тяжіють до історичного центру. Це зумовлене кількома чинниками. По-перше, історична частина Києва є позначена тим особливим відчуттям давнини та спокою, яке спонукає до нормальної, врівноваженої роботи. По-друге, в історичному центрі міста зосереджені всі державні, політичні та культурні установи й заклади. По-третє, Київ сам собою — місто-музей і, проходячи його вулицями, ніби поринаєш у сиву давнину.

Надзвичайна краса міста потребує і надзвичайно уважного ставлення до будинків, відданих під іноземні представництва. Наш принцип — берегти, не руйнуючи.

Прикладом такої дбайливості можуть бути відновлені будинки, де розмістилися посольства Королівства Норвегії (вул. Стрілецька, 15), Республіки Австрії (вул. Івана Франка, 33), Алжирської

Народної Демократичної Республіки (вул. Б. Хмельницького, 64), Апостольської Нунціатури (вул. Тургенєвська, 40), Ісламської Республіки Іран (вул. Круглоуніверситетська, 12), Китайської Народної Республіки (вул. Грушевського, 32), Румунії (вул. М. Коцюбинського, 8), Туркменистану (вул. Пушкінська, 6).

Але посольствам пропонуються й нові земельні ділянки, нові споруди. Чудовий будинок із цікавим історичним минулим запропоновано посольству Республіки Узбекистан (вул. Володимирська, 16), неподалік Львівської площі по вул. Великій Житомирській, 34б, 34в, буде розміщено посольство Італійської Республіки, остаточно узгоджено місце розташування посольства Федеративної Республіки Німеччина.

Крім добору місць для розміщення посольств та консульств ми займаємося й облаштуванням резиденцій послів.

Просте питання розміщення пов'язане з величезним обсягом переговорних, узгоджувальних, проектних, будівельних, ремонтних робіт. Інколи пошуки місця, яке б відповідало уподобанням посольства, тривають кілька років. Але, врешті-решт, ми доходимо згоди, і посольство починає своє комфортне існування в нашій країні.

Я недарма згадав слово “комфортне” — це одна з умов позитивного ставлення зарубіжних країн до нас. Не тільки приміщення, а й автомобілі, побут, відпочинок, розваги — словом — усе, чим живе людина — у сфері нашої уваги.

Сервісне обслуговування представників дипломатичного корпусу полягає і в тому, що ГДІП дбає про добір кадрів на роботу до іноземних представництв серед громадян України.

Як у кожної людини, що прибула до іншої країни, у дипломатів виникає ціла низка проблем, які не завжди легко вирішуються. Фактично для цього і створено нашу організацію. І функція її — обслуговувати. Недарма це слово належить до повної назви — Генеральна дирекція з обслуговування іноземних представництв.

Але ми не випускаємо з уваги й іншу складову своєї діяльності — пропагандистську. На жаль, це слово за часів “розгорнутого будівництва комунізму” набуло негативного відтінку. Але саме пропаганди потребує Україна. Людям треба розповідати про цю надзвичайну країну, де населення сягає понад 50 мільйонів, де чарують зір мальовничі Карпати й омріяний Крим, де можна зустріти старовинні фортеці й незвідані печери, де будь-яке віросповідання світу може знайти собі притулок, де навіть стра-

хитливий Чорнобиль спалахнув чи не для того, щоб дати новий поштовх до відродження старовинної країни. Завдання нашої організації — розповісти про нашу країну. З цією метою створено цілу програму ознайомлення з Києвом, а в широкому плані — з Україною загалом.

Розроблена низка туристичних маршрутів: одноденні “Київ — Житомир — Бердичів”, “Київ — Біла Церква — Пархомівка”, “Київ — Умань”, “Київ — Козелець -Чернігів”; дводенний тур пароплавом : “Київ — Канів”, триденний: “Край Медоборів” по Тернопільщині та Хмельниччині.

Пізнаючи нашу країну, знайомлячись із нашими людьми, представники дипломатичного корпусу іншими очима починають дивитися на нас, сприймати наші проблеми. Їх вражає та часом дитяча щирість і безпосередність, з якими до них, чужинців, ставляться прості люди.

І тоді усвідомлюєш, що наш головний скарб — це люди, їхня добросердність, щирість. У цьому наш набуток і наша дипломатія. Народ, який пережив набіги печенігів та половців, татаро-монгольську навалу, литовське князювання, непрості роки панування Речі Посполитої, приниження Російською імперією, знівелювання Радянським Союзом, народ, який пережив у ХХ столітті дві війни і по землі якого страшним потопом пройшли чоботи численних загартників, народ, який зберіг свою мову, культуру і безсмертну пісню, цей народ вартий того, щоб мати не просто країну — вона у нього є і завжди була, хоч багато хто на неї зазіхав, він вартий мати свою державність, тобто бути сповненим особливої гордості за всесвітнє визнання України державою, не колишньою республікою Радянського Союзу, не частиною Росії, про що дехто мріє й нині, а самостійною соборною державою на ймення Україна. Дипломатія — справа особлива, дипломати люди надзвичайні. Французький політичний діяч ХІХ ст. Альбер де Бройль сказав: “Дипломатія — це найкращий засіб, який придумала цивілізація для того, щоб не тільки сама сила розв’язувала проблеми міжнародних зносин”.

Діяльність представників дипломатичних місій у нашій країні — важливий, інколи вирішальний чинник взаємин між країнами. Наше завдання, щоб ця діяльність відбувалася невимушено і щиро, щоб, полишаючи нашу країну після завершення терміну перебування, дипломат міг сказати, як це вже бувало не раз: “Я ще до вас повернуся — гостем, другом, посланцем”.

ДИПЛОМАТІ В ОСОБАХ

Віталій ЧИШКО

Важливий атрибут цивілізованої нації

Народився 5 червня 1951 року на Рівненщині. Закінчив Київський педагогічний інститут. Доктор історичних наук. Директор інституту біографічних досліджень Національної бібліотеки України. Керівник сектору суспільних наук Президії НАН України. Автор понад 130 наукових праць. Лауреат премії НАН України ім. М.І.Костомарова. Президент Українського біографічного товариства.

Одним з атрибутів сучасних цивілізованих держав є наявність ряду видань, необхідність у яких диктується розвитком науки й культури країн і народів. До них належать національні біографічні словники, які вже є майже у 80-ти розвинених країнах світу і засвідчують повноцінність їх культурного і наукового життя. Важливість біографічних словників цілком зрозуміла з наукової точки зору: історію творять люди для людей, людські долі є основним складником історичного процесу. Повні біографічні словники, крім довідкового значення, важливі і тим, що дають змогу проводити узагальнюючі дослідження про соціальний та національний склад суспільних рухів, партій, працівників тих чи інших інституцій. Вони є незамінним посібником і в практичній діяльності в галузі історії, політики, дипломатії, культури, економіки, освіти.

Ідея відтворити історію життя в українських землях упродовж віків через біографії видатних діячів зародилася у національно свідомої інтелігенції ще в другій половині XIX ст. Поява яскравих історичних біографічних праць про славнозвісних

українців тісно пов'язана з розвитком національно-визвольного руху в ХІХ ст. Проте неодноразові спроби відродити історію та культуру України в біографіях її творців, а по суті створити своєрідну колективну візитну картку українського народу, не увінчувались успіхами. Адже упродовж кількох століть імперська ідеологія спрямовувалася на деперсоналізацію історії українського народу, на «вимивання» в українців історичної пам'яті, на утвердження в їх свідомості меншовартісності, другорядності як представників окраїнної національності. Таким же залишалося ставлення до українства і за радянських часів, коли після 1917 р. творцем історії почав вважатися народ, рушійними силами — класи і маси, що однак не стало на заваді появи культу обмеженого кола осіб номенклатури, але призвело до деперсоналізації історичного процесу. Дозволялося винятково дозоване подання біографічних матеріалів про видатних українських діячів у різних енциклопедіях, та й то з огляду на їх громадсько-політичні погляди. Цензурою знищувалися повністю навіть великі тиражі, якщо у працях згадувалося хоча б одне неканонізоване ім'я.

Досвід підготовки національних біографічних словників засвідчує, що об'єктивно, без пересіювання та міфів, вони можуть бути створені лише в самостійній державі, коли люди, об'єднуючись навколо ідеї незалежності, почуваються у своєму невмирущому естві народом і розуміють, що таку колективність творили тисячі особистостей протягом десятиків поколінь.

Ось чому створення Українського біографічного словника стає обов'язком сумління і правом української науки, яка має висвітлити національну історію та її творців, відокремивши правду від міфів і брехні, обстоюючи те, що історично належить народові.

Для реалізації цього задуму на базі Національної бібліотеки України ім. В.І.Вернадського як найбільшої в державі, що входить у першу десятку бібліотек світу, де зосереджені 13-мільйонні фонди бібліографічної інформації, створений на початку 1994 року Інститут біографічних досліджень як загальнонаціональний біографічний центр України, колектив якого і розпочав підготовку Українського біографічного словника на сучасних комп'ютерних технологіях.

Відтоді, як було відновлено академічну роботу над фундаментальним багатотомним Українським біографічним словником,

кожне опубліковане біографічне чи біобібліографічне видання або підготовлене дисертаційне дослідження про тих, хто активно функціонував в українській історії й культурі, має важливе науково-практичне значення, оскільки кожна така праця прискорює створення Національного біографічного словника, сприяє відтворенню об'єктивної історії України. Адже число осіб, що діяли в усіх сферах суспільного життя на українських землях упродовж століть, дуже велике, і створити дійсно повноцінний біографічний словник, відтворити й саму історію України в біографіях її творців можливо лише за умов організації комплексних біографічних досліджень на регіональному, етнонаціональному, хронологічному і галузевому рівнях. Це дозволить не лише розкрити внесок діячів різних галузей знань у загальнонаціональну і світову скарбницю, повернути народові цілий ряд забутих і невідомих імен, фактів, заповнити безліч «білих плям» в історії та культурі України, а й сприятиме переломленню стійкої традиції обезлюднення української історії, попередній апробації достовірності історико-біографічної інформації про діячів, які увійдуть до УБС і в національну комп'ютерну базу біографічних даних.

Таким чином, біографічні дослідження підпорядковані безпосередньо чи опосередковано реалізації синтетичної масштабної праці Національного біографічного словника і цілком слушно розглядаються крізь призму програми підготовки цього видання, як його певне підґрунтя. Тому, щоб хоч частково наблизити рівень різнопланових біографічних розвідок до вимог УБС, доцільно зупинитися на основних принципах його побудови.

В основу УБС буде покладено територіальний принцип, згідно з яким у словнику як колективній біографії народу мають знайти місце в основному позитивні постаті, що діяли в українських землях на користь українства. До словника необхідно включити представників усіх національних меншин, що мешкали в різні часи на нинішній території України. Отже, сучасний фундаментальний багатотомний УБС повинен бути настільки багатонаціональним за складом представлених персоналій, наскільки поліетнічним і полікультурним є українське суспільство в його минулому і сучасному.

Цей принцип передбачає можливість представлення в УБС українського культурно-історичного доробку у всій його повноті

як категорії не вузько-етнічної, а поліетнічної, відповідно до прийнятого в сучасній науці розуміння нації як політичного поняття. Адже сфери діяльності неукраїнців охоплювали і охоплюють практично ті ж самі ділянки суспільного життя, що й власне етнічні українці, хоча і в інших чисельних пропорціях.

Український біографічний словник вміщуватиме найбільше біографій визначних постатей, знаменитостей України, а з рядових — біографії тих, які служили прикладом для діячів певної сфери діяльності, а їх здобутки дістали визнання у відповідних верствах того суспільства, в якому вони жили, працювали і відзначилися, що й підтверджують письмові джерела. Отже, УБС буде орієнтуватися не лише на висвітлення всіх видатних персоналій, а й на біографії досі невідомих або маловідомих осіб, чия діяльність мала локальний характер, оскільки зусиллями саме цих скромних і малопомітних на фоні загальної історії місцевих діячів творилась і твориться матеріальна та духовна культура українського народу, фокус якої віддзеркалюється в центрі.

Біографічний словник буде вміщувати десятки тисяч біографій: від постатей світового масштабу до порівняно маловідомих осіб. Вони репрезентуватимуть різні регіони, українську діаспору, імена відомих мислителів, громадських, політичних діячів, дипломатів, науковців і митців інших держав й народів, які перебували в Україні лише епізодично або й ніколи не ступали на українську землю, проте своїми ідеями, духовними здобутками справили помітний вплив на духовне життя української громадськості чи й безпосередньо сприяли українському національному відродженню, досліджували, популяризували і підтримували українську культуру за кордоном.

Таким чином, в багатотомному Українському біографічному словнику будуть представлені архітектори, актори театру і кіно, танцівники балету, співаки, кінодіячі, композитори, музиканти, режисери, поети, письменники, художники, літературознавці, вчені, конструктори, модельєри, священнослужителі, ювеліри, історики, журналісти, юристи, лікарі, військові, філософи, політики, урядовці, дипломати, соціологи, космонавти, розвідники, спортсмени, економісти, фінансисти, виробничники, аграрії, екологи, працівники освіти, громадських і молодіжних організацій.

Видання Українського біографічного словника не лише заповнить істотну прогалину в українознавстві, але й сприятиме по-

пуляризації досягнень України в світі через призму її кращих представників.

З огляду на масштабність цього загальнонаціонального наукового проекту звертається увага на різні шляхи збирання біографічної інформації. Зокрема, в міру накопичення та опрацювання архівних біографічних матеріалів у центрі і на місцях готується до випуску ряд тематичних, хронологічних і регіональних біографічних видань, відкриваються біографічні рубрики у збірниках наукових праць, періодичних часописах, щорічниках тощо. Ось і в цьому першому випуску наукового щорічника «Україна дипломатична» редакційна колегія розпочинає друкувати біографії послів України за кордоном, які виконують місію доброї волі в близьких і далеких країнах планети, несуть з берегів Дніпра правду про народ, який воліє жити в мирі і дружбі з усією світовою спільнотою. Тут також подаються біографії іноземних послів в Україні, які популяризують досягнення України в світі, справляють помітний вплив на духовне життя українського суспільства.

Посли України в іноземних державах

*Біографічні довідки подаються за станом на 1 жовтня 2000 року.
Дані про можливі зміни у складі керівників українських та
іноземних дипломатичних місій разом з біографічними довідками
наводитимуться в наступних випусках альманаху.*

Матеріали підготував Микола Шевчук

Посольство в Республіці Австрія

Надзвичайний і Повноважний Посол з 1999 року —

Володимир Огрзко

Народився 1 квітня 1956 року в м. Києві, українець. У 1978 році закінчив Київський державний університет ім.Т.Г.Шевченка, спеціаліст з міжнародних відносин, кандидат історичних наук.

Трудову діяльність розпочав після закінчення університету. З 1978 року працював в МЗС України аташе, третім, другим, першим секретарем Відділу преси, радником Відділу головного радника, радником відділу політичного аналізу і координування;

1992 — 1996 — радник, радник-посланник Посольств України у ФРН та Австрійській Республіці;

1996 — 1999 — керівник Управління зовнішньої політики, керівник Головного управління з питань зовнішньополітичної діяльності Адміністрації Президента України;

1999 — призначений Надзвичайним і Повноважним Послом України в Республіці Австрія та Постійним Представником України при міжнародних організаціях у Відні.

Володіє німецькою та англійською мовами.

Одружений, має сина та двох дочок.

Посольство в Азербайджанській Республіці

Надзвичайний і Повноважний Посол з 1997 року —

Борис Алексенко

Народився 10 липня 1941 року у м. Лебедин Сумської області, українець. У 1970 році закінчив Азербайджанський політехнічний інститут, інженер-механік, у 1982 році — Бакінську вищу партійну школу.

Трудову діяльність розпочав в 1961 році майстром машинобудівного заводу ім.С.М.Кірова, м.Баку;

1986—1989 — міністр побутового обслуговування населення Азербайджанської РСР;

1989—1992 — заступник керуючого справами Ради Міністрів, помічник Прем'єр-міністра Азербайджанської РСР;

1992—1996 — головний спеціаліст відділу по зв'язках з СНД Кабінету Міністрів України, керівник служби Віцепрем'єр міністра України;

1996—1997 — радник, тимчасовий Повірений у справах України в Азербайджанській Республіці;

1997 — призначений Надзвичайним і Повноважним Послом України в Азербайджанській Республіці.

Володіє азербайджанською мовою.

Одружений, має двох синів.

Посольство в Алжирській Народній Демократичній Республіці

Надзвичайний і Повноважний Посол з 1999 року —

Михайло Дашкевич

Народився 22 лютого 1940 року в с.Вересач Куликовського району Чернігівської області. В 1963 році закінчив Київський Державний педагогічний інститут іноземних мов, викладач французької та німецької мов.

1965—1969 — перекладач в Республіці Конго, Браззавіль;

1969—1973 — інструктор Чернігівського обкому комсомолу, референт Комітету Молодіжних організацій УРСР;

1973—1977 — другий секретар відділу міжнародних організацій, перший секретар відділу міжнародних організацій, перший секретар відділу кадрів МЗС;

1977—1982 — другий секретар Постійного представництва УРСР при Відділенні ООН в Женеві;

1982—1988 — начальник Фінансово-господарського управління МЗС;

1988—1992 — перший секретар Посольства СРСР в Республіці Бенін;

1992—1995 — заступник начальника, начальник Управління країн Азії, Тихоокеанського регіону, Близького і Середнього Сходу та Африки;

1995—1999 — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Японії;

1999 — призначений Надзвичайним і Повноважним Послом України в Алжирській Народній Демократичній Республіці.

Володіє французькою, німецькою і англійською мовами.

Одружений, має дочку та сина.

Посольство в Королівстві Бельгія

Надзвичайний і Повноважний Посол з 2000 року —

Володимир Хандогій

Народився 1953 року в Черкасах. Українець.

У 1975 році закінчив факультет міжнародних відносин і міжнародного права КДУ ім. Т.Г.Шевченка.

1975—1976 — перекладач на будівництві металургійного заводу в Пакистані;

1976—1979 — аташе, третій секретар відділу преси МЗС УРСР;

1979—1983 — аташе Постійного представництва УРСР при ООН;

1983—1985 — другий секретар відділу преси, другий секретар відділу міжнародних організацій МЗС УРСР;

1985—1988 — перший секретар Генерального секретаріату, перший секретар відділу головного радника МЗС УРСР;

1988—1994 — перший секретар, радник, заступник Постійного представника, тимчасово виконуючий обов'язки Постійного представника України при ООН;

1994—1995 — начальник Управління міжнародних організацій МЗС України;

1995—1998 — заступник Міністра закордонних справ України;

1998—2000 — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Канаді, Представник України при Міжнародній організації цивільної авіації;

2000 — призначений Надзвичайним і Повноважним Послом України в Королівстві Бельгія та Главою Місії України при НАТО за сумісництвом.

Володіє англійською та французькою мовами.

Одружений. Має сина та доньку.

Посольство в Республіці Білорусь

Надзвичайний і Повноважний Посол з 1998 року —

Анатолій Дронь

Народився 1945 року в с. Седнів Чернігівської області. В 1972 році закінчив Київський інженерно-будівельний інститут, в 1979 році — Вищу партійну школу при ЦК КПУ, кандидат економічних наук.

1973 — 1987 — на партійній роботі;

1987 — 1990 — заступник міністра житлово-комунального господарства УРСР;

1990 — 1994 — заступник голови, голова Держкомітету житлово-комунального господарства;

1994 — 1998 — народний депутат України, голова підкомісії постійної Комісії Верховної Ради України;

1998 — призначений Надзвичайним і Повноважним Послом України в Республіці Білорусь.

Володіє білоруською мовою.

Одружений, має дочку.

Посольство в Республіці Болгарія

Надзвичайний і Повноважний Посол з 1999 року —

Вячеслав Похвальський

Народився 1947 року в смт Тернувате Новомиколаївського району Запорізької області. Українець.

Закінчив в 1975 році Київський державний університет ім. Т.Г.Шевченка, журналіст.

1966—1967 — методист Гуляйпільського районного Будинку культури Запорізької області;

1967—1972 — кореспондент, завідуючий відділом, відповідальний секретар редакції районної газети “Ленінським шляхом” Новомиколаївського району Запорізької області;

1972—1976 — перший секретар Новомиколаївського райкому комсомолу;

1976—1977 — головний редактор головної редакції телебачення Запорізького облтелерадіокомітету;

1977—1988 — на партійній роботі;

1987—1998 — заступник голови Запорізької обласної ради народних депутатів, глава Запорізької обласної державної адміністрації.

1999 — призначений Надзвичайним і Повноважним Послом України в Республіці Болгарія, а також в Республіці Македонія за сумісництвом.

Володіє англійською мовою.

Одружений, має сина та дочку.

Посольство у Ватикані

Надзвичайний і Повноважний Посол з 2000 року —

Ніна Ковальська

Народилася 1937 року в селі Шкарівці Грицаївського району Хмельницької області. Українка. У 1960 році закінчила філологічний факультет Київського державного університету ім Т.Г.Шевченка.

1964—1965 — стенографістка Постійного представництва УРСР при ООН;

1966—1967 — старший перекладач Київського відділення ВАТ “Інтурист”;

1967—1970 — технічний секретар Європейської Економічної Комісії ООН у Женеві;

1970 — аташе відділу міжнародних організацій МЗС УРСР;

1970—1991 — аташе, третій, другий, перший секретар Відділу інформації МЗС України;

1991—1992 — радник відділу міжнародних організацій МЗС України;

1992—1993 — завідувача сектором гуманітарного співробітництва і прав людини договірно-правового відділу МЗС України;

1993—1996 — завідувача відділом прав людини та соціальних питань міжнародних організацій МЗС України;

1996 — радник, заступник постійного представника України при Відділенні ООН та в інших міжнародних організаціях у Женеві;

1998—2000 — Надзвичайний і Повноважний Посол України у Швейцарській Конфедерації і в Князівстві Ліхтенштейн за сумісництвом;

2000 — призначена Надзвичайним і Повноважним Послом України у Ватикані.

Володіє французькою та англійською мовами.

Розлучена, має сина.

Посольство у Сполученому Королівстві Великобританії і Північній Ірландії

Надзвичайний і Повноважний Посол з 1998 року —

Володимир Василенко

Народився 1937 року в Києві. У 1959 році закінчив Київський державний університет ім.Т.Г.Шевченка, юрист-міжнародник, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України.

1962 — 1993 — аспірант, асистент, старший викладач, доцент, професор кафедри міжнародного права факультету міжнародних відносин і міжнародного права Київського державного університету ім. Т.Г.Шевченка;

1993 — 1995 — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Королівстві Бельгія, Королівстві Нідерланди та Великому Герцогстві Люксембург;

1995 — 1998 — Посол з особливих доручень МЗС України;

1998 — призначений Надзвичайним і Повноважним Послом України у Сполученому Королівстві Великобританії і Північній Ірландії.

Володіє англійською мовою.

Одружений. Має сина та дочку.

Посольство у Соціалістичній Республіці В'єтнам

Надзвичайний і Повноважний Посол з 2000 року —

Ростислав Білодід

Народився 1932 року в Києві. Росіянин.

У 1961 р. закінчив радіофізичний факультет Київського державного університету ім. Т.Г.Шевченка, радіофізик, кандидат фізикоматематичних наук.

1961—1967 — співробітник Секретаріату ООН;

1972—1979 — помічник президента Академії наук УРСР;

1979—1993 — начальник Управління міжнародних зв'язків Президії АН України;

1993—1994 — радник-посланник, тимчасовий повірений у справах України в Литовській Республіці;

1994 — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Литовській Республіці;

1999 — призначений Надзвичайним і Повноважним Послом України в Соціалістичній Республіці В'єтнам, а також в Королівстві Камбоджа, в Лаоській Народно-Демократичній Республіці, в Республіці Сінгапур та в Союзі М'янма за сумісництвом.

Посольство в Республіці Вірменія

Надзвичайний і Повноважний Посол з 1996 року —

Олександр Божко

Народився 1946 року в с. Нові Безрадичі Обухівського району Київської області. Українець.

У 1973 році закінчив філологічний факультет Київського державного університету ім. Т.Г.Шевченка. Навчався в аспірантурі Інституту літератури Академії Наук Вірменії. Член Співки письменників України.

1976—1979 — кореспондент газети “Літературна Україна”;

1979—1990 — редактор журналу “Все-світ”;

1990—1993 — відповідальний секретар Київської організації Співки письменників України;

1993—1996 — радник відділу двосторонніх відносин з країнами СНД і Грузією Першого територіального управління, в.о. начальника, начальник Управління країн СНД;

1996 — призначений Надзвичайним і Повноважним Послом України в Республіці Вірменія.

Володіє вірменською та французькою мовами.

Одружений, має двох дочок.

Посольство в Республіці Гвінея

Надзвичайний і Повноважний Посол з 1993 року —

Іван Шевченко

Народився 1935 року в селі Княжичі Броварського району Київської області. Українець.

У 1962 році закінчив юридичний факультет Білоруського державного університету, юрист, у 1966 році — курси керівного складу дипломатичних працівників при Вищій дипломатичній школі МЗС СРСР.

1962—1971 — аташе, другий, перший секретар протокольно-консульського відділу МЗС УРСР;

1971—1976 — другий, перший секретар Посольства СРСР у Мавританії;

1976—1984 працівник центрального апарату МЗС України;

1984—1987 — перший секретар Посольства СРСР у Республіці Верхня Вольта (Буркіна-Фасо);

1987—1990 — радник, керівник “Чадської групи” Посольства СРСР у Республіці Камерун;

1990 — тимчасовий повірений у справах СРСР у Республіці Чад;

1990—1992 — начальник фінансово-господарського управління МЗС України;

1992—1993 — керуючий справами МЗС України;

1993 — заступник начальника Управління двосторонніх відносин та Першого територіального управління МЗС України, начальник історико-архівного управління;

1993 — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Республіці Гвінея;

2000 — призначений Надзвичайним і Повноважним Послом України в Республіці Малі за сумісництвом.

Володіє французькою, російською та білоруською мовами.

Одружений, має сина.

Посольство у Грецькій Республіці

Надзвичайний і Повноважний Посол з 1997 року —

Юрій Сергєєв

Народився 1956 року в м.Ленінакан, Вірменія. Росіянин. У 1981 році закінчив Київський державний університет ім. Т.Г.Шевченка, філолог. Кандидат філологічних наук.

1981 — асистент, доцент кафедри філологічного факультету;

1992 — 1997 — Керівник Прес-центру, начальник Управління інформації, керівник Секретаріату Міністра закордонних справ України;

1997 — радник-посланник Посольства України у Великобританії; Надзвичайний і Повноважний Посол України в Грецькій Республіці;

1999 — призначений Надзвичайним і Повноважним Послом України в Республіці Албанія за сумісництвом.

Володіє англійською та французькою мовами.

Одружений.

Посольство в Грузії

Надзвичайний і Повноважний Посол з 1998 року —

Степан Волковецький

Народився 1947 року в селі Витвиця Долинського району Івано-Франківської області. Українець.

Закінчив у 1969 році фізичний факультет, а в 1995 році — юридичний факультет Львівського державного університету. Кандидат технічних наук, доцент.

1972—1978 — аспірант, молодший науковий співробітник Московського гірничого інституту, старший науковий співробітник “ВНДІпроекттазбест” в м.Азбест Свердлов-

ської області;

1979 — асистент, старший викладач, доцент кафедри вищої математики Івано-Франківського інституту нафти і газу;

1990—1992 — член, секретар мандатної комісії Верховної Ради України;

1992—1998 — голова Івано-Франківської Ради народних депутатів; голова Івано-Франківської облдержадміністрації;

1997—1998 — член комітету Верховної Ради України у закордонних справах;

1998 — призначений Надзвичайним і Повноважним Послом України у Грузії.

Володіє російською, німецькою та польською мовами.

Одружений. Має двох синів.

Посольство в Естонській Республіці

Надзвичайний і Повноважний Посол з 1999 року —

Микола Макаревич

Народився 1940 року в с.Камінно-Товкачі Овруцького району Житомирської області. Освіта вища. У 1966 році закінчив Київський державний університет ім. Т.Г.Шевченка, юрист-міжнародник.

1966—1967 — аташе протокольно-консульського відділу МЗС УРСР;

1967—1971 — другий секретар відділу преси, відділу міжнародних організацій;

1971—1977 — аташе, третій, другий секретар Постійного представництва УРСР при ООН;

1977—1982 — радник, генеральний секретар, головний радник МЗС України;

1982—1986 — перший секретар Постійного представництва СРСР при міжнародних організаціях у Відні, Австрія;

1986—1989 — начальник Консульського відділу МЗ України;

1989—1990 — заступник Постійного представника УРСР при ООН;

1990—1994 — перший заступник міністра закордонних справ України;

1994—1999 — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Республіці Австрія та Постійний представник України при міжнародних організаціях у Відні;

1999 — призначений Надзвичайним і Повноважним Послом України в Естонській Республіці.

Володіє англійською мовою.

Одружений, має двох дочок.

Посольство в Державі Ізраїль

Надзвичайний і Повноважний Посол з 1998 року —

Дмитро Марков

Народився 1948 року в м. Ногінську Московської обл. Росіянин.

У 1971 закінчив факультет романо-германської філології Київського державного університету ім.Т.Г.Шевченка.

1971—1988 — редактор, старший редактор, заступник головного редактора, головний редактор Головної редакції радіомовлення англійською мовою головної дирекції програм республіканського радіомовлення на зарубіжні країни Держтелерадіо УРСР;

1988—1992 — головний редактор Генеральної редакції все-світньої служби радіомовлення Укртелерадіокомпанії;

1992—1995 — перший секретар, радник Посольства України в США;

1995—1996 — прес-секретар — керівник прес-служби Президента України;

1998 — призначений Надзвичайним і Повноважним Послом України в Державі Ізраїль;

1999 — призначений Надзвичайним і Повноважним Послом України в Республіці Кіпр за сумісництвом.

Володіє англійською мовою.

Одружений. Має сина.

Посольство в Ісламській Республіці Іран

Надзвичайний і Повноважний Посол з 2000 року —

Костянтин Морозов

Народився 1944 року в м. Брянка Луганської обл. Росіянин. Освіта вища. У 1967 році закінчив Харківське вище військово-авіаційне училище льотчиків, у 1975 році — Військово-Повітряну академію, у 1986 році — Військову академію Генерального штабу ЗС СРСР.

1988—1994 — міністр оборони України;

1994—1996 — позаштатний консультант Комісії Верховної Ради України з питань оборони і державної безпеки;

1996—1998 — радник-посланник Посольства України в Королівстві Бельгія;

2000 — призначений Надзвичайним і Повноважним Послом України в Ісламській Республіці Іран.

Володіє англійською мовою.

Одружений. Має дочку.

Посольство в Королівстві Іспанія

Надзвичайний і Повноважний Посол з 1997 року —

Олександр Тараненко

Народився 1947 року у м. Києві. У 1970 році закінчив факультет іноземних мов Київського державного університету ім. Т.Г.Шевченка, у 1989 році — Дипломатичну академію МЗС СРСР.

1979—1984 — співробітник Секретаріату ООН;

1984—1992 — член Колегії МЗС України, начальник протокольного відділу, начальник Управління державного протоколу МЗС України;

1992—1994 — заступник глави Київської міської державної адміністрації з зовнішньополітичних питань;

1994—1995 — головний радник МЗС України;

1995—1997 — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Республіці Куба;

1997 — призначений Надзвичайним і Повноважним Послом України в Королівстві Іспанія;

1998 — Надзвичайний і Повноважний Посол України у Князівстві Андора за сумісництвом.

Володіє англійською та іспанською мовами.

Одружений, має двох синів.

Посольство в Італійській Республіці

Надзвичайний і Повноважний Посол з 2000 року —

Борис Гудима

Народився 1941 року в с. Сосновка Яковлевського району Усурійської області. Українець. У 1969 році закінчив факультет романо-германської філології, у 1982 році — юридичний факультет Київського державного університету ім. Т.Г.Шевченка.

1971—1974 — викладач кафедри теорії і практики перекладу романо-германської філології Київського державного університету ім. Т.Г.Шевченка, старший лаборант, референт-перекладач інституту держави і права АН

УРСР;

1974—1975 — аташе консульського відділу МЗС УРСР;

1975—1980 — співробітник Міжнародної організації праці в Женеві;

1980—1982 — другий секретар Генсекретаріату МЗС УРСР;

1982—1983 — слухач курсів удосконалення керівних дипломатичних кадрів при Дипакадемії МЗС СРСР;

1983—1989 — другий секретар Постійного представництва УРСР при ООН;

1989—1994 — перший секретар, радник відділу міжнародних економічних організацій, радник, начальник відділу, начальник Управління міжнародних організацій;

1994—1996 — заступник Постійного представника України при ООН;

1996—1998 — заступник міністра закордонних справ України;

1998 — представник України при Європейських співтовариствах (Європейському союзу);

2000 — призначений Надзвичайним і Повноважним Послом України в Італійській Республіці.

Володіє англійською і французькою мовами.

Одружений. Має дочку.

Посольство в Республіці Казахстан

Надзвичайний і Повноважний Посол з 2000 року —

Євген Карташов

Народився 1942 року, в Макіївському районі Донецької області. Українець.

У 1969 році закінчив Запорізький машинобудівний інститут, у 1979 році — вищу партійну школу при ЦК КПУ, у 1993 році — Академію суспільних наук при ЦК КПРС. Кандидат філософських наук.

1969—1990 — на комсомольській і партійній роботі;

1990—1992 — заступник голови виконкому Запорізької обласної ради народних депутатів;

1992 — заступник голови Запорізької обласної державної адміністрації;

1992—1997 — заступник генерального директора, директор зовнішньоекономічної фірми комбінату “Запоріжсталь”;

1997—1999 — заступник голови правління з питань зовнішньоекономічної діяльності, директор зовнішньоекономічної фірми ВАТ “Запоріжсталь”;

1999 — голова Запорізької обласної державної адміністрації;

2000 — призначений Надзвичайним і Повноважним Послом України в Республіці Казахстан.

Одружений, має дочку і сина.

Посольство в Канаді

Надзвичайний і Повноважний Посол з 2000 року —

Юрій Щербак

Народився 1934 року в м. Києві. Українець.

У 1958 році закінчив Київський медичний інститут ім. О.О.Богомольця, санітарний лікар, доктор медичних наук.

1987—1991 — секретар правління Спілки письменників України;

1989—1991 — Народний депутат СРСР, член Верховної Ради СРСР, голова підкомітету Комітету Верховної Ради СРСР з питань екології і раціонального використання природних

ресурсів;

1991—1992 — міністр охорони навколишнього природного середовища України;

1992—1994 — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Державі Ізраїль;

1994—1998 — Надзвичайний і Повноважний Посол України в США;

1998—2000 — радник Президента України;

2000 — призначений Надзвичайним і Повноважним Послом України в Канаді, Представником України при Міжнародній організації цивільної авіації (ІКАО).

Володіє англійською й польською мовами.

Одружений, має дочку й сина.

Посольство в Китайській Народній Республіці

Надзвичайний і Повноважний Посол з 1999 року —

Ігор Литвин

Народився 1954 року м. Клинівськ Подільського району Московської області. Українець. У 1976 році закінчив факультет міжнародних відносин і міжнародного права Київського державного університету ім.Т.Г.Шевченка.

1976—1980 — аташе, третій, другий секретар МЗС УРСР;

1981—1988 — політичний оглядач Держтелерадіо УРСР;

1988—1992 — перекладач, експерт, помічник керівника групи спеціалістів зовнішньоекономічного об'єднання “Технопромекекспорт” у м. Дакка, Бангладеш;

1992—1995 — перший секретар, в.о. завідуючого, завідуючий відділом країн Азії і Тихоокеанського регіону, заступник начальника, начальник Управління країн Азіатсько-Тихоокеанського регіону, Близького і Середнього Сходу та Африки;

1996—1999 — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Республіці Індонезія, а також в Брунеї Даруссаламі, Малайзії, Республіці Сінгапур, Королівстві Таїланд та Республіці Філіпіни за сумісництвом.

1999 — призначений Надзвичайним і Повноважним Послом України в Китайській Народній Республіці, а з 2000 року — в Корейській Народно-Демократичній Республіці і Монголії за сумісництвом.

Володіє англійською і французькою мовами.

Одружений. Має двох дочок.

Посольство в Республіці Корея

Надзвичайний і Повноважний Посол з 1997 року —

Михайло Резник

Народився 1950 року на ст. Донгузська Першотравневого району Оренбурзької області. У 1973 році закінчив Київський торговельно-економічний інститут, інженер-технолог, у 1977 році — Інститут управління народним господарством.

1992 — 1993 — генеральний директор державного зовнішньоекономічного об'єднання “Укртехмашімпек”;

1993 — 1994 — заступник, перший заступник міністра зовнішніх економічних зв'язків;

1994 — 1997 — керівник торгово-економічної місії у складі Посольства України в США;

1997 — призначений Надзвичайним і Повноважним Послом України в Республіці Корея.

Володіє англійською мовою.

Одружений. Має дочку.

Посольство в Латвійській Республіці

Надзвичайний і Повноважний Посол з 1997 року —

Віктор Михайловський

Народився 1939 року в с.Нова-Поляна Знамянського району Кіровоградської обл. У 1961 році закінчив економічний факультет Київського державного університету ім. Т.Г.Шевченка. Кандидат економічних наук, має понад 50 наукових праць з питань міжнародного економічного співробітництва. У 1977 році закінчив дипломатичну академію МЗС СРСР.

1995—1997 — завідуючий відділом перспективного планування та аналізу ефективності зовнішньої політики, заступник керівника управління з питань зовнішньої політики Адміністрації Президента України;

1997 — призначений Надзвичайним і Повноважним Послом України в Латвійській Республіці.

Володіє англійською мовою.

Одружений. Має дочку.

Посольство в Литовській Республіці

Надзвичайний і Повноважний Посол з 2000 року —

Валентин Зайчук

Народився 1949 року в м. Старокостянтинів Хмельницької обл. Українець. У 1971 році закінчив Київський державний педагогічний інститут, вчитель української мови та літератури.

1972 — 1982 — на викладацькій роботі;

1982 — 1991 — заступник завідуючого відділом, перший заступник начальника управління народної освіти Київського облвиконкому;

1991 — 1997 — заступник, перший заступник міністра освіти України;

1997 — 1999 — радник Президії Академії педагогічних наук України, заступник директора НДІ педагогіки АПН України;

1999 — міністр освіти України;

2000 — призначений Надзвичайним і Повноважним Послом України в Литовській Республіці.

Одружений має сина та дочку.

*Посольство у Великій
Соціалістичній Народній
Лівійській Арабській Джамахірії*

Надзвичайний і Повноважний Посол з 1999 року —

Олексій Рибак

Народився 1956 року у м. Києві. Українець. У 1978 році закінчив Київський державний університет ім. Т.Г.Шевченка, економіст-міжнародник.

1978 — старший референт Українського товариства дружби та культурних зв'язків з зарубіжними країнами;

1979 — 1982 — перекладач англійської мови групи радянських геологів в Соціалістичній Ефіопії;

1983 — 1985 — інспектор, старший інспектор Київської митниці Головного митного управління Міністерства зовнішньої торгівлі СРСР;

1985 — 1995 — третій секретар Консульського відділу, третій, другий секретар Відділу міжнародних економічних організацій, другий секретар Відділу міжнародних організацій, перший секретар відділу НБСЕ і регіонального співробітництва;

1992 — 1995 — перший секретар Посольства України у Фінляндській Республіці;

1995 — 1997 — радник, виконуючий обов'язки Тимчасового Повіреного у справах України в Королівстві Данія;

1997 — 1999 — заступник, начальник Управління контролю над озброєнням та військово — технічного співробітництва МЗС України;

1999 — призначений Надзвичайним і Повноважним Послом України в Великій Соціалістичній Народній Лівійській Арабській Джамахірії, а в червні 2000 року — Надзвичайним і Повноважним Послом України у Федеративній Демократичній Республіці Ефіопія за сумісництвом.

Володіє англійською мовою.

Одружений. Має сина.

Посольство в Республіці Молдова

Надзвичайний і Повноважний Посол з 1996 року —

Іван Гнатишин

Народився 1951 року м. Вашківці Чернівецької області. Українець. У 1980 році закінчив Чернівецький державний університет, економіст, кандидат економічних наук.

1988—1991 — заступник голови, перший заступник голови, голова чернівецького облвиконкому;

1991—1992 — голова Чернівецької обласної Ради народних депутатів та її виконавчого комітету;

1992—1994 — представник Президента України в Чернівецькій обл.;

1987—1996 — голова Чернівецької обласної Ради народних депутатів, голова Чернівецької обласної державної адміністрації;

1996 — призначений Надзвичайним і Повноважним Послом України в Республіці Молдова.

Одружений. Має двох синів.

Посольство в Королівстві Марокко

Надзвичайний і Повноважний Посол з 2000 року —

Юрій Малько

Народився 1946 року в м. Києві. Українець.

У 1971 році закінчив факультет романо-германської філології, у 1977 році — економічний факультет Київського державного університету ім. Т.Г.Шевченка.

1971 — 1974 — військовий перекладач в Алжирі;

1974 — 1975 — старший методист підготовчого факультету КДУ;

1975 — 1979 — старший консультант, в.о. начальника відділу Торгово-промислової палати УРСР;

1979 — 1982 — аташе, третій, другий секретар відділу міжнародних економічних організацій МЗС УРСР;

1982 — 1986 — другий секретар Постійного представництва СРСР при відділенні ООН в Женеві;

1986 — 1992 — перший секретар відділу міжнародного економічного співробітництва МЗС України;

1992 — 1993 — головний консультант Служби Президента України з міжнародних питань;

1993 — 1996 — радник-посланник Посольства України в Королівстві Бельгія;

1996 — начальник Управління міжнародного економічного і науково-технічного співробітництва МЗС України;

1997 — заступник керівника Апарату ради національної безпеки і Оборони України;

2000 — призначений Надзвичайним і Повноважним Послом України в Королівстві Марокко.

Володіє англійською і французькою мовами.

Одружений. Має дочку.

Посольство у Федеративній Республіці Німеччина

Надзвичайний і Повноважний Посол з 1997 року —

Анатолій Пономаренко

Народився 1947 року в м. Євпаторія Кримської обл. Росіянин.

У 1971 році закінчив факультет іноземних мов Кримського державного педагогічного інституту, в 1987 році — Дипломатичну академію МЗС СРСР, кандидат історичних наук.

1970—1978 — референт з питань міжнародних молодіжних зв'язків Кримського обкому ЛКСМ України, старший референт, заступник голови Комітету молодіжних організацій УРСР;

1978—1992 — другий секретар Посольства СРСР в Індії; другий, перший секретар Консульського відділу МЗС УРСР; консул генерального консульства СРСР в Мюнхені;

1992—1994 — генеральний консул України в Мюнхені;

1994—1996 — завідуючий відділом, заступник начальника, начальник Управління країн Європи та Америки;

1997 — призначений Надзвичайним і Повноважним Послом України у Федеративні Республіці Німеччина.

Володіє німецькою, англійською та французькою мовами.

Одружений. Має сина та дочку.

Посольство в Республіці Польща

Надзвичайний і Повноважний Посол з 1999 року —

Дмитро Павличко

Народився 1929 року в селі Стопчатів Косівського району Івано-Франківської області. Українець. У 1953 році закінчив філологічний факультет Львівського державного університету.

1953—1956 — аспірант кафедри української літератури Львівського державного університету ім.І.Франка;

1956—1958 — завідуючий відділом поезії журналу “Жовтень” м.Львів;

1958—1964 — на творчій роботі;

1964—1966 — сценарист кіностудії ім.О.Довженка м. Київ;

1966—1968 — секретар правління Спілки письменників України;

1968—1971 — на творчій роботі;

1971—1978 — головний редактор журналу “Всесвіт”;

1978—1986 — на творчій роботі;

1986—1990 — секретар правління Спілки письменників України;

1990—1994 — народний депутат Верховної Ради України, голова Комісії Верховної ради України у закордонних справах;

1995—1998 — Надзвичайний і Повноважний Посол України у Словацькій Республіці;

1999 — призначений Надзвичайним і Повноважним Послом України в Республіці Польща.

Володіє англійською та іспанською мовами.

Одружений. Має двох дочок.

Посольство в Російській Федерації

Надзвичайний і Повноважний Посол з 1999 року —

Микола Білоблоцький

Народився 1943 року в с. Дем'янівка Нижньосирогоського району Херсонської області. Українець. У 1970 році закінчив Харківський сільськогосподарський інститут, аспірантуру при Академії суспільних наук ЦК КПРС, кандидат економічних наук.

1964 — 1990 — відповідальний працівник комсомольських та партійних органів;

1990 — 1994 — народний депутат, член Президії Верховної Ради України. Голова комісії з питань соціальної політики та праці;

1994 — 1996 — генеральний директор акціонерної будівельної компанії “Золоті ворота” м. Київ;

1990 — 1997 — міністр праці України;

1997 — 1998 — віце-прем'єр міністр України з питань соціальної політики, міністр праці та соціальної політики України;

1998 — 1999 — глава Адміністрації Президента України;

1999 — призначений Надзвичайним і Повноважним Послом України в Російській Федерації.

Одружений. Має сина.

Посольство в Румунії

Надзвичайний і Повноважний Посол — з 1998 року —

Ігор Харченко

Народився 1962 року в м. Києві. Українець. У 1985 році закінчив факультет міжнародних відносин і міжнародного права Київського державного університету ім. Тараса Шевченка. Кандидат історичних наук.

1985—1992 — аспірант, викладач кафедри історії міжнародних відносин та зовнішньої політики Київського державного університету ім. Т. Шевченка;

1992 — перший секретар, завідувач сектору Європейської політики, відділу політичного аналізу і планування, виконуючий обов'язки начальника Управління політичного аналізу та планування;

1997—1998 — заступник Постійного представника Постійного представництва України при ООН (керівник секретаріату Голови ГА ООН), Посол України з особливих доручень;

1998 — призначений Надзвичайним і Повноважним Послом України в Румунії.

Володіє англійською мовою.

Одружений, має доньку.

Посольство в Сирійській Арабській Республіці

Надзвичайний і Повноважний Посол з 2000 року —

Євген Микитенко

Народився 1953 року в м. Києві. Освіта вища. У 1978 році закінчив інститут країн Азії та Африки при Московському державному університеті ім. Ломоносова, філолог-сходознавець.

1981 — відповідальний секретар Комітету по зв'язках з письменниками країн Азії та Африки, консультант Спілки письменників СРСР;

1982 — 1991 — редактор, старший редактор Головної редакції Близького Сходу та Африки Агентства “Новини” м. Москва;

1985 — 1990 — кореспондент, завідуючий бюро інформаційного агентства “Новини” в Лівані;

1991 — 1992 — експерт дирекції міжнародних проектів Російського інформаційного агентства “Новини”, м. Москва;

1992 — 1996 — радник, виконуючий обов'язки завідуючого відділом, заступник начальника управління — завідуючий відділом країн Близького і Середнього Сходу Управління країн Азії, Тихоокеанського регіону, Близького і Середнього Сходу та Африки МЗС України;

1996 — 2000 — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Королівстві Саудівська Аравія і за сумісництвом — в Хашімітському Королівстві Йорданія;

2000 — призначений Надзвичайним і Повноважним Послом України в Сирійській Арабській Республіці.

Володіє арабською і англійською мовами.

Одружений. Має дочку і сина.

Посольство у Словацькій Республіці

Надзвичайний і Повноважний Посол з 1998 року —

Юрій Рилач

Народився 1946 року в с. Великі Проходи Липецького району Харківської обл. Українець. У 1972 році закінчив Київський торговельно-економічний інститут, товаровознавець.

1972—1983 — робота на керівних посадах в районних та міських органах виконавчої влади м. Києва;

1983—1992 — заступник начальника, начальник Головного управління торгівлі Київського міськвиконкому;

1992—1998 — заступник міністра закордонних справ України;

1998 — призначений Надзвичайним і Повноважним Послом України в Словацькій Республіці.

Одружений. Має дочку.

Посольство у Сполучених Штатах Америку

Надзвичайний і Повноважний Посол з 2000 року —

Костянтин Грищенко

Народився 1953 року в м. Києві. Українець. У 1975 році закінчив Московський державний інститут міжнародних відносин МЗС СРСР, юрист-міжнародник.

1976—1981 — співробітник Секретаріату ООН;

1981—1985 — старший референт, аташе, третій секретар Консульського управління МЗС СРСР;

1985—1990 — віце-консул, консул генерального консульства СРСР в Монреалі, Канада;

1990—1992 — перший секретар Управління з проблем обмеження озброєнь і роззброєння МЗС СРСР;

1992—1993 — радник по резерву, завідуючий сектором, заступник начальника, начальник відділу проблем обмеження озброєнь та роззброєння МЗС України;

1993—1995 — член колегії МЗС, начальник Управління контролю над озброєнням та роззброєнням МЗС України;

1995—1998 — заступник міністра закордонних справ України, голова Національного комітету України з питань роззброєння;

1998—2000 — Надзвичайний і Повноважний Посол України у Королівстві Бельгія, а також за сумісництвом — у Великому герцогстві Люксембург, королівстві Нідерланди, глава місії України при НАТО та за сумісництвом — Постійний представник України в Організації по забороні хімічної зброї;

2000 — призначений Надзвичайним і Повноважним Послом України в Сполучених Штатах Америки.

Володіє англійською та французькою мовами.

Одружений. Має дочку.

Посольство в Турецькій Республіці

Надзвичайний і Повноважний Посол з 1997 року —

Олександр Моцик

Народився 1955 року в с. Городець Володимирецького району Рівненської обл. Українець. У 1981 році закінчив факультет міжнародних відносин і міжнародного права Київського державного університету ім.Т.Г.Шевченка.

1981—1985 — третій секретар Консульського відділу МЗС УРСР;

1985—1987 — третій, другий секретар відділу міжнародних організацій;

1987—1990 — другий, перший секретар

Відділу кадрів;

1990—1992 — перший секретар Договірно-правового відділу;

1992—1995 — другий, перший секретар радник Постійного представництва України при ООН;

1995 — начальник Договірно-правового управління МЗС України;

1997 — призначений Надзвичайним і Повноважним Послом України у Республіці Туреччина.

Володіє англійською мовою.

Одружений. Має дві доньки.

Посольство в Туркменістані

Надзвичайний і Повноважний Посол з 1995 року —

Вадим Чупрун

Народився 1943 року в с. Рівнопіль Волновахського району Донецької обл. Українець. У 1966 році закінчив Мелітопільський інститут механізації сільського господарства, інженер-механік, у 1978 році — Вищу партійну школу при ЦК КПУ.

1975 — 1991 — на партійній роботі;

1991 — 1992 — заступник генерального директора Донецького обласного державного кооперативного виробничого об'єднання;

1992 — 1994 — голова Донецької обласної Ради народних депутатів;

1995 — призначений Надзвичайним і Повноважним Послом України в Туркменістані.

Одружений. Має двох дочок.

Посольство в Угорській Республіці

Надзвичайний і Повноважний Посол з 1997 року —

Орест Климуш

Народився 1941 року в с. Ясіня Рахівського району Закарпатської обл. Українець. У 1964 році закінчив Київський автомобільно-дорожній інститут, інженер-механік, кандидат технічних наук, академік Транспортної Академії України.

1967—1970 — аспірант Київського автомобільно-дорожнього інституту;

1970—1988 — інженер, молодший, старший науковий співробітник, завідувачий сектором, заступник директора по науковій роботі Київського автомобільно-дорожнього інституту;

1988—1992 — директор Державного автотранспортного науково-дослідного і проектного інституту, генеральний директор НВО “Автотранспорт” Міністерства автомобільного транспорту УРСР;

1992—1994 — міністр транспорту України;

1994—1997 — народний депутат України, голова підкомісії Комісії Верховної Ради України з питань паливно-енергетичного комплексу, транспорту і зв’язку;

1997 — призначений Надзвичайним і Повноважним Послом України в Угорській Республіці, а в 1998 — Надзвичайним і Повноважним Послом України в Республіці Словенія за сумісництвом, представником України в Дунайській Комісії.

Володіє угорською мовою.

Одружений. Має доньку.

Посольство в Республіці Узбекистан

Надзвичайний і Повноважний Посол з 2000 року —

Анатолій Касьяненко

Народився 1942 року в м. Тбілісі, Грузія. Українець. У 1969 році закінчив Одеський технологічний інститут ім. М.В.Ломоносова, інженер-електромеханік.

1969—1974 — завідуючий відділом, голова Міжнародного молодіжного туристичного бюро “Супутник “ Херсонського обкому комсомолу;

1974—1991 — на профспілковій та партійній роботі у м. Херсон;

1991—1994 — член Постійної комісії у закордонних справах Верховної Ради України;

1992—1997 — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Республіці Грузія;

1997—1998 — голова Державного Комітету України по туризму;

1997—1999 — голова Херсонської облдержадміністрації;

2000 — призначений Надзвичайним і Повноважним Послом України в Республіці Узбекистан.

Володіє англійською мовою.

Одружений. Має дочку й сина.

Посольство у Фінляндській Республіці

Надзвичайний і Повноважний Посол з 1997 року—

Ігор Подолєв

Народився 1952 року в с. Вовнянка Рожищанського району Волинської обл. Українець. У 1973 році закінчив Донецький державний університет, доктор економічних наук, професор кафедри міжнародної економіки.

1974—1975 — науковий співробітник Донецького державного університету;

1975—1986 — аспірант, молодший науковий співробітник, старший науковий співробітник, завідувач сектора Інституту економіки промисловості АН УРСР;

1986—1988 — старший науковий співробітник Науково-дослідного центру Президії АН УРСР та ЦК ЛКСМУ;

1988—1990 — головний спеціаліст, консультант економічного відділу Управління справами Ради Міністрів УРСР — відповідальний секретар Економічної Ради УРСР Держплану УРСР;

1990—1992 — помічник прем'єр-міністра України;

1992—1994 — заступник керівника Економічної служби Президента України, перший заступник голови Соціально-економічної Ради Президента України, керівник Консультаційно-аналітичного центру з соціально-економічних питань Адміністрації Президента України, радник Президента України з кредитно-фінансових питань;

1994—1997 — перший заступник міністра зовнішніх економічних зв'язків України, перший заступник міністра зовнішніх економічних зв'язків і торгівлі;

1997 — призначений Надзвичайним і Повноважним Послом України у Фінляндській Республіці, а 2000 — в Ісландській Республіці за сумісництвом.

Володіє англійською мовою.

Одружений. Має сина та доньку.

Постійний представник України при Раді Європи (м. Страсбург, Франція)

Олександр Купчишин

Народився 1952 року в с. Перегінськ Рожнятівського району Івано-Франківської обл. У 1974 році закінчив Київський державний університет ім. Т.Г.Шевченка, юрист-міжнародник, перекладач-референт. Кандидат юридичних наук.

1974 – 1982 – аспірант, асистент кафедри міжнародного права та іноземного законодавства Київського державного університету ім. Т.Г.Шевченка;

1982 – 1988 – співробітник Центру з прав людини Секретаріату ООН, Женева;

1988 – 1990 – Слухач Дипломатичної академії МЗС СРСР, м. Москва;

1990 – 1990 – другий секретар відділу міжнародних організацій МЗС України;

1990 – 1992 – перший секретар відділу міжнародних організацій МЗС України;

1992 – 1993 – начальник Договірно-планового управління МЗС України;

1993 – 1996 – радник-посланник Посольства України у Французькій Республіці;

1996 – 1998 – начальник Управління європейської і трансатлантичної інтеграції МЗС України;

1998 – постійний представник України при Раді Європи, м. Страсбург, Франція;

1998 – присвоєно дипломатичний ранг Надзвичайного і Повноважного Посланника України першого класу.

Володіє англійською, французькою мовами.

Одружений. Має сина.

Посольство в Республіці Хорватія

Надзвичайний і Повноважний Посол з 1995 року —

Анатолій Шостак

Народився 1937 року в с. Борова Боровського району Харківської обл. Українець. У 1960 році закінчив Київський технологічний інститут легкої промисловості, інженер — технолог, у 1977 році — Дипломатичну академію МЗС СРСР.

1964—1966 — завідувач відділу Українського товариства дружби і культурного зв'язку з зарубіжними країнами;

1966—1971 — заступник директора, директор Будинку радянської культури в Белграді, Югославія;

1971—1977 — перший секретар відділу преси, відділу кадрів та протокольного відділу;

1977—1986 — старший референт відділу з питань роботи Рад Управління справами Президії Верховної ради УРСР;

1986—1992 — представник Союзу радянських товариств дружби і культурного зв'язку з зарубіжними країнами в Югославії;

1992—1995 — керівник Групи парламентського протоколу Секретаріату Верховної ради України;

1995 — призначений Надзвичайним і Повноважним Послом України в Республіці Хорватія, а в лютому 1997 — Надзвичайним і Повноважним Послом України в Боснії і Герцоговині за сумісництвом.

Володіє сербською і хорватською мовами.

Одружений. Має сина та доньку.

Посольство у Чеській Республіці

Надзвичайний і Повноважний Посол з 1999 року —

Сергій Устич

Народився 1955 року в с. Зачаття Іршавського району Закарпатської обл. Українець. У 1978 році закінчив Ужгородський державний університет, історик, кандидат філософських наук.

1979—1981 — аспірант Львівського державного університету ім. І. Франка;

1981—1990 — асистент, доцент Ужгородського державного університету;

1990—1991 — заступник голови виконкому Закарпатської обласної Ради народних депутатів;

1991—1992 — заступник голови Закарпатського облвиконкому — начальник управління зовнішніх зв'язків облвиконкому;

1992—1999 — перший заступник голови, голова Закарпатської обласної державної адміністрації;

1999 — призначений Надзвичайним і Повноважним Послом України в Чеській Республіці.

Володіє чеською мовою.

Одружений. Має двох синів.

Посольство у Швейцарській Конфедерації

Надзвичайний і Повноважний Посол з 2000 року —

Євген Бершеда

Народився 1945 року в м. Києві. Українець. У 1967 році закінчив Київський інститут народного господарства, економіст, доктор економічних наук, професор.

Заслужений діяч науки і техніки України. Член-кореспондент Національної Академії наук України.

1967—1985 — співробітник Інституту економіки НАН України;

1985—1993 — заступник голови Ради по вивченню продуктивних сил України НАН

України;

1993—1994 — помічник Президента України з питань науки;

1994—1996 — завідувач відділу стратегічного планування та координації політики національної безпеки РНБО України;

1996—1998 — перший помічник Секретаря Ради національної безпеки і оборони України, керівник групи помічників, консультантів та референтів Секретаря Ради національної безпеки і оборони України;

1998—2000 — перший заступник міністра закордонних справ України;

2000 — призначений Надзвичайним і Повноважним Послом України у Швейцарській Конфедерації, а також у Князівстві Ліхтенштейн за сумісництвом.

Володіє французькою мовою.

Одружений. Має доньку.

Посольство в Королівстві Швеція

Надзвичайний і Повноважний Посол з 1999 року —

Олександр Сліпченко

Народився 1939 року в Одесі. Українець. У 1961 році закінчив Київський державний університет ім.Т.Г.Шевченка, у 1972 році — вищу дипломатичну школу МЗС СРСР.

1961—1964 — редактор Київської студії телебачення Держкомітету УРСР по телебаченню і радіомовленню;

1964—1966 — навчається в аспірантурі Київського державного університету ім. Т.Г. Шевченка;

1966 — референт Комітету молодіжних організацій УРСР;

1966—1970 — другий, перший секретар МЗС УРСР;

1972—1976 — перший секретар МЗС УРСР;

1976—1981 — співробітник Секретаріату Міжнародної організації праці м. Женева;

1981—1986 — перший секретар, радник МЗС УРСР;

1986—1992 — відповідальний секретар, заступник голови Комісії УРСР у справах ЮНЕСКО, Постійний представник України при ЮНЕСКО в Парижі.

1992—1997 — Надзвичайний і Повноважний Посол України у Швейцарській Конфедерації, Постійний представник України при Відділенні ООН та інших міжнародних організаціях у Женеві;

1997—1999 — начальник Управління Європи та Америки, Другого територіального управління МЗС України;

1999 — призначений Надзвичайним і Повноважним Послом України в Королівстві Швеція, а також у Королівстві Данія та Королівстві Норвегія за сумісництвом.

Володіє англійською та французькою мовами.

Одружений має сина та двох дочок.

Посольство в Союзній Республіці Югославія

Надзвичайний і Повноважний Посол з 1998 року —

Володимир Фуркало

Народився в м. Києві. Українець. У 1972 році закінчив факультет міжнародного права Московського державного інституту міжнародних відносин МЗС СРСР, юрист-міжнародник, кандидат юридичних наук.

1972 — 1974 — військовий перекладач;

1977 — 1979 — аташе Постійного представництва УРСР при ООН;

1979 — 1980 — співробітник Департаменту з політичних питань та деколонізації Секретаріату ООН;

1980 — 1991 — старший інспектор, науковий співробітник, консультант, заступник начальника Управління міжнародних зв'язків Президії Академії наук України;

1991 — 1994 — перший секретар, завідувач сектору, заступник начальника відділу, заступник начальника Управління НБСЕ та європейських регіональних структур МЗС України;

1994 — 1996 — керівник Управління з питань зовнішньої політики Адміністрації Президента України;

1996 — 1998 — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Канаді;

1998 — призначений Надзвичайним і Повноважним Послом України в Союзній Республіці Югославія.

Володіє англійською та французькою мовами.

Одружений. Має доньку.

Представник України при Європейських Співтовариствах (Європейському Союзу) в Королівстві Бельгія

Роман Шпек

Народився 1954 року в смт. Брашнів Рожнятівського району Івано-Франківської обл. У 1976 році закінчив Львівський лісотехнічний інститут;

1976—1978 — інженер-технолог, начальник цеху лісокомбінату “Осмолода” смт. Брашнів Рожнятівського району Івано-Франківської обл.;

1978—1985 — головний інженер, директор Верховинського лісокомбінату;

1985—1989 — директор Ворохтянського лісокомбінату;

1989—1992 — заступник міністра лісової та деревообробної промисловості України, заступник голови комітету по деревообробній промисловості України;

1992—1992 — міністр України у справах роздержавлення і демонополізації;

1992—1993 — перший заступник міністра економіки;

1993—1995 — міністр економіки України;

1995—1996 — Віце-прем’єр-міністр України з питань економічної політики;

1996—2000 — Голова національного агентства України з питань розвитку та європейської інтеграції;

2000 — Представник України при Європейських Співтовариствах (Європейському Союзу) в Королівстві Бельгія.

Одружений. Має дочку та сина.

Іноземні посли в Україні

*Біографічні довідки подаються за станом на 1 жовтня 2000 року.
Дані про можливі зміни у складі керівників українських та
іноземних дипломатичних місій разом з біографічними довідками
наводитимуться в наступних випусках альманаху.*

Матеріали підготував Борис Делікатний

Посольство Республіки Австрія

Надзвичайні і Повноважні Посли:

Георг Гергардт Вайсс (1992—1997); з 12 червня 1997 року —

Клаус Фаб'ян

Народився 1944 року.

1962—1968 — студент юридичного факультету Віденського університету;

1970—1972 — навчання в Дипломатичній Академії у Відні;

1972—1974 — працівник МЗС Австрії;

1974—1977 — працівник Посольства Австрії в Токіо;

1977—1981 — працівник Посольства Австрії в Тріполі;

1981—1987 — працівник МЗС Австрії;

1987—1991 — працівник Посольства Австрії в Лісабоні;

1992—1997 — працівник Бюро з прав людини МЗС Австрії;

1997 — призначений Надзвичайним і Повноважним Послом Республіки Австрія в Україні.

Одружений, має двоє дітей.

*Посольство Азербайджанської
Республіки*

Надзвичайний і Повноважний Посол з 1997 року —

Назім Гусейн-огли Ібрагімов

Народився 1963 року в Нахічеванській Автономній Республіці (Азербайджан).

1985 — закінчив машинобудівний факультет Азербайджанського політехнічного інституту;

1985 — 1986 — працівник Нахічеванського електротехнічного заводу;

1986 — 1991 — на комсомольській роботі;

1991 — 1996 — директор фірми «Супутник ЛТД»;

1997 — призначений Надзвичайним і Повноважним Послом Азербайджану в Україні.

Одружений, має двоє дітей.

Посольство Алжирської Народної Демократичної Республіки

Надзвичайні і Повноважні Посли:

Бельярмоль Камерзерман (1992—1997); з 1997 року —

Шеріф Шихі

Народився 1951 року.

1976 — закінчив дипломатичне відділення Національної школи адміністрації;

1976—1979 — працівник МЗС Алжиру;

1980—1981 — керівник відділу Генерального управління консульських справ МЗС Алжиру;

1981—1984 — перший секретар Посольства Алжиру в Мозамбіку;

1984—1988 — радник Посольства Алжиру в США;

1989—1993 — заступник начальника управління МЗС Алжиру;

1993—1995 — радник-посланник Посольства Алжиру у Великобританії;

1996—1997 — уповноважений з питань дослідження та синтезу при повноважному міністрі з питань співробітництва і в справах країн Магрибу;

1997 — призначений Надзвичайним і Повноважним Послом Алжирської Народної Демократичної Республіки в Україні.

Володіє англійською та французькою мовами.

Одружений, має троє дітей.

Посольство Аргентинської Республіки

Надзвичайні і Повноважні Посли:

Луїс Бакеріса (1993—1999); з 2000 року —

Мігель Анхель Кунео

Народився 1944 року в Буенос-Айресі.

1971 — закінчив факультет права та соціальних наук Національного Університету Буенос-Айреса, за фахом адвокат;

1972 — Інститут Державної зовнішньої служби;

1987—1988 — Університет Дж. Хонкінса, Вища школа міжнародних наук (Вашингтон, США), присвоєно ступінь магістра міжнародної політики;

1972 — третій секретар Головного управління консульських справ МЗС Аргентини;

1973 — працівник Посольства Аргентини у Таїланді;

1978 — працівник Управління державного церемоніалу

1979 — працівник Посольства Аргентини у Норвегії.

1986 — працівник Секретаріату з адміністративно-технічних питань;

1989 — працівник Посольства Аргентини в СРСР;

1992 — працівник Посольства Аргентини в Парагваї;

1993 — заступник директора Управління Центральної та Східної Європи;

1999 — призначений Надзвичайним і Повноважним Послом Аргентинської Республіки в Україні.

Володіє англійською, французькою і російською мовами.

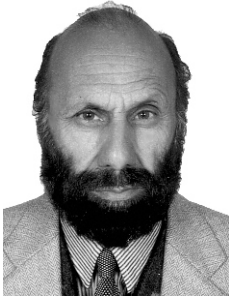
Одружений.

Посольство Ісламської Держави Афганістан

Тимчасові Повірені:

Мухамад Амман (1995—2000); з 2000 року —

Саєд Махмуд Фарані

Народився 1947 року в Кабулі.

1971—1973 — редактор газети «Ішхан» (ISHAN);

1973—1975 — редактор Республіканського журналу;

1975—1978 — професор Кабульського Університету, член спілки поетів, істориків;

1992—2000 — Міністр — радник у справах культури та преси МЗС Афганістану;

2000 — призначений Тимчасовим Повіреним у справах Ісламської Держави Афга-

ністан в Україні.

Володіє англійською мовою.

Одружений, має четверо дітей.

Посольство Королівства Бельгія

Надзвичайні і Повноважні Посли:

Ингеборг Крістофферсен (1992—1995);

Вільфрід Нартус (1995—1998);

П'єр Жан Марі Антуан Вазен (1998—2000); з 2000 року —

П'єр Дюбюїссон

Народився 1949 року.

1968 — закінчив педагогічний коледж в Монсі (Бельгія);

1973 — перекладач з французької, німецької, англійської мов Університету Монс-Хайнау;

1987 — на дипломатичній службі;

1989 — аташе Постійного Представництва Бельгії при ООН;

1992 — заступник Постійного Представника Бельгії при Раді Європи;

1997 — перший секретар Департаменту європейської інтеграції МЗС Бельгії;

2000 — призначений Надзвичайним і Повноважним Послом Королівства Бельгія в Україні.

Розлучений, має двоє дітей.

Посольство Республіки Білорусь

Надзвичайний і Повноважний Посол з 1993 року —

Віталій Курашик

Народився 1939 року в с.Дівин Кобринського району Брестської області.

Закінчив Київський політехнічний інститут.

1963—1974 — технолог, головний технолог Костянтинівського заводу високовольтної апаратури;

1974—1982 — завідувач відділу промисловості, другий секретар, перший секретар Костянтинівського міськкому партії Донецької області;

1982—1985 — голова міськвиконкому м.Євпаторія Кримської області;

1985—1987 — завідувач відділу промисловості Кримського обкому партії;

1987—1989 — заступник голови Кримського облвиконкому з питань будівництва і комунального господарства, перший заступник голови облвиконкому;

1989—1993 — голова Кримського облвиконкому, Голова Ради Міністрів Республіки Крим;

1993 — призначений Надзвичайним і Повноважним Послом Республіки Білорусь в Україні.

Одружений, має сина.

Посольство Республіки Болгарія

Надзвичайні і Повноважні Посли:

Петар Крістев Марков (1992—1998); з 1998 року —

Александр Димитров

Народився 1959 року в Софії.

Закінчив Технічний університет в Софії.

1984—1989 — науковий співробітник Центрального інституту обчислювальної техніки в Софії;

1990—1991 — консультант німецької фірми «Мандауш» ООД у м. Франкфурті;

1992 — Генеральний представник «COM-PAREX — BASF» у Софії;

1997 — голова Ради директорів готелю «Самоков-Боровец», експерт Комісії з питань економічної політики у Народному Зібранні Республіки Болгарія;

1998 — призначений Надзвичайним і Повноважним Послом Республіки Болгарія в Україні.

Володіє німецькою, англійською та російською мовами.

Одружений, має двоє дітей.

Посольство Федеративної Республіки Бразилія

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Асдубал Пінто де Уліссеа (1995—1998); з 1998 року —

Маріо Аугусто Сантос

Народився 1936 року.

Закінчив юридичний факультет університету Ріо-де-Жанейро та дипломатичний факультет інституту Ріо-Бранко Міністерства закордонних справ Бразилії.

1959—1961 — помічник завідувача відділу економіки країн Європи, Азії, Африки і Океанії;

1961—1962 — помічник заступника Генерального секретаря в справах країн Америки;

1962—1964 — другий секретар Посольства в Нью-Йорку;

1964—1966 — другий секретар Посольства у Варшаві;

1964—1966 — Тимчасовий Повірений у Варшаві;

1966—1968 — другий секретар Посольства в Асунсьоні;

1968—1974 — помічник заступника Генерального секретаря, начальник відділу технічного співробітництва МЗС Бразилії;

1974—1979 — на дипломатичній роботі;

1980—1985 — міністр-радник Посольства Бразилії в Бонні, Тимчасовий Повірений;

1985—1989 — секретар з міжнародних справ Міністерства освіти;

1989—1990 — Тимчасовий Повірений в Гаазі;

1990—1992 — Посол Бразилії у В'єтнам;

1995 — Посол Бразилії в Кенії;

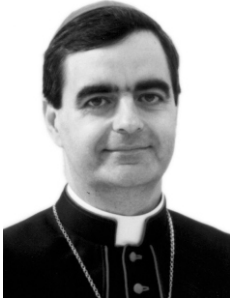
1998 — призначений Надзвичайним і Повноважним Послом Федеративної Республіки Бразилія в Україні.

Одружений, має троє дітей.

Посольство Ватикану

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Антоніо Франко (1992—1999); з 1999 року —

Нікола Етерович

Народився 1951 року в Хорватії.

1977 — отримав сан, доктор теології;

1980 — дипломатична служба в нунціатурах в Кот-д'Івуар, Іспанії та Нікарагуа;

1993 — радник секції зв'язків з іноземними державами Державного секретаріату Ватикану;

1999 — призначений Надзвичайним і Повноважним Послом Ватикану в Україні.

Володіє хорватською, італійською, французькою, англійською, німецькою, іспанською, польською, українською і російською мовами.

Посольство Сполученого Королівства Великої Британії і Північної Ірландії

Надзвичайні і Повноважні Посли:

Саймон Ніколас Пітер Хіманс (1992—1995); Рой Стівен Рів (1995—1999); з 1999 року —

Роланд Гедлі Сміт

Народився 1943 року.

Закінчив Кіібол Коледж, Оксфорд.

1967 — на дипломатичній службі;

1969 — другий секретар Посольства Великобританії в СРСР;

1971 — перший секретар Посольства Великобританії в Постійному Представництві при НАТО (Брюссель);

1974 — МЗС Великобританії;

1975 — перший секретар Посольства Великобританії в СРСР;

1980 — МЗС Великобританії, Міжнародний інститут стратегічних досліджень;

1984 — керівник канцелярії Британської військової адміністрації (Берлін);

1988 — радник МЗС Великобританії;

1992 — посланник та заступник Постійного Представника Великобританії при НАТО (Брюссель);

1995 — директор Департаменту з питань міжнародної безпеки МЗС Великобританії;

1999 — призначений Надзвичайним і Повноважним Послом Великої Британії та Північної Ірландії в Україні.

Володіє українською і російською мовами.

Одружений, має двоє дітей.

Посольство Соціалістичної Республіки В'єтнам

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Чіонг Тунг (1993—1997); з 1997 року —

Доан Дик

Народився 1937 року в провінції Ха Нам.
1959 — на дипломатичній роботі;
1961—1965 — працівник Посольства В'єт-
наму в КНДР;
1966—1972 — працівник Управління по
обслуговуванню дипломатичного корпусу
МЗС В'єтнаму;
1973—1977 — другий секретар Посольства
В'єтнаму в Монголії;
1978—1979 — помічник директора Управ-
ління по обслуговуванню дипломатичного ко-
рпусу МЗС В'єтнаму;

1980—1982 — заступник директора Управління по обслуго-
вуванню дипломатичного корпусу МЗС В'єтнаму;

1983—1989 — заступник керівника Секретаріату МЗС В'єт-
наму;

1990—1992 — радник Посольства В'єтнаму у Чехословаччині;

1993 — заступник директора Фінансово-майнового управлін-
ня МЗС В'єтнаму;

1997 — призначений Надзвичайним і Повноважним Послом
Соціалістичної Республіки В'єтнам в Україні.

Володіє російською та китайською мовами.

Одружений, має сина.

Посольство Республіки Вірменія

Надзвичайний і Повноважний Посол з 1996 року —

Грач Сілванян

Народився 16 серпня 1946 року в м. Єреван.

У 1969 р. закінчив факультет російської мови та літератури Єреванського інституту ім. В. Брюсова. Кандидат філософських наук. Після закінчення аспірантури Єреванського державного університету в 1972 р. працював викладачем Єреванського університету, науковим співробітником Інституту філософії і права АН Вірменії, виконуючим обов'язки за-

відуючого кафедрою філософії Єреванської консерваторії.

1980—1990 — інструктор, завідувачий сектором, інспектор ЦК Компартії Вірменії;

1990—1993 — проректор з наукової роботи та зарубіжних зв'язків Єреванської консерваторії;

1996 — призначений Надзвичайним і Повноважним Послом Республіки Вірменія в Україні.

Одружений, має двоє дочок.

Посольство Грецької Республіки

Надзвичайні і Повноважні Посли:

Васілеос Патсікакіс (1993—1998); з 1998 року —

Дімітріс Контумас

Народився 1946 року в Афінах.
Закінчив Афінський університет за спеціальністю цивільне право.

1973 — аташе МЗС Греції;

1975 — третій секретар Генерального консульства Греції у Стамбулі;

1978 — другий, перший секретар Посольства Греції в Нікозії (Кіпр);

1981 — Генеральний консул Греції в Ганновері (ФРН);

1984 — другий радник Посольства Греції в

Німеччині;

1985 — Постійне представництві Греції при ЄС (Брюссель);

1991 — співробітник МЗС Греції;

1994 — Повноважний Міністр другого класу;

1995 — Міністр-радник Посольства Греції у Бонні;

1998 — призначений Надзвичайним і Повноважним Послом Грецької Республіки в Україні.

Володіє французькою, англійською та німецькою мовами.

Одружений, має дитину.

Посольство Грузії

Надзвичайні і Повноважні Посли:

Валерій Карлович Чечелашвілі (1994—1999); з 1999 року —

Малхаз Чачава

Народився 1953 року у Тбілісі, Грузія.

1975 — закінчив інженерно-технічний факультет Державного Аграрного університету;

1975—1978 — інженер Грузинського науково-дослідного інституту харчової промисловості;

1979—1990 — на керівних посадах в комсомольських та партійних організаціях Грузії;

1994—1995 — віце-прем'єр Муніципалітету м.Тбілісі з питань зовнішньоекономічних зв'язків;

1995—1997 — віце-мер, прем'єр Муніципалітету м.Тбілісі;

1997—1998 — заступник Державного Міністра Грузії;

1998 — призначений Надзвичайним і Повноважним Послом Грузії в Україні.

Одружений, має двоє синів.

Посольство Королівства Данія

Надзвичайні і Повноважні Посли:

Крістіан Фабер Род (1992—1996); з 1997 року —

Йорн Крогбек

Народився 1938 року.

1965 — одержав вищу юридичну освіту;

1966 — співробітник МЗС Королівства

Данія;

1970 — секретар Посольства Данії в Буенос-Айресі;

1974 — перший секретар Посольства Данії в Нью-Делі;

1976 — радник Посольства Данії в Нью-Делі;

1977 — завідувач секції МЗС Данії;

1986 — завідувач відділу МЗС Данії;

1988 — Посол Данії в Дака;

1991 — Посол Данії в Акра, за сумісництвом: 1991 — Гвагандуа, 1993 — Конакрі;

1994 — Посол Данії в Лусаці;

1997 — призначений Надзвичайним і Повноважним Послом Королівства Данія в Україні.

Одружений.

Посольство Естонської Республіки

Тимчасовий Повірений:

Андрій Біров (1992—1995);

Надзвичайні і Повноважні Посли:

Тіт Мацулевич (1996—1999); з 1999 року —

Тіт Набер

Народився 1952 року.

1975 — закінчив Талліннський політехнічний інститут;

1992 — на дипломатичній службі;

1992 — радник Департаменту міжнародної економічної політики МЗС Естонії;

1993—1997 — Тимчасовий Повірений Естонії в Осло (Фінляндія);

1997—1998 — директор Департаменту міжнародної економічної політики МЗС Естонії;

1999 — призначений Надзвичайним і Повноважним Послом Естонської Республіки в Україні.

Володіє фінською, російською, англійською, норвезькою мовами.

Одружений.

Посольство Арабської Республіки Єгипет

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Гусейн Камаль-Елдін Шалаш (1993—1997); з 1997 року —

Омар Ель-Фарук Хассан Мохамед

Народився 1946 року.

1968 року в Каїрському університеті отримав ступінь бакалавра з економіки та політики.

Працював на дипломатичній роботі у Посольствах Арабської Республіки Єгипет в Алжирі, Італії, Зімбабве, Кувейті, Росії;

1997 — призначений Надзвичайним і Повноважним Послом Арабської Республіки Єгипет в Україні.

Володіє англійською, французькою, російською, італійською мовами.

Одружений, має двоє дітей.

Посольство Держави Ізраїль

**Надзвичайний і Повноважний Посол: Цві Маген (1993—1998);
Тимчасовий Повірений: Зеєв Бен-Аріє (1998—1999);
Надзвичайний і Повноважний Посол з 1999 року —**

Анна Азарі

Народилася 1959 року в СРСР.

1978—1983 — навчання в Хайфському університеті, ступінь бакалавра з загальної історії та англійської мови;

1981—1982 — викладач в кібуці Гіват Оз;

1983 — навчання в коледжі з підготовки дипломатів при МЗС Ізраїлю;

1984—1986 — працівник фонду ім. Рот-шільда;

1986—1989 — працівник Департаменту у справах країн Східної Європи МЗС Ізраїлю;

1989—1992 — консул у Сан-Франциско (США);

1992—1993 — перший секретар Першого міжнародного відділу, перший секретар Департаменту політичного планування МЗС Ізраїлю;

1995—1998 — радник-посланник Посольства Ізраїлю в Москві (Росія);

1998—1999 — заступник начальника Першого відділу Департаменту у справах країн Східної Європи МЗС Ізраїлю;

1999 — призначена Надзвичайним і Повноважним Послом Держави Ізраїль в Україні.

Володіє російською, англійською, французькою мовами.

Одружена, має двоє дітей.

Посольство Республіки Індія

Надзвичайні і Повноважні Посли:

Судхір Тукарам Деваре (1992—1995);

Раджендра Кумар Раї (1995—1997); з 1997 року —

Відья Бушан Соні

Народився 1942 року.

З липня 1967 року — на дипломатичній роботі.

1969—1971 — третій, другий секретар Посольства Індії в СРСР;

1971—1974 — другий, перший секретар посольства Індії в Єгипті;

1974—1976 — заступник Секретаря МЗС Індії;

1976—1977 — навчання в Оксфордському університеті;

1977 — заступник Секретаря МЗС Індії;

1978—1980 — перший секретар Посольства Індії в Куала-Лумпур;

1980—1983 — радник Посольства Індії в Лондоні;

1983—1986 — директор департаменту, Секретар МЗС Індії;

1986—1989 — Генеральний консул Індії в Сідней (Австралія);

1989—1990 — Посол Індії в Республіці Фіджі і за сумісництвом — в Науру, на Соломонових Островах та в Кірібаті;

1990—1994 — Посол Індії в Сенегалі й за сумісництвом — в Республіці Малі, Мавританії, Гвінеї-Бісау, Кабе Верде та Гамбії;

1994 — Посол Індії в Кінгстоні (Ямайка);

1997 — призначений Надзвичайним і Повноважним Послом Республіки Індія в Україні.

Одружений.

Посольство Республіки Індонезія

Надзвичайні і Повноважні Посли:

Роні Хендраван Курніаді (1994—1997); з 1997 року —

Где Арса Каджар

Народився 1937 року в м.Сингараджа (провінція Балі).

1966 — закінчив факультет права Університету Ерланґа (Сурабайя);

1966 — МЗС Індонезії, курси молодшого фахівця у закордонних справах;

1968 — курси середнього фахівця у закордонних справах;

1970 — 1974 — третій, другий секретар посольства Індонезії в Італії;

1977 — 1981 — перший секретар Посольства Індонезії в Польщі;

1981 — 1984 — завідувач відділом країн Східної Європи Управління європейських справ МЗС Індонезії;

1989 — закінчив курси вищого фахівця у закордонних справах;

1990 — 1994 — начальник Консульського управління МЗС Індонезії;

1997 — призначений Надзвичайним і Повноважним послом Республіки Індонезія в Україні.

Одружений, має четверо дітей.

Посольство Ісламської Республіки Іран

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Бехзад Мазахері (1992—1998); з 1999 року —

Ахмад Садег-Бонаб

Народився 1958 року в Тегерані.

Працював економічним радником губернатора області Східний Азербайджан; Головою Ради директорів і виконавчим директором компанії «Шахр-ва-руста»; заступником міністра металургії і шахт з питань економіки та торгівлі; членом правління і заступником директора з адміністративних питань Іранської національної нафтової компанії; заступником міністра кооперації; юридичним радником Міністерства промисловості по зв'язках з

Парламентом;

1999 — призначений Надзвичайним і Повноважним Послом Ісламської Республіки Іран в Україні.

Володіє англійською мовою.

Одружений, має двоє дітей.

Посольство Королівства Іспанія

Надзвичайні і Повноважні Посли:

Едуардо Хунко (1992—1997); з 1997 року —

Фернандо Хосе Белльйосо Фернандес

Народився 1940 року у м. Антекера провінції Малага.

Має юридичну освіту і диплом з міжнародних відносин Мадридської Дипломатичної Школи.

1971—1975 — другий, перший секретар Посольства Іспанії в Тегерані;

1975—1979 — перший секретар, радник Посольства Іспанії в США;

1979—1983 — працівник Управління Північної Америки і Тихоокеанського регіону,

Управління дипломатичної інформації МЗС Іспанії;

1983—1986 — радник-посланник Посольства Іспанії у Франції;

1986—1991 — Генеральний консул Іспанії в Чикаго;

1991—1996 — Посол Іспанії в Ірані;

1996 — призначений Надзвичайним і Повноважним Послом Королівства Іспанія в Україні.

Неодружений.

Посольство Італійської Республіки

Надзвичайні і Повноважні Посли:

Вітторіо Клаудіо Сурдо (1992—1996); Джан Лука Бергінетто (1996—2000); з 2000 року —

Іоланда Брунетті Гетц

Народилася у Римі.

1962 — закінчила факультет політичних наук Римського університету;

1967 — дипломатична діяльність в МЗС Італії;

1969 — другий секретар Посольства Італії в Малайзії;

1972 — віце-консул, консул Генерального консульства Італії в Нью-Йорку;

1976 — працівник VIII відділу Генеральної дирекції з економічних питань МЗС Італії;

1977 — дипломатичний радник МЗС Італії;

1980 — Посол Італії в Бірмі;

1984 — заступник Представника Італії в ОБСЄ;

1988 — керівник Відділу Азії та Тихоокеанського регіону Генеральної дирекції з питань співробітництва та розвитку МЗС Італії;

1989 — координатор Відділу багатосторонніх стосунків та надзвичайних ситуацій Генеральної дирекції з питань співробітництва та розвитку МЗС Італії;

1991 — керівник Центральної технічної групи Апарату генеральної дирекції з питань співробітництва та розвитку МЗС Італії;

1993 — керівник Відділу досліджень, вивчення та планування Генеральної дирекції з економічних питань МЗС Італії;

1995 — Посол Італії в Республіці Узбекистан;

1996 — Посол Італії в Республіці Таджикистан;

2000 — призначена Надзвичайним і Повноважним Послом Італійської Республіки в Україні.

Одружена.

Посольство Республіки Казахстан

Надзвичайні і Повноважні Посли:

Юрій Олексійович Клочков (1994—1997);

Нажамеден Іксанович Іскалієв (1997—1999); з 1999 року —

Равіль Чердабаєв

Народився 1940 року в Атирауській області (Казахстан).

1961—1966 — навчання у Московському інституті нафтохімічної і газової промисловості;

1966—1968 — інженер-конструктор, начальник тракторного цеху, головний інженер заводу в Гур'євській області;

1968—1973 — перший секретар райкому, потім обкому комсомолу в Гур'євській області;

1973—1975 — навчання у Вищій партійній школі при ЦК КПРС у Москві;

1975—1987 — перший секретар райкому, міському партії, м.Гур'єв;

1987—1989 — заступник головного інженера з технічних питань виробничого об'єднання «Тенгізмунайгаз»;

1989—1990 — перший секретар міському партії, м.Гур'єв;

1990—1992 — заступник голови облвиконкому, м.Гур'єв;

1992—1993 — перший заступник акима м.Гур'єва;

1993—1994 — директор казахсько-американського підприємства «Тенгішшеврой»;

1994 — Міністр нафти та газу;

1999 — призначений Надзвичайним і Повноважним Послом Республіки Казахстан в Україні.

Володіє російською, англійською мовами.

Одружений, має четверо дітей.

Посольство Канади

Надзвичайні і Повноважні Посли:

Франсуа Антуан Матіс (1992—1996); Кристофер Уестдал (1996—1998); з 1998 року —

Дерек Фрейзер

Народився 1937 року у м.Трейл, провінція Британська Колумбія.

1958 — ступінь бакалавра гуманітарних наук в галузі історії та міжнародних відносин в університеті Британської Колумбії;

1963 — ступінь бакалавра права в університеті Британської Колумбії;

1964—1965 — юридичний радник у складі делегації Канади при Міжнародній контрольній комісії в Сайгоні;

1965—1966 — співробітник Правового управління МЗС Канади;

1966—1970 — перший секретар Посольства Канади у Бонні;

1970—1972 — експерт відділення Німеччини Управління Східної Європи МЗС Канади;

1973—1975 — радник Посольства Канади в СРСР;

1977—1978 — працівник відділу політичного аналізу та планування Управління федеральних та провінційних відносин Уряду Канади;

1978—1984 — на дипломатичній роботі;

1984—1988 — директор Управління Східної Європи та СРСР МЗС Канади;

1988—1993 — Посол Канади в Угорській Республіці;

1993—1995 — директор Управління країн Центральної та Східної Європи МЗС Канади;

1995—1998 — Посол Канади в Грецькій Республіці;

1998 — призначений Надзвичайним і Повноважним Послом Канади в Україні.

Володіє німецькою, російською, голландською, іспанською, італійською мовами.

Одружений, має четверо дітей.

Посольство Киргизької Республіки

Надзвичайні і Повноважні Посли:

Улукбек Кожомжарович Чіналієв (1993—1998); з 1998 року —

Жумагул Сааданбеков

Народився 1940 року.

Закінчив Пржевальський державний педагогічний інститут, кандидат філософських наук.

1961—1964 — вчитель фізики Джети-Огузької середньої школи;

1964—1967 — заступник директора Барскаунської середньої школи;

1967—1969 — інструктор Джети-Огузького райкому Компартії Киргизії;

1969—1974 — науковий співробітник Інституту філософії та права Академії наук Киргизької РСР;

1974—1981 — завідувач відділу Фрунзенського міськкому Компартії Киргизії;

1981—1983 — секретар Фрунзенського міськкому Компартії Киргизії;

1983—1990 — інспектор, завідувач відділу ЦК Компартії Киргизії;

1990—1991 — голова Комісії з питань культури, освіти, спорту та туризму Верховної Ради Киргизької РСР;

1991—1992 — голова Держінспекції при Президентові Киргизької Республіки;

1992—1996 — голова Іссик-Кульської обласної держадміністрації;

1998 — призначений Надзвичайним і Повноважним Послом Киргизької Республіки в Україні.

Одружений.

Посольство Китайської Народної Республіки

Надзвичайні і Повноважні Посли:

Чжан Чжень (1992—1995); Пань Чжанлінь (1995—1998);

Чжоу Сяо Пей (1998—2000); з 2000 року —

Лі Гобан

Народився 1951 року.

1975—1976 — працівник Департаменту СРСР і соціалістичних країн Східної Європи МЗС КНР;

1976—1980 — працівник Посольства Китаю в СФРЮ;

1980—1984 — третій секретар Департаменту СРСР і соціалістичних країн Східної Європи МЗС КНР;

1984—1987 — другий секретар Посольства Китаю в СФРЮ;

1987—1991 — завідувач відділом, перший секретар Департаменту СРСР і соціалістичних країн Східної Європи МЗС КНР;

1991—1992 — перший секретар Посольства Китаю в СФРЮ;

1991—1993 — перший секретар Посольства Китаю в Республіці Словенія;

1993—1995 — перший секретар Департаменту з питань країн Східної Європи і Центральної Азії МЗС КНР;

1995—1997 — радник, заступник начальника Департаменту з питань країн Східної Європи і Центральної Азії МЗС КНР;

1997—2000 — Посол Китаю в Республіці Хорватія;

2000 — призначений Надзвичайним і Повноважним Послом Китайської Народної Республіки в Україні.

Одружений, має сина.

Посольство Республіки Корея

Надзвичайні і Повноважні Посли:

Ан Хьон Вон (1993—1995); Лі Хан Чун (1995—1998);

Канг Гин-тек (1998—2000); з 2000 року —

Джанг Шин

Народився 1943 року.

1996 — закінчив факультет філософії Сеульського національного університету;

1970 — працівник МЗС Республіки Корея;

1974 — другий секретар Посольства Республіки Корея в Ямайці;

1980 — перший секретар Посольства Республіки Корея в Державі Катар;

1981 — перший секретар Посольства Республіки Корея в Данії;

1985 — керівник Відділу торгівлі Інституту з питань закордонних справ і національної безпеки МЗС Республіки Корея;

1986 — керівник Відділу Близького Сходу, Бюро у справах Середнього Сходу МЗС Республіки Корея;

1987 — радник Посольства Республіки Корея в Індонезії;

1990 — радник Посольства Республіки Корея в Новій Зеландії;

1993 — координатор з питань планування і менеджменту МЗС Республіки Корея;

1994 — виконавчий директор Першого регіонального підрозділу Корейського агентства з питань міжнародної співпраці;

1996 — Посол Республіки Корея у Федеративній Демократичній республіці Ефіопія;

1999 — генеральний директор Бюро у справах закордонних резидентів і консульських справах МЗС Республіки Корея;

2000 — призначений Надзвичайним і Повноважним Послом республіки Корея в Україні.

Одружений, має сина і дочку.

Посольство Республіки Куба

Надзвичайні і Повноважні Посли:

Діохенес Ернандес Асторга (1992—1994);

Серхіо Лопес Бріель (1994—1999); з 1999 року —

Хосе Діонісіо Пераса Чапо

Народився 1944 року в м. Сагуа-ла-Гранде, провінція Війя-Клара.

Здобув вищу юридичну освіту в Московському Університеті. Має диплом спеціаліста з російської мови. Здобув наукову ступінь доктора юридичних наук у Гаванському Університеті, захистив дисертацію «Інтеграція та право».

1967—1968 — працівник Міністерства освіти Куби;

1969—1971 — радник газети «Juventud Rebelde»; редактор, завідувач Міжнародної сторінки;

1971—1974 — Кубинський Інститут книги, відповідальний за співробітництво із соціалістичними країнами;

1974—1977 — радник Міністерства юстиції Куби;

1977—1991 — Головний юридичний радник Постійного Секретаріату у справах РЕВ Ради Міністрів;

1986—1988 — Генеральний секретар Американської асоціації юристів;

1991—1992 — співробітник Міжнародного департаменту ЦК КП Куби;

1992—1999 — начальник Юридичного управління МЗС Куби;

1999 — призначений Надзвичайним і Повноважним Послом Республіки Куба в Україні.

Володіє іспанською, російською, англійською мовами.

Одружений, має сина.

Посольство Держави Кувейт

Надзвичайні і Повноважні Посли:

Ахмед Абдулла Аль-Мубаракі (1995—1997);

Тимчасовий Повірений:

Салех Салем Юсуф М.Аль-Лугхані (1997—1998);

Надзвичайний і Повноважний Посол з 1998 року —

Халет Мутлак Заед Аль-Дуейлах

Народився 1946 року.

1974 — закінчив Пенджабський університет (Пакистан), одержав ступінь бакалавра політології і економіки;

1983 — закінчив університет штату Північна Кароліна (США), одержав ступінь бакалавра міжнародних відносин;

1975 — співробітник МЗС Кувейту;

1975—1981 — працівник Посольства Кувейту в Римі;

1981—1987 — працівник МЗС Кувейту;

1987—1988 — працівник Посольства Кувейту в Сані (Йемен);

1988—1993 — працівник Управління Державного протоколу, Управління країн Європи та Північної і Південної Америки МЗС Кувейту;

1993—1997 — працівник Посольства Кувейту в Лівії;

1997—1998 — працівник МЗС Кувейту;

1998 — призначений Надзвичайним і Повноважним Послом Держави Кувейт в Україні.

Одружений, має трое синів.

Володіє англійською мовою.

Посольство Латвійської Республіки

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Петеріс Сімсонс (1994—1997); з 1997 року —

Петеріс Вайварс

Народився 5 вересня 1948 року в м. Талсі, Латвія.

1990 — закінчив юридичний факультет Латвійського університету;

1971—1990 — працював в енергобудівній компанії в м. Валдемарпілс;

1990—1992 — голова обласної Ради народних депутатів в м. Талсі;

1992—1993 — депутат Верховної Ради, голова Комісії з питань оборони та внутрішніх справ, член Земельної комісії та Комісії з питань розслідування тоталітарних режимів;

1997 — призначений Надзвичайним і Повноважним Послом Латвійської Республіки в Україні.

У 2000 році відбув на батьківщину.

Одружений.

Посольство Литовської Республіки

Тимчасовий Повірений: Віргіліюс Корізна (1992—1993).

Надзвичайні і Повноважні Посли:

Ромуалдас Рамошка (1993—1997); з 1997 року —

Вітаутас Пятрас Плечкайтіс

Народився 1950 року в м.Калварія, Литва.

1981 — закінчив історичний факультет Вільнюського державного університету;

1975—1988 — викладацька робота у школі, працював в інспекції по збереженню пам'яток культури у м.Клайпеді;

1989—1990 — заступник директора музею історії литовської меншини в м.Клайпеді, депутат Сейму (фракція Саюдісу);

1990—1992 — депутат Верховної Ради Литви, член Комітету у закордонних справах,

член парламентської групи «Центр»;

1993—1996 — голова литовсько-польської міжпарламентської групи в Сеймі;

1997 — призначений Надзвичайним і Повноважним Послом Литовської Республіки в Україні.

Володіє російською, німецькою, польською та англійською мовами.

Одружений, має дві доньки.

Посольство Республіки Македонія

Надзвичайний і Повноважний Посол з 1997 року —

Владо Блажевскі

Народився 1944 року.

1966 — закінчив військову академію в м.Новий Сад;

1975 — закінчив Інститут політичних наук у Загребі, кандидат наук з міжнародних відносин;

1976—1977 — радник Союзного секретаріату закордонних справ СФРЮ;

1977—1980 — консул Генерального консульства СФРЮ у Києві;

1980—1985 — радник Союзного секретаріату закордонних справ СФРЮ;

1985—1989 — перший секретар Посольства СФРЮ у КНДР;

1989—1992 — спеціальний радник Управління Азії та Далекého Сходу Союзного секретаріату закордонних справ СФРЮ;

1992—1993 — спеціальний радник, начальник Управління Азії та Далекého Сходу в МЗС Македонії;

1993—1996 — спеціальний радник, начальник Управління СНД МЗС Македонії;

1996—1997 — Тимчасовий повірений у справах Республіки Македонія у Києві;

1997 — призначений Надзвичайним і Повноважним Послом Республіки Македонія в Україні.

Володіє російською та англійською мовами.

Одружений.

Посольство Королівства Марокко

Надзвичайний і Повноважний Посол з 2000 року —

Мохамед Азгар

Народився 1945 року.

1968 — закінчив Паризький університет за спеціальністю економічна статистика;

1968 — 1982 — працівник Міністерства з питань планування Марокко;

1982 — радник з економічних питань Посольства Марокко у Москві;

1985 — 1988 — перший радник Посольства Марокко у Бельгії;

1988 — 1991 — головний інженер, уповноважений з питань співробітництва з країнами Європи Посольства Марокко у Бельгії;

1991 — начальник відділу співробітництва з країнами Європи МЗС Марокко;

2000 — призначений Надзвичайним і Повноважним Послом Королівства Марокко в Україні.

Володіє арабською, французькою та англійською мовами.

Одружений, має двоє дітей.

Посольство Республіки Молдова

Надзвичайні і Повноважні Посли:

Іон Гаврил Боршевич (1993—1994);

Іон Ніколає Руссу (1994—1998); з 1999 року —

Олексій Андрієвські

Народився 1950 року.

1968—1972 — студент Московського державного інституту культури;

1973—1977 — завідувач відділу ЦК ЛКСМ Молдавії;

1977—1979 — перший секретар Ленінського райкому ЛКСМ м.Кишинєва;

1979—1982 — заступник голови Виконавчого комітету Ленінського району м.Кишинєва;

1982—1984 — курсант Вищої партійної школи у м.Ленінграді;

1984—1985 — співробітник Організаційного управління ЦК КПРС;

1985—1988 — директор Національного театру опери і балету у Кишинєві;

1988—1991 — перший заступник Міністра культури Республіки Молдова;

1991—1993 — Міністр-радник Постійного Представництва Республіки Молдова у Москві;

1993—1995 — Міністр-радник Посольства Республіки Молдова в Україні;

1995—1998 — Надзвичайний і Повноважний Посол Республіки Молдова в Угорській Республіці;

1999 — призначений Надзвичайним і Повноважним Послом Республіки Молдова в Україні.

Одружений, має дитину.

Посольство Федеративної Республіки Нігерія

Надзвичайний і Повноважний Посол з 2000 року —

Альфред Джон Нанна

Народився 24 червня 1944 р. в м. Делта, Нігерія.

Закінчив Баптистський коледж, ЕДЕ; Університет в Лагосі, Акока; Університет в Ломі, Бенін.

Бакалавр мистецтв.

На дипломатичній службі з 5 липня 1972 року.

Працював у Посольстві Нігерії в Республіці Нігер (Ніамей), Постійній Місії Нігерії при ООН (Женева), Посольстві Нігерії в Малі (Бамако), Постійній Місії Нігерії при ООН (Нью-Йорк), Представництві Нігерії в Зімбабве (Хараре);

2000 — призначений Надзвичайним і Повноважним Послом Федеративної Республіки Нігерія в Україні.

Одружений, має п'ятеро дітей.

Посольство Королівства Нідерландів

Надзвичайні і Повноважні Посли:

Роберт Герман Серрі (1992—1996); з 1997 року —

Онно Хаттінга Ван`т Сант

Народився 3 травня 1946 року в м.Гаага (Нідерланди).

1971 — закінчив факультет права Лейденського університету;

1972—1987 — працівник посольств Нідерландів у Москві, Джакарті, Лісабоні, Постійному представництві Нідерландів в ООН, Управління міжнародних організацій МЗС Нідерландів;

1987—1992 — радник, Постійний Представник Королівства Нідерландів в Європейській Комісії у Брюсселі;

1992—1996 — радник, заступник директора Департаменту Європи МЗС Нідерландів;

1997 — призначений Надзвичайним і Повноважним Послом Королівства Нідерландів в Україні.

Одружений.

Посольство Федеративної Республіки Німеччина

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Геннеке Граф фон Бассевітц (1992—1993);
Александр Арно (1993—1996);
Ебергард Гайкен (1996—2000); з 2000 року —

Дітмар Гергард Штюдеманн

Народився 1941 року у Вельсі (Верхня Австрія).

1962—1969 — вивчав юриспруденцію, соціологію і славистику у Майнці;

1969 — перший державний іспит з правознавства;

1973 — другий державний іспит з правознавства;

1973—1974 — підготовка до вищої дипломатичної служби;

1974—1977 — працівник Федерального міністерства закордонних справ Німеччини;

1977—1981 — працівник Посольства Німеччини в Москві;

1981—1984 — працівник Посольства Німеччини в Греції;

1984—1986 — працівник ФМЗС Німеччини;

1986—1988 — працівник Посольства Німеччини в Австрії;

1988—1991 — працівник ФМЗС Німеччини;

1991—1997 — керівник відділу з політичних питань Посольства Німеччини в Росії;

1997—1998 — завідувач відділом Департаменту з питань економіки ФМЗС Німеччини;

1998—2000 — завідувач відділом Департаменту з питань політики ФМЗС Німеччини;

2000 — призначений Надзвичайним і Повноважним Послом Федеративної Республіки Німеччина в Україні.

Одружений, має двоє дітей.

Посольство Королівства Норвегія

Надзвичайні і Повноважні Посли:

Ойвінд Нордслеттен (1992—1997); з 1997 року —

Андерс Хельсет

Народився 6 жовтня 1937 року в м. Олесунді.

Здобув університетську освіту в галузі юриспруденції (1963), закінчив аспірантський курс при МЗС Норвегії (1965).

1963 — працівник Норвезького телебачення;

1963—1964 — помічник судді Управління юстиції області Нурхордаланд;

1965—1966 — працівник МЗС Норвегії;

1966—1968 — працівник Посольства Нор-

вегії в Бонні;

1968—1969 — працівник Посольства Норвегії в Будапешті;

1970—1973 — секретар фракції Робітничої партії у Стортингу;

1973—1975 — особистий секретар міністра оборони Норвегії;

1975—1978 — завідувач сектору МЗС Норвегії;

1978—1983 — радник посольства Норвегії у Лондоні;

1983—1988 — радник, радник-посланник Посольства Норвегії у Бонні;

1988—1992 — заступник начальника Управління з питань північного співробітництва МЗС Норвегії;

1992—1994 — радник, радник-посланник Посольства Норвегії у Стокгольмі;

1996 — призначений Надзвичайним і Повноважним Послом Норвегії в Україні.

Одружений, має троє дітей.

Посольство Ісламської Республіки Пакистан

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Тарік Фарук Мірза (1997—2000); з 2000 року —

Шамун Алам Хан

Народився 6 червня 1939 року.

Закінчив Королівський коледж оборони у Великобританії, Штабний курс Об'єднаних Збройних Сил, Військовий курс Збройних Сил.

1957 — служба у Військово-Морському Флоті. Командував трьома об'єднаннями Військово-Морського Флоту та Морським Флотом Пакистану, Штабним коледжем Об'єднаних Збройних Сил; займав посаду військово-морського аташе в Посольстві Пакистану в

м.Бейджинг (Китай);

1995—1997 — Посол Пакистану в Тунісі;

2000 — призначений Надзвичайним і Повноважним Послом Ісламської Республіки Пакистан в Україні.

Посольство Південно-Африканської Республіки

Надзвичайні і Повноважні Посли:

Діон Ван Скуер (1993—1996);

Пітер фан Рензбург Хуесен (1996—1998).

Тимчасовий Повірений:

Девід де Вілье дю Буїссон (1998—1999).

Надзвичайний і Повноважний Посол з 1999 року —

Деларей Ван Тондер

Народився 8 лютого 1954 року.

1977 — закінчив університет (Преторія), бакалавр африкознавства;

1988 — захистив диплом підвищення кваліфікації в Інституті громадських зв'язків (Преторія);

1993 — закінчив курс магістратури з політичної психології у вищій школі при університеті Джорджа Вашингтона (Вашингтон);

1994 — захистив диплом в університеті Преторії;

1980—1982 — працівник Управління у справах громадськості МЗС ПАР;

1983—1987 — другий секретар Посольства ПАР у Вашингтоні;

1987—1989 — працівник Управління зв'язку і планування МЗС ПАР;

1989—1992 — радник, начальник Відділу у справах громадськості Посольства ПАР у Вашингтоні;

1992 — заступник директора, директор Управління Мозамбіку та Зімбабве МЗС ПАР;

1999 — призначений Надзвичайним і Повноважним Послом Південно-Африканської Республіки в Україні.

Володіє африкаанс, англійською, німецькою, іспанською мовами.

Одружений, має двоє дітей.

Посольство Республіки Польща

Надзвичайні і Повноважні Посли:

Єжи Козакевич (1993—1996); з 1996 року —

Єжи Бар

Народився 1944 року у м. Кракові.

1967 — закінчив філософсько-історичний факультет Ягеллонського університету у Кракові, магістр соціології;

1973 — закінчив аспірантуру при Інституті політичних наук Ягеллонського університету;

1973—1974 — старший асистент Сілезького інституту в м.Ополе;

1974—1976 — працівник МЗС Польщі;

1976—1980 — перший секретар з питань

преси Посольства Польщі в Румунії;

1980—1982 — працівник Департаменту Європи в МЗС Польщі;

1982—1983 — асистент Інституту громадських прав і міжнародних відносин Ягеллонського університету;

1983—1984 — стипендіат курсу іноземної мови Віденського університету;

1984—1985 — стипендіат Інституту Гете та Українського вільного університету в Мюнхені;

1986—1991 — науковий працівник Швейцарського Східного Інституту в Берні;

1992—1994 — Генеральний консул Республіки Польща в Калінінграді (Російська Федерація);

1994—1996 — директор Другого департаменту МЗС Польщі;

1996 — призначений Надзвичайним і Повноважним Послом Республіки Польща в Україні.

Володіє англійською, німецькою, російською, українською, румунською та литовською мовами.

Неодружений.

Посольство Португальської Республіки

Надзвичайні і Повноважні Посли:

Мануель Корте-Реал (1993—1998); з 1999 року —

Антоніу де Фарія і Майа

Народився 17 жовтня 1945 року в Лісабоні.

1978 — закінчив юридичний факультет

Лісабонського Університету;

1978—1979 — аташе МЗС Португалії;

1981—1982 — помічник кабінету Міністра
закордонних справ, третій секретар;

1982 — другий секретар Посольства Пор-
тугалії в Гараре;

1983 — працівник місії в Посольстві Пор-
тугалії в Мапуто;

1985—1988 — Тимчасовий Повірений в

Гараре;

1989 — працівник МЗС Португалії;

1989—1991 — дипломатичний консультант Цивільної Ад-
міністрації Президента Португалії;

1991—1993 — Тимчасовий Повірений у Віндгоці, радник По-
сольства Португалії;

1995 — керівник Служби церемоніалу та візитів Державного
Протоколу МЗС Португалії;

1997 — Повноважний Міністр та Віце-президент Інституту
ім. Камойш;

1999 — призначений Надзвичайним і Повноважним Послом
Португальської Республіки в Україні.

Посольство Російської Федерації

Надзвичайні і Повноважні Посли:

Леонід Якович Смоляков (1992—1996);

Юрій Володимирович Дубінін (1996—1999); з 1999 року —

Іван Абоїмов

Народився 1936 року.

1959 — закінчив Ліпайський державний педагогічний інститут;

1972 — закінчив Вищу дипломатичну школу МЗС СРСР;

1972—1984 — працівник МЗС СРСР;

1984—1986 — радник-посланник Посольства СРСР в Угорській Народній Республіці;

1986—1988 — начальник Управління кадрів Головного управління кадрів і учбових за-

кладів МЗС СРСР;

1988—1990 — заступник міністра закордонних справ СРСР;

1990—1996 — Посол СРСР, Російської Федерації в Угорській Республіці;

1996—1999 — Посол Російської Федерації у Фінляндії;

1999 — призначений Надзвичайним і Повноважним Послом Російської Федерації в Україні.

Володіє угорською, англійською і німецькою мовами.

Одружений. Має сина і доньку.

Посольство Румунії

Надзвичайні і Повноважні Посли:

Іон Бістреану (1993—1998); Міхай Дінуку (1998—1999).

Тимчасовий Повірений:

Корнел Іонеску (1999—2000).

Надзвичайний і Повноважний Посол з 2000 року —

Александру Корня

Народився 1956 року в Москві.

Закінчив Політехнічний Інститут в Бухаресті, факультет технологій машинобудування;

1981—1984 — інженер на підприємстві електричної апаратури, в м.Титу;

1984—1990 — інженер-дослідник, Політехнічний інститут, факультет механіки, м. Бухарест;

1990 — третій секретар МЗС Румунії;

1990—1993 — третій, другий секретар Посольства Румунії в Москві;

1993—1997 — другий, перший секретар МЗС Румунії;

1996 — Коледж Стратегічних досліджень та економіки оборони при Європейському Центрі для досліджень в галузі безпеки ім. Джорджа Маршалла;

1997—1998 — директор Управління сусідніх країн та нових незалежних держав МЗС Румунії;

2000 — призначений Надзвичайним і Повноважним Послом Румунії в Україні.

Володіє англійською, російською та французькою мовами.

Одружений, має доньку.

Посольство Словачької Республіки

Надзвичайні і Повноважні Посли:

Роберт Гаренчар (1993—1995); Йозеф Мігаш (1995—1996).

Тимчасовий Повірений: Ольга Мігалікова (1996—1999).

Надзвичайний і Повноважний Посол з 1999 року —

Василь Гривна

Народився 1958 року у Празі.

1982 — закінчив Київський державний університет ім.Тараса Шевченка, факультет міжнародних відносин і міжнародного права, має спеціальність — міжнародні економічні відносини;

1982—1984 — референт з комерційних питань фірми EXICO;

1984—1990 — працівник МЗС Чехословаччини;

1990—1992 — третій секретар Посольства Чехословаччини у Москві;

1992 — член місії ОБСЄ в Україні з питань моніторингу;

1992—1994 — третій секретар посольства Словачької Республіки у Москві;

1995 — начальник відділу МЗС Словачької Республіки з питань розвитку відносин з країнами СНД, країнами колишньої Югославії та Албанії, член міждержавних комісій з торгово-економічного та науково-технічного співробітництва Словачької Республіки з Російською Федерацією, Хорватією та Союзною Республікою Югославією;

1999 — призначений Надзвичайним і Повноважним Послом Словачької Республіки в Україні.

Володіє українською, російською, англійською мовами.

Неодружений.

Посольство Сполучених Штатів Америку

Надзвичайні і Повноважні Посли:

Роман Попадюк (1992—1993);

Уільм Грін Міллер (1993—1998);

Стівен Карл Пайфер (1998—2000); з 2000 року —

Карлос Паскуаль

Народився 1958 року в Гавані (Куба).

1980 — закінчив Стенфордський університет;

1982 — закінчив Інститут державного управління ім. Дж.Кеннеді Гарвардського університету;

1981—1982 — науковий співробітник Гарвардського університету;

1983 — працівник Відділу розробки проектів Бюро з питань планування розвитку в Африці Агентства США з міжнародного розвитку;

1983—1986 — працівник Відділу програм Агентства США з міжнародного розвитку в Судані;

1986—1988 — працівник Відділу програм Агентства США з міжнародного розвитку в ПАР;

1989—1991 — працівник Відділу програм Агентства США з міжнародного розвитку в Мозамбіку;

1991—1992 — керівник Відділу з питань політики, стратегії та аналізу Агентства США з міжнародного розвитку;

1992—1994 — директор Офісу програмного аналізу та координації Спеціальної робочої групи з питань нових незалежних держав Агентства США з міжнародного розвитку;

1994—1995 — заступник адміністратора Агентства США з міжнародного розвитку, керівник Бюро у справах Європи та нових незалежних держав;

1995—1998 — директор у справах Росії, України та країн Євразії Ради національної безпеки США;

1998—2000 — спеціальний помічник Президента США, старший директор у справах Росії, України та країн Євразії РНБ США;

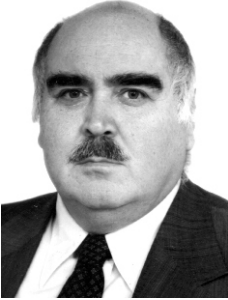
2000 — Надзвичайний і Повноважний Посол Сполучених Штатів Америки в Україні.

Володіє іспанською, португальською, італійською мовами. Одружений.

Посольство Республіки Туреччина

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Аджар Гермен (1992—1997); з 1997 року —

Альп Караосманоглу

Народився 1943 року в Маніса.
1964 — закінчив університет в Лозанні (Швейцарія);

1971—1973 — третій секретар Департаменту Кіпру та Греції МЗС Туреччини;

1973—1976 — другий секретар Посольства Туреччини в Парижі;

1976—1978 — перший секретар Посольства Туреччини в Кабулі;

1978—1980 — керівник відділу Департаменту країн Середнього Сходу МЗС Туреччини;

1980—1984 — радник Посольства Туреччини в Тунісі;

1984—1986 — керівник відділу Департаменту Ради Європи МЗС Туреччини;

1986—1988 — керівник Департаменту країн Східної Європи МЗС Туреччини;

1988—1993 — генеральний консул Туреччини в Брюсселі;

1993—1994 — консультант МЗС Туреччини;

1994—1997 — помічник генерального директора Департаменту центральноазіатських, кавказьких та слов'янських країн;

1997 — призначений Надзвичайним і Повноважним Послом Республіки Туреччина в Україні.

Володіє французькою та англійською мовами.

Одружений, має дитину.

Посольство Туркменістану

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Недірмамед Аловов (1995—1999); з 1999 року —

Аман-Гельди Байрамов

Народився 1942 року в Ашхабаді.
1959—1961 — токар Ашхабадського заводу «Червоний молот»;
1961—1969 — студент Московського інституту народного господарства, спеціальність — економіст;
1962—1965 — служба в Радянській Армії;
1969—1979 — економіст, начальник відділу Держплану Туркменістану;
1979—1986 — робота в партійних органах Туркменістану;

1986—1991 — голова міського виконавчого комітету м. Ашхабад;

1991—1992 — Міністр фінансів Туркменістану;

1992—1993 — заступник Міністра економіки і фінансів Туркменістану;

1993 — заступник директора Інституту економіки при Кабінеті Міністрів Туркменістану;

1993—1999 — Посол Туркменістану в Ісламській Республіці Іран;

1999 — призначений Надзвичайним і Повноважним Послом Туркменістану в Україні.

Володіє російською мовою.

Одружений, має троє дітей.

Посольство Угорської Республіки

Надзвичайні і Повноважні Посли:

Андраш Палді (1992); Іштван Варга (1992—1995);

Лоранд Тот (1995—1997); з 1997 року —

Янош Кішфалві

Народився 1942 року в с. Боцонад.

1966 — закінчив Київський політехнічний інститут, за фахом інженер-механік;

1967—1969 — інженер-механік заводу «Ікарус»;

1969—1973 — секретар райкому комсомолу в Будапешті;

1973—1987 — поліпрацівник Відділу закордонних справ ЦК УСРП;

1987 — заступник начальника Шостого територіального управління МЗС Угорщини;

1987—1990 — Посол Угорщини в Норвегії;

1990—1991 — заступник начальника Першого територіального управління МЗС Угорщини;

1991—1992 — заступник начальника Протокольного управління МЗС Угорщини;

1992—1996 — головний радник Протокольного управління МЗС Угорщини;

1996—1997 — начальник Протокольного управління МЗС Угорщини;

1997 — призначений Надзвичайним і Повноважним Послом Угорської Республіки в Україні.

Володіє англійською та російською мовами.

Одружений, має доньку.

Посольство Республіки Узбекистан

Тимчасовий Повірений:

Алішер Агзамходжаєв (1993—1998).

Надзвичайний і Повноважний Посол з 1998 року —

Шамансур Шахалілов

Народився 1949 року в Ташкенті.

1973 — закінчив Ташкентський державний університет;

1973—1985 — лектор, керівник лекторської групи, заступник директора Ташкентського історичного музею;

1985—1987 — старший науковий співробітник Інституту історії партії;

1987—1989 — старший викладач Ташкентської вищої партійної школи;

1989—1990 — лектор ЦК Компартії Уз-

бекистану;

1990—1992 — директор Інституту суспільно-політичних проблем;

1992—1993 — радник, радник-посланник Посольства Узбекистану в Росії;

1993—1994 — завідувач сектором Інституту стратегічних і міжрегіональних досліджень, заступник начальника Управління країн СНД МЗС Узбекистану;

1994—1998 — Посол Узбекистану в Російській Федерації;

1998 — призначений Надзвичайним і Повноважним Послом Республіки Узбекистан в Україні.

Доктор історичних наук.

Володіє англійською і російською мовами.

Одружений, має двоє дітей.

Посольство Республіки Фінляндія

Надзвичайні і Повноважні Посли:

Ерік Ульфстедт (1993—1996);

Мартті Ісоаро (1996—2000); з 2000 року —

Тімо Юхані Репо

Народився 1945 року.

1973 — поступив на дипломатичну службу.

1975 — працівник Посольства Фінляндії в Народній Республіці Болгарія (Софія);

1977 — працівник Посольства Фінляндії в Королівстві Швеція (Стокгольм);

1979 — працівник МЗС Фінляндії;

1982 — працівник Посольства Фінляндії в СРСР (Москва);

1986 — Генеральний секретар фінсько-радянської комісії з економічного співробітництва;

1994 — Генеральний консул Фінляндії у Франкфурті-на-Майні (ФРН);

2000 — призначений Надзвичайним і Повноважним Послом Республіки Фінляндія в Україні.

Одружений, має трое дітей.

Посольство Французької Республіки

Надзвичайні і Повноважні Посли:

Юг Перне (1992—1993); Мішель-Ів Песік (1993—1995);

Домінік Жан-Ноель Шассар (1995—1997); з 1997 року —

Паскаль Фієскі

Народився 1945 року.

Має диплом Інституту політичних досліджень, диплом Національної школи східних мов (російська та сучасна грецька). Ліценціат права.

Трудову діяльність розпочав у 1969 році.

1969—1970 — працівник МЗС Франції,

Департамент європейських країн;

1972—1974 — другий секретар Посольства Франції в Афінах;

1974—1977 — перший секретар Посольства Франції у Празі;

1977—1980 — працівник МЗС Франції, Департамент європейських країн;

1980—1983 — генеральний консул у Ленінграді;

1983—1985 — другий радник Посольства Франції у Канберрі;

1985—1989 — перший радник Посольства Франції у Москві;

1989—1991 — заступник директора у Генеральному секретаріаті національної оборони;

1991—1993 — заступник директора Департаменту європейських країн;

1993—1997 — заступник директора та керівник Служби французів за кордоном МЗС Франції;

1997 — призначений Надзвичайним і Повноважним Послом Французької Республіки в Україні.

Одружений.

Посольство Республіки Хорватія

Надзвичайні і Повноважні Посли:

Онесін Цвітан (1992—1995);

Джуро Відмарович (1995—1999); з 1999 року —

Мар'ян Комбол

Народився 1951 року в Загребі.

1980 — закінчив механіко-інженерний та кораблебудівельний факультет Загребського університету;

1981—1986 — консультант у сфері винаходів;

1991 — радник, керівник Департаменту Азії та Африки МЗС Хорватії;

1992 — керівник Департаменту МЗС Хорватії;

1993 — керівник Служби протоколу МЗС Хорватії;

1995—1998 — Посол Хорватії в Пакистані;

1999 — призначений Надзвичайним і Повноважним Послом Республіки Хорватія в Україні.

Володіє англійською, французькою, російською мовами.

Одружений.

Посольство Чеської Республіки

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Павел Маша (1993—1997); з 1997 року —

Йозеф Врбець

Народився 1959 року.

1978—1979 — навчався на філософському факультеті Карлового університету в Празі;

1980—1985 — Інститут Африки і Азії Московського Державного університету, фахівець з китайської історії;

1985—1990 — науковий дослідник МЗС Чехословаччини;

1990—1991 — третій секретар Посольства в Москві;

1995 — референт з питань СНД в МЗС

Чехії;

1996 — заступник директора Департаменту СНД та балканських країн;

1997 — призначений Надзвичайним і Повноважним Послом Чеської Республіки в Україні.

Вивчав радянську внутрішню політику, пізніше спеціалізувався на етнічній ситуації та процесах дезінтеграції в колишньому СРСР. Під час роботи в Посольстві у Москві вивчав стосунки між новими незалежними країнами в Центральній Азії та на Кавказі.

Одружений, має двоє дітей.

Посольство Швейцарської Конфедерації

Надзвичайні і Повноважні Посли:

Армен Каммер (1993—1996);

Сільвія Паулі (1996—1999); з 2000 року —

Жан-Франсуа Каммер

Народився 1946 року в Женеві.

Закінчив юридичний факультет Женевського університету.

З 1977 року працює у Федеральному департаменті закордонних справ.

Працював у дипломатичних представництвах Швейцарії в Тунісі, Москві, Парижі та Відні.

1998 року призначається комісаром (у ранзі посла) 27-ої Міжнародної конференції Червоного Хреста та Червоного Півмісяця в Женеві;

2000 — призначений Надзвичайним і Повноважним Послом Швейцарської Конфедерації в Україні.

Одружений, має двоє дітей.

Посольство Королівства Швеції

Надзвичайні і Повноважні Посли:

Мартін Халлквіст (1992—1996);

Йоран Сігурд Якобссон (1996—2000); з 2000 року —

Свен Улоф Оке Петерсон

Народився 1948 року.

1969 — працівник Посольства Швеції в Москві;

1974 — третій секретар МЗС Швеції;

1975 — третій секретар Посольства Швеції в Москві;

1976 — третій, другий секретар Посольства Швеції в Пхеньяні;

1978 — другий секретар Посольства Швеції в Гельсінкі;

1980 — перший секретар МЗС Швеції;

1984 — перший секретар Посольства Швеції в Абіджані;

1986 — перший секретар Посольства Швеції в Белграді;

1990 — радник Посольства Швеції в Дар-ес-Саламі;

1992 — радник МЗС Швеції;

1999 — начальник управління МЗС Швеції, Посланник Комісії ЄС у Вашингтоні;

2000 — призначений Надзвичайним і Повноважним Послом Королівства Швеції в Україні.

Володіє англійською та російською мовами.

Одружений.

Посольство Союзної Республіки Югославія

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Гойко Дапчевіч (1995—2000); з 2000 року —

Раде Філіпович

Народився 1946 року.

1971 — закінчив факультет електротехніки Подгорицького університету;

1991—1994 — генеральний директор Електрогосподарства Югославії, Електрогосподарства Чорногорії;

1992 — депутат Скупщини Чорногорії;

1994—1996 — директор Союзу югославських електрогосподарств;

1996—1999 — Міністр господарства Союзного уряду СРЮ;

2000 — призначений Надзвичайним і Повноважним Послом Союзної Республіки Югославія в Україні.

Володіє російською та англійською мовами.

Одружений, має двоє дітей.

Посольство Японії

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Сьодзі Суєдзава (1993—1996);
Юдзі Курокава (1996—1999); з 1999 року —

Хітоші Хонда

Народився 1946 року в Ніігаті.

1968 — закінчив факультет міжнародних відносин університету у Токіо;

1968—1985 — працівник МЗС Японії, начальник інспекторського відділу Секретаріату Міністра, начальник Другого відділу з консульських питань Управління консульської та міграційної служби МЗС Японії;

1988 — радник Посольства Японії у Франції;

1990 — посланник Посольства Японії в Угорщині;

1994 — заступник Генерального директора Інституту зарубіжної служби МЗС Японії;

1996 — Генеральний консул Японії в Х'юстоні (США);

1999 — працівник Секретаріату Міністра МЗС Японії;

2000 — призначений Надзвичайним і Повноважним Послом Японії в Україні.

Володіє англійською мовою.

Одружений.

Представництво Європейської Комісії в Україні

Надзвичайні і Повноважні Посли:

Луїс Морено Абаті (1993—1998); з 1998 року —

Андре Ванавербек

Народився 1936 року.

Освіта вища.

1975 — 1976 — працівник Генерального директорату Європейської Комісії з розвитку;

1976 — 1980 — Голова Представництва Європейської Комісії в Гвінеї;

1980 — 1981 — працівник Генерального директорату ЄК з розвитку;

1981 — 1983 — Голова Представництва ЄК в Зімбабве;

1986 — 1989 — керівник спеціального відділу ЄК «Секторальна політика»;

1989 — 1992 — Голова Представництва ЄК в Малі;

1992 — Голова Представництва ЄК в Сенегалі;

1998 — призначений Головою Представництва Комісії Європейського Союзу в Україні.

Володіє французькою, англійською, голландською мовами.

Одружений.

З ВІДСТАНИ СТОЛІТЬ

Сергій ГРАБАР

Міжнародні зв'язки Київської Русі

Народився в 1954 р. в м. Києві. Філолог, історик, краєзнавець, сценарист. Закінчив Державний педагогічний університет ім. М. Драгоманова (м. Київ). Працює в Генеральній дирекції по обслуговуванню іноземних представництв. Директор дирекції «Дипсервіс». Перший заступник головного редактора часопису «Пам'ять століть», щорічника «Історичний календар», альманаху «Український богослов». Нагороджений Орденом Святого рівноапостольного князя Володимира Великого III ступеня, Орденом Святого Архистратига Михаїла. Лауреат Міжнародного кінофестивалю «Вітер мандрів» (Київ, 2000). Лауреат премії ім. І. Огієнка. Автор поетичної збірки «Натхнення» (К., 1999).

иття людства має свої природні закони. Відхід від них проковує конфлікти, якими рясніє кожне століття — чи далеке Х, чи сьогоденішнє ХХ.

Конфлікти, до яких постійно тяжіє людство, розв'язуються або війсьним, або мирним шляхом. Зазвичай позитивне вирішення питання залежить від невеликої групи людей ім'я яким — дипломати. Жюль Камбон говорив: «Я не знаю діяльності, різноманітнішої, ніж професія дипломата. У будь-якому разі немає такої професії, де було б так мало твердих правил і так багато заснованого на традиціях, де для досягнення успіху потрібна була б наполегливість, і де успіх так часто залежав би від гри випадку».¹

Кожна нація має притаманні тільки їй риси, свій рівень інтелекту, власну ментальність. Є нації згорьовані, є окрилені, є богом обрані, є гнані. Хоча іноді буває, що Богом обрані стають гнаними, окрилені — згорьованими, і навпаки. Але у всіх наро-

дів, у всі часи були люди, які намагалися вписати свою націю до контексту історії, знайти для своєї країни гідне місце.

Україна — одна з небагатьох держав, про яку можна сказати, що вона — країна з молодою незалежною дипломатією і водночас із багатовіковою історією.

Історія української дипломатії має багато аспектів. Наше завдання спробувати розповісти про витoki дипломатичних зносин нашої країни. Але водночас не тільки про це.

Спробуємо підійти до аспекту ранньої дипломатії України-Русі з погляду церковного впливу. Простіше кажучи — дипломатія і церква — взаємозв'язок і взаємовплив.

Поза всяким сумнівом місце церкви у встановленні дипломатичних зносин Київської Русі з іншими країнами надзвичайне, а подекуди домінантне. Але перш ніж загострити увагу на перших кроках руської дипломатії та місці церкви в них, варто зосередитися на більш ранніх епізодах Усесвітньої історії.

Спочатку окреслимо наше завдання певними рамками і спробуємо дати характеристику окремим явищам, які спонукають до ототожнення дій у конгломераті світового впливу християнства на взаємини між країнами. Так, саме християнства як панівної і до сьогоднішнього дня релігії на наших землях.

Звичайно, і до хрещення Русі існували взаємини між слов'янами та іншими народами. Недаремно ще в літописі V ст. “Велесовій книзі” сказано: “Ходіть до Русі, а ніколи до ворогів”.²

Уже перші кроки Ісуса Христа у його земному житті — це насамперед свідчення глибокого взаємозв'язку різних народів. Багато в чому він став тією об'єднуючою фігурою, яка принесла людству можливість розв'язання багатьох конфліктів. З іншого боку, ця фігура стала причиною військових дій, кількох хрестових походів. Його народження принесло світові надію на загальне звільнення, на зміну життя. Мабуть тому звістка про прихід Месії покликala до славнозвісної кошари перших дипломатів Христової доби — царів, що принесли з собою дари для Спасителя: “Побачивши зорю, зраділи радістю вельми великою. Увійшли до хати й побачили дитячко з Марією, матір'ю його, і, впавши ниць, поклонились йому; потім відкрили свої скарби й піднесли йому дари: золото, ладан і миро”.³ Пізніше використання дарів стало невід'ємною частиною дипломатичних взаємин.

Коли у 324 році імператриця Єлена віднайшла хрест, на яко-

му було розіп'ято Ісуса Христа, то, розділивши священну реліквію на окремі частки, вона розіслала їх по окремих єпископських кафедрах з тим, щоб іменем Спасителя об'єднати землі і народи навколо спільної ідеї.⁴

Звичайно, це робилося з метою посилити владу її сина — Костянтина, який, давши згоду на проведення в Нікеї в 325 році I Вселенського собору, зумів зібрати під прапором єдиного Християнства представників цілком різних націй і народів. Саме там він проголосив Християнство державною релігією. У вже згаданому нами IV ст., а точніше в 326 році, імператор Костянтин Великий на місці старогрецького поселення Візантія закладає місто Константинополь.

Поширення часток Священного Хреста було не простою пересилкою — це було, як правило, тріумфальною ходою, під час якої багато людей наверталися до християнства. Пізніше ця дія набула поширення у вигляді перенесення священних реліквій, що саме собою вже було дипломатичним кроком.

Згодом місця зберігання священних реліквій стають постійним місцем прощі і разом одним із способів дипломатичних зносин. З огляду на Христове вчення і його поширення серед земель і народів слід згадати такий момент, як місіонерська діяльність учнів Ісуса Христа — Апостолів.

Чи можна вважати діяння Апостолів у поширенні віровчення в різних землях предметом дипломатичних зносин? Звичайно, так. Будь-яка місіонерська діяльність пов'язана з дипломатичними стосунками. Інша річ — як розглядати Св. Апостолів. Як посланців своєї країни чи як посланців віровчення. У будь-якому разі предмет дипломатичних стосунків — безсумнівний.

Вірніше було б розглядати діяння Апостолів як об'єднане діяння посланників і країни, і віровчення одночасно. Учні Христа стали засновниками апостольських кафедр ще у перші сторіччя християнської ери. То були перші єпископії. Так, засновником римської кафедри вважався Петро, єрусалимської — Іаков, син Алфея, ефеської — Іоан Богослов, гіропольської — Філін і т.д. Згодом з'являються й інші кафедри, але ці перші завжди були оточені ореолом першотворення.

Поступово більшість єпископських міст втратили своє значення. Так сталося з Пергамом, Ефесом, Коринфом, Смирною, Синопом. Лише Римська кафедра апостола Петра не тільки зберегла, але й посилила своє значення.

Відомий український дослідник історії М.Брайчевський зазначає, що “Моральний авторитет Риму значною мірою тримався на імені засновника папського престолу — Петра, який вважався першим серед апостолів, бо перший (зі своїм братом Андрієм) пішов за Христом.”⁵

Константинополь також претендував на провідну роль і вдався до цілком політичних заходів у церковній сфері. Вже другий Вселенський собор 381 року визнає Константинополь рівним Риму.

Четвертий Вселенський собор 451 року підтверджує це рішення і проголошує патріархії. Ними стали — римська, олександрійська, антиохійська, єрусалимська та константинопольська єпархії.

Таким чином за дуже короткий строк константинопольська єпархія стала не тільки рівною серед інших єпархій, але й зуміла утвердитися у чільній п’ятірці провідних єпархій. Віднині всі головні справи християнського світу вирішувалися цими п’ятьма патріархіями.

Тут ми й підходимо до моменту місіонерської діяльності брата апостола Петра, Андрія на ймення “Первозваний”, бо саме його першим серед усіх своїх учнів покликав Ісус Христос. Як відомо, йому за жеребом випали землі, де пізніше й була заснована константинопольська або, як узвичаєно її у нас називати, царгородська патріархія. Крім того, він отримав ще землі Східної Європи, які в античні часи називали Скіфією. Апостол Андрій обійняв кафедру в Синопі, що цілком пояснювало перебування його і в Херсонесі, і в Керчі.

Тобто перші місіонерські кроки одного з дванадцяти найближчих учнів Ісуса Христа на наших землях треба шукати безпосередньо в Херсонесі та Боспорському царстві.

Про перебування апостола Андрія на наших землях знаходимо повідомлення у Іполіта Римського (III ст.): “...Андрій, що проповідував скіфам і фракійцям”; у Євсевія Кесарійського (IV ст.): “Зі святих же апостолів і учнів Спасителя нашого, що розсіялися по всьому Космосу, Фома, як твердить переказ, дістав як уділ, Парфію, Андрій — Скіфію”; у Євхерія Ліонського (кінець IV — початок V ст.): “Андрій пом’якшив проповіддю скіфів”; а також Єпіфанія Кіпрського (VIII ст.), в каталогах апостолів, приписуваних Дорофію Тірському, Софронію та ін.⁶

Ще раз повернімося до фрази Євхерія Ліонського: “Андрій пом’якшив проповіддю скіфів”. У цьому вислові — глибокий

зміст одного з перших кроків дипломатії на наших землях. Місіонерство і дипломатія тісно поєднані між собою, бо яку б віру не несли проповідники, вони залишаються представниками своєї країни.

Зв'язок церкви і дипломатії в апостольських діяннях відверто відчутний. З огляду на це являє інтерес апокриф про ходіння апостола Андрія та його брата Матфія, обраного дванадцятим апостолом після самогубства зрадника Іуди Іскаріота, до країни мармідонян. Як відомо, наприкінці I ст. н. е. мармідонянами римські візантійські історики називали Русь.

Розповідь про відвідання апостолом Андрієм Київських гір цілком правдиве, бо авторам та переписувачам “Повісті временних літ” для внесення до неї даного епізоду з апостольського життя давало право безпосередньо саме це апокрифічне твердження.

“Як ото говорили, коли Андрій учив у Синопі і прийшов у Корсунь, він довідався, що од Корсуня близько устя Дніпрове. І захотів він піти в Рим, і прибув в устя Дніпрове, і звідти рушив по Дніпру вгору і за приреченням божим прийшов і став під горами на березі”.⁷

Дипломатія перших провісників христового вчення була в слові, яке вони несли на наші землі. Сама професія дипломатів постійно пов'язана зі словом. Правильно чи неправильно сказане, воно може стати причиною війни чи миру, одне слово може об'єднати різні народи або роз'єднати братів. Від слова залежить надзвичайно багато, інколи життя мільйонів людей. Недарма у Святому писанні сказано: “Спочатку було Слово...”⁸ Саме цей надзвичайний дар і приніс апостол Андрій на землі Русі.

Михайло Пселл — філософ і історик при дворі імператора Михайла VII Дуки від імені свого патрона звертався до Київського князя Всеволода Ярославича в 1073 — 1074 роках: “Бо навчають мене священні книги і достовірні історії, що наші обидві держави мають одне певне джерело й каміння, і що одне і те саме рятівне слово було поширене в обох”.⁹

Взаємини між Руссю і Візантією — надзвичайно цікавий момент, як конгломерат церковно-дипломатичних зносин. Про значення цих стосунків йтиметься далі. А поки варто докладніше зупинитися на відомостях про місіонерську діяльність апостола Андрія.

У IX ст. єрусалимський чернець Єпіфаній пройшов Причор-

номор'я, записуючи місцеві перекази про перебування в цих місцях Андрія Первозваного. Місцеві християни розповідали йому про відвідання апостолом Іверії, Сванетії, Осетії та Абхазії. Потім він побував у містах Боспора, відвідав Феодосію і, нарешті, потрапив до “Херсонесу, де залишався тривалий час”.¹⁰

А потім він здійснив уже згаданий вище похід по Дніпру до Київських гір. Можливо, таке повторення і підкреслення діяльності Андрія Первозваного не займало б стільки місця, якби не сама особа апостола — місіонера, дипломата, проповідника.

Поширення християнства на землях нинішньої України підвищило рівень взаємодій між так званими метрополією та Ейкуменою. Поступово сам Рим з нещадним переслідуванням християнства стає могутнім оплотом нової релігії. Остаточне утвердження християнства в Римській імперії відноситься до 30-х р.р. IV ст.

У зв'язку з цим існує цікава легенда про те, що відразу після утвердження християнської релігії до Костянтина Великого приходили володарі різних країн, щоб отримати з рук імператора символ влади. Згадується серед них і “володар Русі”, який дістав від імператора титул і сан “царського кравчого”. Ця так звана “Костянтинова легенда” має свій переказ у візантійського письменника XIII — XIV ст. Никифора Григори. Михайло Браїчевський, коментуючи цей факт, вказує, що така досить точна хронологія переказу “Костянтинкової легенди” 334 року свідчить про поширення християнства на східноєвропейських землях уже в IV ст.¹¹

Історія Старого світу переживала різні етапи. Одним з найдраматичніших є V ст., яке увійшло до аналів як століття Великого переселення народів. Це був час суцільних воєн і навал. Одні за одними змінюються готи, гунни, анти, авари. У 30-і роки VII ст. починає формуватися нове могутнє політичне об'єднання — Русь. Майже одночасно на заході, на місці Склавінського царства, виникає нове політичне утворення — “держава Само”.

Заснування “держави Кия” пов'язане з історичними передумовами створення на сході Європи могутнього державного утворення, яке мало б міцні усталені зв'язки з іншими країнами. Багато в чому утворенню цієї держави сприяла релігійна орієнтація Кия та його братів. Відокремлено, замкнуто країна існувати не могла.

У зв'язку з цим варто зупинитися на особі самого князя Кия, — тих скупих відомостях, які дійшли до нас.

У “Повісті временних літ” автор, розповідаючи про заснов-

ника Києва, подає одну з версій, що існували в його час і сам таки її спростовує. "Інші ж, не знаючи, казали, ніби Кий був перевізником, бо тоді коло Києва перевіз був з тої сторони Дніпра. Тому й казали: "На перевіз на Київ". Коли б Кий був перевізником, то не ходив би він до Цесарограда. А сей Кий княжив у роду своєму і ходив до цесаря. Не знаємо, щоправда, до якого, а тільки про те відаємо, що велику честь, як ото розказують, прийняв він од того цесаря, — якого я не знаю, як не знаю і при яким він цесарі приходив туди".¹²

У своїх роботах російський історик Б.О.Рибаков вказує, що контакти Кия з грецьким імператором припадають на кінець VI — першу половину VII ст., на період активного руху слов'янських племен на Балкани, тобто на часи правління Юстиніана.¹³

Крім "Повісті временних літ", відомості про князя Кия знаходимо у візантійських джерелах (другій редакції "Чудес Дмитра Салунського", творах Феофана Ісповідника, патріарха Нікіфора, Іоана з Нікіу) вірменській "Історії Тарона", написаній Зенобом Глеку та Іоаном Мамиконяну; творах готського письменника VI ст. Йордана; скандинавській, давньонімецькій літературі.

За цими джерелами можна реконструювати біографію князя Кия. Іоан з Нікіу розповідає, що Кий у юності перебував у Константинополі, був охрещений, здобув високу освіту, пізніше повернувся на Батьківщину. Під час військових дій проти аварів був змушений полишити рідні полянські землі і якийсь час жити серед хорватів в області Срем (античний Сірмій).¹⁴

Під час конфлікту з аварами він шукає і знаходить підтримку від візантійського імператора Іраклія, засновує на Дунаї Києвець. А потім повертається до Києва.

Особа непересічна — перший наш літописний князь, заслуговує, звичайно, на більшу увагу дослідників історії. Фактично, за візантійськими джерелами, ми маємо перший етап хрещення наших земель, бо навряд, щоб тільки сам князь міг бути християнином. Звичайно, в Києві існувала досить велика і досить сильна християнська спільнота — свого роду партія влади. І, без серйозної ідеологічної підтримки, а саме християнської ідеології, князю Кию було б важко мати якісь здобутки під час своїх відвідин візантійського імператора. Тим більше "бути обласканим" при його дворі, тобто отримати відповідні його рангу та статусу почесні.

Князь Кий у ранзі державного діяча один з перших встановив дипломатичні зносини з іншими країнами. Сталося це під час вій-

ськових конфліктів з аварами. Ці конфлікти стали наслідком започаткування ще одного виду дипломатичних зносин, так званих, “польових договорів”. Йдеться про договори другої половини VIII—IX ст., які згадуються у двох творах агіографічної літератури: “Житті св. Стефана Суразького” та “Житті св. Георгія Амастрідського”. Аналізуючи перше з двох названих джерел, треба зазначити, що в ньому виступає особа руського князя Бравліна з Новгороду. (Йдеться не про Великий Новгород над Волховом, який на той час ще не існував, а найпевніше про одне з нових міст (нових городів), яких виникало досить багато в Київській державі і які не полишили жодного сліду в її історії).

Нас цікавить у даному разі інше. Справа в тому, що події описані в “Житті св. Стефана Суразького” розповідають про похід русичів на Сурож наприкінці VIII — поч. IX ст., облогу і захоплення руськими воїнами фортеці, а потім повного примирення з оборонцями.

Підписання “польового договору” з боку русичів вимагало від них повернення награбованих релігійних цінностей, повернення полонених та повного виводу війська, з боку сурожців — єдиного кроку — навернення князя Бравліна до християнського віросповідання. Сам собою факт надзвичайний, якщо підходити з позицій сучасності, але для VIII ст. досить симптоматичний.

Щодо подій, описаних у “Житті св. Григорія Амастрідського”, то тут відсутнє ім’я особи, під проводом якої здійснювався похід на Амастриду в проміжку між 825 та 842 роками. Але і тут відбувся акт підписання “польового договору”, згідно з яким було припинено військові дії, звільнено полонених, повернено награбоване та виведено війська з міста. Окремим пунктом у договорі стояло “почитання храмів”.

У кожному з двох вищезгаданих договорів має місце момент підтвердження релігійного права, причому, як бачимо, це право має в обох договорах домінуючий характер, що ще раз підкреслює нерозривність та взаємовплив релігійних і дипломатичних аспектів у зносинах держав.

У Бертинській хроніці, написаній єпископом Пруденцієм, розповідається про спільні посольства від Візантії та Русі, які прибули до Інгельгейму — столиці Франкської держави в 838—839 роках. На Франкському престолі на той час перебував імператор Людовік Благочестивий. Місія двох посольств, крім підтвердження намірів “дружніх стосунків”, зводилася ще до

того, щоб об'єднатися країнам Європи в боротьбі проти Арабського халіфату. Адже лише спільна ідея, спільна релігія могли об'єднати розрізнені європейські народи.

У 837–838 роках візантійське військо імператора Феофіла зазнало цілої низки поразок у Малій Азії, виникла загроза арабського удару безпосередньо по Царгороду. З'являється ідея хрестового походу проти мусульманського світу.¹⁵

Таким був підтекст спільної місії посольств Візантії та Русі до Франкської держави.

На жаль, багато істориків прийняли це образливе поняття “варвар” як усталену характеристику, не віддаючи собі звіту, чому багато фактів історії Русі просто вибілені з контексту, чому сталася така плутанина в джерелах, чому навіть такий факт, як хрещення Русі, відносять до часу Великого князя Володимира — тобто, видаючи останній, остаточний етап хрещення за єдину подію у прийнятті Руссю християнства.

Як бути з акцією Аскольдового хрещення Русі, подією, яка знайшла своє відбиття у літературних джерелах Візантії, Русі та Сходу, зокрема в арабських джерелах.

А сталося це 860 року, коли добре організоване військо русичів під проводом князя Аскольда несподівано розпочало облогу Царгорода з моря, коли головне візантійське військо перебувало в Азії, ведучи боротьбу проти арабів. Звичайно, не обійшлося і без політичної розвідки. Поза сумнівом це була добре обміркована і підготовлена акція.

Судна русів підійшли з боку бухти Золотий Ріг, війська — з боку фортеці Ієрон. Полишивши війська, імператор Михаїл III з великими труднощами пробирається в обложене місто. Подобиці цієї події яскраво виписані у “Слові на положення ризи Богородиці во Влахернах”. Та через тиждень облогу раптово було знято, і руське військо відійшло.

Було підписано перемир'я, за яким руське військо залишило за собою все, що вилучило у захисників під час походу, а також стягнуло велику контрибуцію. Крім того, майже одночасно по поверненню до Києва, було сформовано дипломатичну делегацію для підписання договору про “мир та любов”.

У тому ж таки 860 році численна дипломатична місія прибуває до Царгорода з конкретною метою: з Руссю необхідно рахуватись, і не просто рахуватись, а визнавати її як державу не “ва-

рварську”, а споріднену, єдиної віри, паростки якої вже давно проросли на землях Київської Русі.

Головним джерелом, що відбило християнізацію Русі у 60-і роки IX ст. є енцикліка — “окружне посланіє” до східних церков патріарха Фотія. У ньому він писав: “Не тільки болгари на вернулися до християнства, а й той народ, про якого багато й часто говориться і який перевершує інших брутальністю і звірством, тобто так звані руси. Підкоривши сусідні народи і через те надто запишавшись, вони підняли руку на Ромейську імперію.

Але тепер вони перемінили еллінську й безбожну віру, якої раніше дотримувалися, на християнське вчення, увійшовши до числа відданих нам друзів, хоча перед тим грабували нас і виявляли нестримну зухвалість. І в них запалала така жадоба віри і ревність, що вони прийняли пастиря і з великою ретельністю виконують християнські обряди”¹⁶

Такі ж самі відомості знаходимо у Костянтина Багрянородного, у Симеона Логофета та інших авторів. Це свідчить про те, що однією з умов великомасштабного мирного договору було хрещення Русі, для чого на Русь було рукоположено архієпископа та священників.

Питання про те, чи було це широкомасштабне хрещення, чи таїнство окремої групи людей, не викликає особливих сумнівів. До християнські вірування в Русі були надзвичайно сильні, і змінити світогляд людей єдиним актом було годі. Звичайно, християнство запроваджувалося скрізь, але не скрізь воно приймалося.

Крім того, в самому оточенні князя Аскольда були зовсім не християнські погляди. Подальші події 882 року це підтвердили — тільки при добре підготовленій зраді можливий був такий зухвалий державний переворот.

Але повернімося до подій 860 року. Він став особливим роком у житті Київської Русі — що ознаменував собою її вихід на широку світову арену. Русь, щоправда з допомогою сили та хитрощів, змусила, щоб з нею рахувалися. А подальші події засвідчили, що вона має всі підстави бути повноправним членом світової спільноти. Йдеться про місіонерську діяльність просвітників Кирила та Мефодія. Про факт, що саме на наших землях були знайдені релігійні твори, перекладені старослов'янською мовою.

Розглядаючи “Памонську легенду”, Михайло Брайчевський доходить висновку, що, “по-перше, на час хозарської місії Кирила Русь вже була християнською країною і почала створювати

власну церковну літературу. По-друге, переклад біблійних книг старослов'янською мовою розпочався до початку моравської місії великих просвітників. По-третє, давньоруська писемність в її найвищій, книжковій формі існувала ще до винайдення Кирилом нового слов'янського алфавіту”.¹⁷

Отже, в кінці IX ст. Русь постала як могутня, освічена, мілітаризована держава, яка розташована на найважливіших торгово-економічних шляхах як з Півночі на Південь (“путь з варяг до греків”), так і з Заходу на Схід, державу, до якої ставляться із застереженням, але повинні поважати, яку поза очі називають “варварською”, але водночас шукають з нею дипломатичних стосунків.

Такою була Київська Русь на час правління князя Аскольда — багатою, впевненою у своїй силі, охрещеною. Такою вона підійшла до 882 року, до часу державного перевороту, який учинив князь Олег.

Але це вже подальша тема.

¹ Камбон Ж. Дипломат, К. “Визант”, — 1997, — С. 13.

² Велесова книга — С. 14, — К., “Велесия”, 1995.

³ Святе письмо Старого та Нового завіту. Єв. від. Матея., — С. 8, — 1992, Українське Біблійне Товариство.

⁴ Тардже Дж. Мир паломництва, БММ АО, Москва, — 1998, — С. 36—39.

⁵ Брайчевський М.Ю. Утвердження християнства на Русі., К., “Наукова думка”, — 1988, — С. 9.

⁶ Брайчевський М.Ю. Вказ. праця, — С. 10.

⁷ Літопис Руський, — К. “Дніпро”, 1989, — С. 3.

⁸ Святе письмо. Іоан 1:1, — С. 113., Українське біблійне товариство, 1992.

⁹ Василевский В.Г. Два письма византийского императора Михаила VII Дуки к Всеволоду Ярославичу. Труды., т. 2, — 1909, — С. 11.

¹⁰ Зубарь В.М., Павленко Ю.В. Херсонес Таврический и распространение Христианства на Руси, — К., Наукова думка, — 1988, — С. 49.

¹¹ Брайчевський М. Вказ. праця, — С. 17.

¹² Літопис Руський, — С. 5-6.

¹³ Рыбаков Б.А. Киевская Русь и русские княжества XII—XIV вв. — М., 1982, — С. 90—97.

¹⁴ Брайчевський М.Ю. Вказ. праця, — С. 29-32.

¹⁵ Сахаров А.Н. Дипломатия Древней Руси. — М.: Мысль, 1980, — С. 36—46.

¹⁶ Брайчевський М.Ю. Вказ. праця, — С. 50.

¹⁷ Брайчевський М.Ю. Вказ. праця, — С. 69.

Олександр КУЧЕРУК

Династичні шлюби Київської держави

Народився 12 квітня 1952 року на Київщині. Директор бібліотеки імені О. Ольжича. Закінчив Київський національний університет імені Тараса Шевченка. За фахом журналіст. Автор підручника для п'ятого класу з історії України, книг "Ілюстрована енциклопедія історії України", "Матеріали до історії ОУН", збірки оповідань "Вперше", понад ста наукових публікацій.

Іждинастичні шлюби руських князів беруть початок від Володимира Великого, від його шлюбу з чеською князівною Малфрідою і фіксуються протягом 11 поколінь руських князів, аж до правнуків короля Данила Галицького, тобто від 981 року до 20-х років 14 століття, що складає період майже чотири з половиною століття. Загальний список династичних шлюбів трохи перевищує число 100.

У середньовіччі виробилися певні правила і традиції укладання династичних шлюбів, хоча радше можна говорити про ряд загальноновизнаних обмежень, що унеможлилювали шлюби між кривними та духовнопорідненими особами.

Треба пам'ятати, що за окремими винятками династичні шлюби були наслідком політичних комбінацій і розрахунків, здебільшого майбутнє подружжя не бачило одне одного до початку укладення шлюбу.

Очевидно, що з династами сильніших держав володарі менших, слабших чи залежних намагалися породичатися, щоб піднести себе на їхній рівень (принаймні вони цього прагнули), утвердити себе та мати підтримку в конфліктах, яких ніколи не бракувало. А сильніші держави через шлюби намагалися убезпечити себе від агресивності сусідів та почасти контролювати події, а також впливати на політику сусідів.

На час, коли Русь стала чинником тогочасної політики, най-

більшою потугою ойкумени була Візантійська імперія, яка йменувала себе Римською імперією, а по суті була етапом розвитку державної формації, яку можна назвати *Rex Romanum*. Основна відмінність Візантійського періоду імперії (попередній — став основою політичного ладу, культури) в новій універсальній духовній сутності — християнстві. Всі народи і держави, які потрапляли в орбіту імперії, а до таких належало і Руське князівство, опинялися під впливом її магії. Вони ненавиділи ту силу, боялися, хотіли бути подібними до неї, і зокрема через шлюб своїх вождів-правителів прагнули породичатися, і тим урівнятися з імператорською родиною.

Візантійська імперська доктрина визнавала владу імператора як освячену Богом, і пошлюбити представника правлячого роду іншої країни, що в принципі не міг бути рівним імператорському, вважалося принизливим для імператора і держави. Трульський церковний собор (691—692 рр.) своїм рішенням заборонив вступати членам імператорської родини в шлюб з іноземними володарями. Винятки, і то як екстраординарні, робилися для тих правителів, що прийняли християнство.

Костянтин VII Багрянородний у своїй праці «Про управління імперією» окремо наголошував на трьох недопустимих домаганнях провідників північних та скіфських народів (до яких зараховувалися, зокрема, руси, хозари, печеніги, угорці, болгари та інші): порідненні через шлюб з імператорською родиною, переданні «грецького вогню» та наданні королівських інсигній для правителів варварських держав.

Візантія для нових держав ще напівварварської (якщо не сказати просто варварської) Європи після загину Західної римської імперії, власне, і залишалася Римською імперією. Вони боялися її сили та могутності, але з завзятістю молодості, не зважаючи на поразки, невдачі, шарпали її розпростерте на три континенти тіло, і врешті-решт обкарнали імперію так, що *Rex Romanum* вмістилася у стінах міста Костянтина Великого, а 1453 турки поставили крапку в історії цієї держави.

Перша відома спроба поріднити династію київських князів із візантійськими імператорами належить княгині Ользі. Деякі дослідники припускають, що 955 року під час візиту княгині Ольги до Константинополя, поруч з іншими справами у перемовинах із Костянтином VII Багрянородним, Ольга намагалася взяти за дружину своєму сину Святославу особу імператорської крові.

Проте лише через тридцять чотири роки великий князь київський Володимир Святославич став першим руським князем, що подолав візантійський «бар'єр» і одружився з представницею імператорського візантійського роду — принцесою Анною, онукою Костянтина VII Багрянородного, дочкою візантійського імператора македонської династії Романа II та імператриці Феофано.

Востаннє русько-візантійський шлюб укладено між Єфимією, дочкою новгородського князя Гліба Святославича, та сином імператора Олексія IV Ангела; відомо що засватано їй було 1194 року, незабаром їх і повінчали.

Стосунки руських князів з європейськими династами будувалися на трохі інших засадах ніж із Візантією, бо руські князі та королі були в принципі рівнею європейським князям, герцогам, королям, мали приблизно однакові цілі і завдання: утриматися при владі, зміцнити її, збільшити свої володіння тощо. Першим руським князем, що одружився з дочкою європейського династа ще перед одруженням із візантійською принцесою, був той-таки князь Володимир (нагадувати, що він мав багато дружин не варто), він узяв князівну Малфрїду дочку котрогось із чеських князів.

Трохи по іншому розв'язувалося питання шлюбів із правителями східних сусідів, половців. Склалося так, що половецькі хани (саме вони на той час були найближчими східними сусідами Русі), віддавали своїх дочок у дружини руським князям, але жодна князівна не стала хановою, тобто не одружилася з половецьким ханом.

Лише один раз зафіксовано порушення заведеного порядку, коли дочка городенського князя Всеволода Давидовича після смерті першого чоловіка Володимира Давидовича 1151 року, за словами літописця, «втекла» в степ до половців, тобто зневажила закон, і стала дружиною половецького хана Башкорда, чим поставила себе поза князівським середовищем.

Треба зауважити, що хани не всіх половецьких орд могли поріднитися з руськими князями, зокрема не зафіксовано жодного шлюбу князів з дочками чорних клобуків, переяславських торків та чернігівських ковуїв, які перебували у васальній залежності від руських князів.

Першим з степу взяв в дружини Святополк Ізяславич 1094

року. То була дочка Тугорхана. А останній шлюб укладено 1253 року між Мстиславом Даниловичем та дочкою хана Тігака.

Найінтенсивніші шлюбні «контакти» склалися між Руссю та Польщею. Започаткували їх 1013 (або на початку 1014) року Святополк Окаянний та дочка польського короля Болеслава Хороброго і його третьої дружини Емнільди, а останній русько-польський шлюб укладено приблизно у 20-х роках 14 століття між королівною Марією (дочка короля Юрія Львовича) та сином польського князя Болеслава I Тройденем.

Як уже зазначалося, загальна кількість міждинастичних шлюбів руських князів та князівен перевищувала сотню, з них понад 30 становили русько-польські шлюби, на другому місці за кількістю, хоч як це не дивно, стоять русько-половецькі шлюби — трохи менше за 15, далі йдуть русько-угорські, русько-візантійські та русько-німецькі — всі понад 10, далі — по кілька русько-грузинських, русько-шведських, русько-осетинських, русько-болгарських, русько-данських, русько-литовських, русько-норвезьких шлюбів, та по одному русько-англійському, русько-французькому, русько-австрійському, русько-хорватському шлюбу.

Разом з нареченими, як руськими князівнами, так і з дочками іноземних правителів, до Києва і відповідно інших столиць прибували значні почти, слуги, священники, а також дорадники, військові тощо. Часто-густо це були численні групи людей, які творили двірцеві клани, що реально впливали на політику. Посаг наречених часто складав значне багатство, так, за свідченням очевидця, наречена Генріха IV руська князівна Євпраксія прибула до Саксонії з великим посольством та валкою верблюдів, навантажених посагом.

Як згадувалося, перший руський князь, який поріднився з правителями інших держав — великий київський князь Володимир Святославич. Однак за твердженнями деяких дослідників дружина київського князя Ігоря, княгиня Ольга, була болгарською царівною з ім'ям Єлена. Якщо це так, то першим був Володимирів дід — князь Ігор.

Далі ми розглянемо конкретні випадки династичних шлюбів руських князів та князівен. Імена «головних героїв» виділено курсивом та підкресленням. Поруч з ім'ям та роками життя стоять цифри, які означають покоління (за Л.Махновцем), перше покоління це князь Олег, друге — Ігор, третє — Святослав, чет-

верте — Володимир і Ярополк і так далі до п'ятнадцятого покоління, до якого належали засновник роду князів Острозьких Данило Василькович.

Окремі імена у різних джерелах мають певні відмінності у написанні (Марина чи Марія, Єфимія чи Євфимія), до того ж паралельно можуть використовуватися родові і хрестильні імена (Ізяслав-Пантелеймон, Мстислав-Федір), зменшувальні (Янка від Анна, Василько від Василь), чи прізвиська або новотвори (Маричич, Белуківна, Чехиня), а князівни, що увійшли до правлячих родин інших держав часто при коронації діставали нові імена (Євпраксія — Адельгейда, Кунегунда — Ірина). Так само по різному можуть писатися імена чужоземних володарів — Андре, він же Андрій, Лєстько — Лєшко.

При підготовці цієї розвідки основні відомості взято з праць сучасних дослідників (література з цього питання бідна) Л.Войтовича, М.Грушевського, Л.Махновця, Н.Полонської-Василенко, А.Головка, І.Шекери, М.Левченко, В.Пашуто, О.Свердлова. Водночас треба наголосити на тому, що більшість цих авторів використовували капітальну працю М.Баумгартена з давньоруської генеалогії, що побачила світ ще 1932 року, і яка до сьогодні є кращою в своїй ділянці.

Кого ж зацікавить бібліографія питання, відсилаємо до праці Л.Войтовича «Генеалогія династій Рюриковичів та Гедиміновичів», виданої у Львові 1992 року. Автор буде вдячний читачам за доповнення та уточнення.

* * *

Володимир Святославич (? — 1015) 4 — князь новгородський та великий князь київський, був одружений багато разів, принаймні, як відомо, брав шлюб із сімома жінками, більшість з яких були дочками правителів сусідніх держав чи окремих князівств.

У Літописі Руському згадуються дві Володимирові дружини «чехині», про одну з них є певні відомості.

Річ у тім, що по смерті князя Святослава та під час боротьби його синів за спадщину окремі периферійні землі Руської держави опинилися під владою сусідів, зокрема червенські городи увійшли до складу чеської держави, бо у X столітті чеський король Болеслав I оволодів значною частиною польських земель, в тому числі і Краковом.

Внаслідок походу на Захід 981 року Володимир повернув від

чехів червенські землі і на знак примирення одружився з «чехинею» княгинею Малфрідю (? – 1002), яка певно була християнка (чехи на той час вже були християнами), хоча Володимир ще був язичником.

Наступний шлюб князя Володимира був з «болгаринею» (? – ?). Після розв'язання територіальних справ на Заході князь Володимир, за свідченням Літопису Руського, 984 року повернув землі, що підпорядкували собі болгари. Однак Літопис не уточнює, які саме болгари — волзькі чи дунайські. Ймовірніше що то були дунайські. Можна припустити, що князь Володимир скористався послабленням болгарського царства і зробив спробу укріпитися на тих землях, які кільканадцять років тому вже завойовував його батько, князь Святослав. Коли ж урахувати можливе болгарське походження його баби княгині Ольги, то похід у дунайську Болгарію та його шлюб із «болгаринею» стають імовірнішими.

Можна гадати, що нова дружина князя Володимира, «болгариня», була родичкою болгарського царя Петра (правив у 927 – 970), одруженого з онукою візантійського імператора Романа I чи його наступника царя Бориса II, у царювання якого болгарське царство занепало. 972 року більша частина території Болгарії відійшла до Візантійської імперії, і лише частина західних земель зберегла самостійність.

989 року дружиною Володимира стала принцеса Анна (963 – 1011) — дочка візантійського імператора македонської династії Романа II та імператриці Феофано, онука Костянтина VII Багрянородного.

Батько Анни Роман II, син Костянтина Багрянородного, правив імперією у 959 – 963 роках. Мати Анни августа Феофано, дівоче ім'я Анастасія, за одними джерелами походила з вельможного роду, за іншими її батько був власником константинопольської корчми. Анна народилася за два дні до батькової смерті. Того ж таки року Феофано вийшла за наступника Романа II Никифора II Фоку, який правив разом з августою Феофано та малолітніми Василем II (правив 976 – 1025) та Костянтином VII (правив 1025 – 1028).

Одруження Володимира Великого з візантійською принцесою, як і більшість династичних шлюбів, належало до політичних комбінацій.

Річ у тім, що візантійська імперія переживала скрутні часи.

Крім небезпеки ззовні, країну стрясали повстання та заколоти. Так, на придушення повстання Варди Скліра (герой битви з військом князя Святослава під Доростолом 971 року) імператор Василь II послав військо на чолі з Вардою Фокою. Перемігши Скліра, Фока проголосив себе імператором і готувався повалити Романа II. Саме в цій ситуації Роман II і звернувся по військову допомогу до князя Володимира. За домовленістю в разі успіху Володимир мав одружитися з дочкою Романа — Анною, і стати рівнею візантійському імператорові.

Як зазначалося, Костянтин Багрянородний свого часу застерігав проти династичних шлюбів з варварськими правителями, і взагалі з правителями інших держав. Київський князь Володимир з точки зору Константинополя також належав до варварських, нехристиянських правителів.

Про життя Анни в Києві немає ніяких відомостей. По її смерті 1011 року Володимир того ж самого року одружився ще раз, як повідомляють німецькі джерела, з дочкою (? — 1018) німецького графа Куно фон Енгінгена та Рошліти, дочки германського імператора Генріха II.

Святополк Окаянний (978 — 1019) 5 — син великого князя київського Ярополка Святославича, хоча «офіційно» є сином Володимира Великого, князь турівський, великий князь київський (протягом липня 1015 року — листопада 1016 року, серпня 1018 — березня 1019 року, народився після смерті батька Ярополка Святославича, але вже тоді, коли його мати грекиня (ім'я та походження невідомі, немає підстав вважати її особою імператорської крові) стала дружиною князя Володимира.

Дружиною Святополка була дочка (? — 1018) польського короля Болеслава Хороброго та третьої його дружини Емнільди. Цим шлюбом, укладеним наприкінці 1013 чи на початку 1014 року, Болеслав, після довголітньої конфронтації з Руссю, нормалізував стосунки зі східним сусідом. Одночасно він підтримував опозиційність Святополка до князя Володимира, який не хотів визнавати того своїм спадкоємцем. До Турова разом із польською принцесою прибув досвідчений дипломат, католицький єпископ Рейнберн.

Коли Володимирові стало відомо, що Святополк готує проти нього змову до якої, треба гадати, був причетний єпископ Рейнберн та Святополкова дружина, через яких польський король Болеслав проводив свій вплив, то він, не вагаючись, заарешту-

вав усіх трьох. Казимир, заклопотаний війною з німцями, не зміг втрутитися, але намовив половців, і ті провели похід на Русь. Єпископ незабаром помер у в'язниці, Святополк з дружиною перебував у Києві під батьковим наглядом.

Доля Святополкова не була проста, літописна традиція приписує йому вбивство у боротьбі за Київський стіл після смерті князя Володимира 1015 року молодших братів Бориса та Гліба, за що і прозваний Окаянним.

Померла Святополкова дружина 1018 року. Можливо, це якось було пов'язане з усуненням Святополка з Києва.

Ярослав Мудрий (977–1054) 5 — син великого князя київського Володимира Великого (ймовірно, що мати — полоцька князівна Рогніда), князь новгородський, великий князь київський. Ще за життя батька Ярослав княжив у Новгороді, де мав постійні контакти з сусідніми скандинавськими державами. Його утвердженню в Києві передувала довголітня боротьба з братами.

1019 року дружиною Ярослава, тоді ще новгородського князя, стала королівна *Inriřepda* (?–1050) (у православ'ї Ірина), дочка шведського короля Олафа III Скотконунга, яка до того була заручена з королем Норвегії Олафом Святим. Коли пізніше справи у короля Олафа погіршилися, він знайшов притулок у Києві в Ярослава, що вже був князем у Києві. Наприкінці життя Інґігерда постриглася в черниці. Похована разом із князем Ярославом у Софійському соборі Києва в спільному саркофазі.

Предслава (? — ?) 5 — дочка великого князя київського Володимира Великого та Рогніди. 1019 року в час захоплення Києва Святополком за допомогою польського князя Болеслава потрапила до польського полону і разом з іншими полоненими, всього близько 800 осіб, була вивезена до Польщі. Болеслав захопив також значну частину державного скарбу. За деякими джерелами Святополк, жадаючи помститись, віддав її в наложницю своєму тестеві за те, що Предслава повідомила Ярослава про смерть батька і загибель братів Бориса і Гліба, чим стала на перешкоді Святополку в боротьбі за владу.

Однак інше свідчення, за яким у Польщі Предславу видано за чеського князя Болеслава III Рудого (? — ?), який перебував там у вигнанні, дозволяє гадати, що Предслава, перебуваючи в

полоні, не була наложницею Болеслава, а мала статус, що більше відповідав її походженню.

Перемиславу (? — ?) 5 — молодшу дочку сина великого князя київського Володимира і Рогніди Болеслав I 1019 року також вивіз до Польщі. Згодом вона стала дружиною угорського королевича Ласло Сара Лисого (бл.976 — 1037), двоюрідного брата короля Стефана I. Сини Ласло від цього шлюбу — Андрий I та Бела I, були королями Угорщини.

Святослав (? — 1015) 5 — древлянський князь, син великого князя київського Володимира Великого та Малфріди, взяв за дружину дочку угорського князя, а з 1074 року — короля Угорщини Гейзи I, сина князя Таксона, вождя союзу угорських племен. Після захоплення влади у Києві Святополком намагався втекти до Чехії чи Угорщини, його наздогнали неподалік міста Сколе на Галичині, і в запеклій битві вбили. Там і донині є курган — Святославова могила, розкопки якої підтверджують знатність похованої там особи.

Ще одна Володимирова дочка (? — ?) 5 — ім'я її невідоме, видана за маркграфа нордмарки (його другий шлюб) Бернгарда II, одного з найвпливовіших німецьких феодалів тогочасної Німеччини; її пасинок також був маркграфом цієї марки.

Марія (? — 1087) 6 — дочка великого князя київського Володимира та, ймовірно, Анни. Її брат Ярослав Мудрий 1039 року видав сестру за польського князя Казимира I Відновителя (1016 — 1058), що значно посилало позиції Польщі й відвернуло загрозу поглинення польських князівств німецькою імперією. Одночасно Польща виступила спільником Русі у боротьбі з балтійськими племенами та їхніми союзниками. Цей шлюб склався внаслідок вдалих руських походів до Мазовії, коли Червенські землі повернулися під владу Києва, й приєднано Белз і Берестя. Тоді ж такі укладено мирний договір, який, зокрема, передбачав повернення полонених, захоплених Болеславом I. Договір було скріплено династичним шлюбом.

Володимир (1020 — 1052) 6 — князь новгородський, 1043 року його батько Ярослав Мудрий оженив його з Одою (? — ?), дочкою маркграфа Леопольда фон Штаде, володаря нордмарки, одного з найвпливовіших діячів тогочасної німецької імперії. Цією династичною комбінацією, задуманою Ярославом Мудрим, робилася спроба дещо нейтралізувати потугу німецьких імператорів, водночас напрям німецької агресії спрямовувався на

захід та південь, що фактично рятувало польські князівства від поглинення їх німецькою імперією та залишало їх буферною зоною між Руссю й імперією.

Ізяслав (1024—1078) 6 — тричі сів на київський стіл, а також князував у Турові, Новгороді. Дружиною його була Гертруда (1025—1107 або 1108), дочка польського короля Мешка II Ламберта, сина Болеслава Хороброго, мати Гертруди — Матильда, сестра німецького імператора Оттона II. Ізяслав після тривалої боротьби за Київський стіл опинився на вигнанні в Польщі та Німеччині, де домовився з папою римським про надання його синові Мстиславу корони королівського достоїнства. Ставши утретє київським князем, загинув у бою з князями-ізгоями на Нежатиній Ниві (нині околиці Чернігова).

Анастасія (? — ?) 6 — ймовірно, найстарша дочка великого князя київського Ярослава, її 1046 року віддано за угорського королевича Андрія I (1046—1061), мати його батька — Єфросинія Мстиславівна. Андрій довгий час жив у Києві, в половецьких землях, в Польщі, бо перебування в Угорщині було для нього небезпечним. А коли ситуація змінилася і він мав посісти угорський престол, то перед виїздом узяв шлюб з Анастасією. З іменем Анастасії пов'язується заснування двох православних монастирів в Угорщині. 1061 року, рятуючись від небезпеки з боку нового короля Гези I, Анастасія з сином Шоломоном (мала ще сина Давида) та його дружиною, що була сестрою німецького імператора Генріха IV, перебралися на якийсь час до Німеччини. Пізніше Шоломон був угорським королем.

Святослав (1027—1076) 6 — син великого князя київського Ярослава Мудрого, князував на Волині, в Чернігові, у 1073—1076 роках сидів у Києві. На його замовлення було переписано відомі «Ізборники» 1073 та 1076 років. 1050 року одружився з Кілікією (? — ?) — дочкою німецького графа Етелера Дітмахерського, сестрою архієпископа трірського Бурхарда, який приїздив до Святослава як посол імператора Священної римської імперії Генріха IV (одружений з князівною Євпраксією, племінницею Святослава, дочкою його брата Всеволода).

Всеволод (1030—1093) 6 — князь переяславський, чернігівський і великий князь київський у 1077 та 1078—1093 роках, син Ярослава Володимировича. Був людина освічена, знав п'ять чи шість мов. Дружина Всеволода Марія (? — 1067) походила з імператорської візантійської Македонської династії, племінниця

або дочка від першого шлюбу імператора Костянтина IX Мономаха. Ця візантійська династія вже була поріднена з київськими князями через шлюб дочки Романа II Анни з Володимиром Великим.

Шлюб Всеволода і Марії також належав до політичних комбінацій. Руський похід у Візантію 1043 року закінчився поразкою, але Константинополь, відновлюючи стосунки з Києвом, йде на певні поступки і закріплює досягнуте шлюбом Марії з сином Ярослава Мудрого Всеволодом.

Саме за правління Всеволодового зятя Костянтина IX Мономаха 1054 року стався остаточний поділ християнської церкви на православну та католицьку з центрами в Константинополі та Римі.

По смерті Марії 1067 року князь одружився вдруге з Анною, чие походження не з'ясоване, дехто припускає, ніби вона була половчанкою, але це дуже непевне твердження. Від цього шлюбу народилася майбутня дружина німецького імператора Генріха IV, Євпраксія.

Єлизавета (? — ?) 6 — дочка великого князя київського Ярослава та Ірини, 1044 року одружилася з норвезьким королем *Гаральдом III Суворим Сігурдсоном* (1015 — 1066) і стала називатися Еллісів. Гаральд III, брат короля Олафа Святого (з ним заручена свого часу була пізніша дружина Ярослава Інгігерда (Ірина), «останній вікінг», один з найвидатніших скандинавських правителів, герой багатьох саг, сам обдарований поет, король Швеції у 1046 — 1066 роках.

Гаральд приїхав до Києва, шукаючи захисту і допомоги в Ярослава Мудрого, разом з братом, королем Швеції Олафом Святим, коли його вигнав з країни датський король Кнуд. Отримавши військову допомогу, брати повернулися до Норвегії, де Олаф гине у бою, а Гаральд знову приїздить до Києва. По тому наймається на військову службу в Константинополь, воює на Близькому Сході, Середземномор'ї, де здобуває славу великого воїна, і повертається до Києва і одружується з Єлизаветою. В цей час звільнився норвезький престол, і Гаральд отримує королівську корону. Загинув Гаральд 1066 року в Англії, де воював на боці норманських завойовників у битві при Стамфордбріджі.

У першому шлюбі Єлизавета мала двох дочок, Марію та Інгігерду, остання одружилася зі шведським королем Філіппом Гальстейсоном. Син Олаф Спокійний правив Норвезьким коро-

лівством у 1066—1093 роках. Єлизавета одружилася вдруге з шведським королем Свенom II Естрідсеном (бл.1067—1075), сином ярла Улафа і стала його третьою дружиною.

Анна (? — після 1075) 6 — дочка великого князя київського Ярослава Мудрого, одружилася 1049 (за іншими даними, 1045 або 1051) року з французьким королем Генріхом I Капетом (1008—1060), сином Роберта II Побожного. Після смерті першої бездітної дружини Матильди (дочки німецького імператора Генріха II) Генріх, не маючи сина, мусив одружитися ще раз, однак не міг знайти собі пари в родинах європейських правителів, оскільки церква категорично забороняла шлюби між родичами до сьомого коліна. Це одна з головних причин, які спонукали французького короля шукати дружини якомога далі від Франції. Сватала Анну у Києві група вельмож на чолі з трьома французькими єпископами. Вінчання відбулося в Реймському соборі, де коронувалися королі Франції. У подружжя було троє синів, старший семилітній Філіпп після смерті батька 1060 року став королем Франції як Філіпп I, Анна ще якийсь час залишалася опікуншею при малолітньому синові. З часом вона переселилася до замку в місті Санліс, де побудувала церкву і заснувала монастир.

1062 року вона одружилася з графом Раулем II Переном де Крени і де Валуа (? — 1074), прямим потомком імператора Священної римської імперії Карла Великого. Граф не розлучився з першою дружиною Альпорою Брабантською, і тому папа римський оголосив шлюб з Анною недійсним, а Рауля відлучив від церкви. Після його смерті Анна повернулася до Парижу, і знову її підписи з'являються на державних документах поряд з підписами короля-сина. Остання згадка про неї датується 1075 роком.

Ростислав (1038—1067) 7 — онук великого князя київського Ярослава Мудрого князь волинський, тмутороканський взяв шлюб з Оленою (Лонка, Ланка) (? — ?), дочкою герцога, майбутнього угорського короля Бели I. Її брат король Ласло I Святий, одружився з князівною Предславою, дочкою дядька Святослава Ярославича, а брат Бели Андрій I взяв за жінку князівну Анастасію, дочку Ярослава Мудрого. Вигнаний з Волині, либонь за те, що підтримував синів короля Бели I після його смерті в боротьбі за угорську корону з Шоломоном, сином Анастасії Ярославівни, 1060 року захопив тмутороканське князівство. Його отруїли в Херсонесі на прийомі у візантійського урядовця.

По смерті чоловіка Ланка разом із трьома малолітніми синами хотіла виїхати до Угорщини, але київський князь Ізяслав Ярославич, дядько покійного, не дозволив. Певно, вона все ж покинула Русь, але без дітей; відомо, що згодом вона вийшла за хорватського короля Дмитрія Звонимира, однак, коли він помер, Ланка повернулася до свого сина Володаря Ростиславича на Русь.

Ярополк (? — 1086) 7 — син великого князя київського Ізяслава Ярославича та Гертруди, мав досить складну і нелегку долю, князував у невеликих удільних князівствах, боровся за київський стіл, вигнаний Святославом Ярославичем разом з батьком, шукав, але не знайшов допомоги в Польщі, по тому прибув до Майнца, до двору імператора Генріха IV з великими дарами. Генріх послав посольство до Києва на чолі з єпископом Бурхардом, зведеним братом своєї дружини, щоб залагодити Ярополкові справи. А він тим часом, перебуваючи в Тюрингії, одружився з дочкою маркграфа мейсенського Отто фон Орламюнде (пасербицею сербо-лужицького маркграфа Дедо фон Віттена) Кунігундою (? — ?). Не отримавши реальної допомоги від Генріха, той мав проблеми у Саксонії. Ярополк звернувся за підтримкою до папи римського Григорія VII і склав йому васальну присягу, розраховуючи на отримання від нього королівської корони. Після смерті київського князя Святослава Ярославича зміг повернутися на Русь, незабаром дістав Волинь і Турівське князівство. Загинув у міжусобицях.

У шлюбі з Кунігундою мав двох дочок. Одна з них — Мехтільда вийшла за графа Гюнтера I фон Шварцбурга і стала засновницею династії Шварцбургів.

Святополк Ізяславич (1050 — 1113) 7 — князував у кількох князівствах перед тим як 1093 став київським князем, а наступного року його другою дружиною стала дочка (? — ?) одного з найвідоміших половецьких ханів Тугорхана. Половці з Руссю перебували в стані перманентної війни, але, незважаючи на це, а можливо, саме для того, щоб через династичний шлюб досягти замирення, Святополк одружився з дочкою половецького хана. Правда, це не дуже допомогло: Тугорхан наступного року загинув в одній з битв із військом Володимира Мономаха. Щодо Тугорхана, то треба додати, що його онука стала дружиною углицького князя Андрія Володимировича.

Наступною дружиною Святополка була Варвара (? – 1125) – дочка візантійського імператора Олексія I Комнина, засновника династії Комнінів, який походив з провінційних вельмож. Варвара привезла до Києва мощі святої Варвари, які зберігалися багато років у Михайлівському соборі аж до його зруйнування у 30-х роках 20-го століття більшовиками, потім у Володимирському. Доживала вона у Києві під час правління Володимира Мономаха.

Євдоксія (? – 1089) 7 – дочка Ізяслава Ярославича та Гертруди, сестра великого князя київського 1088 року, стала дружиною польського князя Мешка (1068 – 1089), сина Болеслава Сміливого. Шлюб був недовгим, бо їх обох незабаром отруїли підіслані люди польського короля Владислава-Германа під час боротьби за спадщину короля Болеслава.

Володимир Мономах (1053 – 1125) 7 – князь смоленський, чернігівський, переяславський, великий князь київський (1113 – 1125), син Всеволода Святославича. Його першою дружиною стала королівна Гіда (Гіта) (? – 1107), дочка останнього англосаксонського короля Гарольда II Годвінсона, який загинув під Гастингсом в бою з військом Вільгельма I Завойовника під час норманського завоювання Англії. Після смерті батька родичі вивезли Гіду до Швеції, а звідти вона прибула до Києва. Померла Гіда 1107 року. Від Гіди князь Володимир мав кількох дітей. Невдовзі Мономах одружився ще раз, цього разу з дочкою (? – ?) половецького хана Аени.

Анну (бл.1068 – 1113) 7 – дочку великого князя київського Всеволода Ярославича всі звали Янкою, і під таким іменем вона увійшла до Літопису Руського. Є дві версії її долі. За грецькими джерелами Янка була нареченою Костянтина, сина імператора Костянтина X Дуки та імператриці Євдокії Макремволітиси. Однак з невідомих причин Костянтина насильно постригли в ченці, й шлюб не відбувся. Янка ж стала Господньою нареченою, пішла до монастиря, заснованого для неї у Києві при церкві Святого Андрія Первозваного її батьком князем Всеволодом, де згодом стала його настоятелькою. 1089 року (мавши десь 21 рік) Янка відвідала Константинополь з метою підшукати заміну померлому київському митрополиту і повернулася до Києва з митрополитом Іоаном. Померла Янка 1112 року, поховано її в монастирі, настоятелькою якого вона була. Там-таки ж, в окремій гробниці, поховано і Всеволода.

За іншим твердженням Анна була заручена з царевичем Костянтином Дукою, пізнішим співправителем імператора Олексія I Комнина. Костянтин загинув 1081 року в битві з норманами, і шлюб, зрозуміло, не відбувся.

Питання про шлюб Янки ще чекає свого остаточного розв'язання.

Євпраксія (1071 – 1109) 7 – сестра Анни, ймовірно за посередництвом Оди (фон Шдаде), дружини Володимира Ярославича, 1083 року заручилася з Генріхом Довгим фон Штаде (бл.1065 – 1087), сином північносаксонського маркграфа. Прибувши до Німеччини неповнолітньою, кілька років перебувала в Кведлінбурзькому монастирі під опікою абатиси Адельгейди, сестри німецького імператора Генріха IV. 1086 року відбувся шлюб, але тривав недовго, наступного року маркграф Генріх помер, а Євпраксія повернулася до монастиря.

Тут із нею познайомився імператор Священної римської імперії Генріх IV (1050 – 1106), і 1089 року вони одружилися. На коронації, що відбулася в Кельні, Євпраксія отримала ім'я Адельгейди. Імператриця брала участь у політичному житті, супроводжувала чоловіка у поїздках тощо. Від нового чоловіка зазнала багато лиха: Генріх належав до секти миколаїтів, які практикували таємні оргії з багатьма жінками, і примушував Адельгейду брати у них участь. Генріх ув'язнив її, але вона за допомогою сина Конрада та Генріхових ворогів, баварського герцога Вельфа II і його дружини тосканської маркграфині Матильди втекла від чоловіка і звернулася зі скаргою до папи римського Урбана II. Скаргу розглянуто 1094 року на соборі в Костанці, а наступного року на соборі в П'яченці в присутності чотирьох тисяч духовних осіб та тридцяти тисяч мирян собор засудив Генріха і повністю виправдав вимушені дії Адельгейди. Незабаром Геріхів син Конрад змусив батька зректися престолу, а Адельгейда повернулася на Русь. Довідавшись наприкінці 1106 року про чоловікову смерть одразу постриглася в черниці у переяславському монастирі.

Князь Олег (? – 1115) 7 – син великого князя київського Святослав Ярославича, князував у різних князівствах, брав активну участь у міжусобицях. Потрапивши в полон до тмутороканських хозарів, був засланий до Візантії за намовою київського князя Всеволода Ярославича. Імператор Никифор III Воніат утримував його на острові Родос. Із часом одружився з місцевою

патриціанкою Теофанією (Феофано) Музалон (? – ?), що дало йому змогу повернутися на Русь із допомогою війська, посланого вже новим імператором Олексієм I Комнином. У 1083–1084 роках він княжив у Тмуторокані з титулом «архонта Матрахи, Зіхії і всієї Хазарії», навіть карбував власну монету.

1094 року захопив Чернігів, а після Любицького князівського з'їзду дістав сіверську землю, зберігаючи за собою і Тмуторокань. З часом одружився з дочкою половецького хана Осулука, від якої народилося кілька дітей. Втручався у стосунки між половецькими ханами, воював у князівських уособицях.

Вишеслава (Вислава) (? – ?) 7 — дочка великого князя київського Святослава Ярославича, мала вийти за польського князя (згодом короля) Болеслава II Сміливого (бл.1040–1081), сина Казимира I Відновителя, але точно не відомо, чи шлюб той відбувся.

Святослав (? – ?) 8 — син великого князя київського Всеслава Брячиславича, певний час князував у кривичькому князівстві, разом з іншими сусідніми князями намагався не брати участі в боротьбі київського князя Мстислава Володимировича з половцями, за що 1129 року його з братами Давидом і Ростиславом київський князь під охороною вислав до Візантії (вони доводилися родичами тодішньому імператорові Іоану I Комнину). Сестра імператора (на той час уже покійна) Варвара була третьою дружиною Святополка Ізяславича, троюрідного брата Всеслава Брячиславича, батька Святослава з братами. До того ж дружиною сина імператора Олексія була дочка київського князя Мстислава Володимировича Добродя. Можливо, родичка візантійського імператора Іоана I Комнина була Святославою дружиною. Подальша його доля невідома.

Мехтільду (? – ?) 8 — дочку великого князя київського Ярополка Ізяславича, та Кунігунди, дочки графа Отто фон Орламюнде, видали за іншого німецького графа Гюнтера I фон Шварцбурга (? – ?), і вони дали початок роду фон Шварцбургів.

Ярослав Святополкович (? – 1123) 8 — чи як його називає Літопис Руський — Ярославець, син великого князя київського Святополка Ярославича, князь волинський, 1091 року вперше одружився з дочкою (? – ?) угорського короля Ласло I Святого, її сестра — візантійська імператриця, дружина Іоанна II Комнина. Друга жінка Ярослава, з якою він одружився 1106 ро-

ку — дочка (? — ?) польського князя Владислава I Германа та Юдити (Марії), дочки німецького імператора Генріха III, сестра Болеслава III Кривоустого. Переживши цих двох жінок, він 1112 року одружився втретє з дочкою Мстислава Володимировича, чия мати ймовірно була шведською королівною Христиною, але шлюб, коли він 1118 року втратив Волинське князівство, розпався. За допомогою війська своїх родичів — польського та угорського королів, намагався повернути втрачене. Загинув під час облоги міста Володимира.

Збислава Святополківна (?—1113) 8 — сестра великого князя київського Ярослава, була 1103 року віддана за польського князя Болеслава III Кривоустого, сина Владислава I Германа та його першої дружини Юдити, дочки чеського короля Вратислава II. За попередні роки відбулося чимало шлюбів між польськими та руськими князями, тож-бо кривна спорідненість між родинами династій була дуже близькою, набирали чинності обмеження для укладання шлюбів. Збислава і Болеслав були кривно спорідні у третьому коліні. Щоб шлюб між Болеславом і Збиславою міг відбутися, краківський єпископ Балдвин поїхав до Рима, аби отримати від папи Пасхалія II відповідний дозвіл. Цим шлюбом Святополк намагався зміцнити своє становище на Волині й мати «спокій» від поляків. Болеслав же шукав підтримки у боротьбі за польські землі проти брата Збігнева. Коли ж 1106 року за допомогою руського та угорського війська Болеслав розгромив Збігнева, то той прибув до Києва, намагаючись якось вплинути на Святополка, але безуспішно.

Передславу Святополківну (? — ?) 8 1104 року, розраховуючи на поліпшення стосунків з Угорщиною, її дядько великий князь київський Ярослав Мудрий віддав угорському королевичу Альмошу (? — 1129), синові покійного короля Гейзи I, брату правлячого короля Коломана (про його короткочасний шлюб з Євфимією вже йшлося), який незабаром осліпив Альмаша та його сина від Передслави, майбутнього короля Угорщини Бели II Сліпого.

Мстислав (1076 — 1132) 8 — син великого князя київського Володимира Мономаха та Гіди, князь новгородський, білгородський, у 1125—1132 роках великий князь київський. Останній великий князь київський, чия влада поширювалася на всі руські князівства. 1095 року першою його дружиною стала принцеса

Христина (? – 1122) — дочка шведського короля Інге Стенкельсона.

Марія (? – 1147) 8 — дочка тих же самих батьків, на думку частини дослідників, які спираються в основному на Літопис Руський, 1116 року стала дружиною цесаревича Лева Діогена (? – 1116), сина імператора Романа IV Діогена та Євдокії, Літопис Руський називає його «цесар Девгенич». Так- от, «Девгенич» згадується в Літописі двічі: у записі 1095 року йдеться про самозванця, а у записі від 1116 року — про справжнього імператорського сина Лева.

Лев Діоген, утративши трон і прагнучи скинути нового імператора Олексія I Комнина, бере шлюб з Марією, і за допомогою руського війська рушає в похід, щоб повернути собі батькову спадщину. Він здобув кілька міст над Дунаєм, однак незабаром, як зазначено в Літописі Руському, загинув від рук підсланих імператором Олексієм арабів. Київ зробив спробу утримати за собою захоплені Левом подунайські міста, але те не вдалося.

Від короткотривалого шлюбу народився Василько, якого називали від імені його матері Маричичем (загинув у міжусобицях 1136 року під Переяславом).

Тепер про іншого Лева, цього разу самозванця. 1089 року з'явився чоловік, який видавав себе за сина імператора Романа IV. Лжелева греки заарештували в Херсонесі і тримали у в'язниці, звідки йому вдалося втекти і знайти притулок у половецького хана Тугорхана. 1092 року Тугорхан здійснив похід у грецькі володіння. При облозі міста Андріанополя Лев потрапив до рук візантійців, його осліпили і тримали під наглядом. Однак і цього разу йому за допомогою приятелів та грошей вдалося втекти і він з'явився на Русі. Тут йому ніби повірили, що він візантійський принц. Володимир Мономах якимсь допомагав Левові. Лев загинув під час військового походу у візантійські землі при облозі міста Доростола. Самозванець не міг одружитися з дочкою Володимира Мономаха, бо, якщо у нього й були вже дочки, то мали лише по кілька років і реально говорити про шлюб князівни з самозванцем годі.

Єфимія (? – 1138) 8 — дочка великого князя київського Володимира Мономаха, 1112 року стала другою дружиною (перша — донька сіцилійського короля) угорського короля Коломана (бл.1074 – 1116), прозваного Книжником, сина Гейзи I, племінника короля Ласло I Святого, який правив Угорщиною перед

ним. Коломан був високоосвіченою особою, але мав багато фізичних вад: горбатий, зизоокий, кульгавий, заїкуватий і потерпав від головних болей. Наступного року Коломан звинуватив Єфимію у невірності й відіслав її до батька в Київ. Можливо, що були й інші причини розлучення. Коломан довгий час жив удівцем і звик до вільніших звичаїв, і мабуть саме він не дотримувався подружньої вірності, бо ледве чи прийняв би князь Володимир Мономах знеславлену дочку. Єфимія в Києві народила сина Бориса, який з часом вів боротьбу за угорський престол. До речі, згодом дочка Коломана Софія (від другого шлюбу) одружилася з Володимирком Всеволодовичем.

Юрій Довгорукий (1090 – 1157) 8 – син великого князя київського Володимира Мономаха, княжив переважно у північно-східних князівствах, тричі княжив у Києві, щоразу по кілька місяців, помер він, будучи великим київським князем. Довгорукий ніколи Києва не любив, але довгі роки за нього боровся.

Він став випадковим засновником міста Москви. Якось на полюванні він потрапив до села Кучкове на березі річки Москви, що належало бояринові Степанові Кучці. Погулявши у боярина, він взяв собі за коханку його дружину, а самого убив, дочку убитого віддав за свого сина Андрія Боголюбського, якого пізніше вбили сини Степана Кучки. На місці села Кучкова і було засновано укріплення, що згодом стало центром удільного князівства, а потім столицею Росії.

1107 року мир, укладений між кількома руськими князями та половецькими ханами, скріплено двома шлюбами руських князів з ханськими дочками. Дочка (? – ?) половецького хана Аети (сина Осія) пішла за Юрія Довгорукого.

Друга дружина Юрія Довгорукого – дочка (? – ?) візантійського імператора, можливо, Іоана II Комнина. 1161 року син Довгорукого Андрій Боголюбський вигнав її разом з його зведеними братами Мстиславом, Васильком та молодшим Всеволодом до Константинополя. Імператор Мануїл I Комнин надав Василькові якусь область в управління на Дунаї, а Мстиславі – область Аскалон у Палестині.

1157 року Юрія Довгорукого отруїли на бенкеті в київського боярина Петра.

Адрій Добрий (1102 – 1142) 8 – молодший син великого князя київського Володимира Мономаха, сидів у Володимир-Волинському та Переяславі. 1117 року батько посватав за нього

дочку (? – ?) половецького хана Тугорхана. Відважний і сміливий хан не раз воював руські землі, у народній творчості і пам'яті він залишився в образі Тугарина Змієвича.

Всеволод (? – 1129) 8 – син володимир-волинського князя Давида Святославича, князь муромський, 1124 року пошлюбив дочку (? – ?) (їй було 15 чи 16 років) польського князя Болеслава III Кривоустого, сестру Мешка III Старого та Болеслава IV Кучерявого.

Святослав (? – 1164) 8 – син тмутороканського князя Олега Святославича, багато разів переходив з князівства до князівства. 1107 року, після укладення миру з половецькими ханами, згадуваний вище Юрій Довгорукий та батько Святослава Олег для забезпечення бодай якогось спокою зі степу взяли дочок половецьких ханів в дружини своїм синам, Святослав одружився з дочкою хана Аєпи, сина Гіргеня.

Ірина (? – ?) 9 – дочка перемиського князя Володаря Ростиславича, 1104 року віддана за севастократора Ісаака (бл.1100 – 1131), сина візантійського імператора Олексія I Комнина.

Порідненість галицьких князів з візантійським імператорським домом дозволила брату чоловіка Ірини Андроніку 1164 року після конфлікту з імператором Мануїлом I Комнином знайти на певний час притулок у двоюрідного брата по матері галицького князя Ярослава Осмомисла.

Про Ірининою батька, князя Володаря, варто сказати окремо, хоча це прямо і не стосується династичних комбінацій. Після Любицького князівського з'їзду 1097 року київський Князь Святополк Ізяславич у змові з іншим князем підступно захопив Володаревого брата, теребовлянського князя Василька, й осліпив його. В короткий час князь Володар зібрав військо, звільнив брата і домогся покарання безпосередніх виконавців злочину. А коли згодом Володар потрапив до польського полону, Василько зібрав неймовірну на той час суму – 20 тисяч гривень – і викупив брата.

Володимир (Володимирко) (? – 1153) 9 – син того ж Володаря Ростиславича, князь галицький, був одружений з Софією (? – бл.1098), дочкою угорського короля Коломана від першого шлюбу, сестрою угорського короля Стефана II, зведеною сестрою Бориса, сина Єфимії Володимирівни. 1153 року Володимирко під час бойових дій опинився в скрутній ситуації і мусив

дати клятву повернути частину волинських земель угорцям. Клятву він склав на хресті святого Стефана, національній реліквії угорців, які вважають, що саме на цьому хресті було розп'ято Христа. Невдовзі до Володимирка приїхав посланець від великого князя київського Ізяслава Мстиславича і в розмові з ним Володимирко насміхався над своєю клятвою та хрестом святого Стефана, і тої ж миті його розбив параліч, до вечора Володимирко помер.

Прибислава (? — ?) 9 — дочка володимир-волинського князя Ярослава Святополковича, одружилася з польським поморським князем Ратибором I (?—1155), мала сина Прибислава, який успадкував батькове князівство .

Дочка (? — ?) 9 — городенського князя Всеволода Давидовича, у першому шлюбі (1144) була за Володимиром Давидовичем, після смерті якого 1151 року вона, як сказано в Літописі Руському, «втекла» в половецькі володіння, що було порушенням тогочасних норм, бо княгиня не мала права самовільно так чинити. Там вона у другому шлюбі була за половецьким ханом Башкордом, який часто виступав союзником того чи іншого князя у міжусобицях. Поріднення Всеволодової дочки не визнавалося князями законним. Святослав Володимирович не раз воював з військом свого половецького родича.

Ізяслав (бл.1096 — 1154) 9 — син великого князя київського Мстислава Володимировича, княжив у Курську, Полоцьку, Мінську, Переяславі, на Волині, тричі посідав київський стіл, першою його дружиною стала невідома на ім'я принцеса (?—1151), родичка німецького короля, імператора Священної римської імперії (1155—1190) Фрідріха I Барбароси з династії Штауфенів.

Другий шлюб князь узяв 1154 року з грузинською принцесою Русудан (?—?), дочкою царя Дмитрія I, сестрою царя Георгія III, онукою Давида IV Будівника.

Інгеборг (?—?) 9 — дочка великого князя київського Мстислава Володимировича, на той час новгородського князя, близько 1116 року була віддана в Данію за принца Кнута II Лаварда (?—1131), герцога південного Ютланду і короля ободритів, який боровся за данську корону. 1131 року його вбито з засідки на кордоні королівства ободритів та Данії. Брат Кнута II — Ерік II Емун був королем Данії.

Син королеви Інгеборг Вальдемар I Великий у 1157—1182

роках носив корону датського королівства, у першому шлюбі мав Софію, дочку Володимира Всеволодовича (сина князя Святоші) та Рикси (другий шлюб), дочки польського князя Болеслава III Кривоустого. Онука королеви Інгеборг — також Інгеборг, 1132 року стала дружиною французького короля Філіппа I Августа.

Малфрідь (? — ?) 9 — сестра Інгеборг, 1111 року стала королевою Норвегії, дружиною короля Сігурда I Магнуссона (? — 1130), правив з 1103 до кінця життя. Після його смерті розпочалася боротьба за корону між кількома претендентами.

У Норвегії певний час жив вигнанець — данський принц Ерік, брат норвезького короля Кнута II Лаварда, одружений з сестрою Малфріді Інгеборг. Овдовівши 1130 року, королева Малфрідь одружилася з данським принцом Еріком, який переховувався в Норвегії по смерті свого батька данського короля Еріка III Доброго. Цей шлюб та підтримка тестя великого князя київського Мстислава Всеволодовича допомогли йому 1134 року посісти данський престол, правив він як Ерік II Емун.

Святополк (? — 1154) 9 — син великого князя київського Мстислава Володимировича, князував у західних та північно-західних князівствах. 1143 року взяв за дружину Єфимію (1115 — ?) — дочку моравського (оломоуцького) князя Отто II Чорного, сестру оломоуцького князя Отто III, троюрідну сестру чеського короля Владислава II.

Отто III 1141 року по смерті батька у битві з Собеславом I (онук Доброніги правнук Володимира Святославича), втік на Русь, можливо, що жив при волинському дворі, і саме під час його перебування під захистом руських князів, відбувся шлюб Святополка з Єфросинією.

Ірина (Добронєга) (? — п.1142) 9 — дочка великого князя київського Мстислава Володимировича, 1122 року вийшла заміж за севастократора Олексія Комнина (? — 1142), сина і пізнішого співправителя імператора Візантійської імперії Іоана II Комнина (помер 1143 року). Можливо імператриця Ірина (таке вона отримала ім'я після коронації) зустрічалася з тестем своєї сестри Інгеборг королем Данії Еріком I, коли той, подорожуючи, відвідав Константинополь.

Єфросинія (бл.1130 — п.1175) 9 — дочка великого князя київського Мстислава Володимировича, 1145 чи 1146 року вийшла за угорського короля Гейзу II (бл.1130 — 1162), їхні сини прави-

ли Угорщиною: Стефан III у 1162—1172 роках, а Бела III у 1172—1196 роках. Єфросинія відіграла помітну роль за час правління синів, Бела III, ставши королем, утримував матір під «домашнім арештом» у фортеці Бранічево, а потім вислав у Візантію. Незабаром вона вже в Єрусалимі, де (видно, під тиском сина) прийняла постриг у монастирі іоанітів. Завершила своє життя в Угорщині в Альбенському монастирі, де й похована.

Володимир (1132—1171) 9 — син великого князя київського Мстислава Володимировича, прозваний Мачушичем, молодший його син від Любави (дочки новгородського тисячного), князував у різних князівствах і у 1167 та 1171 роках по кілька місяців сидів у Києві. 1150 року, перебуваючи в Угорщині у короля Гези II (його дружина Єфросинія Мстиславна), одружився з «банивною» (? — ?), дочкою бана Хорватії Белуша.

Борис (1113—1154) 9 — син угорського короля Коломана та Єфимії Володимирівни був одружений з дочкою угорського короля Ласло I та Піроски (дочки імператора Іоана II Комнина). Свого часу вагітна Єфимія повернулася до батька Володимира Мономаха в Київ де і народився Борис. Пізніше Борис вів зату боротьбу за угорську корону, користуючись допомогою руських і візантійських родичів. Загинув в одному з боїв в Угорщині. Підтримка Коломана кількома європейськими володарями свідчить про те, що вони вважали його законним спадкоємцем короля Коломана.

Всеволод Велике Гніздо (1154—1212) 9 — син великого князя київського Юрія Довгорукого, переважно більшість життя княжив у Володимир-Суздальському князівстві, номінально тридцять п'ять днів був київським князем, хоча фактично влада належала його братові Михалку Юрійовичу. 1161 висланий до Візантії. У першому шлюбі з дочкою осетинського князя Давида Сослані Марією (?—1205), яка перед смертю прийняла постриг під ім'ям Марфи.

Звенислава (?—до 1163) 9 — дочка великого князя київського Всеволода Ольговича, видана 1142 за сілезького князя Болеслава Високого (1127(?)—1207), сина Владислава II.

Мстислав (?—1070) 10 — син великого князя київського Ізяслава Мстиславича, тричі сидів у Києві, 1151 року пошлюбився з Агнесою (Агнешкою) (бл.1137-п.1182), дочкою польського

князя Болеслава III Кривоустого. Цей шлюб допоміг Мстиславові утвердитися на Волині.

Євдоксія (? – 1177?) 10 – дочка великого князя київського Ізяслава Мстиславича та Гертруди, дружина польського князя Мешка II Старого (1068 – 1202), сина Болеслава III Кривоустого, на час шлюбу 1151 року князя познанського.

Ярослав (? – 1180) 10 – син великого князя київського Ізяслава Мстиславича, князь турівський, новгородський, володимир-волинський, луцький, двічі по кілька місяців князував у Києві (1173/74, і з перервою у дванадцять днів ще раз до кінця 1174 року). 1149 року одружився з дочкою (? – ?) польського князя Болеслава III Кривоустого.

Володимир (?-бл.1141) 10 – син великого князя київського Всеволода Мстиславича, князь новгородський, близько 1136 року одружився з Риксою (п.1116 – п.1155) – овдоволю дочкою польського князя Болеслава III Кривоустого та Збислави Святополківни. Вдруге овдовівши, Рикса бере шлюб з майбутнім шведським королем Юханом Сверкесоном (правив у 1216 – 1222 роках).

Верхуслава (? – 1167) 10 – сестра великого князя київського Володимира Всеволодовича, близько 1137 року віддана за сина польського князя Болеслава III Кривоустого – Болеслава IV Кучерявого (1125 – 1173), який брав участь у багатьох конфліктах польських, угорських та руських князів. Цей князь згодом одружився вдруге, дочка від нового шлюбу вийшла за князя Василька Ярополковича.

Олена (? – до 1207) 10 – дочка великого князя київського Ростислава Мстиславича, 1163 року стала другою жінкою польського князя Казимира II Справедливого (1138 – 1194), сина Болеслава III Кривоустого. Їхні сини – князь сандомирський і краківський Лешко Білий та Конрад Мазовецький. Є припущення що вона заснувала монастир неподалік Плісенська.

Рюрик (? – 1212) 10 – син великого князя київського Ростислава Мстиславича, князував мало не в двох десятках князівств, його двічі виганяли з Новгорода, у Києві він сидів аж дев'ять разів. Перша його дружина – дочка половецького хана Белука, в Літописі Руському її називають Белуківною (? – до 1172), з якою він одружився 1163 року після підписання миру між ханом Белуком та батьком Рюрика Ростиславом Мстиславичем. 1204 року силоміць пострижений разом з другою дружиною

Анною Юріівною, наступного року втік з монастиря, а дружина залишилася в черницях.

Ярослав (? – ?) 10 – син великого князя київського Володимира Мстиславича, князь новгородський (звідки його вигнали), торжський та вишгородський; його дружина дочка (Олена) (? – 1200) дочка осетинського князя Давида Сослані, сестра Марії, жінки Всеволода Юрійовича.

Юрій (? – ?) 10 – син володимирського князя Андрія Олександровича, князь новгородський, родич візантійських імператорів. Його тітка – дочка візантійського імператора Іоана II Комнина. 1175 року вигнаний з Новгорода і жив у половців, а 1185 (?) року одружився з грузинською царицею Тамарою (п.1168 – 1213), єдиною дочкою померлого царя Георгія III. Цар Юрій взяв участь у кількох війнах Грузії з турками-сельджуками. Однак Тамара мусіла розлучитися з Юрієм, який змінив свою сексуальну орієнтацію і став гомосексуалістом. Юрія з багатими дарами вислано до родичів у Константинополь, звідки він за допомогою візантійських сил намагався повернутися в Грузію. Тамара одружилася ще раз, цього разу з осетинським князем Давидом Сослані, чії три дочки були за руськими князями. Можливо, що князь Юрій похований у Тбілісі, в церкві святого Георгія.

Ярослав (1190 – 1246) 10 – син великого князя київського Всеволода Юрійовича Велике Гніздо, п'ять разів сидів у Новгороді, тричі – у Києві, правда, всі три рази недовго. Перший з руських князів визнав зверхність монгольського хана. Одружувався тричі, зокрема з дочкою (? – ?) хана Юрія, сина одного з найславетніших половецьких ханів Кончака. Хан Юрій дістав у спадок від батька найорганізованішу за весь час її існування половецьку державу, але саме йому довелося зазнати нищівної поразки від першої хвилі монгольського нашествия. Шлюб датується зимою 1205/6 року. Помер Ярослав від отруєння під час відвідин ставки монгольського хана.

Всеволод Чермний (? – 1212) 10 – син великого князя київського Святослава Всеволодовича, князь чернігівський, тричі сидів на київському столі. Його вважають одним з найактивніших тогочасних князів. 1179 року батько одружив його з Марією (? – ?), дочкою великого князя польського Казимира II Справедливого, яка на час одруження мала лише п'ятнадцять років.

Мстислав (? – 1223) 10 – син великого князя київського

Святослава Всеволодовича, князував у Чернігові та Козельці, 1182 року одружився з Марфою (? – ?), однією з трьох дочок осетинського князя Давида Сослані, які пошлюбилися з руськими князями. Загинув у бою на Калці.

Володимир (1170 – п.1211) 10 – син чернігівського князя Ігоря Святославича, головного героя «Слова про Ігорів похід», князував у Галичі та Путивлі. Володимир, якому на той час виповнилося дванадцять років брав участь у поході разом з батьком та іншими князями, і то саме його мати Ярослава плакала на фортечній стіні Путивля. 1188 одружився з дочкою половецького хана Кончака, яку ймовірно звали Свободою (? – ?), сестрою хана Юрія.

Вишеслава (? – п.194) 11 – дочка галицького князя Ярослава Осмомисла, була віддана за князя познанського і калішського Одона (п.1141 – 1184), сина Мешка III Старого.

Роман (бл.1152 – 1205) 11 – син великого князя київського Мстислава Ізяславича, правив новгородським, володимирським та галицьким князівствами, у 1203 – 1205 роках фактичний великий князь київський. Розлучившись з першою дружиною Предславою, дочкою овруцького князя Рюрика Ростиславича, він примусив її прийняти постриг.

1200 року Роман послав посольство до Константинополя і поладнав справу шлюбу з Анною (? – п.1253), дочкою візантійського імператора Ісаака II Ангела та Маргарити (сестри угорського короля Андрія II, дочки короля Бели III). Князь Роман загинув в бою з військом польських князів Лешка Білого та Конрада Мазовецького 1205 року у бою під Завихвостом. Є підстави вважати, що цей похід він провів, допомагаючи німецькому королю Філіпу Швабському (правив у 1198 – 1208 роках, одруженому з сестрою Романової дружини Іриною), в боротьбі проти Вельфів та Гогенштауфенів. Похований в церкві Богородиці у Галичі. Від цього шлюбу народилося кілька дітей, зокрема, майбутній король Данило Галицький.

Василько (? – ?) 11 – син великого князя київського Ярополка Ізяславича, правив невеликими князівствами на заході Русі. Син першої невідомої жінки Ярополка Ізяславича, одружився з дочкою (? – ?) від другого шлюбу польського князя Болеслава IV Кучерявого.

Софія (бл.1143 – 1198) 11 – дочка новгородського князя Володимира Всеволодовича та княгині Рикси, онука Болеслава

III Кривоустого. 1154 року вийшла за короля Данії Вальдемара I Великого (1157–1182), чия мати — руська князівна Інгеборг (дочка князя Мстислава Володимировича). Близько 1186 року Софія другим шлюбом одружилася з тюрінгським ландграфом Людвігом V Побожним (бл.1152–1190), цей шлюб було розірвано 1187 року. Не минуло і року, як вона померла. Людвіг же загинув під час Третього хрестового походу 1190 року.

Мстислав (?–1187) 11 — син новгородського князя Давида Ростиславича, князував у Новгороді та Вишгороді. Бувши новгородським князем, 1184 року пошлюбив дочку (?–?) половецького хана Тоглія, значення якого помітно зросло серед половців після смерті хана Кобяка.

Мстислав Удатний (?–1228) 11 — син великого князя київського Мстислава Ростиславича, князував у кількох князівствах, двічі — у Новгороді, двічі — у Галичі, а закінчив життя у Торчеську. Як доброго воїна його прозвали Удатним, однак саме він один з винуватців програшу руськими князями битви на Калці. Був одружений з дочкою (?–?) половецького хана Котяна, сина Сутоя. Власне, цей шлюб дозволяв Мстиславу використовувати половецькі сили у міжусобицях на свою користь.

Єфимія (?–?) 11 — дочка новгородського князя Гліба Святославича. Про неї відомо, що 1194 року засватано її за візантійського імператора Олексія IV Ангела (1182–1204), сина Ісаака II Ангела. Сестра Олексія Анна — дружина Романа Мстиславича. Олексій правив протягом 1202–1204 років разом з батьком і був убитий. Шлюб Єфимії та Олексія — останній династичний шлюб між імператорською родиною Візантії та руськими князями.

Агафія (?-п.1247) 11 — дочка перемишльського князя Святослава Ігоревича, пошлюбилася з сином Казимира II Справедливого польським князем Конрадом Мазовецьким (бл.1187–1248). Саме війська Конрада і його брата Лешка завдали поразки 1205 року війську Романа Мстиславича під Завихвостом, в час якої загинув князь Роман. Цим шлюбом батько Агафії хотів здобути собі союзників, відчуваючи хисткість свого становища.

Саломея (?–?) 12 — дочка галицького князя Романа Мстиславича, сестра короля Данила Галицького (за іншими джерелами, дочка Данила Галицького) 1228 видана за поморського князя Святополка (?–1267).

Гремислава (? – ?) 12 — дочка великого князя київського Інгуара Ярославича, 1207 вийшла за краківського князя Лешка Білого (1186–1227) (ймовірно другий шлюб), що свідчило про наміри тісніше прив'язати галицьких князів до польських і мати їх як союзників, а не ворогів. Їхня дочка Олена одружилася з князем Васильком Романивичем, братом короля Данила Галицького.

Король Данило Галицький (1201–1264) 12 — один з найвидатніших правителів, прожив складне життя, був на вигнанні, боровся за повернення батькової спадщини і врешті-решт 1253 року коронувався короною королівського достоїнства, присланою римським папою. Планувався його шлюб із дочкою угорського короля Андрія II Марією, але того не сталося, вона одружилася з болгарським царем Іваном II Асенем, а Данило — з Анною, дочкою князя Мстислава Удатного з метою зміцнити стосунки між окремими гілками роду Мономаховичів. Другою дружиною стала дочка (? – ?) литовського князя Довспрунка, сестра князя Товтивіла, племінниця Міндовга. Це перший відомий шлюб між руським князем і литовською князівною, що свідчить про зростання значення Литовського князівства.

Василько (1203–1269) 12 — брат короля Данила, князував у кількох галицьких князівствах, одружений був двічі, друга дружина Олена (?–1265), дочка краківського князя Лешка Білого та Гремислави Інгуарівни. Треба пригадати, що саме Лешко разом з братом Конрадом Мазовецьким під Завихвостом убили батька Василька і Данила, але він прийняв у себе малолітніх Данила і Романа з матір'ю — удовою Романа Мстиславича (потім Данило переїхав до Угорщини), коли ті мусіли покинути Галич.

Віслава (? – ?) 12 — дочка смоленського і трепольського князя Ярополка Романовича, взяла шлюб з західнопоморським князем Богуславом II (? – ?).

Марія (? – ?) 12 дочка торчського князя Мстислава Мстиславича, 1226 року стала дружиною королевича Андрія (Андре) (1217–1233), сина угорського короля Андрія I — брата Марії, колишньої нареченої короля Данила Галицького та короля Бели IV. Андрій отримав Перемишль, а згодом — Галицьке князівство від Мстислава Удатного, а папа римський надав йому титул короля. Правив Андрій в Галичі 1227–1230 та 1232–1233 роках.

Ростислав (1223—1264) 12 — син великого князя київського Михайла Всеволодовича, княжив у Новгороді, Галичі, Луцьку, Чернігові, був баном (князем) Мачви. Одружився з Анною (? — ?), дочкою угорського короля Бели IV; перше сватання було невдале, Бела відмовив Ростиславові, але все ж таки 1243 року шлюб відбувся. Від Бели він отримав в управління Мачву. У Ростислава й Анни було два сини та чотири дочки. Сини Михайло та Бела успадкували від батька Мачву, дочки — одна дружина царя Болгарії Михайла I Асеня, друга, Кунегунда — чеського короля Пржемыслава II Отокара, потім була за магнатом Завішею з Рожмберка; дочка Грифіна — за краківським князем Лешком Чорним, і остання — Маргарита — черниця.

Король Лев Данилович (бл.1228—1301) 13 — син короля Данила Галицького, онук Анни — дочки візантійського імператора Ісаака II Ангела. Княжив у кількох галицьких князівствах, його іменем пов'язується назва міста Львова. 1247 року одружився з Констанцією (? — ?), дочкою угорського короля Бели IV, сестра якої Кунігунда вийшла за краківського князя Болеслава Сидливого. Констанція ще за життя чоловіка прийняла постриг.

Переяслава (?—1283) 13 — дочка короля Данила, близько 1248 року її віддано за князя Земовита I (н.після 1224—1262), сина князя Конрада Мазовецького.

Софія (? — ?) 13, ще одна дочка короля Данила; за однією версією вийшла за комтура ордену хрестоносців графа Гюнтера VIII фон Кефернбурга (?—1285), а за іншою — за графа Генріха V фон Шварцбурга (? — ?).

Роман Данилович (? — ?) 13 — князь Чорної Русі, з 1252 до 1254 року перебував у шлюбі з герцогинею Гертрудою фон Бабенберг (п.1226—1288), дочкою австрійського герцога Генріха фон Бабенберга, брата Фрідріха II фон Бабенберга. То був третій шлюб Гертруди: в першому вона була за чеським королем Владиславом II, а в другому — за герцогом Германом V. Король Данило розраховував через шлюб Романа посадити його на австрійський трон, на який після смерті його володаря Фрідріха II були і інші претенденти, зокрема король Чехії Пшемисл II, котрий приблизно в цей же час одружився з сестрою Фрідріха II, і мав більше прав на австрійську корону. Питання австрійської корони розглядали на спеціальній нараді з участю короля Данила, угорського короля Бели IV та послів імператора Священної рим-

ської імперії. Роман не отримав австрійської корони, Гертруда розірвала шлюб, і він повернувся до Галича.

Мстислав Данилович (?-п.1292) 13 — князь луцький, волинський, близько 1253 року взяв дочку (? — ?) половецького хана Тігака.

Шварно (? — 1269) 13 — син короля Данила Галицького, князь галицький і холмський, великий князь литовський. 1255 року одружився з дочкою (? — ?) литовського князя Миндовга, сестрою князя Войшелка. Внаслідок військовго тиску на Литву Войшелк 1264 року передав владу в князівстві Шварно Даниловичу, однак через кілька років Шварно помер. Лев Данилович, брат Шварно, намагався перебрати владу в Литві, але це йому не вдалося.

Анастасія (? — ?) 13 — дочка володимир-волинського князя Олександра Всеволодовича, племінниця короля Данила Галицького, стала дружиною мазовецького князя Болеслава I (? — 1248), а по його смерті вийшла за угорського вельможу, придворного Дмитра.

Дочка (? — ?) 13 — Ростислава Михайловича та Анни, дочки угорського короля Бели IV була віддана за болгарського царя Михайла I Асеня (? — 1256), її два сини Михайло і Бела були банами Мачви, дочка Кунегунда стала чеською королевою, дочка Грифіна — княгинею краківською. Можливо, що після смерті Михайла I вона стала дружиною болгарського царя Костянтина Асеня (Тиха) (? — 1277).

Кунегунда (? — 1285) 13 — дочка галицького князя Ростислава Михайловича, 1261 року видана за чеського короля Пржемысла II Отокара (бл.1155 — 1230), сина Владислава II. Його першою дружиною була Маргарита — дочка австрійського герцога Леопольда VI Бабенберга. Кунегунда в другому шлюбі стала жінкою чеського вельможі Завіші з Ромберка.

Агріпіна (? — пом. між 1303 — 1309) — інша дочка Ростислава Михайловича, одружилася з князем краківським Лешком Чорним (1240 або 1242 — 1288), сином Казимира I. Розлучилися вони між 1271 та 1274 роками.

Король Юрій Львович (1252 або 1257 — 1308) 14 перш ніж стати королем Русі, князував у Галичі та Володимирі; як онук угорського короля Бели IV претендував на угорський престол. 1287 року одружився (другий шлюб) з Єфимією (? — 1308),

дочкою киявського і ленчицького князя Казимира I. Вони мали дітей Андрія, Лева, Марію.

Королівна Анастасія (?–1335) 14 – дочка короля Лева Даниловича, була жінкою добжинського князя Земовита (?–1306).

Гремислава (? – ?) 14 – дочка белзького князя Всеволода Олександровича, стала дружиною опольського князя Болеслава I (бл.1257–1314).

Королівна Марія (?–1341) 15 – дочка короля Юрія Львовича, взяла шлюб з князем сохачевським і черським Тройденом (?–1341).

На королівні Марії вичерпується список руських князів і князівен, королів і королівен – суб'єктів династичних шлюбів і комбінацій.

Руська держава, пройшовши складний, сповнений боротьби шлях, завершила етап державного життя українського народу. Однак зріли нові сили – українське козацтво, які створять нову українську державу, з новою провідною верствою, гетьманами, старшиною тощо.

Володимир СЕРГІЙЧУК

Дипломатичні зносини Богдана Хмельницького

Народився 1950 р. в с. Пустоха Ружинського району Житомирської області. Закінчив Київський національний університет імені Тараса Шевченка за спеціальністю “журналістика”. Працював у редакції газети “Сільські вісті” на посаді завідуючого відділом. З 1987 р. викладає в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка. Доктор історичних наук, професор, академік Академії наук вищої школи України. З 2000 р — директор Центру українознавства Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Автор 18 монографій і навчальних посібників, понад 200 наукових публікацій.

Хроніка 1648—1657 років

1648 рік

Січень*

Прибуття Богдана Хмельницького на Запорозжя. Козацька рада на острові Томаківка обрала його старшим Війська Запорозького.

Запорожці на чолі з Б. Хмельницьким напали на урядову залогу — Корсунський реєстровий полк на Хортиці. Майже всі реєстровики-курсунці перейшли на бік повстанців. Полковник Гурський, утративши вбитими 30 чоловік, утік з невеликою кількістю драгунів до Крилова, де повідомив коронного хорунжого Олександра Конецпольського про бунт на Запорозжжі.

* Дати подаються за старим стилем

—

Звернення Богдана Хмельницького з універсалами до українського народу підніматися на боротьбу проти польської шляхти: “...ми зазнали чимало шкоди і кривд від ляхів і різних панів, які порушили наші права і зневажили наше військо Запорозьке, через що Україна наша і слава і божі доми мало не загинули, і святі місця і тіла святих, які до цього часу з волі божої на певних місцях лежать, мало не втратили слави, а ми — радості; до того ж проливається кров батьків наших, матерів, братів, сестер, духовних отців, невинних діточок, над якими висіла жорстока шабля ляхів і тепер на них упала...”

Прошу вашої ласки і господнього милосердя, щоб ви — люди одного бога, однієї віри та крові, коли я буду наблизитися до вас військом, приготували зброю — рушниці, шаблі, кульбаки, коней, стріли, коси, списи для оборони стародавньої грецької віри... Запасайтесь найбільше порохом, а також оловом і грішми для справ, про які дамо вам знати пізніше. А якщо довідається або почуєте від приїжджих чи прохожих про чужоземне військо, яке король зібрав проти нас, давайте нам знати і попереджайте нас”.

—

Запорозькі посли на чолі з досвідченим полковником Яцьком Клишею прибули до перекопського намісника Тугай-бея, котрий виїхав разом з ними до Бахчисараю брати участь у переговорах про укладення між козаками і кримським ханом військового союзу проти Речі Посполитої.

Іслам-Гірей пообіцяв продовжити переговори після того, як запорожці умовлять донських козаків припинити напади на татарські улуси.

Лютий

Прибуття на Запорозжя посланців великого коронного гетьмана Миколи Потоцького з пропозицією Богданові Хмельницькому добровільно вийти з Січі, гарантуючи йому “помилування й прощення усіх вчинків”.

У відповідь на це український гетьман відправив козацьких послів — Слейка й Гринця — до М. Потоцького та К. Трушенка — до урядового комісара Яцика Шемберга з поясненням причин повстання і відмовою залишити Запорозжя.

—

20. Коронний гетьман М. Потоцький звернувся з універсалом до повсталих козаків з вимогою видати Богдана Хмельницького й “розійтися з цього свавільного зборища”. Погрожував у разі непокори жорстокими репресіями: “звелю відібрати все ваше майно, яке ви маєте на волості, а дружин і дітей ваших вирізати”.

Незважаючи на це, на Січ продовжували прибувати повстанці з усієї України: наприкінці лютого їх там уже налічувалося близько п’яти тисяч.

Березень

3. Козацька делегація прибула до М. Потоцького з повідомленням про те, що вислані проти повстанців чигиринський і черкаський полковники відігнані від Запорозжя; шляхетських воєначальників застережено від продовження каральних акцій у майбутньому; поставлено вимогу відпустити козацьких послів Слейка, Гринця, Карпа Трушенка та інших.

—

На острів Томаківку прибув ротмістр Адам Хмелецький, посланець М. Потоцького, з пропозицією залишити Запорозжя, запевняючи, що за такої умови “волосина не спаде з голови” Богдана Хмельницького. Запорозький гетьман відіслав А. Хмелецького назад з такими вимогами: по-перше, щоб Потоцький залишив з військом Україну, по-друге, щоб шляхетських полковників скинув із старшинства, по-третє, щоб ліквідував управління Речі Посполитої на Україні, а козаки залишилися при своїх давніх правах. “А без цього, — заявив Хмельницький, — я на волость не вийду”.

—

Запорозькі посланці приїхали на Дон. Кількома місяцями пізніше донський козак Т. Іванов розповідав у Москві: “А с весны де черкасы Запорожские как збиралися на ляхов, присылали на Дон в войско для людей”.

Про участь донців у Визвольній війні українського народу московський уряд регулярно одержував повідомлення уже з літа 1648 року.

—

Прибуття до Бахчисараю другого козацького посольства у

складі Богдана Хмельницького, його сина Тимоша та Кіндрата Бурлая. Після того, як український гетьман залишив заручником у ханській столиці свого сина, Іслам-Гірей погодився подати йому допомогу, звелівши перекопському мурзі Тугай-бею вирушити з кількома тисячами татар на Запорозжя.

Квітень

24. Посланий Богданом Хмельницьким старий козак Іван Ганжа перехопив біля Кам'яного Затону реєстровиків, котрі пливли Дніпром на з'єднання з коронним військом, і зумів схилити їх до переходу в ряди повстанців, розправившись із прошляхетськи налаштованою старшиною.

Травень

3. До шляхетських воєначальників прибули з пропозицією припинити кровопролиття і здатися козацькі полковники Максим Кривоніс і Михайло Криси.

—

4. До Богдана Хмельницького прибув на переговори польський шляхтич Стефан Чарнецький.

—

11. Іслам-Гірей надіслав листа до Богдана Хмельницького й Тугай-бея, щоб чекали його на річці Інгул, поки він сам не прибуде з “військами ісламу”. Зважаючи на те, що хан тільки 13 травня почав переправлятися через Дніпро, українська старшина вирішила, враховуючи важке становище М. Потоцького під Корсунем, а також фактор раптовості, дати генеральний бій шляхетським з'єднанням.

—

20. За дорученням Хмельницького козацький полковник Ярема Хмеленко надсилає з Білої Церкви гінця з листом до київського воєводи Тишкевича, попереджаючи про прихід татар: “Будьте обережні і маєтності свої якнайліпше пильнуйте, і люд сповістіть”.

—

22. З-під Корсуня, за свідченням козацького літописця Самійла Величка, Богдан Хмельницький відправив до кошового отамана Січі “нарочно посланних наших, значних товаришов

Войска Запорожского”, повідомляючи про розгром шляхетського війська, дякуючи за допомогу і “на знак вдячності нашої посилаем вам, всему войску, на пиво гостинця тисячу талярей битих, а на церков божественную січовую і служащих в ней триста талярей; особно теж за клейноти войскової нам от вас Войска Запорожского даниї, то ест, за одну корогов, за еден бунчук, за одну булаву, за одну пару котлов і за три гармати, посилаем вам взаємне корогвей 4, бунчуков 2, булав 2, котлов 3 пари, армат 6”.

22. Поставивши листовно до відома кримського хана Іслам-Гірея про те, що Тугай-бей відправив тисячу татар із трофеями додому (всього прийшло 4 тисячі), Богдан Хмельницький просить “ханской ясности прислати наскорі ко мні орди еше тысяч зколко”, бо “поневаж получилием відомості, же поляки около Висли знову збираются і великиї войска свої на мене приготавлиют”.

Козацька рада під Корсунем, на якій, за свідченням московських гінців, “и придумали де, государь, казаки на том: будет де, государь, они ляхов не собют, и они де, государь, казаки, хотят просить у тебя государя, ратных людей на помощь на ляхов”.

Червень

Прибувши під Білу Церкву, за свідченням Величка, Богдан Хмельницький розіслав “усім українським, по обоїх сторонах ріки Дніпра, в городах і селах обитающим малоросіянам духовним і мирським, шляхетним і посполитим, болшого і меншого всякого чина людем, а особливе шляхетне урожоним козакам і святой братії нашої”, сповіщаючи про перемоги на Жовтих Водах і під Корсунем й запрошуючи “о поспіх ваш к нам в обоз під Білою Церквоу прилежно пишно жадаем”.

Не випадково Б. Хмельницький і старшина приділяли таку увагу мобілізації збройних сил українського народу в цей час: козацькі розвідники доносили з Польщі, що уряд Речі Посполитої звернувся за військовою допомогою до французького короля і бранденбурзького курфюрста.

—

2. Вирядження з-під Білої Церкви козацького посольства у складі чигиринського полковника Федора Якубовича Вешняка, полковників Григорія Болдара-Бути і Лук'яна Мозирі та військового писаря Івана Петрушенка до польського уряду з такими вимогами:

— виплатити реєстровому козацтву затриману платню за п'ять років;

— збільшити кількість реєстровиків з шести до дванадцяти тисяч;

— не порушувати вольностей старогрецької віри, а церкви православні, силоміць переведені в уніатство, зокрема в Любліні, Красноставі, Сокалю та в інших містах, залишити при давніх правах;

— аби могли зоставатися при вольностях військових, даних і підтверджених польськими королями.

Водночас козацькі послы везли приватні листи свого старшого до великого коронного маршалка Адама Казановського і до князя Владислава-Домініка Заславського з проханням клопотатися перед королем (не знаючи ще про його смерть) про збереження давніх прав Війська Запорозького.

—

2. Вислання посольства до Литви, щоб “литовці були в миру з черкасами (козаками — В. С.), а вони, черкаси, Литву тіснити нічим не стануть, а якщо почне їх зачіпати, їм у домах своїх не всидіти”.

—

Польський князь В. Заславський і брацлавський воєвода А. Кисіль, приславши до Б. Хмельницького свого гінця Колонтая з повідомленням про смерть короля Владислава IV, запросив перемир'я.

—

8. У Черкасах Б. Хмельницький вручив жителю Стародуба Григорію Климову, затриманому козаками біля Києва, листа до московського царя Олексія Михайловича з повідомленням про здобуті перемоги над шляхтою та про бажання одержати підтримку московської держави.

Водночас Г. Климов мав доручення передати листа севсько-

му воєводі Замятні Леонтьєву. З цієї дати українським гетьманом започатковано дипломатичні зносини з Московською державою.

—

27. Приїзд до Чигирин монаха Петронія Ласка, посланця брацлавського воєводи А. Киселя, уповноваженого польським урядом підтримувати офіційні зносини з козаками.

—

29. Присутність на козацькій раді П. Ласка, черкеських послів, котрі пропонували українській старшині допомогу семитисячним загоном, представника хотмизького воєводи Семена Болховського Тимофія Милкова та постійного ханського резидента в Чигирині Султан-мурзи. Останній передав запрошення Іслам-Гірея: вийти на море і воювати проти Венеції на боці турків. Проект цей радою було відхилено. “Вся чернь, — писав П. Ласко, — бунтує, аби Хмельницький ішов на волость”.

—

30. Український гетьман передав через Т. Милкова листа до Болховського, в якому повідомив про силу козацького війська й попросив подати допомогу в боротьбі проти польської шляхти.

Липень

1. Виряджено П. Ласка з листом до А. Киселя, в якому йшлося про те, щоб брацлавський воєвода сам приїздив на переговори і відпустив козацьких послів з Варшави.

—

11. Відправлення російського гінця Івана Трифонова (повертався від Яреми Вишневецького) з листом до путивльського воєводи Никифора Плещеева з проханням, щоб Москва подала допомогу в боротьбі зі шляхтою.

Цар Олексій Михайлович доручив Н. Плещееву запевнити українського гетьмана, що Росія не виступить на боці Польщі.

—

17. З Павлочі відправлено козацьке посольство до Литви. Українська старшина, ставлячи перед Великим князівством Литовським вимогу не допомагати польській шляхті, обіцяла не за-

чіпати маєтностей тамтешніх панів: “аби від козаків не діялася ніяка кривда — під страхом кари військової на своєвільного”.

19. Маючи на меті посіяти чвари між претендентами на булаву великого коронного гетьмана (М. Потоцький, захоплений повстанцями під Корсунем, перебував у полоні в Криму) — заляканим ворогом українського народу магнатом Яремою Вишневецьким і польськими регіментарями, Б. Хмельницький звернувся до коронного стражника Речі Посполитої Самійла Лаща з пропозицією зайняти маєтки Вишневецького на Задніпров'ї.

20. Український гетьман повідомив князя В. Заславського про те, що Я. Вишневецький знову розпочав бойові дії на Правобережжі. У зв'язку з цим повстанські полки змушені виступити в похід.

21—22. Обговорення на засіданні польського сейму у Варшаві вимог Війська Запорозького. Вручення козацьким послам листа — “старшому отаманові, осавулові, полковникам, сотникам і всьому Війську Запорозькому”, в якому була обіцянка прислати урядових комісарів до Чигирина.

Таким чином, польська шляхта затягуванням переговорів з українськими козаками хотіла виграти час для організації нових сил для придушення народного повстання.

24. Відрядження з табору під Паволоччю путивльця Якова Шулежкіна з листом до воєводи Н. Плещеева з побажанням підтримувати дружні відносини з московським урядом.

29. Варшавський сейм ухвалив рішення відправити депутацію до українських козаків. Комісарами для переговорів були призначені брацлавський воєвода Адам Кисіль, перемишлянський підкоморій Францишек Добровський, познанський підстолій Адам Сельський і мозирський підкоморій Федір Обухович.

29. Б. Хмельницький вручив лист до хотмизького воєводи С.

Болховського його посланцю Т. Милкову, котрий напередодні прибув у похідний табір під Янушполем як перший офіційний представник московського уряду із запевненням миролюбного ставлення до українського народу. Відповідаючи С. Болховському, гетьман просив допомогти в боротьбі проти шляхти, оскільки на тривкий мир не доводиться сподіватися: “ми їм (польським шляхтичам — В. С.) до конца не вірим, яко хитрим людем, бо вони нас так миром і присягою не раз зражают”.

Серпень

У козацький табір під Паплинцями прибули з Ясс посланці молдавського воєводи Василя Лупула. Вони, зокрема, повідомили, що єрусалимський патріарх Паїсій хоче їхати до Москви через Україну. Для зустрічі і супроводу Паїсія у подорожі по Україні, а також для встановлення контактів із В. Лупулом до Ясс виряджено полковників Силуяна Мужиловського і Михайла Крису.

—

9—10. Звернення українського гетьмана до польських комісарів із пропозицією приїхати для переговорів під Костянтинів.

—

18. Відрядження з Куманівців канівського полковника Семена Савича до польських комісарів разом з їх гінцем Копистинським із повторною пропозицією прибути на зустріч під Костянтинів, а також припинити розправи над повстанцями в околицях Острога.

Вересень

26. Цього дня у Старокостянтинові (після розгрому шляхетського війська під Пилявцями) відбулася козацька рада, на якій за участю Тугай-бея ухвалено рішення продовжувати похід у Західну Україну.

—

Б. Хмельницький звернувся до військової застави у Бродях з пропозицією здатися без кровопролиття.

Жовтень

1. Оточивши Львів, Б. Хмельницький, щоб не допустити

руйнування міста, відправляє свого посланця до його жителів, вимагаючи видати “головних провинників” — Ярему Вишневецького та Олександра Конецпольського, і припинити опір.

Члени міського магістрату, переконані в тому, що Я. Вишневецький прийде незабаром на допомогу (чутки, що той через кілька годин прибуде з пруським військом і розіб’є повстанців хтось поширював серед міщан), спочатку відбулися неконкретною відповіддю, аби затягнути час.

А коли український гетьман прислав ще одного листа, львівський магістрат відрядив до Б. Хмельницького ксьондза Андрія Гонцель-Мокрського, колишнього професора єзуїтської колегії, що особисто знав українського гетьмана. Хмельницький відправив його з такою відповіддю: “Нехай львів’яни не дають себе дурити даремною надією, що матимуть поміч від Речі Посполитої чи Вишневецького. Одинокий лік на недолу міста лежить у власних руках — як схочуть викупитися”.

—

2. Не маючи наміру завдавати шкоди Львову, Хмельницький, не дочекавшись відповіді після від’їзду Мокрського, посилає через свого родича священника Федора Радкевича ультиматум магістрату: хай місто заплатить 200 тисяч злотих.

Після того приїхав А. Мокрський з депутацією львівського магістрату. На переговорах із козацькою старшиною за участю Тугай-бея вирішено було відрядити козацького полковника Петра Головацького та татарського мурзу Пиріс-агу для опису цінностей, якими мало відкупитися місто, після чого облогу знімали.

—

3. У таборі в Лисиничах (під Львовом) Б. Хмельницький прийняв послів угорського князя Юрія Ракоція I, котрий просив підтримати кандидатуру його сина Жигимонта на польський трон.

—

14. Із Старого Села Б. Хмельницький відправив полковника Філона Джеджалія до столиці Оттоманської Порти, аби зав’язати добрі відносини з новим турецьким султаном, котрий мав великий вплив на кримського хана та молдавських господарів.

—

У дорозі між Львовом і Замостям до Б. Хмельницького прибули угорські послы Григорій Моша та Юрій Рац у товаристві молдавського боярина. Мали вони доручення схилити українського гетьмана до планів Юрія Ракоція.

Угорських послів Б. Хмельницький не відпустив одразу, а взяв із собою у похід під Замостя: очевидно чекав, як розгортаються події далі, після чого ухвалити рішення.

—

27. Підходячи до Замостя, Б. Хмельницький послав гінця Петра Німця до полковника німецьких найманців у замку Людвіга Вейгера із закликом приєднатися до Війська Запорозького: “Під присягою всемогутнього бога клянемося не тільки ніякої кривди, а й найменшої образи вашій милості не заподіяти. Якщо котрі з вас є тепер полковниками, і в нас кожен з пошаною у своєму полку залишиться... Не будете ані голодні, ані голі, ані піші, і без сумніву будете задоволені нами і нашим взаємним товариством.

—

27. У козацький похідний табір прибув шляхтич Юрій Немирич, довірена особа кандидата на польську корону королевича Яна-Казимира. Бажаючи знайти підтримку українського козацтва, Ян-Казимир повідомив, зокрема, що інший претендент — його брат Кароль — непримиренний ворог повстанців, а що стосується його, то, як передав московський посол у Варшаві Григорій Кунаков, “только он будет королем... вольности их черкасские подкрепит паче прежнего”.

Юрій Немирич вирішив залишитися у козацькому війську. Тому Б. Хмельницький послав до Львова за А. Мокрським і своїм родичем — козацьким старшиною Хмельницьким (окремі дореволюційні історики називали його Захарієм, хоча в документах імені не згадується, а пишеться “Хмельницький молодший” — В.С.), котрих уповноважував їхати представниками на Варшавський сейм. За свідченням московських дипломатів у польській столиці, козацькі послы заявили на сеймі: “только де Яна-Казимира на королевство не оберут... и они де, Войско Запорожское, с Короною Польскою... учнут войну весть вечными часы”.

Крім того, послы Війська Запорозького передали королевичу

Яну-Казимиру свої умови, яким ставили вимоги зберегти козацькі вольності.

Листопад

7. Обрання на польський престол Яна-Казимира. Прибічники Кароля, виражаючи невдоволення цим, розповідали московському гінцю В. Старово потім: “Сей Ян-Казимир король обран... теми изменниками их запорожскими казаки Богданом Хмельницьким с товарищи”.

7. Вирядження з-під Замостя посольства на чолі з генеральним писарем Іваном Остаповичем Виговським до Юрія Ракоція для укладення військового союзу. Тисяча озброєних козаків супроводжували посольство аж до Мукачева. Аж там дізналися про смерть старого князя Юрія Ракоція.

9. Приїзд у Лабунки (під Замостям) офіційного посольства польського уряду на чолі з Якубом Смяровським. “Коли почав відповідати Хмельницький, — пише тогочасний хроніст, — наперед вітаючи короля на королівстві, пущено густу стрільбу, яка тривала півгодини. Коли перестали стріляти, ведучи далі свою мову, заявив, що якби став королем не королевич Казимир, котрому він хоче служити і кров за достоїнство його проливати, то пішов би просто на Краків і, узявши корону, дав би тому, кому б знав. Тепер же, признаючи своє підданство, з усім утихає — вертає на Запорожжя, щоб спокійно чекати комісарів...”

22. У похідний табір Б. Хмельницького прибув посланий Яном-Казимиром ксьондз А. Мокрський з листом, у якому король жадав, аби козаки вислали до Варшави посольство на елекційний сейм.

Шляхтич Станіслав Олдаковський, котрий приїхав кількома днями раніше, залишився супроводжувати Б. Хмельницького, домовляючись про тимчасову лінію перемир'я — по Вінницю і Брацлав.

Грудень

До Варшави прибули козацькі послы Іван Гиря, Богдан Со-

кольський, Дмитро Черкаський і Микита Гладкий (можливо, Матвій, миргородський полковник — В. С.) на елекційний сейм.

Розмови в Києві українського гетьмана з патріархом Паїсієм, котрого Б. Хмельницький вирішив уповноважити просити підтримки в московського царя. “И гетман де Богдан Хмельницький, — розповідав у Москві полковник Силуян Мужилловський, — о том с патриархом говорил, чтоб он, еросалимской патриарх, будучи у царского величества, посоветовал с московским патриархом и с иными духовными людьми о том, мочно ли царскому величеству за вечным ускончаньем за них, Войско Запорожское, для православные веры вступится и стояти и полякам их не выдавати”.

1649 рік

Січень

1. З Чигирина Богдан Хмельницький відрядив посла до трансільванського князя Юрія Ракоція з пропозицією про підтримання постійних дипломатичних зв'язків.

Лютий

8. Царському гінцю піддячому Василеві Михайлову в цей день Хмельницький вручив у Переяславі листа до Олексія Михайловича, в якому, зокрема, писав про віроломство польських шляхтичів, що “с миром ныне присылают, а там войско собирают на нас, несколько городов христиан высекли, попов и чернцов, имаючи, рубят и разные муки, яко ирод, чинят”. Висловлюючи побажання, “чтоб ваше царское величество нам, нанижайшим слугам и подданым своим государем и царем, яко православное светило и самодержцею за благословением божим учинился”, український гетьман просить Олексія Михайловича: “А когда войну с нами начнут, на них от Смоленска войском своим благословил наступати”.

9. На чолі з полковником Максимом Нестереноком із Переяслава виїхало козацьке посольство до великого гетьмана литовського Януша Радзивілла, котрий жорстоко розправлявся з по-

встанцями. У Слуцку “и на посольстве у гетмана были, и выговаривали ему, что он делает к большому разлитію крови христіянськіє, товариство их Запорожского Войска подданных, побивает и на паля взбивает за посмех без всякіє причины”.

—

10. З Переяслава вирушили запорозькі послы до трансільванських князів Юрія та Сигізмунда Ракоціїв із планом одночасних бойових дій проти польської шляхти.

—

19. До Переяслава прибули польські урядові комісари на чолі з Адамом Киселем для переговорів. Наступного дня перед резиденцією Богдана Хмельницького відбулася церемонія передачі від нового короля гетьманської булави і червоної корогви з білим орлом.

На переговорах, які тривали тиждень, було, зокрема, досягнуто угоди відкласти закінчення комісії і складання реєстрів Війська Запорозького до весни. Протягом цього часу “коронні і литовські війська не повинні вступати в Київське воєводство (по ріках Горинь і Прип’ять), а з боку Подільського і Брацлавського воєводств запорозькі війська також не будуть переходити зазначених рік”.

Під час переговорів у Переяславі Богдан Хмельницький недвозначно заявив польським комісарам про його прагнення визволити український народ з ярма шляхетської Речі Посполитої: “Виб’ю з лядської неволі народ весь руський... Поможет мі то чернь всяя по Люблин і Краков, котрой я не одступлюсь, бо то правая рука наша”.

У щоденнику шляхетських комісарів зазначено: приймаючи їх зневажливо, Богдан Хмельницький прихильно ставився до московського та угорського послів, котрі в цей час перебували в Переяславі.

Крім них, за свідченням козацького літописця Самовидця, у цей час у Переяславі перебували послы волоські, валаські, турецькі, татарські.

Березень

16. У супроводі полковника Силуяна Мужилковського з Москви на Україну вирушило перше офіційне царське посольство. Коли воно в’їхало на козацьку територію, то, “не доезжая до

Конотопа за 5 верст, зустріли Григорья (Унковського — В. С.) конотопской сотник Иван Рыбалченков да атаман, да писарь, а с ними под знаменем конных человек со 100 и, встреча, говорили: мы великого государя его царского величества милости обрадовались, что великий государь нас пожаловал, прислал к гетману и к Войску Запорожскому тебя, Григорья, в нашем разоренье навестить, а мы всем Запорожским Войском государеве милость жадни”.

—

27. З Варшави виїхав на Україну посол польського короля шляхтич Смяровський. У листі, підписаному Яном-Казимиром, йшлося про згоду піти на поступки, а Смяровський мав завдання вмовити козацьку старшину розпустити повстанців. Для того, щоб королівському послу було легше підбурювати полковників, йому вручили кілька десятків універсалів за підписом Яна-Казимира на маєтки з вільним місцем для вписання прізвищ тих, хто вступить у змову проти Богдана Хмельницького. Та серед повстанських ватажків не знайшлося зрадників, і незабаром після прибуття в Чигирин (15 квітня) Смяровського його віроломні замисли організувати серед найближчого оточення українського гетьмана змову для вбивства останнього були розкриті, після чого польського посла козаки скарали на смерть.

—

На Дону прийняли посланців Богдана Хмельницького, котрі приїхали просити допомоги в боротьбі з польською шляхтою. І хоч донські козаки запевняли царя, що вони “де в том отказали, что они без государева указу помочи дать не смеют”, московський посол на Україну навесні 1649 року повідомив свій уряд у зовсім протилежному: “Которые люди Запорожского Войска и Белой Руси были на Дону и те з Дону к гетману пришли”.

Григорій Унковський, котрий, очевидно, мав цю інформацію від самих козацьких послів на Дон, зазначає, крім того, що “донские казаки к Запорожскому Войску на помочь быти хотели”.

Про активну участь представників донської вольниці у спільних походах разом з українськими повстанцями проти польської шляхти свідчить і “Реєстра Войска Запорожского после Зборовского договора...”, де вписано велику кількість бойових побратимів запорожців.

Квітень

10. Богдан Хмельницький звернувся до кам'янецького каштеляна Станіслава Лянцкоронського з вимогою не посилати шляхетських загонів на територію Війська Запорозького.

Водночас, враховуючи те, що польські пани готуються до війни з українськими повстанцями, Богдан Хмельницький цього дня послав своїх гінців із листами до кримських старшин Антимира та Салтан-калги з проханням подати військову допомогу.

Наступного дня Богдан Хмельницький звернувся з подібним проханням до перекопського старшини Меріс-аги: “ляхи, наші вороги, хочуть знову з нами війну почати і, як тільки відкриється поле, з усім військом своїм на нас наступатимуть, а тому покірно просимо, зволь поклопотатися, щоб Тугай-бей, а також інші наказали своїм військам переправитися на цей бік Дніпра і біля Інгульця кочувати”.

—

14. Український гетьман, поздоровивши Адама Киселя із вступом на посаду київського воєводи, попереджує, що деякі польські пани “наступом своїм стривожили наше військо”. Малася на увазі кривава різня, яку вчинили шляхтичі, напавши зненацька на Бар і Острог.

—

17—22. У Чигирині відбулися переговори між Г. Унковським і Богданом Хмельницьким із старшиною. З московським посольством до Москви було виряджено чигиринського полковника Федора Якубовича Вешняка.

Травень

3. Богдан Хмельницький уповноважив Вешняка, “чтоб с вашим царским величеством изустно разговорил и всю истину исповел..., а мы бога о том молим, чтоб ваше царское величество, яко правдивый и православный государь, над нами царем и самодержцею был. И за таким совокупленьем всего православия надежда в Бозе, что всякой непріятель на главу погибнет. Посланца нашего, ваше царское величество, с миром отпусти, и нас под милость и оборону свою и Русь, ныне по милости Божій против ляхов совокупляющую возми”.

—

4. З Чигирини відправлено послів трансільванських князів Юрія та Сигізмунда Ракоціїв, які приїжджали просити допомогу військовою силою. Ченці Мгарського монастиря так розповідали про це в Путивлі: “...Поляки и немцы его короля Венгерского осадили, к гетману Черкасскому и Богдану Хмельницкому не пропустят, и сидит он, король, в осаде и бьется с поляки и из немцы недель с тры. И писал он король Венгерский к гетману к Богдану Хмельницкому, чтоб он гетман с Черкасы и с Татари шол к нему Венгерскому королю на помочь; и гетман Хмельницкий послал од себе трех полковников с Черкасы и с татари к Венгерскому королю на помощ, а з ними Черкас и Татар шестдесят тысяч”.

—

6. Польський король Ян-Казимир звернувся до Богдана Хмельницького з пропозицією відкласти намічену комісію у Переяславі до 21 червня, посилаючись на те, що “особи, яких ми задумали туди послати, не можуть у ній засідати, частково через погане здоров’я окремих, найвидатніших, що потребують лікування, частково через велику віддаленість місця”.

Це відтягнення мирних переговорів на півтора місяця викликалося, передусім, прагненням польського уряду виграти час для організації великої армії і придушення повстання українського народу.

Червень

5. Цього дня аудієнцію московського царя мав посол Війська Запорозького полковник Вешняк.

На відпускній аудієнції 13 червня Олексій Михайлович вручив полковнику Вешняку царську грамоту, в якій засвідчувалася готовність прийняти Військо Запорозьке під своє покровительство.

Липень

28. Польський король Ян-Казимир, вирушивши в похід проти українських повстанців, видав під Топоровом універсал “до полковників, осавулів, сотників, отаманів і всіх молодців Війська Запорозького, яким позбавляв Богдана Хмельницького гетьманства, а на його місце призначав зрадника Семена Забузького,

котрий у битві під Пилявцями (1648 р.) перейшов на бік поляків.

Хмельницького було проголошено поза законом, за його голову визначено винагороду в сумі 10 тисяч злотих.

У листі до короля від 5 серпня український гетьман, глузуючи з цього приводу, писав: “якщо зволив гетьманство козацьке призначити Забузькому, зволь негайно його сюди до Війська Запорозького прислати, а я зараз же булаву і корогву, яку тепер тримаю з ласки вашої королівської милості, йому віддам”.

Серпень

5. Зрозумівши, що польське військо оточене під Зборовом, Ян-Казимир пізно вночі відправив листи про перемир'я до українського гетьмана та кримського хана. Король хотів, щоб козаки, “понехавши всяких ворожих загонів, відступили від нашого війська на десять миль, а до нас вислали своїх послів з виявленням, чого потребуєте від нас і від Речі Посполитої, а ми даємо в тім нашу королівську обітницю, що ми, затримавши всі коронні і Великого князівства війська, радо пошлемо комісарів, поважних сенаторів від нашого боку, та обіцяємо все те, що належить до вольностей і свобод Війська Запорозького, зробити, заспокоїти й у всім наше Військо Запорозьке задоволити...”

Про те, що польський король перший писав до Хмельницького, свідчить і розповідь у Путивлі лікаря Лукашки Литвина, котрий перебував у козацькому війську під Зборовом: “Стало де было королю польському в осаде большая теснота; и он де король писал к черкасскому гетману Богдану Хмельницкому, чтоб он от кровопролития престал, учинил с ним мир”.

7. У зв'язку з тим, що Іслам-Гірей за спиною Богдана Хмельницького домовився про вигідний для себе мир з Яном-Казимиром, український гетьман змушений був піти на переговори із шляхтою.

На переговорах козацька старшина домагалася підтвердження вимог, головними з яких були: 1. Зберегти всі давні вольності, зокрема, “де б не були наші козаки і хоч би їх було лише три, два повинні судити одного”. 2. Визнати козацьку територію у таких межах: “...почавши від Дністра, Берлінців, Бар, по Старий Костянтинів, по Случ і за Случ, що впадає у Прип'ять, по Дніпру, а від Дніпра, почавши від Любеча до Стародуба й аж до мос-

ковської границі з Трубецьким, в усіх цих названих містах ми самі зробимо перепис... По цих містах серед нашого війська, щоб корогви, як іноземні, так і польські, не мали ніяких прав і не наважувалися брати ніяких стацій. Настійно вимагаємо, щоб тим, які з реєстру будуть виписані і потраплять під панську юрисдикцію майна, чи то вбивство, було вибачено і повністю скасовано без ніяких вимог надалі”. 3. Унія, “як постійна причина пригноблення руського народу”, має бути скасована і в Короні, і у Великому князівстві Литовському (тобто в Україні — В. С.), Руське духовенство повинно користуватися усіма вольностями, так само, як духовенство римської віри. Руська церква повинна бути в Кракові, Варшаві, Любліні та інших містах, враховуючи й ті, у яких були і раніше. 4. Всі посади земські, гродські і міські по всіх воєводствах у королівських, світських і духовних містах, починаючи від Києва по Білу Церкву, по татарську границю на Задніпров’ї, у воєводстві Чернігівському повинні бути надані особам не римської, а грецької віри. 5. Всі сеймові ухвали, що урізують права і вольності Війська Запорозького, як несправедливо видані, також мають бути скасовані. 6. Щоб духовенства римської віри в Києві не було, а звідси впливає, щоб не було й київського єпископа. 7. Король мусить заприсягти на сеймі як на цілість прав грецької віри, так і на всі ті пункти разом із шістьма сенаторами різних вір і шістьма послами Речі Посполитої...

Король прийняв козацьких послів прихильно, і, відправляючи їх, запевнив, що “військові жадання будуть сповнені, аби тільки й військо козацьке, й орда уступилися зараз же”.

—

8. Цього дня була обнародована так звана “Декларація його королівської милості Війську Запорозькому на пункти супліки данної”, названої Зборівським договором. Цим документом між козацької території польський уряд визнавав по лінії: Дністер — Ямпіль — Брацлав — Вінниця — Погребище — Паволоч — Користишів — Горностайпіль — Димер — Дніпро — Остер — Чернігів — Ніжин — Ромни — “и всюды аж до границе московской и Днепра”, чим, проти вимог української старшини, відходило під нову залежність панів Київське Полісся, частина Сіверщини, Поділля і Волині. У Реєстр Війська Запорозького вписувалося 40 тисяч чоловік, йому підтверджено всі попе-

редні вольності. На його території не мали права з'являтися коронні війська.

В Україні урядові посади повинні були займати лише особи православного віросповідання. Питання про унію та про церковне майно виносилося для розв'язання на найближчий сейм, а Київському митрополиту надавалося місце в сенаті. Не мали права проживати в Києві та в інших містах єзуїти. Всім повстанцям гарантовано повну амністію. На гетьманську булаву віддано Чигирин з округою.

Умови Зборівського договору, урочисто підписані 10 серпня, підлягали ратифікації на сеймі.

21. Путивльські воєводи Семен Прозоровський та Іван Ляпунов звернулися до Богдана Хмельницького зі скаргою на прикордонних козацьких урядників, котрі не приборкують окремих свавільників, а також про те, що конотопський городовий отаман Василь Горбин робить пропуски в титулі царя Олексія Михайловича. Богдан Хмельницький відповів 9 вересня з Чигирина: “Теди ми о тоє просимо, аби, же тот атаман тител всіх в листі его царського величества не іменовал, вашмост за зле не міл, бо ест чоловік простий і неписменний, а сторони шкод, котрих і розпис до нас прислан, читалисмо, лист до полковника тамошного Небаби през того посланца вашмости Василя Бурого далисмо, аби он того догледіл і шкоди людем его царского величества, если би якие наши починили, нагородити казал і срокго нагрозил, аби болшей наши за гран свою не вдирилися і найменшое шкоди од сего часу чинит не важилися”.

Відправлено посольство до Литви на чолі з полковником Силуяном Мужилівським для укладення перемир'я з Янушем Радзивілом.

Останній затримав козацьке посольство до вияснення зі своїм тестем — молдавським господарем Василем Лупулом, “чтоб ему с ним заодно идти войною на них, черкас”. Коли ж Лупул відхилив проєкт зятя, пропонуючи підтримувати мир з Україною, Януш Радзивілл у середині вересня відпустив Мужилівського, відправивши разом з ним своїх послів до Богдана Хмельницького.

Вересень

3. Цар Олексій Михайлович написав листа до Богдана Хмельницького з подякою за те, що український гетьман відмовив татар від походу на московські землі. “И мы, великий государь наше царское величество, тебя, гетмана, за твоею к нам, великому государю, службу у раденье жалуюм милостиво, похваляем, и послали к тебе наше государское жалованье с нашим царского величества дворянином с Григорьем Нероновым. И ты б гетман Богдан Хмельницкий, и все Войско Запорожское и вперед нам, великому государю служили, и крымских татар от всякого дурна уговаривали, и нам, великому государю, про их умышление ведомо чинили... и служба ваша у нас, великого государя, в забвенье николи не будет”.

8. До Чигирини прибули угорські послы, очолювані Юлієм Альбою. 25 вересня, відправляючи їх, Богдан Хмельницький повідомляв, що мир з Польщею нетривкий, шляхта має намір зірвати його. Конкретні пропозиції спільної боротьби проти Речі Посполитої мав передати козацький посол Павло Тетеря усно.

29. Богдан Хмельницький надіслав листа вольновському воєводі Федорові Арсеньєву, в якому повідомив, що з татарами укладено спеціальний договір про ненапад на московські землі: “Того не маш і не будет, штоб они міли, царики татарские, побратавшись з нами, православную Рус і віру нашу воєват, тоє не мошно”.

До Чигирини приїхали польські послы Ганицький та Сосницький. Вони повідомили про призначення королем комісії у Києві для остаточного затвердження умов Зборівського договору.

У цей же час московський уряд одержав інформацію своїх прикордонних воєвод, що польське посольство Добеслава Чеклінського, виряджене з Москви без переговорів, організувало напад на послів війська Запорозького до Олексія Михайловича.

Така “цікавість” Речі Посполитої до українсько-московських відносин була не випадкова. Московський гонець у Варшаві Григорій Кунаков повідомляв у своїй записці про боязнь шляхти посилення цих взаємин: “А есть ли де с войском царского вели-

чества с едночитца Богдан Хмельнитцкой, и то де крайняя Речи Посполитой погибель”.

Жовтень

Польський король Ян-Казимир поставив перед Богданом Хмельницьким вимогу якнайскоріше скласти 40-тисячний реєстр і розпустити “натовпи самочинних людей”. Відповідаючи на лист короля, український гетьман пообіцяв до дня відкриття сейму закінчити складання реєстру.

Листопад

6—13. Богдан Хмельницький перебував у Києві, де вів переговори з Адамом Киселем про виконання умов Зборівського договору, затвердження сеймом козацького реєстру.

12. Ян-Казимир звернувся до Богдана Хмельницького з вимогою вивести козацькі загони з “деяких місць Князівства Литовського, як Любеча, Лоева і Стародуба”. 25 листопада Хмельницький повідомив у Варшаву: “Я проводжу якнайскоріше військовий перепис, який сподіваюся завершити до закінчення сейму, і виряджаємо наших послів”...

22. Приймаючи в Чигирині московського посла Григорія Неронова, Богдан Хмельницький заявив, що Олексію Михайловичу “служить со всем Войском Запорожским рад всею своею душою, непоколебимо, как ево мочь скажет”.

Повертаючись до Москви, Григорій Неронов не раз мав можливість почути підтвердження гетьманових слів: “...в запорожских городах” йому доповідали “всяких чинов люди, что они от войны и разорения погибают... и за войною хлеба пахатъ... неколи, и ныне умирают они голодною смертию. И молят о том все бога, чтоб великий государь... был над ними... государем...”.

29. У відповідь на чергове посольство Юрія Ракоція Богдан Хмельницький відправив до Угорщини свого посла Павла Тетерю.

До Чигирина прибуло посольство від кримського хана з про-

ханням допомогти військовою силою проти п'ятигорських черкесів. Богдан Хмельницький розпорядився послати 6 тисяч козаків з Чигиринського, Канівського та Корсунського полків.

Грудень

1. До столиці Речі Посполитої виїхала козацька депутація на чолі з полковником Максимом Нестеренком, яка разом із київським митрополитом Сильвестром Косівим мала взяти участь у роботі польського сейму щодо затвердження умов Зборівської угоди.

2. Посилаючи козака Івана Бондаря до Бахчисараю, Богдан Хмельницький писав до кримського хана, що він з донськими козаками хоче жити в мирі.

Таке роз'яснення дав український гетьман і послам донських козаків, котрі, повіривши чуткам, ніби запорожці збираються допомагати “кримському цареві проходити на їх городки”, приїхали “з дарунками, говорили про згоду”. Богдан Хмельницький відправив донців з честю “для їх дарунків і для того, щоб на Дону в козацьких городках живе разом із козаками багато запорозьких козаків”.

1650 рік

Січень

10. Польський король Ян-Казимир оголосив про те, що сейм затвердив умови Зборівського договору.

Лютий

4. Константинопольський православний патріарх Парфеній послав Богданові Хмельницькому грамоту, в якій величав його “воїном” за православну віру проти латинства і прикликав на нього “Боже благословення”. Водночас просив про подання через посланого “в руські країни” якогось Микиту Михайловича.

До Бахчисарая прибули послы Війська Запорозького з проханням вирушити у спільний похід проти молдавського господаря Василя Лупула, котрий займав пропольську позицію до і після підписання Зборівського миру.

Березень

3. До Києва прибули з Варшави митрополит Сильвестр Косів, воевода київський Адам Кисіль, гетьманські послы “Максим Терененко (правильно — Нестеренко — В. С.), да писарь войсковой Иван Переясловець (Креховецький), с товариши”, які брали участь у роботі сейму. Через два дні відбулася комісія, на якій “И Оршавской де и Зборовской мирной договор гетман и полковники и сотники и черкасы с поляки в Киеве подкрепили вечным миром и крест с обе стороны целовали... И за всех черкас целовали крест полковник Михайла Криси да Матвей Глаткой да Нечай да рядовых старых, лутчих Черкас десять человек”.

10. Після закінчення київської комісії Богдан Хмельницький відправив до Варшави козацьких послів Богдана Пешту і Грицька, котрі, доставивши затвержені реєстри Війська Запорозького, мали домагатися збереження його прав і вольностей та скасування унії.

30. Богдан Хмельницький звернувся з листом до Війська Донського із заявою про дружбу і з проханням припинити напади на кримських татар, які допомагають Запорозькому Війську в боротьбі проти польської шляхти.

Польський король Ян-Казимир поставив перед Богданом Хмельницьким вимогу суворо покарати брацлавського полковника Данила Нечая та українських селян, які повстали проти своїх панів і не пускають їх у маєтності.

У Києві Богдан Хмельницький прийняв посла кримського хана Караш-башу, “а с ним татар человек с 40”. Татарські послы домагалися від українського гетьмана, аби він зі свого боку вплинув на короля у справі виплати їм грошей, обумовлених Зборівським договором. “И гетман де посылает в Оршаву к королю для той казны послов же своих”.

—

У Києві український гетьман ухвалив рішення послати “запорожского казака Крысу с товарищем” до московського царя. Відправити цих послів мали з Чигирина.

Квітень

11. Богдан Хмельницький удруге написав листа до кам'янецького старости Петра Потоцького з вимогою не порушувати миру.

—

14. Відправляючи угорського посла Стефана Маріяші із Суботова, український гетьман вручив йому особисте послання князеві Юрію Ракоцію, в якому висловлювалися запевнення в дружбі.

—

15. До Бахчисараю прибули козацькі послы з проханням до хана, “чтоб он шол опять в литовскую землю к ним на помочь”.

—

21. Цього дня у кримського хана були “из Запорог 2 человека черкас, чтоб царь шол у ним на помочь, а король де на них идет со многими людьми”.

—

22. У Варшаві відбулася зустріч козацьких послів на чолі з Самійлом Богдановичем Зарудним із послами московського царя братами Пушкініми. “А присланы де они о том, чтоб королевское величество в коруне Польской і в великом княжестве Литовском униатцкую веру всю велел снести и церкви сломать, чтоб уния нигде не была и искоренить бы до конца... И гетман де Богдан Хмельнитцкиі і все войско Запорожское того добре желают, чтоб им быть с православными христианами в соединенье...”

—

29. У Варшаві “...приезжал на посольский двор запорожский казак Богдан Пешто, которой прислан от гетмана Богдана Хмельницкого”...

Богдан Пешта запевняв, що як тільки вони повернуться до Чигирина, Богдан Хмельницький одразу ж пошле своїх послів до Москви, щоб цар російський “ево гетмана і Войско Запорожс-

кое под свою государскую руку принял”. Водночас українські послі сподівалися, що Олексій Михайлович подасть Війську Запорозькому військову допомогу, бо “король против Збарожского (очевидно, Зборівського — В. С.) договору, на чем помирился, многих статей не уступает, и которые статьи им и уступил, и то с вымыслом, чтоб им и тех статей вперед оступитца... и хотят их казаков обмануть против прежнево, как их прежде сего обманывали, и обманув их христианскую кровь проливали...”

Зносини українських і московських послів у Варшаві викликали тривогу шляхти. Особливо бив у дзвони Київський воєвода Адам Кисіль, вимагаючи від уряду скоріше відправити запорозьких послів із столиці Речі Посполитої “і не пускати їх до розмов з Москвою”.

Травень

2. Ян-Казимир, прийнявши реєстр Війська Запорозького, нагадав Богдану Хмельницькому про те, що козаки мають повернути Речі Посполитій артилерію, захоплену повстанцями.

4. Польський король, відповідаючи українським послам, висловив невдоволення тим, що в реєстр Війська Запорозького вписано дуже багато козаків із шляхетських маєтностей Брацлавського воєводства. У зв'язку з цим Ян-Казимир поставив вимогу: цих козаків або викреслити зі списків, вписавши на їхнє місце місте городових, або переселити їх у міста.

Того ж дня окреим листом король вимагав від Богдана Хмельницького видати московським послам самозванця Тимошку Анкудинова, котрий у цей час перебував в Україні.

6. Козацька рада (войскової круг) Війська Донського, вислухавши просьби українських послів не розоряти татарські улуси, послала до Богдана Хмельницького “Афанасья Васильева да Семена для договору”.

До Чигирина прибув Альберт Віміна, посланець венеційського посла при дворі австрійського імператора Миколи Сагредо з пропозицією узяти участь у війні проти Туреччини.

Червень

3. Богдан Хмельницький написав листа венеційському послу у Відні Миколі Сагреду, якому, не відхиляючи проекту спільної боротьби проти турків, висловлює бажання, аби Венеціанська республіка вислала своїх послів до кримського хана з цього приводу.

Липень

1. Через грека Івана Петровича Тафралія Богдан Хмельницький передав листа царю Олексію Михайловичу, в якому сповіщав, що похід козацького корпусу проти п'ятигірських черкесів на прохання Іслам-Гірея організовується лише “для потреби хана его милости татарського, а не на інший який замисл” — тобто не проти Москви.

17. Богдан Хмельницький написав з Миргорода до путивльського воєводи Семена Прозоровського про врегулювання різних прикордонних питань.

19. При в'їзді Богдана Хмельницького до Чигирина на нього вже чекали кілька іноземних послів.

20. Дано аудієнцію турецькому послу Осман-азі, котрий прибув до Чигирина ще 1 липня. Осман-ага передав українському гетьманові лист від Бекташ-аги (“названого отця цісарського” малолітнього султана Мехмета — В. С.), в якому рекомендувалося підтримувати добрі стосунки із султаном і ханом, а також вручив подарунки від візира.

Відпускаючи через три дні Осман-агу, Богдан Хмельницький відправив з ним до Константинополя з особистим листом київського полковника Антона Ждановича, Павла Яненка-Хмельницького і білоцерківського сотника, “щоб вони його іменем відправили посольство перед Портою”.

21. На прийом запрошено польського посла, який чекав гетьмана з 16 липня. Йому Богдан Хмельницький заявив на обіді: “Мені ні король, ні Річ Посполита до ніяких справ не може си-

лувати. Я собі вільний і кому схочу буду служити... А панам усім маєтностей не попущу. Коли ляхи обоз точать, то і я зараз пушущь, а ті, що на козацькій території мешкають, зараз горлами своїми заплачуть”.

22. З листом приїхав бунчужний Іслам-Гірея Бейзаклин-баша. В таємному посланні хан вимагає подати йому допомогу в поході на московські землі, погрожуючи в разі відмови розірванням союзу. Оскільки воювати проти Москви ні гетьман, ні старшина не збиралися, то Богдан Хмельницький відповів кримському правителю, що строк збору — 15 серпня — надто заскорий, тому немає можливості встигнути на цей день мобілізувати військо.

23. До Чигирина прибув черкаський староста Микола Кисіль із дорученням короля домогтися виписки козаків із шляхетських маєтностей у Брацлавському воєводстві. Богдан Хмельницький з ним не зустрівся, мотивуючи це тим, що поспішає до Ірклієва на зустріч з київським воєводою Адамом Киселем і київським митрополитом Сильвестром Косовим.

До Ірклієва гетьман забрав і московського посланця, стрілецького голову Василя Струкова, що приїхав з дорученням від путивльського воєводи.

Серпень

3. З Переяслава Богдан Хмельницький звернувся через Василя Струкова з листом до белгородського воєводи Бориса Репніна-Оболенського з висловленням дружби та з пропозицією створити комісію для врегулювання торговельних відносин.

На річку Міус у похідний табір козацького корпусу, який під проводом генерального осавула Дем'яна Лисовця і Тимофія Хмельницького збирався разом із кримськими татарами йти проти черкесів, приїхали посланці Війська Донського на чолі з отаманом Кирилом Білогородцем. Занепокоєні чутками, ніби “запорожские черкасы, сождався с крымскими людьми, и хотят приходит на них, донских казаков”, вони просили, щоб “запорожские черкасы потому ж на них, одноверных православных

християн, з бусурманы не складывались и дурно им никакова не чинили”.

Дізнавшись про справжню мету перебування українських козаків у приазовських степах, донці заспокоїлися.

Вересень

5. До Чигирина повернувся наказний чигиринський полковник Іван Волеваченко, котрий привіз листи від кримського хана і татарських мурз.

—

В похідний табір Богдана Хмельницького над Прутом молдавський господар Василь Лупул прислав своїх послів із проханням, “щоб він його не воював”.

У відповідь український гетьман направив до Лупула полковника Філона Джеджалія, звелів переказати господарю, що він сам на себе накликав ту війну: забувши Бога і православну віру зложився з поляками, і всяке лихо замишляв на нього, гетьмана, і Запорозьке військо, коли він далі так чинитиме, то гетьман із Запорозьким військом його вижене геть з Волоської землі, і він там більше господарем не буде”.

—

16. Богданові Хмельницькому посли Василя Лупула привели “коня гарно вбраного і дородного”. Крім того, господар передав 40 тисяч талерів і доньку свою обіцяв віддати за сина його Тимоша”.

Того ж дня український гетьман вирядив посольство до угорського князя Юрія Ракоція, повідомляючи про перемир’я з Лупулом, а також просив допомоги, “якщо ж який-небудь ворог, а особливо поляки, захоче напасти на нас”.

Таке ж посольство було виряджено тоді й до валаського господаря.

—

17. Приїхали посланці від коронного великого гетьмана Миколи Потоцького — Ловчицький і Трица. Наступного дня Богдан Хмельницький відправив до нього сотника Івана Кравченка з листом, у якому вимагав розпустити коронне військо.

—

28. У похідному таборі український гетьман прийняв москов-

ських посланців Петра Протасьєва й Григорія Богданова, які просили, аби видав гетьман самозванця Тимофія Анкудинова. Богдан Хмельницький відмовив, посилаючись на те, що вже видав тому універсал вільно жити в Запорозькому війську, де хоче і куди хоче їхати.

Жовтень

2. У Брацлаві Богдан Хмельницький дав обід на честь послів московського царя Протасьєва та Богданова. Він заявив їм, що на Волощину ходив лише тому, аби відвернути похід татар на Москву. Дорікав представникам Московської держави за образу на Олексія Михайловича, який не прийняв його під свою протекцію.

4. Микола Потоцький вислав до українського гетьмана свого посла Загоровського, якому доручив присягнути про відсутність ворожих намірів з його боку.

7. У Севастянівці (під Кальником) Богдан Хмельницький, запросивши Протасьєва і Богданова на обід, заявив про неминучість розриву з Польщею і необхідність московсько-українського об'єднання.

Цього разу російські посланці домоглися від гетьмана універсалу про видачу Анкудинова.

12. По дорозі до Варшави козацьке посольство на чолі з хорунжим Чигиринського полку Василем та Федором Драгилем зустрілося під Кам'янцем із великим коронним гетьманом Миколою Потоцьким і знову поставило вимогу про розпуск шляхетського війська. Присутній при цьому татарський посол додав: "...аби проти Хмельницького зброї не підношено".

15. У Чигирині Богдан Хмельницький прийняв московського посла Василя Унковського. Коли наприкінці розмови про різні поточні справи той попросив видати Анкудинова, гетьман категорично відмовив: "Тут козаки, вільність усяка: вільно чоловікові звідки-небудь приїхати і жити безпечно, і віддати його без відома війська... Тільки й річи мені від них буде: хто тобі звелів

віддавати з війська людей вільних у неволю? У нас тут, як на Дону: хто звідки прийде — видачі немає”.

18. Гетьман відпустив із Чигирина волоського посла. Попередньо домовлено було про весілля Тимофія Хмельницького з дочкою Василя Лупула у прикордонних містах — Ямполі чи Могилеві (на Дністрі) “на третю неділю після Різдва Христового”.

Цього дня гетьмана відвідав польський шляхтич Воронич, котрий їхав послом від Речі Посполитої до Криму. В переданому листі король запевняв Богдана Хмельницького в миролюбних намірах, просив придушувати виступи селян проти шляхти, що поверталася у свої маєтки.

Невдовзі було з’ясовано, що Воронич заїжджав до української столиці, маючи на меті розвідку, і козацька старшина вжила відповідних заходів.

22. Цар Олексій Михайлович передав через грека Івана Петровича Тафрала грамоту Богданові Хмельницькому, в якій схвалював діяльність останнього щодо підтримання дружніх зв’язків із Московською державою.

Дізнавшись про те, що на київському Поліссі збираються шляхетські полки, Богдан Хмельницький послав до литовського підканцлера Льва Сапегі послів з вимогою відійти від української території і припинити знущання над козаками у прикордонних містах.

Тоді ж Богдан Хмельницький звернувся до Януша Радзивіла з проханням сприяти в підтриманні дружніх відносин — “щоб кров християнська не проливалася і справжній мир наступив”.

30. Угорський князь Юрій Ракоці відправив до Богдана Хмельницького свого посла Ладислава Уйлакі, котрий мав запевнити козацьку старшину і добросусідських відносинах.

Крім того, угорський посол мав нагадати українському гетьману про його обіцянку послати Ракоцієві сотню добрих козаків із двома старшинами.

Листопад

6. До Чигирини повернулися з Туреччини козацькі послы. Разом з ними прибув представник султана Осман-ага.

8—9. Богдан Хмельницький мав зустріч з послом московського царя Арсенієм Сухановим і назаретським митрополитом Гавриїлом. Під час розмов український гетьман висловлював жаль, що цар і досі не прийняв Військо Запорозьке в підданство.

Через двох співбесідників український гетьман передав листа Олексію Михайловичу, зокрема про заборону самозванцю Тимофію Акундинову жити на Україні.

Богдан Хмельницький звернувся письмово до короля та сенату польського з проханням не чинити утисків православної віри.

На сеймі Речі Посполитої, який відбувався у Варшаві 25 листопада — 14 грудня 1650 року, козацькі послы Дмитро Маргевич, Войтех Гурський та Іван Дорошенко висунули низку вимог, зокрема про виведення шляхетських військ з території України, ліквідацію церковної унії тощо.

Аби приспати пильність козацької сторони, було вирішено виділити комісарів для затягування мирних переговорів. А козацькі послы були виражені з Варшави до закінчення сейму.

Грудень

1. Український гетьман написав листа до путивльського воєводи Семена Прозоровського про врегулювання відносин між київськими і путивльськими купцями.

Цього ж дня Богдан Хмельницький відправив з Чигирини турецького посла Осман-агу, якому вручив листа яничарського аги, котрого просив, щоб султан наказав кримському ханові вирушити в поміч козакам.

25. Перед Яном-Казимиром Богдан Хмельницький поставив вимогу, щоб польські комісари прибули без будь-якої охорони та щоб православне духовенство було зрівняно у правах з католицьким.

Відправляючи з Константинополя козацьких послів, турецький султан вирядив в Україну разом з ними Осман-чауша, через котрого вручив “найвидатнішому з монархів релігії Ісусової гетьману козацькому Богдану Хмельницькому” грамоту. В ній, зокрема, повідомлялося, що кримському хану “послали міцний і строгий указ, повелівши, аби він ніколи своїх очей й вух не звертав у польський бік”.

Передаючи Богдану Хмельницькому багаті дарунки, султан просив направити у столицю Оттоманської Порти постійних представників, людей гідних на резиденцію.

До Москви відправлено козацьке посольство на чолі з Михайлом Суличичем. Передбачаючи неминучість війни зі шляхтою, козацька старшина доручала Суличичу домовитись із московським урядом про перехід козацьких полків через Брянський повіт у район Рославля, де мали вдарити в тил польським частинам. Такий дозвіл було одержано.

1651 рік

Січень

Новорічна козацька рада, зважаючи на рішення польського сейму про придушення повстання українського народу, ухвалила готуватися до війни зі шляхтою. Одразу ж по закінченні ради до Бахчисараю було відправлено козацьких послів із проханням надати військову допомогу.

4. З Чигирини Богдан Хмельницький написав до польського короля Яна-Казимира про те, що військо козацьке ніякої війни не замишляє. Водночас застерігає того, що на випадок агресії з боку шляхти тій буде дано рішучу відсіч; натякає й на те, що з кримським ханом козаки уклали “нерозривну приязнь”, тож хай польське військо не наближується до прикордонної лінії і не розквартирується на Україні.

9. Козацьке посольство виряджено до Очакова з проханням допомогти татарською військовою силою.

—

28. Из Бахчисарю вирушили на Україну козацькі представники, котрі, за свідченням московських послів у Криму І. Єлякова і Т. Кузьміна, “приезжали просить воинских людей против пана Потоцкого”.

—

29. До хана “... присланы от Богдана ж Хмельницкого новые гонцы о том же”.

—

31. Богдан Хмельницький звернувся до київського воєводи Адама Киселя з пропозицією з’їхатися на комісію у Паволоч на масляну.

—

Після закінчення переговорів у Москві з козацьким послом Михайлом Суличичем московський уряд відправив до Богдана Хмельницького думного дяка Ларіона Лупухина, котрому доручалося зібрати інформацію про становище в Україні, зносити її з сусідніми державами.

Лютий

15. У Бахчисараї бачили “черкас двух человек, которые присланы от гетмана Богдана Хмельницкого в Крым в гонцах в четвертые...прислал де их гетман Богдан Хмельницкий к царю просить воинских людей для того, что идут на них, черкас, польские и литовские воинские многие люди”.

—

19. “Государь царь и великий князь Алексей Михайлович всея Руси указал о литовском диле учинити собор... и запорожского гетмана Богдана Хмельницкого просылки объявити, что они бьют челом под государеву высокую руку в подданство”.

—

Татарський намісник Очакова Велі-ага, повідомивши Богдана Хмельницького листовно, що допоміжні сили орди готуються до виступу на допомогу, просив українського гетьмана замовити добре слово за нього перед кримським ханом.

Водночас турецький начальник в Очакові Арамадан-бей написав до Чигирина про те, що саме Велі-ага стримує збір для по-

ходу проти шляхти. Намагаючись, очевидно, бути в очах українського гетьмана його добрим приятелем, Арамадан-бей зазначав, що він уже вирушив на допомогу козакам. Як доказ того — у його загоні перебувають послы Війська Запорозького Матвій Білошапка й Бутько.

Третій лист з Очакова в цей час надійшов від Бек-мурзи, в якому висловлювалося побажання, аби Богдан Хмельницький надіслав письмове прохання про допомогу, бо має він “расказа-не от солтана, жебимся з Ташлика дале не рушил наперед”.

—

Великий візир Мелех Ахмет-паша повідомив Богдана Хмельницького, що окрім татарського хана, українському війську в боротьбі зі шляхтою за наказом султана має допомогати молдавський господар.

Березень

1. З Корсуня Богдан Хмельницький відправив послів до Юрія Ракоція з проханням підтвердити, чи підтримає він козацький наступ. “Якщо Угорщина виступить проти шляхти, то він, гетьман, “постарається посадити в Польщі королем його меншого брата і домовлено було, що той королівський брат охреститься у православну віру грецького закону...”

Водночас козацькі послы повезли й лист до Сигизмунда Ракоція з подякою за дружні почуття до українського народу.

—

З Москви відправлено з царською грамотою до Богдана Хмельницького піддячого Василя Степановича. Його місія полягала в одержанні відомостей про зносини кримського хана з польським королем.

—

9. Український гетьман запевнив царя Олексія Михайловича в тому, що “хан кримський, будучи з нами в приязні і раді, військам своїм заборонить у твою царської величності державу ходити”.

—

11. З Білої Церкви Богдан Хмельницький написав боярину Борисові Івановичу Морозову листа з проханням щоб “заступити за нас до его царского величества изволил, чтобы его царское

величество нас из жалованья своего царского не выпускал, понеже мы становимся всегда слугами его царскому величеству”.

19. У листі з Білої Церкви Богдан Хмельницький знову висловив Олексію Михайловичу побажання про підтримку України Московською державою.

21. До Білої Церкви приїхав посол Великого князівства Литовського шляхтич Мисловський. Гетьман під час аудієнції висловив йому невдоволення тим, що Януш Радзивілл два роки “не чинив до мене ніякого посольства”. На закінчення розмови просив передати: “Скажи пану гетьману: нехай на нас не наступає! Ми мир з Литвою маємо, нехай нас не зачіпає, бо лихо буде!”

28. В похідний табір Богдана Хмельницького під Животовом прибули послы турецького султана з пропозицією військової допомоги: “Скільки гетьманові буде треба війська, він йому пришле: від мунтянського князя Матвія десять тисяч і від молдавського господаря, воеводи Василя, десять тисяч, і з ними трьох башів”.

Подякувавши султану, Богдан Хмельницький відмовився, враховуючи те, що “край і так знищений”, тобто не буде можливості утримувати чужоземних вояків.

З цією відповіддю прибув до Стамбула козацький сотник із Білої Церкви Павло Колодницький. Разом з ним приїхав до вальського господаря відомий дипломат Хмельницького грек Іван Петрович Тафралій, аби на місці з’ясувати, чи справді Матвій Басараб може подати значну військову допомогу.

Квітень

Угорський посол повідомив Богдана Хмельницького, що Юрій Ракоцій виставить 60 тисяч війська на краківському напрямку.

Богдан Хмельницький “от себя ко государю царю и великому князю Алексею Михайловичу всеа Руси посылал бить челом,

чоб государь, его, пана Хмелинсково, с черкасы и з городаы, чем Хмелинский владеет, принел под свою государеву державу”.

Травень

4. Козацькі послы Павло Яненко і Культя, направлені до молдавського господаря, повідомили Богдана Хмельницького, що Василь Лупул прийняв їх привітно, а його дочка “є доброзичливцем і другом Тимофія” (сина гетьмана — В. С.).

8. Цього дня Богдан Хмельницький прийняв угорського посла Павла Геча, який повідомив українського гетьмана про підготовку польського уряду до нової війни проти українського народу.

16. З табору з-під Зборова відправлено до Москви козацьких посланців — грека Іллю Мануйлова та серба Василя Даниловича, котрі, за попередньою домовленістю з дяком Ларіоном Лопухиним, мали одержати різну інформацію у Москві для українського гетьмана.

18. Богдан Хмельницький вирядив з листом посланців до угорського князя Юрія Ракоція, пропонуючи скоординувати спільні військові дії проти польської шляхти.

19. Чернець Павло, котрий перебував при Богдану Хмельницькому, написав до царя Олексія Михайловича листа з проханням подати військову допомогу українському народу: “И великое б ваше царствие послал вскоре небольшую помощь ратных людей. И так у него (українського гетьмана — В. С.) войска много, только б славилось имя великого вашего царствия, что он имеет помощь от великого вашего царствия”.

26. З табору під Тернополем виїхали послы Ракоція, яким Богдан Хмельницький виклав свої міркування щодо пропозиції Ракоція про спільні дії проти шляхти.

—

31. Під Пłosкировом польські частини напали на посольство валаського господаря. Разом з ним у полон було захоплено відомого козацького дипломата Силуяна Мужиловського, який повертався з Молдавії та Угорщини.

—

До Богдана Хмельницького приїхав посол Василя Лупула Се-рбул Статраш. У привезеному ним листі молдавський господар виправдовувався, що не зможе прийти з військом на допомогу.

Червень

2. До Юрія Ракоція прибули козацькі послы із запевненням, що Військо Запорозьке підтримає кандидатуру його молодшого брата Сигизмунда на польський престол.

—

5. Думні дяки Московської держави доручили назаретському митрополиту Гавриїлу, який їхав в Україну, передати Богданові Хмельницькому, що під час переговорів у Москві з польськими послами цар відмовився допомагати Речі Посполитій у її боротьбі проти Війська Запорозького.

—

13. До табору литовського гетьмана Януша Радзивілла прибуло козацьке посольство на чолі з наказним чернігівським полковником Степаном Пободайлом, яке добивалося нейтралітету Великого князівства Литовського під час бойових дій 1651 року. На словах пристаючи на пропозицію Богдана Хмельницького, Радзивілл, затримуючи під виглядом мирних переговорів козацьких послів до 26 червня, тим часом просувався на Сіверщину, де стояв на пограниччі чернігівський полковник Мартин Небаба.

—

23. Богдан Хмельницький наздогнав під Ямполем кримського хана Іслам-Гірея, котрий утік з поля Берестецької битви. Після переговорів хан і його старшина присягли, що повертаються до козацького війська. Український гетьман, враховуючи це, послав полковника Івана Лукіянова з універсалом до повстанців готуватися через два дні до битви з шляхтою.

Однак хан не додержав слова. Навпаки, тікаючи, захопив із собою і Богдана Хмельницького, залишивши козацьке військо без вождя.

—

26. У відсутність Богдана Хмельницького козацька старшина вислала з обложеного табору під Берестечком послів до польського короля Яна-Казимира полковників: чигиринського Крису, миргородського — Гладкого та писаря військового Переяславця.

—

27. Козацьке посольство відмовилося прийняти умови шляхти — видати старшину, “бо так ухвалила рада військова і чернецька”. Про козаків і чернь просили, “аби вони зіставалися при таких вольностях і свободах, як у зборівських пактах написано”.

Розгніваний король наказав припинити переговори й продовжити обстріл повстанського табору.

—

29. Третє козацьке посольство, яке прибуло цього дня у польський табір, наполягало на підтвердженні умов Зборівського договору. Однак Потоцький не хотів навіть вести переговори — подер листа до короля на очах послів.

Після такої відповіді Військо Запорозьке ухвалило на раді відступати в Україну “оборонною рукою”.

Наступного дня під проводом обраного тимчасово гетьманом вінницького полковника Івана Богуна козацьке військо вийшло з обложеного табору.

—

Польські роз'їзди захопили біля Кам'янця-Подільського турецьких послів, котрі прямували в похідний табір Богдана Хмельницького. До короля відіслано листи султана, в яких той повідомляв козацьку старшину, що не зможе подати військової допомоги.

—

До Москви приїжджало козацьке посольство у складі Михайла Суличича та Федора Дмитрієва, “а с ними черкас З чело-века”.

Липень

7. У Білій Церкві відбулася козацька рада, яку Богдан Хмельницький зібрав після визволення з татарського полону. Було вирішено, “не відкладаючи ні на тиждень, ані на два, зараз же бути готовими і разом збиратися”. По допомогу відправлено послів до Війська Донського.

9. Підканцлер Речі Посполитої Ієронім Радзейовський звернувся з вимогою до Війська Запорозького не слухати старшину: “Если не поклонитесь его королевской милости подлинно, что ни в Москве, и нигде не збудете, и с Москвою и с иными уметь будет его королевская милость в том чинить”.

Тоді ж король видав у Львові інструкцію своїм комісарам про ведення переговорів з Військом Запорозьким на випадок, “якщо козаки захочуть покоритися, визнати свої злочини, шукати й просити милості й милосердя...”

Умови, висунуті шляхтою, були для козацтва неприйнятні. Зокрема йому пропонувалося “покласти до ніг його королівської милості всі права, свободи і вольності”, старшим війська визнаватимуть того, кого король “зволить призначити”, чисельністю воно не перевищуватиме 6 чи 8 тисяч і завжди перебуватиме на службі Речі Посполитої...

14. У Корсуні Богдан Хмельницький прийняв посла московського царя — назаретського митрополита Гавриїла і піддячого Григорія Богданова. Гавриїл повідомив, що Олексій Михайлович велів передати: “он, великий государь, его царское величество, его гетмана за то, что его государские милости и жалованья, и себя ищет, милостиво похваляет, и впредь он великий государь его царское величество, его гетмана за его службу в своей государственной милости и в жалованье держати будет”.

15. З Угорщини повернулися козацькі послы “Семен Серой с товарищи три человека”. Вони вели також переговори з Юрієм Ракоцієм про його участь у Визвольній війні українського народу проти польської шляхти.

—

18. Царський посол Григорій Богданов виїхав з Корсуня до Москви з листами Богдана Хмельницького до царя і бояр, у яких ставилося питання про допомогу Україні Московською державою.

—

21. До Іслам-Гірея прибули козацькі послы, щоб він послав військову допомогу. Наступного дня, відправляючи їх з Бахчисарая, хан пообіцяв найближчим часом вирядити татар на чолі з Караш-агою.

Серпень

12. З табору на річці Узинь Богдан Хмельницький звернувся до гетьмана Миколи Потоцького з пропозицією укласти перемир'я.

—

До Москви відправлено козацьке посольство у складі Семена Савича, Лук'яна Мозирі, Івана Золотаренка та Михайла Гунашевського для переговорів про допомогу Україні Московською державою.

—

23. До польського табору під Білою Церквою прибули козацькі послы Роман Катіржний та Самара. Вони мали розпочати переговори про перемир'я.

Микола Потоцький, прийнявши послів наступного дня, зажадав від Війська Запорозького дати відповідь про погодження на шляхетські умови. Роман Катіржний після цього спішно виїхав до козацького війська разом із шляхетським представником Нагорецьким. Самара був затриманий як заручник у польському таборі.

—

27. Надвечір цього дня до Миколи Потоцького прибуло друге козацьке посольство: Роман Катіржний та Андрій Кулька. Останній як старший передав прохання Богдана Хмельницького вислати до Війська Запорозького якогось “розумного чоловіка”, з яким буде обговорено умови замирення.

—

28. Разом з Андрієм Кулькою, Романом Катіржним та Сама-

рою (після повернення Нагорецького він був звільнений із закладників) до Богдана Хмельницького виїхав шляхтич Маховський. Він віз такі умови: козаки мусять обличити союз із ханом і вигнати татар. Реєстрове військо обмежується 15 тисячами, козацька територія — Київським воєводством...

Протягом трьох днів тривали переговори. Зійшлися на тому, що Богдан Хмельницький і генеральний писар Іван Виговський, оскільки в козацькому таборі до згоди не прийшли, їхали для переговорів до шляхти, поклавшись на польське слово. Однак чернь і полковники не дозволили їм на таких умовах їхати до воюючого.

Вересень

1. Пізно ввечері разом із Маховським до польського табору приїхали козацькі послы Андрій Кулька та Яків Одинець, суддя Черкаського полку. Протягом двох днів тут тривали суперечки. Зрештою, шляхта виробила 24 пункти проекту договору, який мали запропонувати козацькій старшині.

4. У супроводі 500 драгунів і двох полків четверо польських комісарів прибули до Білої Церкви. Коли повстанці дізналися, що козацькій старшині нав'язують невігідні пункти договору — розірвання союзу з ордою, зменшення реєстру до 6, 8, а найбільше — 12 тисяч козаків, уступитися з шляхетських маєтностей, а жовніри, щоб мали постій на Україні — піднявся бунт. Польським комісарам і козацькій старшині загрожувала смертельна небезпека. Шляхетських послів із великими труднощами вдалося допровадити до безпечного місця.

6. З козацького табору, де Богдан Хмельницький зумів уже дати лад, до польських комісарів знову прибули послы. Переговори продовжувалися кілька днів, після чого разом із комісарами до польського обозу поїхали козацькі полковники Сава Москаленко та Матвій Гладкий для остаточного погодження невирішених питань. Зокрема, козацька старшина погоджувалася на обмеження реєстру не менше як на 20 тисяч козаків, польське військо не повинно ставати на постій у полкових містах, а з татарами розірвати угоду не обіцяли категорично.

Однак і в польському таборі до повної згоди не дійшли.

Шляхетське військо рушило до Білої Церкви назустріч козацькому. 9 вересня Саву Москаленка відправлено назад, а Матвія Гладкого залишено закладником.

14. Після кількадедних боїв до польського табору знову прибули козацькі послы, зокрема Роман Катіржний, які продовжували наполягати на своїх умовах договору. Наступного дня від Богдана Хмельницького повернувся шляхетський посол Зацвіліховський, що привіз нові вимоги української старшини: щоб до різдва польське військо не входило у Брацлавське та Чернігівське воєводства — поки не складуть новий козацький реєстр, а також віддати на гетьманську булаву Черкаське староство з Боровицею.

18. Під Білою Церквою підписано мирний договір між Військом Запорозьким та Річчю Посполитою, яким передбачалося укласти козацький реєстр у 20 тисяч, що разом із гетьманом і старшиною мають бути зареєстровані і прибутком свій мати в самих тільки королівських маєтностях воєводства Київського, не займаючи Брацлавського і Чернігівського; місто Чигирин має zostаватися при гетьману; релігія грецька, котрої тримається Військо Запорозьке, має рахуватися при давніх вольностях тощо.

Договір був тяжкий для українського народу, але за тих умов це був великий успіх козацької дипломатії.

В облозі під Білою Церквою перед укладанням договору з поляками Богдан Хмельницький прийняв посла турецького султана Осман-чауша, який пропонував Війську Запорозькому перейти в підданство Порти й подати допомогу у війні проти Венеції. За свідченням москвича Лук'яна Климовського, котрий на той час перебував у козацькому таборі, гетьман відпустив Осман-чауша “с тем, что он ныне у него (в султана — В. С.) в подданстве быть не хочет и людей ему на помощь не даст. А надеется де он, гетман, на государеву милость, что государь его пожалует, велит его со всем Войском Запорожским принять под свою государеву высокую руку”.

У листі ж до турецького султана, переданого через Осман-ча-

уша, український гетьман просив дати наказ кримському хану, щоб той “зберіг приязнь, яку ми з ним установили, і якщо нам потрібно буде, на одне наше слово прибув на підмогу”.

Після підписання Білоцерківського договору Богдан Хмельницький повідомив про це через своїх послів кримського хана. При цьому, однак, український гетьман підкреслював, що “він залишається при давній приязні, братерстві й союзі з ордою”.

Жовтень

12. У відповідь на лист Миколи Потоцького від 4 жовтня, привезеного шляхтичем Славковським, Богдан Хмельницький підтвердив, що прагне берегти мир, наказуючи приборкувати “свавільників”, тобто невдоволених умовами Білоцерківського договору. Водночас просить, щоб шляхетське військо “не йшло далі в Браславське воєводство, поки ми не заспокоїмо черні, і де зупиниться, щоб надто не надокучало простим людям”.

27. Український гетьман звернувся до турецького султана з проханням подати військову допомогу.

Грудень

9. З Посольського приказу путивльським воєводам доручили повідомити Богдана Хмельницького про пересування 30-тисячної калмицької орди у приазовських степах.

16. Богдан Хмельницький письмово подякував путивльському воєводі Семенові Прозоровському за вирішення прикордонних справ, а також просив порушити перед царем питання про допомогу Україні з боку Московської держави.

17. На два листи, написані Адамом Киселем 8 грудня, Богдан Хмельницький висловив невдоволення, оскільки шляхетські хоругви розміщуються на постій у Київському воєводстві, оскільки це не передбачено умовами Білоцерківського договору, і попередив, що це “може викликати заворушення у народі”.

1652 рік

Січень

7. Прибули посланці польського гетьмана Мартина Калиновського, які запевнили Богдана Хмельницького, щоб жили, не боячись нічого. Однак у старшинських колах цей хід розцінювався як провокація, що мала на меті приспати пильність козаків перед несподіваним на них нападом.

9. З Чигирини відправлено до Москви козацьке посольство на чолі з наказним полтавським полковником Іваном Іскрою, яке мало домагатися у царя возз'єднання України з Росією.

Водночас Богдан Хмельницький передав через купця Порфирія Зеркальникова листа путивльському воєводі Семенові Прозоровському, якого просив сприяти посольству Івана Іскри.

13. Польський король Ян-Казимир написав Богданові Хмельницькому різкого листа, в якому картав українського гетьмана за те, що козаки порушують присягу, дану під Білою Церквою. Особливе невдоволення висловлював король у зв'язку з тим, що в Чигирині продовжують приймати “послів з іноземних і ворожих нам сусідів і тим послаблюють нашу владу й авторитет”.

Ян-Казимир у цьому зверненні погрожував Богданові Хмельницькому: “Згадай, ваша вельможність, схожі вчинки своїх попередників і полководців Запорозького Війська, котрі часто турбували своїх госуларів і Річ Посполиту, згадай, яку нагороду за це одержали і в що перетворилися”.

19. Богдан Хмельницький звернувся з листами до депутатів польського сейму і сенаторів з проханням клопотатися перед королем про затвердження прав Війська Запорозького і православної церкви.

Ці листи везло на сейм козацьке посольство у складі колишнього звягельського полковника Герасима Яцкевича, сотника чигиринського Семена Звягли, курсунця Михайла Табуренка, канівця Василя Хоменка, богуславця Андрія Лисовця і писаря Федора Конельського. На них, коли вони ночували у Луцьку,

напали слуги володимирівського підкоморія Костянтина Пузини й побили їх.

Лютий

4. Призначивши в Путивль нового воєводу — Федора Андрійовича Хилкова, цар доручив йому підтримувати такі відносини з Богданом Хмельницьким, щоб він “гетман, был с тобою в дружбе, и в приятстве, и в ссылке так же, как был он в дружбе и в ссылке з боярином нашим и воєводою со князем Семеном Васильевичем Прозоровским”.

15. Богдан Хмельницький попередив польського короля, що коли кварцяне військо продовжуватиме надокучати не тільки селянам, але й реєстровим козакам по-давньому, то “не обійдеться без заколоту, а все на згубу Русі, або на біду полякам”. А Запорозьке Військо, підкреслював гетьман, “кожної хвилини й завжди готове”.

23. Польний гетьман Мартин Калиновський, довідавшись про те, що в Чигирині перебувають два послы Оттоманської Порти, а також про прибуття й від’їзди представників інших країн, запропонував сенаторам вжити заходів до заборони Війську Запорозькому дипломатичних зносин. Перший крок у цьому напрямі — негайно вислати послів до козаків.

Березень

2. Одержавши наказ короля виступити у похід проти Туреччини, Богдан Хмельницький, не бажаючи виконувати його, у дипломатичному листі до київського воєводи Адама Киселя дав зрозуміти, що козаки не збираються пристати на цю пропозицію Яна-Казимира.

10. Король Ян-Казимир затвердив Білоцерківський договір. Однак його статті не були схвалені сеймом. Більше того, 18 лютого посольська палата його опротестувала і визнала неправомірним. Відтепер козацька старшина могла діяти, не зважаючи на присягу, дану під Білою Церквою. А це розв’язувало їй руки в подальшій боротьбі з польською шляхтою.

—

20. У зв'язку з відсутністю вістей про посольство Івана Іскри український гетьман написав до путивльського воєводи Федора Хилкова, прохаючи повідомити: “чи жив, чи не жив, не відаєм”.

—

22. Козацьке посольство на чолі з Іваном Іскрою було прийняте в Москві Олексієм Михайловичем. На запитання думних дяків Михайла Волошенинова та Андрія Немирова перед зустріччю з царем, чи гетьман з військом на випадок “великої тісноти” від шляхти не збирається перейти на кримську територію і піддатися ханові, Іван Іскра сказав: “Коли гетьманові і всьому Війську Запорозькому буде якийсь великий утиск від поляків, їм немає де дітися, крім ласки його царської величності. В такому разі цар нехай їх пожалує: велить прийняти їх на свою сторону з їх пограничними порубіжними городами, котрі близько до путивльської границі. А що в гетьмана був союз із кримським ханом, то цей союз був по неволі. Бо як наступили на них поляки, то їм, козакам, ніхто допомоги не чинив, і вони з біди покликали собі на поміч кримського хана з ордою. Та кримський хан і татари хоч їм, козакам, проти поляків допомагали, але й самих козаків зруйнували, доми їх спустошивши і в неволю багато людей забрали”.

На це думні дяки сказали козацьким послам: “И будет им от поляков угнет какое быть утеснение, и гетман бы и черкасы шли в царского величества сторону. И у царского величества в Московском государстве земли великие и простарнные и изобильные — поселитца им есть где. А податно им поселитца по рекам: по Дону, и по Медведице и прочим угожим и пространным местам... И как гетман и Войско Запорожское в царского величества сторону перейдет, и царское величество учинит его, гетмана, в своей царского величества в большой милости и чести, так же и Войско Запорожское пожалует своим царского величества жалованьем немалым и с местами пространными и угожими...”

Квітень

20. Вручаючи проїзний універсал росіянам Андрієві Кузнецову і Костянтинові Бикову, котрі через Україну поверталися на батьківщину з турецького полону, Богдан Хмельницький зве-

рнувся до Олексія Михайловича: “Чтобы ваше царское величество им милость свою царскую, яко козакам донским сказавши, и нас своих, от милостивого своего царского жалованья не откликая. При том вашему царскому величеству вторицею низко челом бьем и служить прямо и верно будем”.

У Корсуні відбулася комісія, на якій на вимогу польського уряду й у присутності його представників розглядали справи козацької старшини, що не виконує умов Білоцерківського договору, бунтує чернь. За дорученням Богдана Хмельницького справи про непослух козаків розглядав київський полковник Антон Жданович. Рішенням комісії миргородського полковника Матвія Гладкого, колишнього корсунського — Лук'яна Мозирю, паволоцького — Адама Хмельницького було розстріляно. Такий вирок винесли і прилуцькому полковнику Семенові Герасименку, але він відкликався гетьманом від суду під головуванням Ждановича на остаточне рішення справи самим Хмельницьким. Останній не лише виправдав його, а й відзначив за військові заслуги.

Травень

За участю ханських послів у Чигирині відбулася козацька рада. Відзначивши, що сейм Речі Посполитої не підтвердив Білоцерківського договору, вона постановила звільнити Військо Запорозьке від присяги, складеної на пунктах цього документу. Зважаючи на своєвільства, насильства, акти віроломства і помсти з боку шляхти й польських урядників, які повернулися до маєтків, та розквартированих в Україні жовнірів, визнано за неможливе перебувати в подальшому у відносинах з польською короною. Козацька сила мала ставати на оборону вольностей українського народу. Вирішено кликати татар і послати по допомогу до московського царя.

15. У Тарасівці Богдан Хмельницький прийняв Максима Пleshивого, посланця путивльського воєводи, котрий сподівався дізнатися на Україні про долю московських послів, затриманих у Варшаві до серпня.

В переданому через нього листі до путивльського воєводи Федора Хилкова гетьман повідомляв про вирушення у похід і про-

сив: “Рад, ваша милост, причинится до его царского величества, жеби его царское величество нас от милостивое ласки своей не откидал і руку помощи нам давал противно неприятелем нашим, а ми служит готовисмо его царскому величеству прямо і вірне”.

21. З похідного табору Богдан Хмельницький надіслав листа до польного гетьмана Мартина Калиновського, попереджаючи, аби той не заступив шлях його синові Тимошу, який в авангарді козацьких сил вирушає до Молдавії.

24. На другий день після битви під Батогом, де козацьке військо розгромило польську армію, Богдан Хмельницький повідомив про цю перемогу путивльського воєводу Федора Хилкова й попросив, щоб той “рад причинится до его царского величества, аби нас ратовал, бо відаєм, же на нас знову наступат схочут”.

Колишній підканцлер Речі Посполитої Ієронім Радзейовський, котрий перебував у вигнанні у Швеції, вислав із Стокгольма до козаків свого посла шляхтича Ясенського. У листах до гетьмана і генерального писаря Виговського він повідомляв, що шведська королева Христина готова увійти в зносини і в союз із Військом Запорозьким. Радзейовський радив вислати козацьким послом до Стокгольму людину, котра знає грецьку мову, бо королева дуже добре говорить і пише по-грецьки.

Тільки-но прийдуть послы з України і буде зав’язаний нерозривний союз, запевняв Радзейовський, “огнисте військо” королеви може зараз вирушити; у похід піде сама Христина, і Радзейовський з нею. Військо козацьке тимчасом хай не ризикує і з польським не зачіпається, підтримує союз із татарами, шукає порозуміння з Ракоцієм, а господареві волоському не зв’яється.

Проте ці листи потрапили до рук польського короля, оскільки Ясенського захопили в полон шляхтичі, і його місія провалилася.

Червень

7. Богдан Хмельницький, підступивши до Кам’янця, зверну-

вся до його жителів та командування фортеці з пропозицією здатися.

—

12. До Богдана Хмельницького повернувся грек Ілля Мануйлов, котрому доручалося домовитися про весілля його сина Тимофія з дочкою Василя Лупула Розандою.

—

14. З похідного табору під Могилевом Богдан Хмельницький передав через визволеного з татарського полону шляхтича Войну листи до коронного канцлера Андрія Лещинського та брацлавського воєводи Станіслава Лянцкоронського. Український гетьман застерігав: якщо король не погодиться на перемир'я, то “з обох сторін буде пролита християнська кров, а земля його королівської милості буде знищена”.

—

28. З Корсуня Богдан Хмельницький написав листа до путивльського воєводи Федора Хилкова з проханням перепустити до Москви грека Івана Мануйлова, посла молдавського господаря Івана Лупула.

Серпень

17. На Варшавській сейм прибули козацькі послы. Вони домогалися відновлення своїх прав за Зборівським договором. На таємних нарадах король із сенаторами вирішили не вступати з українськими послами в переговори, а вислати з ними до Чигирина своїх комісарів.

—

31. Після аудієнції козацьких послів у Яна-Казимира з ними відправлено до Чигирина польських комісарів Миколая Зацвіліховського і Жигмонта Чорного. В колах козацької старшини були переконані: шляхта пішла на цей крок ніби для згоди, щоб приспати увагу повстанців, а за той час зібрати військо і напасти на них несподівано та знищити.

Польське посольство не мало успіху — Богдан Хмельницький відмовився пристати на умови шляхти, і в другій половині вересня воно повернулося до Варшави.

—

24. Богдан Хмельницький повідомив Олексія Михайловича, що митрополиту Навпатському і Артському Гавриїлу, який їде до Москви у справах молдавського господаря Василя Лупула, доручено вести переговори з царем від імені Запорозького Війська.

—

Литовський гетьман Януш Радзивіл написав Богданові Хмельницькому, щоб він і все Військо Запорозьке піддалися королю на умовах Білоцерківського договору, і щоб костьолів та унії в Україні тримати не забороняли. Коли ж його, Радзивілла, не послухають, то в нього війська готові, і він піде на козаків війною. Богдан Хмельницький відповів, що може згодитися лише на умови Зборівського договору. А якщо Ян-Казимир не хоче порозумітися на цьому і церков Божих не очистити, то хоч їм усім і померти, але за віру християнську і святі Божі церкви вони стоять і на унію їх не віддадуть.

Жовтень

Кримський хан прислав своїх гінців до Чигирина, закликаючи Богдана Хмельницького виділити два козацькі полки — з Демком осавулом і гетьманом Костирським — для походу проти Донського війська. Гетьман відмовив, мотивуючи тим, що всі сили тримає наготові проти шляхти, з якою замирення не буде.

Листопад

5. У столиці молдавського князівства Яссах відбулася зустріч козацьких послів, що прибули до Василя Лупула. На ній шляхтичам було ще раз нагадано, що українська старшина буде домагатися миру на умовах Зборівського договору.

Молдавського господаря використовував як посередника в переговорах з козаками і Януш Радзивілл.

—

10. У Чигирині відбулася страшинська рада, на якій ухвалено направити до Москви козацьких дипломатів, які мали б домагатися допомоги Україні від царя.

Через два дні із царським посланцем Андрієм Ардаб'євим виїхали послы Війська Запорозького на чолі з генеральним суддею Самійлом Богдановичем Зарудним.

—

У відповідь на докори короля щодо погрому польського війська під Батогом Богдан Хмельницький вислав до Варшави козацьке посольство. Воно привезло лист, в якому український гетьман зазначав, що посередництво молдавського господаря, вибраного шляхтою, ні до чого поки не привело. Далі він повідомляв, що “упросили з нашої сторони московського царя, аби приложив до того й свою повагу і ласкаво й милосердно зволив підтримати наші петиції щодо віри, церков і вольностей, належних Війську Запорозькому”.

Коронний гетьман Микола Потоцький, який привіз і прочитав цей лист перед Яном-Казимиром і сенаторами, відписав до Хмельницького, вимагаючи, аби він угамував поспільство, щоб пани могли до своїх маєтків повернутися. Цим самим, підкреслював Потоцький, “покажете свою покору і одержите милосердя”.

Грудень

17. У Москві прийнято козацьке посольство, яке заявило думним дякам і ближнім боярам: “И для того гетман Богдан Хмельнитцкой и все Войско Запорожское послали их, посланников своих, бити челом, чтоб царское величество над ними умилосердился, велел их принять под свою государеву высокую руку и держал их от неприятелей во обороне. И велел бы их, посланников, отпустить к гетьману вскорее, чтоб им, приехав в войско, государскую милость объявить и их тем утешить”.

1653 рік

Січень

6. В Чигирині зібралися “на думу” полковники і сотники “з усіх городів”. Було вирішено “... з королем і поляками не миритись, а просити милости в царя, щоб прийняв їх під свою сильну державу”. Незважаючи на втрати, зазнані від морової пошесті, на ненадійність союзників-татар, старшина ухвалила готуватися до воєнних дій на випадок агресії шляхти.

—

28. До Путивля привезено лист полтавського полковника Мартина Пушкаря, в якому повідомляється про дислокацію кримських і ногайських татар.

До Бахчисарая прибули козацькі послы з проханням подати

допомогу проти шляхетського війська, яке зібралось у похід на Україну.

Лютий

28. Богдан Хмельницький попросив путивльського воєводу Федора Хилкова подати допомогу константинопольському патріарху Афанасієві, котрий їхав до Москви “у справах поважних”. Крім того, український гетьман дав йому таємне доручення до Олексія Михайловича.

До столиці Оттоманської Порти прибуло козацьке посольство просити допомоги проти польської шляхти. Турецький диван обіцяв вислати 4—5 тисяч війська. Однак згодом виявилось, що сілістрійський паша не захотів іти в похід.

Березень

З Москви виправлено стольника Якова Лихарева та піддячого Івана Фомина. Вони мали повідомити Богдана Хмельницького, що царський уряд ухвалив рішення вжити заходів для замирення козаків з королем. Козацькі дипломати згодом розповідали в Москві, що “гетьман і все військо втішилося тією царською ласкою і набрали твердої надії. Вони написали лист до короля і панів сенаторів, щоб вони відклали війну на якийсь час, тому що цар посилає до короля своїх великих послів, аби церкви божі не руйнувались і уособица з поляками замирилась, і послали того листа з одним бранцем”.

19. Відправляючи угорських послів Юрія Раца і Стефана Луца, український гетьман подякував Юрія Ракоція за посольство: “Ми наполягаємо тільки на тому, щоб і надалі ваша найясніша високість зволіла ставитись до нас із такою ж доброзичливою прихильністю, щоб наші вороги не мали втіхи. Ми ж обіцяємо, що при всякій нагоді на знищення будь-яких ворогів ми усім Військом Запорозьким будемо готові служити вашій найяснішій високості. Більше про вашу прихильність повинні розказати вашій найяснішій високості послі”.

23. Полковники Кіндрат Бурляй і Силуян Мужилівський виїхали посольством до Москви, де мали просити царя, щоб “совета и помощи дати изволил”.

Гетьман Великого князівства Литовського Януш Радзивілл передав через свого тестя Василя Лупула пропозиції Богданові Хмельницькому, якими намагався схилити українських повстанців до покори шляхті.

Висловлювалося велике невдоволення, що Богдан Хмельницький не дозволив литовським жовнірам зайняти Стародуб, Лоїв і Любеч, де продовжували порядкувати козацькі урядники.

Литовський гетьман пробував залякати козацьку старшину. Так, він підкреслював усіяко, що коронне військо могло б розбити козацьке військо до зими. З другого боку манив її солодкими обіцянками надання шляхетства. Особливо розсипався Радзивілл про майбутнє сім'ї самого гетьмана. Молодшого сина Юрія пропонував влаштувати “при дворі великом... при боку его королевской милости”. Дочки мали б можливість “бити за великими людьми”.

У відповідь на цей лист Радзивілла гетьман відповів йому (записано від козацьких послів у Москві), “что он Лоева и Любеча ему не уступит, для того, чтоб они стали по обе стороны реки Днепра. И только их поступитца, и поляков и Литве будет дорога чиста во всю Украину. А в Старое де Дубно послал он, гетман, полковника с козаками. А полякам и Литве в том городе в Старом Дубне быть нельзя потому, что тот город от польские границы порубежной”.

Квітень

4. До Бахчисарая козацькі послі привезли двох захоплених шляхтичів. Закликаючи хана в похід, просили перед вирушенням орди спішно вислати “муйнацького царевича та перекопського бея, аби поляки не наробили більшої шкоди”. Під цим мався на увазі віроломний напад шляхетського війська в березні на Животів, Погребище, Монастирище та інші українські міста й села.

18. У відповідь на слізні прохання Лупула подати допомогу в боротьбі проти об'єднаних угорсько-валаських сил Богдан Хмельницький написав: “і хоч вороги оточують мене із стількох сторін, але я висилаю у поміч сина мого і вашої милості... з кількома тисячами”.

Гетьман обіцяв згодом прислати більше військо.

Тоді ж з похідного табору Тимофій Хмельницький написав

Лупулу через посла останнього Міхалецького, що вже рушив на допомогу тестеві. З гетьманичем були разом брацлавський полковник Носач, уманський — Глух, вінницький — Богун та курсунський (очевидно, Максим Нестеренко).

—

22. Олексій Михайлович прийняв козацьких послів Кіндрата Бурляя та Силуяна Мужилівського.

—

23. Кіндрат Бурляй та Силуян Мужилівський були прийняті в Москві патріархом Московським і всея Русі Никоном.

Травень

До Чигирини прибув турецький посол Магомет-ага з грамотою і великими подарунками для Богдана Хмельницького. Гетьман їх прийняв, але згодитися на пропозицію султана перейти в підданство відмовився; всіляко зволікаючи з відповіддю, відіслав їх до Умані.

—

14. З Москви відпущено посольство Кіндрата Бурляя та Силуяна Мужилівського. Разом з ними на Україну виїхали царські послы Артем Матвеев та Іван Фомин.

Крім того, козацькі дипломати везли Богданові Хмельницькому лист від патріарха Никона, в якому містилося запевнення, що він клопотатиметься перед царем про підтримку України.

—

Десять козаків на чолі з осавулом Полтавського полку були послані на Дон “для того, щоб шли на помочь к нему, гетману, донские и запорожские казаки, которые живут на Дону”.

—

У похідному таборі під Іллінцями до Богдана Хмельницького прибув посол Януша Радзивілла жовнір Ісаєвич. Його місія полягала в тому, щоб українське військо не виступило проти польсько-литовського. Український гетьман поставив умову: якщо литовське військо не перейде Дніпра, то він з “Родивилом в згоде будет и своим ратным людем наступать не велит. А будет на сю “сторону реки Днепра Радивил и люди ево пойдут, и он с ним битца учнет”.

Червень

2. До Константинополя прибули козацькі послы Самійло Зарудний та Жегун. Вони просили іменем гетьмана і війська, щоб султан вислав до польського короля свого посла з вимогою не зачіпати козаків, інакше Туреччина виступить проти Речі Посполитої. Просили також дати суворий наказ кримському ханові, аби він, ідучи на допомогу повстанцям, не дозволяв орді спустошувати українські землі й забирати людей у ясир.

13. З табору під Меджибожем, відправляючи послів до короля, Богдан Хмельницький звернувся до коронного гетьмана Станіслава Потоцького з проханням якомога скоріше відпустити їх до Яна-Казимира, а також підтримати вимоги Війська Запорозького.

14. Поволоцького полковника Михайла Суличича вислано до валаського господаря та угорського короля для примирення їх з Василем Лупулом.

При переході Дністра 1 серпня військо Ракоція затримало козацьке посольство — 60 чоловік. Ракоцій не прийняв дипломатів Хмельницького, і відносини між Угорщиною і Україною на деякий час були перервані.

20. Богдан Хмельницький написав листа до коронного обозного Речі Посполитої Самуїла Калиновського з проханням допомогти укласти перемир'я.

22. Олексій Михайлович ухвалив рішення: “принять под свою высокую государеву руку” Україну й подати її народу військову допомогу в боротьбі проти польської шляхти. Царську грамоту про це везло до Чигирина московське посольство, очолюване стольником Федором Абрасимовичем Лодигенським.

Польська шляхта затримала козацького посла — київського полковника Антона Ждановича, який приїхав до короля з вимогою, аби перемир'я укласти на умовах Зборівського договору. Ян-Казимир поставився до представників Війська Запорозького не як до послів, а як до бунтівників. Романа Лєтяженка і Саву

Скобиєнка він відпустив із зневажливим листом, писаним Потоцьким, до Хмельницького.

Липень

Прибув посол турецького султана Осман-чауш з пропозицією передати у володіння Кам'янець і перейти в підданство, а за це Порта пришле 10 тисяч яничар на чолі із сілістрійським пашею.

Крім того, Порта хотіла одержувати щорічну данину з України: 10 тисяч золотих, тисячу волів і 10 тисяч овець. Українська старшина не прийняла умов султана.

—
У відповідь на прохання про допомогу з Дону прибуло посольство на чолі з отаманом Іваном Сергеевим.

—
Богдан Хмельницький написав кримському ханові листа про безчинство орди на Україні, поставив вимогу, щоб було повернуто українське населення, взяте в полон. Іслам-Гірей був змушений пообіцяти гетьманові виконати цю вимогу. Згодом 600 полонених повернулися з Криму.

—
4. У Чигирині Богдан Хмельницький прийняв послів московського царя Артемона Матвеева і Івана Фомина. Козацька старшина заявила: “Изволит нас принять под свою государеву высокую руку и вечное холопство, — и мы ему, великому государю царскому величеству, со всем Войском Запорожским ради служить до смерти, живота своего и за нево, государя, везде умереть, где ево царское величество повеленья будет”.

—
12. Богдан Хмельницький прийняв у Чигирині брянчанина Асана Уривкова, котрий прибув на Україну за завданням свого воеводи Григорія Долгорукова з листом “о управном деле и для проведывания вестей... И Гетман де лист воевотцкой у него принял и говорил ему, чтоб великий государь пожаловал ево, гетмана, и все Войско Запорожское, велел принять под свою государеву высокую руку”.

—

21. До Бахчисарая прибув козацький посол отаман Федір Шелонський з повідомленням, що Ян-Казимир вийшов з військом із Львова, виславши вперед 40 тисяч.

Іслам-Гірей, зволікаючи з поданням допомоги, зажадав повніших звісток про стан шляхти. Для їх одержання відправив на Україну татарина Сефер-аталика.

—

30. З Константинополя відправлено козацьке посольство (16 осіб). На його прохання допомогти в боротьбі проти шляхти турецький диван відповів: ханові вже дано наказ від сілістрійського паші, яким дозволено йти охочим. Цілого війська з хоругвами послати не можна, бо це призведе до розриву з Польщею.

Разом із полковником Ілляшем до Чигирин виїхав турецький посол Магомет-ага. Він передав Богданові Хмельницькому листа від візира Азем Магомета, в якому увага гетьмана звертається на те, що Тимофій Хмельницький без дозволу султана пішов з військом до Волоцини — васального князівства Порти. Гетьманові радилося “тримати свого сина в міцній дисципліні”.

Серпень

До козацької столиці приїхав посол кримського хана. Він мав завдання повідомити Іслам-Гірея про те, якими силами виступила шляхта на Україну: “будет король с войском на гетмана наступит, и он (хан — В. С.) со всею ордою будет гетману на помочь”.

Для одержання таких відомостей Богдан Хмельницький “велел из войска войсковому есаулу Демку с козаки идти за Белую Церковь, из ляцкого войска добыть языка. А полковник Богун с козаки ж пошел с другой стороны города Винницы для языков же, чтобы про королевский приход ведать подлинно”.

—

17—19. У Суботіві відбулися зустрічі московського посла Івана Фомина з козацькою старшиною. Детально поінформувачи про обстановку на Україні, Богдан Хмельницький ставив питання про те, щоб у Москві швидше вирішувалося питання про допомогу.

—

29. З похідного табору в Бірках Богдан Хмельницький звернувся з листами до канцлера Стефана Корицинського та польського гетьмана Станіслава Потоцького з пропозицією укласти перемир'я.

Вересень

13. З Москви виряджено до Чигирина стольника Родіона Стрешнева і дяка Мартем'яна Бредихіна, яким доручалося провести переговори з Богданом Хмельницьким про умови підданства України Московській державі. Царський наказ послам гласив: “А будет им отнюдь к гетману проехать и пройти будет немочно, и им стать от гетмана в ближнем городе, и с ним как-нибудь обослатца, да отписать о том к государю с нарочным гонцом наскоро. А не видесь з гетманом, назад им не ездить, а промышляти о том накрепко, чтоб к гетману проехать или пройти так мочно”.

Жовтень

4. Олексій Михайлович прийняв у Золотій палаті козацьких послів на чолі з Лавріном Капустою. Їм було повідомлено, що Земський собор ухвалив 1 жовтня рішення про прийняття України в підданство Московської держави. Для здійснення цієї місії цар віряджав спеціальне посольство на чолі з ближнім боярином Василем Васильовичем Бутурліним.

—

8. У козацькому таборі, одержавши грамоту через Лавріна Капусту, “посланника нашего, от его царского величества принесеную, радостно прочетши, сразумили есмо же его царское величество, яко царь православный... нас со всем Войском Запорожским под крепкую руку принимает и милостиво жалует”.

Висловивши глибоку вдячність московським послам на чолі з Василем Бутурліним, які прибули в Україну, український гетьман просив їх чекати в Переяславі, де відбудеться Рада.

Грудень

Зважаючи на зраду хана, котрий за спиною козаків потайки вів переговори з поляками про перемир'я, Богдан Хмельницький змушений був погодитися на припинення бойових дій на умовах Зборівського договору.

—

7. З похідного табору під Гусятином Богдан Хмельницький повідомив московських послів про закінчення бойових дій проти шляхти і про “спішний” виїзд “прямо до Переяслава”.

—

18. Вирушаючи до Чигирин, Богдан Хмельницький зустрівся у Маньківці з турецьким послом.

—

28. У Чигирині відбулися переговори між українською старшиною та московськими послами Родіоном Стрешневим та Мартем'яном Бредихіним. Після їх закінчення Богдан Хмельницький відправив листа Олексієві Михайловичу, в якому поділився радістю у зв'язку з його рішенням прийняти Україну в підданство.

1654 рік

Січень

Прибули послы від кримського хана із скаргою на вінницького полковника Івана Богуна, козаки якого побили багатьох татар, коли вони поверталися з-під Жванця. Богдан Хмельницький відповів, що татари, проходячи козацькою територією, “грабують і шкоди чинять” — хай хан їх стримає, бо він інакше сам також буде змушений за своїх людей постояти”.

—

8. На Переяславській раді ухвалено рішення присягнути на вірність московському цареві з наступним затвердженням останнім договірних статей.

—

Цього ж дня Богдан Хмельницький написав листа Олексію Михайловичу з подякою за прийняття України в підданство.

—

17. З Корсуня Богдан Хмельницький звернувся з листом до боярина Василя Бутурліна з проханням прискорити присилку московських військ до Києва.

—

30. Угорський князь Юрій Ракоцій відпустив затриманого з минулого літа посла Богдана Хмельницького — полковника Ми-

хайла Суличича. Останньому було вручено листа від Ракоція та його союзників — воєвод молдавського та мунтянського, в яких вони виправдовувалися перед українським гетьманом за участь у воєнних діях проти козаків, зокрема проти корпусу Тимоша Хмельницького. В посланні висловлювалося побажання відновити давні приязні відносини.

Лютий

5. З Чигирина відправлено послів до Криму. Їм доручалося так говорити ханові, беям, агам і всім мурзам: “Коли ви будете в приязні з нами, як раніше, ми й з вами так будемо; коли ж ви будете допомагати ляхам і воювати на нас, то ми за наказом великого государя вдаримо на вас з Дону та Дніпра і будемо воювати, як ворогів”.

17. З Чигирина вислано посольство до Москви, що мало домогатися підтвердження прав і привілеїв для українського народу, викладених у двадцяти трьох пунктах. Богдан Хмельницький окремо написав Олексієві Михайловичу про задоволення прохань переяславських та чернігівських міщан.

20. З Чигирина відправлено козацьких послів до угорського князя Юрія Ракоція з пропозицією підтримувати дружні відносини — “щоб між нами, як і раніше, існував зв’язок найтіснішої дружби”.

Березень

13. Олексій Михайлович прийняв посольство Війська Запорозького на чолі з Самійлом Зарудним. Цареві було передано листи Богдана Хмельницького.

15. Олексій Михайлович повідомив Донське військо грамотою, що “учинился в подданстве под нашего царского величества рукою гетман Богдан Хмельницкий и все Войско Запорожское и вся Малая Русь со всеми городами и землями”.

На прохання української старшини цар наказав донцям: якщо татари допомагатимуть запорозьким козакам проти Польщі і Литви, “и вы б на Крымские улусы степью и Черным морем не посылали и задоров с ними ни в чем не чинили. А будет крымский хан вправде своей не устоит, а учнет посылать на наши Чер-

каскіе или на ином украинные города войною, и вы б, атаманы и казаки, прося у Бога милости, также над Крымским юртом промышляли, сколько вам молосерднѣй бог помочи подаст”.

19. У Бахчисараї Іслам-Гірей дав аудієнцію козацьким представникам Опанасу і Лукіяну. Вони повідомили хана, що “гетьман з усім військом піддався під царську руку і хрест йому цілував”. За словами московського посла у Криму Лодиженського, хан дуже розсердився і хотів убити запорозьких послів. Однак вони не злякалися, заявивши, що прийшли в посольстві і вбивати їх немає за що. Більше того, Опанас і Лукіян попередили Іслам-Гірея: цим він “не прихилить до себе Війська Запорозького, а коли й справді задумає йти на Московське царство, то козаки його за Перекопом стрінуть і “зовсім нечество завернуть”.

Почувши це, хан скасував смертний вирок і звелів відправити козацьких послів, а замість них просив прислати нових.

21. З Чигирина Богдан Хмельницький написав листа до Олексія Михайловича з проханням підтвердити права і привілеї українського народу, скоріше відпустити з ним козацьке посольство. Крім того, царя було поставлено до відома, що польський король Ян-Казимир і литовський гетьман Януш Радзивілл розповсюджують серед українського населення підбурювальні універсали.

Малися на увазі листи Яна-Казимира та Януша Радзивілла до козаків із закликом відмовитися від присяги московському цареві, “а щоб вірності й прихильності королеві й Речі Посполитій тримали, і хоч цілими полками, хоч одинцем переходили чи до коронного війська, чи до великого князівства Литовського...”

Олексієві Михайловичу пересилали також листи великого гетьмана польного Станіслава Потоцького та шляхтича Павла Олекшича до вінницького полковника Івана Богуна, вмовляючи останнього обіцянками різних привілеїв і намагалися привернути на службу Польщі.

Гетьманський посланець Філон Горкуша, котрий виїздив до столиці Московської держави, мав лист до козацьких послів Самійла Зарудного і Павла Тетері з наказом домагатися від царського уряду підтвердження прав Війська Запорозького.

—

21. Олексій Михайлович і Боярська дума затвердили “Статті Богдана Хмельницького”, які визначали становище України у складі Московської держави. Ними, зокрема, передбачався порядок правління у населених пунктах, витрачання коштів на утримання козацького війська, оплату старшини. Спеціальною статтею Війську Запорозькому дозволялося входити в дипломатичні зносини з іноземними державами, крім Польщі і Туреччини.

—

27. Відправляючи з Москви козацьке посольство Самійла Зарудного і Павла Тетері, цар вручив їм для передачі Богдану Хмельницькому “жалованную” грамоту про збереження прав і вольностей Війська Запорозького.

Крім того, Олексій Михайлович передав грамоту, якою “староству Чигиринському со всеми приналежностями велели быти Войска Запорожского при гетьманской булаве, по прежним правам и привилеям непорушимо”.

Квітень

11. До столиці оттоманської Порти прибуло козацьке посольство на чолі з Миколою Макаревичем. Мав він завдання від старшини повідомити султана про зрадливу політику кримського хана, про те, що “з Москвою увійшли в приязнь”.

Крім того, представники Війська Запорозького вимагали повернути Молдавське князівство Василеві Лупулу і дати наказ Іслам-Гірею, аби не допомагав Яну-Казимиру проти козаків.

—

12. Олексій Михайлович надіслав із Філоном Горкушею грамоту Богданові Хмельницькому, в якій запевняв, що “... от нас, великого государя, oprичь нашей государственной милости и вольностей их (українців — В. С.), тягости им никакие ни в чем отнюдь не будет, и они б в то на нашу государскую милость были надежны безо всякого сомнения”.

—

16. До Криму відправлено полковника Семена Савича. Він мав доповісти ханові докладно про обстановку на Україні, зокрема про вторгнення поляків під Умань, про похід Радзивілла до Любеча і Лоева.

Повідомляючи в листі до Сефер-аги, зокрема, про те, що за порадою хана і татарської старшини “ми... склали братерство і приязнь з Москвою”, Богдан Хмельницький просить Іслам-Гірея не порушувати угоди про допомогу в боротьбі проти шляхти. Водночас український гетьман вимагав від хана дати роз’яснення, чи й справді татари збираються вирушити на допомогу Речі Посполитій.

—

Козацький полковник Семен Савич, прийнятий у Бахчисараї ханом, заявив останньому, що коли той з ордою підніметься на московського царя, то порушить приязнь із гетьманом і Військом Запорозьким: Богдан Хмельницький з полками зустрине Іслам-Гірея за Перекопом, пошле своїх людей Дніпром і морем. З іншого боку донські козаки підуть на Крим Азовським морем. Чи ж вдасться тоді ханові себе вберегти, не те щоб Москвою опанувати?

Після цих слів хан підбіг до козацького посла й ударив того в обличчя. Та полковник Семен Савич повторив: “Ми тепер у вічнім підданстві Московського царства, під високою царською рукою”.

—

9. В Чигирині відбулася зустріч Богдана Хмельницького з татарським послом Алкасом Когітою. На його заяву, що хан тільки тоді буде допомагати козакам, коли вони розірвуть союз із Москвою, Богдан Хмельницький відповів: “Коли хан задля грошей, що ляхи дають і хана спокушують, хоче від нас — Війська Запорозького — відступити і присягу зламати, ми покладаємо нашу надію на Бога, а від царя не відступимо, поки душа в тілі. А як хан на нас із ляхами прийде або людей пришле, ми як з неприятелем боротися будемо на землі й на водах, скільки бог дасть помочі і розуму”.

—

17. Богдан Хмельницький повідомив Олексія Михайловича що “с ратними людьми Івана Никифоровича (Золотаренка — В. С.), полковника нежинського, посилаєм до боку твого царського величества”. 18-тисячний козацький корпус — Ніжинський і Чернігівський полки — під командуванням Івана Золотаренка на прохання царя мав допомагати московським військам у воєнних діях проти Януша Радзивілла.

—

25. Український гетьман написав листи до московського уряду з проханням підтвердити привілеї київського митрополита Сильвестра Косова та ігумена Київського Михайлівського монастиря Феодосія Васильовича.

У наступні дні з клопотаннями подібного характеру Богдан Хмельницький звертався у справі Київської митрополії до ченців Київського Богоявленського Братського, Київського пустинного Микільського монастирів та Печерської лаври.

Червень

4. Із ставки у Вязьмі на кордоні з Литвою Олексій Михайлович закликав Богдана Хмельницького виступити проти польського короля разом із князем Олексієм Трубецьким. Останній мав прийти до Києва з великим військом, після чого спільно з українськими козаками розпочати бойові операції.

—

5. Богдан Хмельницький відправив посла молдавського воєводи Стефана Георгіци, затриманого в Чигирині у зв'язку з участю його війська в наступі польської шляхти на Україну. Вісті, привезені цим послом, свідчили про “велику силу московську” і намір українського гетьмана частину війська обернути на Кам'янець-Подільський, а частину — на Костянтинів.

—

11. З похідного табору в Межиріччі Богдан Хмельницький відправив Олексію Михайловичу листа з подякою за обіцянку прислати московські полки на Україну. Водночас гетьман надіслав цареві детальну інформацію про воєнні дії.

—

13. Із ставки в Дорогобужі цар відправив на Україну грамоту, якою повідомляв про посилку грошей козацькому війську: “А впред наше царского величества на войско Запорожское будет по нашему рассмотрению, како нам ведомо учинитца, сколько в Малой Россіи всяких доходов будет”.

—

20. З табору під Богуславом Богдан Хмельницький відправив до Олексія Михайловича “посланника Михайла Махаринського, сотника тимоновського, который на войне от ляхов взятый, больше году в неволе у короля польского в полону был, а счатьем

твого царського вличення за божію допомогою вийшел”. Він мав особисто представити царю інформацію про те, “што ся у короля и у Речи Посполитые и в войсках их чинитца”.

28. Прийнявши під Білою Церквою посланця шведської королеви Христини ігумена Данила, Богдан Хмельницький відправив з ним до Стокгольма свого посла Івана Макарова. В листі до королеви гетьман висловлював задоволення, що нарешті вдалося зав’язати відносини, просив не затримувати у Швеції козацьких послів.

Колишньому підканцлеру Речі Посполитої Ієроніму Радзейовському він писав, що на Україні підтримують проект спільного виступу шведських і козацьких сил проти Польщі.

Усно послы мали подякувати за те, що Швеція не допомагала Польщі у війні проти козаків; запевнити, що вони ніколи не помиряться із шляхтою, а з Швецією підтримуватимуть добрі відносини; на Україні хотіли б бачити добросусідськими відносини між Швецією та Москвою.

29. Наказний гетьман Іван Золотаренко, відправивши незадовго перед тим із Новгород-Сіверського до Олексія Михайловича стародубського полковника Тимофія Оникієнка, вирядив ще одного посла до царя — полковника Петра Забілу. Останній мав переконати московське командування у необхідності надіслати підмогу для штурму Гомеля.

Липень

1. Миргородського сотника Кирила Якименка відправлено до Олексія Михайловича з листом про можливі військові дії на Україні.

Крім того, на словах доручалося усно передати цареві, що козацьке військо стоїть під Фастовом і чекає на розпорядження вирушити на театр військових дій; молдавський воєвода С. Георгіца передумав посилати своїх послів до Росії.

4. Боярина Олексія Трубецького повідомлено про місце перебування московських та українських сил під Фастовом. Гетьман писав, що чекають на царський указ, “где и нам, Богдану

Хмельницькому, гетьману с войсками себя велит сходитъ, к Лутцку ли или где под Люблин велит ийти...”.

8. Богдан Хмельницький написав Олексієві Михайловичу, що польський король хоче ввійти в порозуміння з кримським ханом і турецьким султаном. На його думку, тепер слід користуватися пропозицією Швеції узяти участь у війні “противно неприятелей ляхов з войсками королевство шведское нам на помощ ітит мает, з многими ратми, осемдесятми тисящми людей, через Пруси и Лифлянти”.

10. До козацького табору під Фастовом прибув посол молдавського воеводи боярин Мирон Чоголь. Він мав завдання порозумітися з українською старшиною щодо відновлення дипломатичних відносин.

У відповідь гетьман вирішив до Ясс Демка Лисовця та Іскрицького. Перший мав залишитися на деякий час при молдавському господареві, а другому доручалося привезти відповідь від Стефана Георгіци.

12. На Дон прибули послы Війська Запорозького Лук’ян Сухиня та Герасим Лобачевський з товаришами. Український гетьман повідомив через них донських побратимів, що одержав наказ від царя вести бойові дії проти кримського хана і закликає до того ж Донське військо.

Запорізьких послів було повідомлено: донці обіцяють зараз же йти морем — човнами, степом — кіньми, як тільки надійде звістка, що орда піднімається з Криму.

До столиці Оттоманської Порти прибуло козацьке посольство. Одне із завдань, які воно мало, — домогтися звільнення з ув’язнення свата Богдана Хмельницького, колишнього молдавського господаря Василя Лупула.

29. З табору під Фастовом Богдан Хмельницький відправив до Олексія Михайловича козацьке посольство на чолі з Марком Леоновичем. Останній разом із писарем Григорієм Гуляницьким, Іваном Дяченком, 9 козаками та челядником доставили в

царську ставку польських “язиків”, захоплених повстанськими роз’їздами.

Серпень

12. У Києві відбулася зустріч Богдана Хмельницького з посольством від ногайських татар. Український гетьман, заохочуючи їх до спільної боротьби проти польської шляхти, брався бути посередником у питанні про їхнє підданство московському цареві.

20. У похідний козацький табір прибули царські посланці Іван Ржевський та Григорій Богданов. Вони передали наказ Олексія Михайловича вирушати на Луцьк.

25. З-під Фастова Богдан Хмельницький відправив московських послів Івана Ржевського та Григорія Богданова. В листі, переданим через них цареві, він зазначав, що за умови можливого віроломства кримських татар не слід зараз кидати всі козацькі сили під Луцьк. Українська старшина пропонувала відрядити туди, де стоять польські з’єднання, лише десять тисяч. Інші мали стерегти кордони від татар.

26. Богдан Хмельницький звернувся до путивльського воєводи Олексія Зюзина з пропозицією карати свавільників, котрі, вчинивши злочини на українській території, тікають до Москви. У листі гетьмана висловлювалося прохання, “чтоб тех мятежников и убийцов, которые б к вам без листов наших ишли, имав, вишали и стинали и в неволю ималим, а имения их на его царское величество отбирали”.

Вересень

1. З України виїхало козацьке посольство до Волощини. У ті ж дні відбули українські представники до Угорщини і Валахії. Мета їх, за словами Богдана Хмельницького, з листа до Олексія Михайловича, “чтобы под крепкую руку твоего царского величества приклонилися, а с нами в приятстве жили”.

15. Переяславського сотника Якіма Сомченка відправлено до Олексія Михайловича з інформацією про воєнні дії. У листі

до царя, зокрема, вказувалося, що татарські загони вичікують, аби напасти на українські землі, коли козаки вирушать на захід.

—

19. Московський цар прийняв у своїй похідній ставці “наказного сіверського гетьмана” Івана Золотаренка. Відпускаючи 27 вересня козацького полковника, йому було сказано: “За твою службу веліли тобі дати в маєтність Батурин з усякими вигодами і селами до нього належачими і дати на то грамоту... А тепер ми веліли тобі далі бути під Биховом, і промишляти над Биховом, скільки тобі Бог pomoже. А як дасть Бог — здобудеш Бихів, веліли ми тобі зимувати з військом в Старім і Новім Бихові, а провіант і пашу збирати”.

—

28. З табору під Крилівцями до московського царя виїхав київський полковник Антон Жданович, котрий мав передати відомості про обстановку на Україні та хід воєнних дій.

Жовтень

У козацькому таборі прийняли посла очаківського бея, що мав на меті “відлучити” українське козацтво від Москви. У зв’язку з цим Богдан Хмельницький писав цареві: “Однако мы ищущи у тебя великого государя нашего твоего царского величества всякого добра прелестям их не верим и о том тшаться будем, чтоб они радости не восприяли”.

—

12. З Білої Церкви Богдан Хмельницький повідомив царя через місцевого наказного полковника Яцька Клишу про перемогу над шляхетськими військами під Луцьком та про свідчення полонених.

—

На Україну повернулося козацьке посольство Михайла Богаченка, затримане у Криму. Разом з ним приїхав Тохтамишага, представник нового хана Магмет-Гірея, котрий вимагав від Богдана Хмельницького розірвати союз з Московією, інакше “тоді сам з ордами кримськими, черкеськими, ногайськими, також угорцями, волохами й ляхами, знявшись наступати” на Україну грозив.

У ці дні козацький гетьман приймав і посла сілістрійського паші Сіяруша з подібною місією.

Богдан Хмельницький писав у зв'язку з цим цареві: “Также послали есьмя посланцов наших и на Дон с неприязни татарской, дая знать, чтоб и они струги готовили и на Крым шли, о чем и твое царское величество грамоту свою пошли к донским козакам, чтоб на Крым шли”.

Посольство на Дон знову очолив Лук'ян Сухиня, котрий просив донських побратимів, аби готували новий морський похід на Крим “далеко більше як 30 човнів”.

—

24. До Олексія Михайловича відбуло козацьке посольство на чолі з Богданом Кіндратенком. Воно мало поінформувати про загрозу наступу татарських і польських військ на Україну. В наказі зазначалося: “Бити челом имеют послы наши его царскому величеству усердно, чтоб нам войска своего с пятнадцать или в 20 тысяч на помощь прислать”.

—

29. З Корсуня Богдан Хмельницький відіслав Тохтамиш-агу, через якого передав новому правителю Бахчисарая, що неможливо Україні відступитися від московського царя.

Листопад

10. Богдан Хмельницький привітав московського царя з приводу оволодіння Смоленськом. У листі, переданому через послів Олексія Михайловича, Дениса Тургенева та Якова Козлова, український гетьман також повідомив про становище в Молдавії, Криму, Туреччині та Польщі.

—

21. З Корсуня відправлено гетьманського посла Романа Андрійовича до російського царя. Він приніс новини з України, зокрема про наступ польських і татарських військ.

Грудень

3. Разом з козацьким полковником Яцьком Клишею цар відправив в Україну своє посольство на чолі з Артемоном Матвеевим.

—

5. З Дону відправлено посольство Війська Запорозького на чолі з Лук'яном Сухинею. Йому доручено було передати Богдану Хмельницькому, що донці підтримають українські війська.

—

11. Через Трохима та Івана Гуляницьких український гетьман повідомив російського воєводу Василя Шереметьєва про бої з польським військами під Брацлавом.

1655 рік

Січень

13. З Білої Церкви Богдан Хмельницький повідомив Олексія Михайловича через Артемона Матвеева та Федора Порошина про з'єднання московських та українських військ і початок їх спільного походу.

Лютий

22. З Богуслава гетьман написав до Олексія Михайловича про бій з польсько-татарськими військами під Маньківкою і про наступ татар на Торговицю та Умань.

Березень

У Чигирині приймали посла Війська Донського. Обговорювався план спільного походу на Крим, про що потім писав гетьман до воєводи Василя Шереметьєва: “Те ж посланники нам казали, что калмыки на Крым пошли б тотчас, только указу от его царского величества ожидают, а от нас вестей. Добро бы, чтобы калмыки полем, а донские казаки судами морем на Крым пошли: тогда б татарове своих городов оберегали, а не к ляхам на помощь шли”.

—

24. До Чигирини прибув “от цесаря турецкого посол великий, Шаган-ага, с прелестными своими поганскими, выговаривая, что татаровя без ведомости их ляхам на помощь приходили и нас воевали, но мы прелестем их не верим нимало”. Богдан Хмельницький у зв'язку з цим писав Олексію Михайловичу, що про піддання турецькому султану не може бути й мови.

З подібними пропозиціями звернувся до українського козацтва і перекопський намісник Карач-бей, котрий обіцяв у такому разі подати допомогу проти ляхів.

Його лист Богдан Хмельницький також переслав цареві.

Квітень

2. Через чигиринського сотника Василя Климетенка Богдан Хмельницький подякував Олексієві Михайловичу за відправку

московських військ на Україну. Просив також відпустити до Чигирина посланця шведської королеви Данила Калугера.

До столиці Оттоманської Порти виїхало козацьке посольство “скаржитися на кримських і ногайських татар, що вони зложилися з поляками і їх, черкасів, побивають, городи і міста палять, пустошать і руйнують, — аби султан велів їх стримати, бо коли не стримає, то нехай на черкасів не жалує: вони за свої кривди кримцям і ногайцям віддячать”.

У відповідь на це султан прислав до Бахчисараю свого чауша з наказом, аби хан на запорозьких козаків “не ходив, полякам не допомагав, а жив би у згоді й приязні з черкасами по-давньому”.

До Чигирина прибув угорський посол Стефан Луц з листом від поляків, які намагалися замиритися з козацтвом, настроїти його проти Москви.

Травень

12. Угорський князь Юрій Ракоцій відправив козацького посла Івана Брюховецького. Разом з ним виїхали до Москви Юрій Рац і Данило Севіш.

До Чигирина прибув посол шведської королеви Данило Калугер. Українська старшина ухвалила рішення відправити разом з ним до Стокгольма сотника Медведівського Кіндрата Бурля для того, підкреслював Богдан Хмельницький у листі до Олексія Михайловича, аби “больши приятелей было, нежели неприятелей, к тому же, когда там наши посланцы будут, то никаких посылок шведы ляхам не дадут и ни в чем верити не будут, а о всем на них же воевати имут”.

18. Богдан Хмельницький відправив послів у Швецію.

19. Польський король зробив спробу звернутися до Війська Запорозького, намагаючись привернути його на свій бік. Проте обіцянки різних привілеїв не подіяли на “полковника, осавулів, отаманів, сотників і всіх молодців та чернь”. Польський хроніст

Мартин Голинський змушений був зазначити, що козаки “погордили ласкою, не прислали на сейм ніяких послів з покорою, не хочуть опам’ятатися у своїм завзятті і свавіллі... збирають війська і все більше приймають до себе людей”.

Червень

18. Осавул Брацлавського полку Василь Кукіль та осавул Уманського Максим Мартиненко відбули до Олексія Михайловича з листом, у якому повідомлялося про бої з татарами на Брацлавщині, про зустріч гетьмана з Василем Бутурліним у Києві.

Липень

10. Козацькі послы Роман і Якуб виїхали з Туреччини. Від гетьмана султан жадав, аби той не пускав своїх козаків на турецькі землі і стримував від морських походів козаків донських. За це Порта боронитиме його від усіх неприятелів, складає йому на те присягу, і Хмельницький разом з військом має присягти Туреччині на вірність. Запорожці повинні жити у злагоді з усіма васалами султана: Кримом, Молдавією, Мунтенією й Угорщиною.

15. З табору під Баром Богдан Хмельницький виправив капітана Матіаса Поковника послом до валаського і молдавського господарів.

Серпень

До шведського короля Карла-Густава, котрий вів бойові дії на території Польщі, відправлено козацького посла Івана Тафрала.

24. Український гетьман приймав посольство з Угорщини на чолі із Стефаном Луцем. Через останнього Юрію Ракоцію було передано лист, у якому висловлювалося побажання: “щоб ваша найясніша високість завжди перебувала в постійній любові до нас; як ми не дали ніколи нагоди до розриву приязні, так і не дамо”.

26. Через стольника Микиту Гагаріна Богдан Хмельницький повідомив з-під Сокаля Олексія Михайловича про обстановку в Україні, поздоровив його з приводу здобуття московськими військами Вільно.

Вересень

18. Шведський король з-під Кракова повідомив Богдана Хмельницького про свої успіхи у війні проти Польщі, просив тримати зв'язок з його генералами. У відповідь гетьман вислав у розпорядження Карла-Густава третисячний полк.

Данило Калугер мав викласти шведам козацький план проти турків: Військо Запорозьке з Венецією й Англією (очевидно, була вже домовленість із Кромвелем), повинні були вести проти Порти морські операції, а Росія і Швеція за участю і козаків — сухопутні.

23. З табору під Львовом Богдан Хмельницький повідомив магістратуру Львова про розгром біля Городка коронного війська і поставив вимогу здати місто.

Переговори, які тривали до 12 жовтня, закінчилися перемир'ям. Згідно з ним місто мало відкупитися і звільнити як українських, так і московських в'язнів.

27. З Варшави, захопленої шведами, колишній підканцлер Речі Посполитої Ієронім Радзейовський передав листа до наказного гетьмана Івана Золотаренка і вимагав від українського гетьмана, аби козаки не йшли у глиб Польщі. Він відправив листа до Богдана Хмельницького, в якому, зокрема, писав: король шведський більше не потребує козацької допомоги, тож хай він уже повертається назад. Коли гетьман прочитав цього листа, то “так сильно загнівався, що тут же подер його, приказуючи, що він живе не за наказами і волею Радзейовського”.

З того часу намітилися розходження й з шведським королем, котрий, здобувши Краків і вважаючи себе господарем Польщі, став розпоряджатися й тими землями, що й на схід від Львова, хоч і не володів ними.

Жовтень

28. Відбулася зустріч Богдана Хмельницького з послом Яна-Казимира Станіславом Любовицьким. Останній, передавши лист короля, спробував умовити гетьмана, аби рятував того від шведського наступу. Проте Богдан Хмельницький мав свій план: користуючись моментом, з'єднати українські землі під “козацьким рейментом”.

—

29. З табору під Львовом Богдан Хмельницький написав листа до шведського короля Карла-Густава з пропозицією продовжувати переговори про майбутні спільні дії проти Речі Посполитої.

Листопад

11. Під Озерною з'їхалися татарські й козацькі послы для укладення перемир'я.

На вимогу Сефер-казі відступити від російського царя татари почули: козаки цареві присягли навіки невідступно і царських воевод не видадуть.

Грудень

Богдан Хмельницький в листі до турецького султана пояснив причину тривалої затримки в Україні його посла Шагін-аги, пообіцявши після наради із старшиною виправити козацьке посольство до Оттоманської Порти.

1656 рік

Січень

1. Богдан Хмельницький запросив в Україну колишнього коронного підканцлера Речі Посполитої Ієроніма Радзейовського для переговорів.

—

2. Богдан Хмельницький одержав листа від Карла-Густава. Той пристав на пропозицію гетьмана, щоб козацьку територію окреслити по Віслу.

—

13. На прохання українського гетьмана цар відіслав грамоту на Дон. У ній він повідомив “войсковою круг”, що запорозькі козаки помирилися з кримським ханом, а тому хай донці дадуть спокій татарським улусам.

—

19. Козацькі послы — сотник Михайло Махаринський та осавул Михайло Андріїв — мали аудієнцію у Бахчисараї. Хан пообіцяв відпустити полонених, а запорожці дали слово не ходити на татарські улуси.

—

22. До Криму відправлено козацьке посольство, яке мало запропонувати Мегмет-Гірею обмінятися полоненими й вимагати від ногайців припинити напади на українські землі.

Лютий

9. З Чигирина відпущено угорського посла Стефана Луца. В листі до Юрія Ракоція український гетьман пообіцяв найближчим часом вислати і своїх послів.

22. Карл-Густав прислав листа, в якому просив Богдана Хмельницького зустрітися особисто для переговорів.

Березень

7. У відповідь на прохання польського короля прислати кілька тисяч людей проти шведського війська Богдан Хмельницький дипломатично відмовив.

Того ж дня гетьман відправив до хана суворе попередження: якщо татари нападуть на Україну, то запорожці разом з донцями й калмиками підуть походом на Крим.

12. Хмельницький обіцяв письмово Карлу-Густаву допомогу козаками. Однак незабаром гетьману стало відомо про нові плани шведського короля. Поділля й Сянничину — Ракоцієві, а собі — північну частину України, Белзчину, Холмщину. На це Богдан Хмельницький згоди не дав.

22. У листі до шведського короля український гетьман пообіцяв відновити переговори з настанням літа.

Того ж дня Богдан Хмельницький написав і до Юрія Ракоція: як повернуться до Чигирина наші посланці, “ми вислухаємо їх про виконання ними доручення, зараз же вишлемо послів для важливих нарад”.

Квітень

4. Богдан Хмельницький знову запевнив князя Трансільванії Юрія Ракоція про відправлення у найближчий час посольства до нього.

10. Українська старшина призначила Івана Брюховецького послом до Угорщини. Того ж дня гетьман повідомив кримського старшину Пириш-агу про вирядження козацьких послів до хана.

—

19. До Константинополя прибуло козацьке посольство на чолі з полковником Лавріном Капустою. Він повідомив візіря, що запорожці в союзі з Ракоцієм вирушили проти Польщі.

Травень

13. Богдан Хмельницький подякував листовно князеві Трансільванії Юрієві Ракоцію за прихильну зустріч шведського посла до козаків.

—

16. До Чигирина приїхав татарський посол Субан-ага. Дізнавшись, що він не доставив з собою українських полонених, Богдан Хмельницький звелів йому повертатися назад. Субан-ага мав передати ханові: якщо той піде війною на Україну сам або пошле когось, то “я до бою готовий”.

—

17. Козацькі послы, які прибули до Криму, зажадали від хана негайної видачі полонених і ясиря, інакше загрожували розірванням миру. Хан виправдовувався тим, що його наказ про відпуск українського населення ще не встигли виконати “менші начальники”.

Червень

12. З Миргорода Богдан Хмельницький написав до Олексія Михайловича про бажання встановити кордон між Україною та Польщею: “пусть так, как за искони вечных предков вашего царского величества святыя памяти блаженных княжат российских было, и ныне будет, чтоб рубеж княжества Российского по Вислу реку был, аж до венгерские границы”.

Липень

Посол Юрія Ракоція Ференц Шебеші поінформував українську старшину про те, що поляки просять в Угорщини допомоги військами і грошима в позичку, обіцяючи “його самого або сина його за короля собі мати”. Богдан Хмельницький з приводу цього написав Олексію Михайловичу: “И мы, видя дело непристойное к тому напрасно и все земли на себя гневить, велим приятелей себе, нежели неприятелей, пребывать, в приятстве жить позволили, и того посла с приятством отпустили, прося о том короля венгерского, чтоб ляхам никакие помочи не давал и ни в чем не верил”.

—

6. Богдан Хмельницький повідомив із Чигирина Юрія Ракоція про відправлення до московського царя угорського посла Раца Джорджія: “Ми йому, як доброму вісникові миру, підготували безпечну подорож і подорожні кошти та додали провідників аж до самого кордону держави найяснішого царя”.

—

13. Воеводу Андрія Бутурліна повідомлено через почепського сотника Тимофія Ставського про заходи польського уряду проти Росії та України.

Того ж дня Богдан Хмельницький написав до конюшого Великого князівства Литовського, щоб той, “згідно з обіцанням словом, зволив з нами зноситися та прихильно відповідати на все, у чому тільки час подасть нагоду...”

Листи про дружбу тоді ж були відправлені до шведського короля Карла-Густава і колишнього підканцлера Речі Посполитої Ієроніма Радзейовського.

—

20. У Чигирині Богдан Хмельницький заявив у присутності угорського посла Франца Шебеші, що Військо Запорозьке перебуватиме у дружніх стосунках з Трансильванією, Молдавією та Валахією.

—

26. Богдан Хмельницький повідомив Олексія Михайловича, що послом Війська Запорозького на переговори з Річчю Посполитою у Вільно призначено сотника Романа Гапоненка. Останній одержав від гетьмана вичерпні інструкції, як поводитися на переговорах.

—

27. Повідомивши Богдана Хмельницького про розгром польських військ, Карл-Густав запропонував йому укласти українсько-шведський союз.

—

Серпень

20. Польському підканцлеру Андрію Гржебицькому український гетьман письмово висловив задоволення початком переговорів між російським царем та польським королем.

Вересень

2. Козацькі послы на аудієнції у Юрія Ракоція поставили умови: українська територія має бути по Віслу. Ракоцій дав відповідь, що він згоден, якщо шведський король після розгрому Польщі виділить йому Підляшшя, побережжя Бугу і право на Краків.

25. Із шведського табору виправили на Україну посла Якоба Тернешільда. Він мав просити військову допомогу: 8–10 тисяч козаків.

Жовтень

7. Литовського великого гетьмана Павла Сапегу повідомлено: українська старшина не може заборонити, щоб козацькі загоны в Білорусі не брали хліба, поки не буде рішення комісії у Вільно.

Листопад

6. Богдан Хмельницький написав листа до думного дяка Ларіона Лопухина з подякою за прихильне ставлення та з проханням і в майбутньому клопотатися у справах Війська Запорозького.

9. Воеводу Андрія Бутурліна Богдан Хмельницький поінформував про взаємовідносини Швеції з Угорщиною, зокрема про договір між ними.

14. Шведського короля Карла-Густава український гетьман повідомив про укладення союзу з трансільванським князем Юрієм Ракоцієм.

Через два дні Богдан Хмельницький знову написав до Карла-Густава запевняючи його у своїй прихильності.

17. Богдан Хмельницький повідомив коменданта Слуцька Яна Гросса про взяття міста під захист Війська Запорозького.

Грудень

4. Український гетьман звернувся до Олексія Михайловича з проханням не затримувати в Москві посла Молдавії Іванашка Радевонова. Прохання Богдана Хмельницького пояснюється тим, що він через посланця молдавського господаря передав свої

листи цареві; його відповідь теж хотів одержати якнайскоріше через Івана Радевонова.

9. З Чигирина виряджено дяка Івана Фомина, котрий повіз листа гетьмана до московського царя. У ньому Богдан Хмельницький попереджав Олексія Михайловича про інтриги польського уряду після укладення договору у Вільно.

12. До Богдана Хмельницького прибув шведський посол Велінг. У відповідь до Карла-Густава відправлено полковника Петра Дорошенка. Однак це посольство повернулося з дороги через зміну обстановки на театрі воєнних дій.

1657 рік

Січень

7. У Чигирині дано аудієнцію московському послу Авраму Лопухину. Він передав згоду царя на переговори Богдана Хмельницького з валаським та молдавським господарями і трансильванським князем.

9. Богдан Хмельницький повідомив Олексія Михайловича про воєнні приготування татарських (“уже третей от хана ко всем ордам указ вышел, чтоб готовы были”) і польських військ. “Ляхи, — підкреслив гетьман, — прежние свои хитрости и неправды оставить не хотят, понеже и ныне уже по съезде на Калюз (Калюс — В. С.) город над Днестром будучий, выпадши из Каменца высекли, и по иных местах около Бару не мало христиан побили, и ныне вночь в Пенском присуде монастыри попалили...”.

17. Перед віленським воєводою і великим литовським гетьманом Павлом Сапегою український гетьман поставив вимогу вгамувати порушників спокою православної церкви, “вчинивши слідство і повернути забрані речі”.

Того ж дня Богдан Хмельницький запевнив листом брацлавського підкоморія Степана Четвертинського про забезпечення недоторканності його маєтностей.

18. З Чигирина виправлено шведського посла Тома Гарсона.

Він повіз до Карла Густава лист Богдана Хмельницького, в якому висловлювалася впевненість у майбутній зустрічі.

—

26. У відповідь на лист Юрія Ракоція, переданий Готардом Веллінгом, гетьман повідомив того, що підтримує ідею союзу з Швецією. Богдан Хмельницький, крім того, зазначив: «Через те що найясніший король Швеції не відкрив нам усього спеціально через свого посла, ми теж відкладали на пізніший час і вважаємо потрібним доручити розглянути і вирішити це окремим нашим послам, яких скоро вишлемо».

—

Перебування у Чигирині польського посла Станіслава Казимира Бенювського, котрий мав завдання від короля схилити українського гетьмана до розриву з Москвою, на що Богдан Хмельницький заявив у листі до царя “Чего на веки не только не учиним, но и помыслити не хотим, чтоб есмя от вас великого государя вашего царского величества, единого православного царя, отступати имели”.

Квітень

18. З Чигирини виправлено “великих послів найяснішого римського цісаря його милості архієпископа Мартіанополітанського Петра Парчевського і його милість пана Криштофа Маріановича, боснійського прокурора і “товмача з турецької мови”. Вони приїжджали з листом від Фердинанда III у справі замирення.

Того ж дня Богдан Хмельницький повідомив Яна-Казимира про переговори з польським послом Бенювським.

23. Український гетьман написав до Олексія Михайловича про підготовку Туреччини до війни: “...салтан турской великие й многие войска свои поганские, сговорясь с Фердинандусом третьим, цесарем римским, и с ляхи, которые все земли уж своєю прелестию прелестили, на християн воевать збираетца, и мост на Дунае уже тот же салтан турской повелел делать скоро. Часть войска на мутьян и волохи, часть на венгры, а часть на украинные вашего царского величества города обратить имеют...”

У цьому листі, переданому Федором Коробкою, повідомлялося також про смерть константинопольського патріарха, про

рішення старшинської ради передати гетьманство Юрію Хмельницькому.

—

24. З Чигирини виїхав литовський посол Дешковський. У листі, переданому через нього великому литовському гетьману Павлу Сапезі, Богдан Хмельницький роз'яснював, зокрема: "...серйозно заявляємо, що не погодимося, ані дозволимо того, що може бути нехтуванням або зневагою наших вольностей. Насамперед вимагаємо поваги і величчя царя його милості московського, тому що ми про всі наші справи його повідомляємо і з ним взаємно радимося".

Червень

18. Український гетьман написав до валаського воєводи Костянтина Щербана про бажання підтримувати дружні зв'язки.

—

21. Прийнявши Данила Калугера, посла шведського короля, Богдан Хмельницький написав до Карла-Густава: "лист не може охопити всіх таємних справ, що торкаються обох сторін і які ми широко розкрили, — і ми будемо сповіщати про все через окремих посланців".

Тоді ж було відправлено листа про дружбу до бранденбурзького курфюрста Фрідріха-Вільгельма.

—

28. Вислухавши послів Пінського повіту — Лукаша Єльського та Адама Спитка про взяття цих земель під козацьку протекцію, старшинська рада в Чигирині прийняла цю пропозицію. У виданім гетьманом універсалі зазначалося: "Якби хтось з ненависті до них або для укладання приязні і з'єднання з нами або з якої-небудь іншої продуманої причини хотів вчинити їм шкоду, вторгнувшись в їх краї з військом і плюндруючи огнем і мечем їх маєтності, обіцяємо підтримувати їх, допомагати їм, і навіть з усім військом захищати від ворогів, що наступають на них, хоч би наших близьких, які не слухали б нашої поради і не припинили б цього".

—

З-під Шаргорода кримський хан відправив козацького посла, королівського сотника Василя Бута, якому заявив: зійшовшись з усією "потугою лаяцкою, кримскою і нагайскою", піде на

козаків. Підстава: останні не захотіли коритися забаганкам татар.

Липень

10. З Чигирина виїхало посольство до московського царя на чолі з Павлом Тетерею. У листі, який він віз до Москви, Богдан Хмельницький повідомляв про наступ кримських татар, повторний приїзд польського посла Станіслава Казимира Беншовського.

Поставивши до відома Олексія Михайловича, що “послали есмя указ на Запорожъе, щоб взяв бога всемогущего на помочь, промысл на Кримом чинили”, гетьман просив, аби цар звелів Війську Донському “и иным астраханским и казанским войскам, щоб совокупясь с Войски Запорожскими, таков же промысл над Крымом чинили”.

Водночас Богдан Хмельницький відправив листи до думного дяка Алмаза Івановича, бояр Іллі Милославського та Бориса Морозова з проханням сприяти козацькому посольству Павла Тетері.

—
Воеводу Григорія Ромодановського повідомлено про наступ татар на Брацлавщину.

Такого ж змісту лист було надіслано з Чигирина йому і три дні по тому.

—
22—23. Богдан Хмельницький звернувся до Григорія Ромодановського з двома листами про допомогу проти шляхти й татар.

—
27. Український гетьман написав листа до Олексія Михайловича про непорозуміння між конотопськими козаками і московським боярином Никифором Яциною.

Це був останній документ дипломатичної служби Богдана Хмельницького — 27 липня він помер.

ДИПЛОМАТИ ПРО ДИПЛОМАТІВ ТА ДИПЛОМАТІЮ

Фрагменти із спогадів часів УНР

Надто короткий з точки зору історії період існування УНР справив доленосний вплив на всю подальшу історію України. Він був сповнений трагізму, політичних катаклізмів, самозреченої збройної боротьби за незалежність, а також безладдя в усіх сферах суспільного життя, провоковано-го як всередині новонародженої держави, так і спричинюваного іззовні.

В ці буремні часи українська держава, незважаючи на надзвичайно складні політичні й економічні умови, воєнний стан, перманентні інтервенції як із заходу, так і сходу, приділяла значну увагу встановленню й розвитку дипломатичних зносин з іноземними державами.

Якщо Центральна Рада, проіснувавши трохи більше року (з 17.III.1917 р. по 29.IV.1918 р.), заклала тільки початки української дипломатії, виряджаючи дипломатичні місії до іноземних держав в основному Європейського континенту і приймаючи їх представників, то Україна часів Гетьманату, який не проіснував і року, вже мала досить численні дипломатичні зв'язки.

Тільки українських посольств, консульств, дипломатичних місій налічувалося понад 50*. В Російській Федерації, скажімо, незважаючи на те, що мирні переговори з нею лише велися, Україна мала понад 30 консульських представництв у Москві, Петербурзі, Самарі, Саратові, Казані, Омську, на Дону, Кубані тощо.

* Повний перелік дипломатичних представництв та імен дипломатів, які їх очолювали, буде наведено у наступному числі альманаху.

У той же час в Україні відкрилося понад 30 дипломатичних представництв іноземних держав, більшість яких перебувала у Києві, з консульськими відділами в Одесі, Харкові, Полтаві.

Першими дипломатичними потугами України стали мирні переговори в Брест-Литовську у грудні 1917 року. Голова делегації радянської Росії Л.Троцький визнав правомочною делегацію Центральної Ради. Після проголошення IV Універсалу кайзерівські дипломати зав'язали серйозний діалог з українськими колегами, який закінчився укладенням мирного договору УНР з Німеччиною та Австро-Угорщиною. Було також закладено основи ухвали, за якою Росія визнавала УНР.

Уряд гетьмана Павла Скоропадського встановив дипломатичні стосунки, крім Німеччини та Австрії, з Швейцарією, Болгарією, Польщею, Фінляндією, Туреччиною, Румунією. Особливо активно П.Скоропадський намагався повернути територіальні втрати попередніх часів згідно з етнічним розселенням українців. Виключно дипломатичними зусиллями до Української держави було приєднано Гомельський повіт Могилівської губернії, Путивльський і Рильський повіти Курської губернії, Валуйський повіт Воронежської губернії, Річицький, Пінський і Мозирський повіти Мінської губернії. Вперше за сотню років інтергували в українську державно-політичну систему Холмщина, Підляшшя, 12 повітів Берестейщини.

Конструктивно розв'язався територіальний спір з Донським урядом — до України відійшов Маріуполь з околицями. Завдяки активній зовнішній політиці Гетьманату громадсько-політичні кола Криму виявили бажання увійти на правах автономії до Української держави. Зав'язався конструктивний українсько-румунський діалог щодо вирішення проблем українських земель Бесарабії. Розроблялись і проекти федеративного входження етнічно української Кубані до складу Української держави.

Отже в цей час Україна стала повноцінним суб'єктом міжнародного права. Проте повстання проти гетьмана поклато край плідній зовнішньополітичній діяльності УНР.

За часів Директорії, хоч частина українських дипломатичних представництв продовжувала діяти практично за інерцією, часто не маючи навіть зв'язку з урядом, який переїжджав з місця на місце, дипломатична діяльність поступово згасала з від'їздом державних інституцій УНР за кордон.

Важко навіть уявити, як непросто в таких умовах працюва-

лося українським дипломатам, які намагалися вселити довіру до молодій державі, зав'язати дипломатичні стосунки з навколишнім світом.

Отож подаємо фрагменти із спогадів дипломатів — учасників подій більш ніж піввікової давності про становлення дипломатичної служби УНР, зовнішньополітичну ситуацію навколо України, роботу дипломатичних представництв Української держави за кордоном. Спогадами діляться люди різних світоглядних позицій та політичних орієнтацій. І хоча це були здебільшого національно свідомі українці, вони оцінювали події, яким були свідками, звичайно ж, суб'єктивно. Але, можливо, в цьому й полягає їх притягальність для наших сучасників, оскільки від спогадів віє подихом того непростого, неспокійного часу.

Дмитро ДОРОШЕНКО

Як починалася українська дипломатія

Одним з перших моїх завдань по міністерству (“Секретаріату справ народних” — П. О.) було обсадження* наших представників в тих державах, з якими вже було вступлено в дипломатичні відносини, отже в Німеччині, Австро-Угорщині, Болгарії й Туреччині. Відносини до Німеччини були влітку 1918 року основним питанням не тільки нашої закордонної політики, але й питанням самого нашого існування, як держави. Цей стан залежності від Німеччини був утворений фактом присутності на українській території кількасоттисячної німецької й австро-угорської армії, що прийшла до нас по хліб. Отже справа повільного, без потрясень, виходу з цього стану залежності від чужої військової сили, не пориваючи добрих відносин з державами, що цю силу, як допомогу і порятунок до нас вислали, — це

* Тексти подаються із збереженням орфографії і лексики оригіналів.

було віссю нашої політики. Завданням нашим було, опираючись на Німеччину для свого внутрішнього скріплення й консолідації сил — якомога швидше й легше вийти з-під її опіки, емансипуватися від німецького впливу, добути собі повну свободу рухів, а особливо — якнайшвидше визволитись від військової допомоги Австро-Угорщини. Німці, мабуть, розуміли наші стремління і тому старались якомога довше тримати нас в залежному стані, не даючи нам скріпити свою територію, а головне — формувати армію. І тільки поволі, вже в кінці літа, коли позначилися явні неспіхи німецьких армій на західньому фронті, почали німці робити нам уступки й не чинити перешкод в утворенню армії.

При таких обставинах заміщення посади посла Української Держави в Берліні людиною авторитетною, яка б зуміла завоювати собі становище й повагу, — було ділом надзвичайної ваги. Нам треба було за всяку ціну перенести центр ваги у наших відносинах з німцями з Києва до Берліна й емансипуватись від впливів німецьких військових та цивільних представників у Києві. Кілька слів про цих представників. Головнокомандуючим військовою німецькою силою був фельдмаршал Айхгорн, людина сама по собі доволі симпатична, тип вояка, відвертого й простолінійного. Але фактично «політику» провадив не сам Айхгорн, а шеф його штабу, генерал Гренер, дуже талановита й здібна людина, але без особливо твердих принципів, дуже дбайлива за свою кар'єру. Зараз же по перевороті в Німеччині в листопаді 1918 р. Гренер став міністром шляхів і вдержує за собою цю посаду аж досі при всіх змінах кабінетів.

На Україну дивився Гренер (як і всі взагалі німецькі представники на Україні) не з погляду якихось широких і далекосяглих політичних плянів і комбінацій, а просто як на часовий епізод, що має виключно стратегічне значення. До українців і до українських політичних діячів ставився Гренер з ледве укритим призириством. Але в Гренері це можна було пояснити, коли не вибачити, звичайною для пруського солдата ідеологією й психологією, а його часами грубе поводження, — було властивим і звичайним для пруського генерала поводженням з усіма ненімцями й невійськовими. Але мало чим відбігли від Гренера й цивільні представники: посол барон Мум і радник граф Беркен. Звичайно буває, що до якоїсь країни посилають послом чоловіка, що чимсь зв'язаний з цим краєм, знає його, має якесь відношення до політики, якої додержується звичайно держава, що його по-

силає, до цієї країни. Але тут німецький уряд мов навмисне вислав до Києва людей, що не мали про Україну ніякісінького поняття, не цікавились нею й дивились на справу української державности з висока. Мум, як людина стара й бувала, ще якось умів себе держати. Але граф Беркен у своїм поведженні доходив просто до нечемности й нахабства. Між іншим, усі скарги на різні надужиття й насильства з боку німецьких військ над українським населенням ішли через наше міністерство закордонних справ. У нас збирались усі матеріяли про такі випадки і потім пересилались до німецького посольства з припискою від міністерства, що ми, мовляв, звертаємо увагу німецького правительства на такі й такі факти й просимо вжити заходів для покарання винних і задоволення претенсій через заподіяні шкоди. Це була звичайна річ і про такі справи провадилася спокійна канцелярїйна переписка. Аж ось Беркен, заміняючи Мума, шле нам дуже грубого і зухвалого листа, заявляючи, що як то ми можемо вигадувати такі наклепи на німецьке військо, котре нас врятувало, а тепер обороняє. Міністерство відповіло стримано, але підкреслило, що заховання добрих відносин між українським населенням і німецьким союзним військом лежить в інтересі не тільки нашого населення, але також і німецького війська. Скоро по тому повернувся Мум, і Палтов уладнав інцидент.

Мушу зазначити, що моє призначення на посаду керуючого міністерством дуже стурбувало німців. Як тільки Ф. А. Лизогуб зробив мені першу пропозицію, зараз же до Гетьмана прибіг граф Альвенслебен (представник німецького уряду при особі Гетьмана) і «як особистої послуги» німцям просив не призначати мене. Далі мені довелося мати розмову з Мумом і впевняти його, що я зовсім не думаю вести якоїсь спеціально ворожої до Німеччини політики. Але ще місяць пізніше Мум скаржився якось О. Ф. Скоропису, що я «роблю йому труднощі». Певна річ, що тут грала ролю пущена кимось чутка про моє ніби «австрофільство»: очевидно моя діяльність в Галичині в певних колах оцінювалась як прояв «австрофільства», тоді як «Новое Время» пояснювало цю саму діяльність моїм наче б то «германофільством».

Я вважав, що послом у Берліні має бути людина, що з одного боку мала б повне довір'я з боку національних українських кіл, а з другого справді могла би заїмпонувати в Берліні. Отже я висунув кандидатуру барона Ф. Р. Штейнгеля, людини, яка свою прихильність до української національної справи засвідчила

цілими роками громадської й культурно-національної діяльності. За найцінніше в Ф. Р. Штейнгелю я вважав його ідеальну громадську чесність, вірність обов'язку і взагалі ті високі особисті прикмети, які робили з нього так рідкісну, на жаль, у нас по-стать справжнього джентельмена. Не без вагання згодився Ф. Р. Штейнгель зайняти пропозиційний йому пост. Він одверто заявив мені, що будучи по своїм переконанням федералістом, він не зважається зайняти пост, який вимагає оборони самостійності держави. Але згодившись в ім'я добра України взяти на себе пропозиційні йому обов'язки, він прирік, що свої федералістичні симпатії заховає на глибині душі, а всі свої сили віддасть на службу самостійній Українській Державі. І він це приречення виконував з властивою йому сумлінністю й совісністю. Ми з самого початку умовилися, що він довго не залишиться в Берліні, бо стан його здоров'я вимагав систематичного спочинку й лікування. Але мені уявлялось у високій мірі важним, щоб він підніс престиж українського посольства в Німеччині, поставив його на відповідну висоту, і тоді можна було би передати це посольство в інші руки.

Як потім виявилось, Ф. Р. Штейнгель своє завдання виконав добре. Йому вдалося придбати авторитет і повагу не тільки в урядових колах Німеччині, але й у двірських, тоді ще всемогутчих. Ми в Києві відразу відчували полегшу, коли через голови Мумів та Гренерів стало можна безпосередньо вести справу з Берліном через нашого посла. Навіть у самім поводженні й тоні німецьких представників у Києві відчувалась уже якась зміна: бо тепер у важливіших справах ми звертались до свого посла, а він порушував їх від себе в берлінським міністерстві закордонних справ, і Мум це добре відчував. Ф. Р. Штейнгель завів дуже гарні відносини з представниками дипломатичного корпусу в Берліні, і старшина (doyen) цього корпусу, еспанський посол маркіз де-Бернабе зробився звичайним гостем в українським посольстві, котре містилось тепер у власнім будинку, в найкращій частині міста на Kronprinz-Ufer. Так само близько зійшовся Ф. Р. Штейнгель і з голляндським послом, що взагалі дуже улегшувало нам офіційне зближення з неутральними державами.

Але був один бік в діяльності Ф. Р. Штейнгеля, який викликав непогодження між ним та мною і який був, на мою думку, його помилкою. Ще перед тим як остаточно згодитись на прийняття посади посла, Ф. Р. Штейнгель заявив мені, що бажає зано-

во зформувати штат посольства з тим, щоб закликати по змозі людей фахових, які б знали і вміли провадити дипломатичну службу. При цьому він зазначив, що розуміє приналежність людей до українства в державному розумінні, а не вузько національному, і через те бажав би запросити на службу людей, котрі хоч досі в українських колах були незвісні й до національного українського напрямку не належали, але територіяльно походючи з України й визнаючи себе громадянами Української Держави, вони будуть добрими й корисними службовцями. Я відповів, що в засаді цілком з ним погоджуюся, але прошу взяти на увагу оці міркування: в такий відповідальний момент, коли допіру ще тільки організується наша держава, дуже потрібно, щоб її представники закордоном репрезентували не тільки українську державність, але й українську національність, щоб вони були не тільки добрими й совісними урядовцями-фахівцями, але й патріотами своєї держави; а такими при тодішніх обставинах (за рідкими виїмками) являлися лише природні українці. З другого боку я звернув увагу Федора Рудольфовича, що в складі дотеперішньої української місії в Берліні є певні українці, і серед них такий заслужений ветеран українського визвольного руху, як Всеволод Козловський, людина до того дуже добре обзнайомлена з німецькими відносинами і тому спеціально корисна для нашого посольства; усувати цих людей я вважаю абсолютно недопустимим. Вкінці ми дійшли до певного компромісу: частина старого посольства мала залишитись на своїх посадах, а друга частина переводилась до центральних установ Міністерства Закордонних Справ до Києва. На увільнені посади Ф. Р. Штейнгель запросив таких людей: на посаду радника — Іванова, діди́ча з Волині, що служив раніше в російській дипломатичній службі; на посаду першого секретаря — Ланіна. На інші посади запросив він іще: Товстоліса (діди́ча з Чернігівщини) — за мою рекомендацією, й Коваленка. Залишались з попереднього складу місії В. Козловський, Козій, Хотько, Павловський і ще деякі дрібні урядовці. Ф. Р. Штейнгель, сей джентлмен, вірив у порядність людей; він вірив у порядність і льяольність запрошених ним осіб, але дійсність показала, що він помилився: ці люди були льяольні хіба в тому розумінні, що совісно виконували формальні службові доручення й свою біжучу канцелярійну роботу. Поза тим про них справедливо установилась думка в Берліні, що це «росіяни з українського посольства». А при кінці існуван-

ня гетьманського режиму вони (спеціально Ланін) повелися так, як могли повестися люди, що були абсолютно чужі українській справі.

На посла до Австро-Угорщини я запросив В. К. Липинського. Ще коли велися переговори про моє вступлення до кабінету Лизогуба, я зустрівся з Липинським і просив його взяти на себе обов'язки товарища міністра, або пропонував йому йти в міністри з тим, що тоді я буду в нього товаришем. Але Липинський відхилив мої пропозиції, виставивши, скільки пригадую, мотиви громадського й особистого характеру. На посла же до Австро-Угорщини він погодився. Він також, як і Штейнгель, дивився широко на питання національної й державної приналежності і тому, складаючи штат свого посольства, запросив до нього людей, які з боку ортодоксальних (але вузьких) українців стягали на себе докори протилежної до берлінської місії натури: коли там говорилося, що, мовляв, у місії засіли «росіяни», то тут казали про «поляків». Але Липинський запросив «поляків» (себто українців римо-католиків), які виявили себе такими вірними слугами Української Держави, що дай Боже кожному патентованому українцеві! Але й таких було всього двоє: І. С. Токаржевський і Ванькович. Решта ж були наші українці-лівобережці: В. Полетика, А. Жук, М. Троцький та інші.

При тодішніх важких обставинах Липинський весь час стояв на висоті своїх завдань і виявив себе не тільки великим українським патріотом — за якого всі вважали його й раніше, але й дуже добрим дипломатом і справжнім державним мужем.

Третім українським посольством, сформованим в перші часи мого урядування, було посольство до Болгарії. Тут мені удалось провести призначення О. Я. Шульгина, кажу удалось тому, що Ф. А. Лизогуб мав свого кандидата й дуже обстоював його. Але в даному разі мені допомогло те, що сам болгарський цар Фердинанд, що дуже близько приймав до серця справи Української Держави й дуже тішився з факту її постання, конче хотів, щоб послом до Софії було призначено не якогось колишнього російського достойника, а українського національного діяча. Про таке бажання царя я знав від болгарського посла у Києві проф. І. Д. Шишманова.

Зоставалася ще Туреччина. До Фінляндії, Польщі, Грузії, Дона, — прийшлося виряджати представників значно пізніше, так само як до Румунії (з якою виникла суперечка за Басарабію)

та до неутральних держав. До Туреччини мені було нав'язано з кіл кабінету Олександра Кістяковського.

Напередодні призначеного вже дня від'їзду Кістяковський явився до мене й сказав, що він їхати не може, бо почуває себе хворим. — Становище робилося дуже прикрим.

Тоді, щоб вирішити справу і то якнайскорше, я висунув кандидатуру М. А. Суковкіна, порозумівшись наперед з ним самим, що він виїде в тижневий термін. За Суковкином промовляла, як я думав, його популярність в національних українських колах ще з 1917 року, коли він був першим губерніяльним комісаром Київщини і вважався кандидатом на голову крайового українського правительства, коли проф. Грушевський прилюдно цілувався з ним на з'їзді і заявляв, що «Україна ніколи не забуде його заслуг». Разом із тим Суковкин був старий досвідчений громадський діяч, з доброю товариською огладою, знав кілька мов, був знайомий з закордонним життям і т. д. Кандидатурою Суковкіна я зашахував усі інші, менше бажані кандидатури, і за пару тижнів Суковкин виїхав до Царгороду з тим штатом посольства, який уже був зложений попереду.

* * *

Зносини України з державами Entente'и*, так добре започатковані в кінці 1917 року, коли Франція й Англія самі поспішилися визнати Українську Народню Республіку, перервалися з моментом заключення урядом Республіки Берестейського миру. Закликання цим урядом німецьких і австро-угорських військ зробило неможливим офіційні зносини України з Entente, хоч, розуміється, українське правительство дуже бажало б цих зносин. Змога задля нав'язання дипломатичних відносин з союзними державами наступала лише в кінці літа, після розгрому німців на західному фронті. Щодо неутральних держав, то справа стояла легше, хоч і неутральні держави, свідки страшної боротьби своїх сусідів-велетнів, хиталися й вагалися, не знаючи, на яку ступити. Вони дуже охочі були вступити у фактичні зносини з Україною, відкладаючи юридичне визнання Української Держави до остаточного в'яснення наслідків боротьби двох великих коаліцій. Ще в липні місяці було виріджено до Швайца-

* Антанти (Л. О.).

рії д-ра Е. К. Лукасевича для нав'язання зносин і вияснення питання, чи приймуть там нашу офіційну місію. В Швейцарії і уряд, і торговельно-промислові сфери виявили велике зацікавлення Україною, і секретар (міністер) закордонних справ Лярді прислав мені через д-ра Лукасевича лист, в якому заявляв, що швейцарський уряд охоче прийме нашу дипломатичну місію. Тоді було проведено формально через Раду Міністрів закон про заснування в Швейцарії українського дипломатичного представництва з 10 жовтня 1918 року.

Головою місії призначено того ж д-ра Лукасевича. Військовим агентом при ньому призначено генерала Дроздовського. Одночасно призначено двох українських консулів: до Женеви — інж. Е. Соковича (колишнього міністра шляхів в кабінеті Голубовича) і до Цюріху — інж. О. Вілінського. Всі вони й виїхали в кінці жовтня. Представництво в Швейцарії, де сходилися нитки міжнародних зносин, де можна було зустрінутись з представниками Entente, мало для нас дуже велике значення.

Майже одночасно було виряджене посольство до Фінляндії, яка перша увійшла з нами в зносини і перша прислала свого представника до Києва. Фінляндське посольство було засноване законом від 15 вересня, також як посольство 2-го розряду. Головою його призначено К. В. Лоського, директора департаменту в міністерстві закордонних справ. Фінляндія дуже щиро привітали нашу місію. Одночасно було засноване й генеральне консульство в Гельсінгфорсі.

Польща, так само як і Фінляндія, перша прислала до нас свого представника. Але ми не спішилися висилати до Варшави свого представника, дожидаючи, поки з'ясується державне становище самої Польщі та поки виясняться деякі спірні питання щодо наших спільних кордонів. Закон про заснування в Польщі українського посольства було прийнято з 19 жовтня. Послом було намічено радника міністерства закордонних справ О. Карпінського. Але виїзд його чомусь задержався, і вкінці він так і не виїхав, залишившись по перевороті в грудні 1918 р. в складі міністерства.

Не спішилися ми й з висилкою посольства до Румунії, хоч закон про його заснування було прийнято ще 21 червня: ми мали з Румунією спірне питання щодо Басарабії і здержувались від регулярних дипломатичних і торговельних зносин, поки це питання не урегулюється, не вважаючи на те, що румуни дуже до-

бивалися встановлення цих зносин. Покищо ми тримали в Ясах свого генерального консула К. Чоботаренка і в Галаці консула барона Притвіца. Вже восени було виряджено місію, на чолі з генералом Володиславом Дашкевичем-Горбацьким, прийняту в урочистій авдієнції румунським королем в Ясах.

Тоді ж восени було виряджено надзвичайну дипломатичну місію до Скандінавських держав; на чолі місії стояв генерал Борис Баженов, до її складу належали сенатор Тімрот і урядовці Козій та Косаренко-Косаревич, що потім придбали собі сумну славу своїми авантюристичними вчинками. Яко генеральний консул мав їхати до Стокгольму Д. В. Антонович.

Як я згадав вище, думка про висилку місії до держав Entente була у нас весь час, але можливість зреалізувати її явилась лише на початку осені, коли німецьку силу на західному фронті було зламано, і німці самі вже перестали чинити нам на цім полі перешкоди. Було намічено до висилки до Франції товариша державного секретаря Миколу Могилянського, а до Англії — Івана Коростовця, дідича з Чернігівщини, що був колись російським послом у Пекіні. Це була дуже розумна й тямуча людина; цілий місяць ходив він до мене, і я вів з ним довгі розмови, бажаючи добре з'ясувати собі його національно-державні погляди. Лише тоді, коли я переконався, що він твердо стоїть на ґрунті державної самостійности України й національного характеру цієї державности, я дав остаточну згоду на його призначення. Коростовцеві не довелося виїхати до Англії, — тоді вже як я виїхав був до Німеччини, Гетьман вислав його до Яс для переговорів з представниками Entente. Пізніше він опинився в Парижі, і мені було дуже приємно почути, що в своїй діяльності (вже по упадку Української Держави) він робив добрі послуги українській справі, обороняючи її й з'ясовуючи її серед своїх численних знайомих, яких він мав серед дипломатичних і політичних кіл Парижа.

В консулярні зносини ми вступили насамперед з сусідніми державами, що вимагалося практичними потребами життя. Хоча з урядом Советської Росії ми тільки ще вели переговори про мир, але життя вимагало негайного нав'язання консулярних зносин, перш за все — задля оборони інтересів українських колоністів; далі — з Росії йшов масовий поворот українців, і треба було його урегулювати. Отже влітку було засновано генеральні українські консульства в Петербурзі (інженер Сергій Веселов-

ський) і в Москві (М. Кривцов) та тридцять звичайних консульств у різних важливіших містах Європейської Росії й Сибіру. Були встановлені особливі потяги з Петербурга до Києва, які привозили до нас українських репатріантів. Взагалі їх було так багато, і справа приналежності до України вимагала стільки роботи, що наші генеральні консульства в Петербурзі та в Москві розрослися у величезні інституції і були повсякчас завалені роботою.

Чужоземний дипломатичний корпус у Києві веде свій початок з грудня 1917 року, коли при уряді Української Народньої Республіки були акредитовані пп. Табуї від Франції, Баге від Англії і ген. Коанда від Румунії. Вони виїхали після Берестейського миру. Тоді приїхали представники від центральних держав. Від Німеччини послом призначено барона фон Мума, колишнього посла в Пекіні. Радником посольства був граф Беркен, генеральним консулом у Києві — фон Тіль. Австро-Угорщина прислала спочатку військового агента майора Флейшмана і консула Гоффінгера, потім приїхав яко посол граф Форгач (колишній посол в Белграді); при ньому яко радник — князь Фюрстемберг і військовий аташе, генерал граф Спанокі. Вони всі залишилися й за гетьманського правління.

Від Болгарії приїхав послом професор Іван Шишманов, колишній міністер народньої освіти. Це був щирий друг України, котрий справу національного українського відродження і відбудови української державности приймав так само близько до серця, як і свою болгарську справу. З Шишмановом у мене нав'язалися не тільки офіційні, але й щирі особисті відносини.

Офіційно церемонія признання нового державного ладу на Україні центральними державами відбулася 2 червня, коли до гетьманського палацу явилися послы Мум і Форгач і в імени своїх урядів склали декларації визнання їхніми урядами гетьманської влади й згоду вступити в ділові зносини. Гетьман відповів на це короткою промовою. Церемонія відбулась дуже урочисто.

Трохи згодом, при такій же урочистій обстанові відбулася декларація про визнання болгарським урядом. Посол Шишманов прочитав грамоту царя Фердинанда, яка в протилежність сухим німецькій та австрійській грамотам, була зложена в дуже теплих, сердечних виразах.

Турецьким послом у Києві був Ахмед Мухтар-Бей, один з видатніших турецьких дипломатів, який перед тим був послом в

Атенах. Він приїхав уже у вересні, але раніше, ніж наш посол прибув до Царгороду. Перед ним за місяць прибув до Києва генеральний турецький консул Ферід-Бей і військовий аташе полковник Еліб-Бей. До Одеси турки також прислали свого консула.

Фінляндія вислала своїм послом до нас д-ра Германа Гумеруса, звісного перед тим у нас, як автора книжки про Фінляндію, спеціально написаної для української громадськості й виданої в українському перекладі. Як і проф. Шишманов, д-р Гумерус з щирою приязню ставився до українців і Української Держави, живо інтересуючись успіхами нашого культурно-національного життя, шкільництва, письменства, мистецтва. Консулом до Києва призначено Р. Вальдена, до Одеси — Г. Серлахіуса.

Польща мала своїм послом у Києві п. Ваньковича, дідича з Білорусії. Грузія прислала своїм представником Віктора Тевзайя, Дон — генерала Черечукіна, Кубань — полковника Ткачова.

У Києві ще з російських часів залишився цілий ряд чужоземних консулів, які виконували свої функції й за українського уряду. Такі були: еспанський консул — Васіліяді, данський — Гуревич, грецький — Гріпарі, норвезький — Розенберг, швайцарський — Енні, шведський — Мегер, італійський — Фішман. Уже за уряду Української Держави приїхав перський консул Вітенберг і данський Карльсен, котрий заявив мені в імені данського правительства, що воно мусить зачекати якийсь час з офіційним визнанням України, але дуже охоче вступить у ділові фактичні зносини. Приїхали також консули від правительств Литви й Білоруської Народної Республіки. В початку восени приїхали й були признані нами генеральні консули Російської Советської Республіки в Києві й Одесі. До Києва був призначений советським консулом поляк Кржемінський-Грінбаум.

З книги "Мої спомини про недавнє минуле", 1923.

Надія СУРОВЦОВА

Тетьманський ранок

Генеральний секретаріат перетворився на міністерства: незадовго перед тим постав Секретаріат закордонних справ — це означало вже юридичну незалежність України. Лоського Шульгин призначив на генерального секретаря, а потім міністра закордонних справ, запросив до себе в міністерство. А той, в свою чергу, запропонував і мені перейти з ним туди на роботу, тим більше, що я знала порівняно незле мови, французьку та німецьку. Я ставала таким чином біля самого джерела політики, міжнародних справ. Міністерству приділили будинок Терещенка, на Терещенківській-таки вулиці, 9, навпроти Миколаївського скверу, по той його бік. З того часу в ньому були відділи: загальний (ним відала я, а в мене працював Полюга), конзулярний, на чолі якого став Оренчук, здібна людина і юрист за освітою, там працював і Маринович, а потім створили ще відділ — дипломатичний департамент. Почали заходити київські консули. Головою дипломатичного корпусу був представник Греції Гріпарі. Іспанським консулом був Васіліаді. Крім них, був ще якийсь проблематичний консул Швейцарії Енно, француз. Значно пізніше, вже після Берестейського миру, прибув голландський консул Фокер. Одночасно в міністерстві почали з'являтися неофіційні, але вже дипломатичні представники та місії. Був француз, полковник Денс, представник генерала Табуї. Був ще англієць, містер Піктон Багге; ходили представники польської “Сили збройної”, молоденькі офіцери. До них наше міністерство залицялося, “навздогад” визнання України їх урядами. Ми полагоджували біжучі справи і не знали, доладу, що саме діється на світі. Знали тільки, що відносини з Росією не були налагоджені і що представники більшовиків у Центральній Раді стояли в опозиції, а у Харкові їх угруповання було сильніше, ніж у Києві.

Вже був жовтень. У Петрограді стався державний переворот, і уряд став комуністичним. На півдні Росії, на периферії з'являлися різні уряди реакційних представників, здебільшого військових, які стояли або за поворот царської влади, або бодай за відновлення єдиної Росії. Всі вони, розуміється, ворожо ставилися до України, і в ній цінували лише противників большеви-

ків. Комуністичні лозунги припускали “самоопределение вплоть до отделения”, але на практиці цього не було помітно.

Уряд Центральної Ради був у Житомирі. А в Берестю була наша мирна делегація в складі Миколи Левицького, Олеса Северюка і Миколи Любинського. Вони провадили переговори з німцями щодо сепаратного миру. Ми, в Києві, не знали, яку позицію займає московський радянський уряд щодо миру. Тимчасовий уряд був за війну, але його було повалено; “совіти” були проти війни, але як ставилися до миру, не було ясно. Ходили чутки, що Троцький проти укладення миру, що він пропонує просто солдатам піти з фронту і тим самим нібито встановити мир. Але це були поголоски, плітки, яких звичайно так багато буває в неспокійні часи при відсутності нормального сполучення. Майже перед самим підписанням української сепаратної умови ми почули, що харківський уряд і собі посилає делегацію до Берестя, щоб заперечити право представників Центральної Ради говорити від імені українського народу. З делегатів пам’ятаю тільки прізвище Шахрая, бо про нього складали всякі анекдоти.

Стояла зима. Нарешті пролетіла чутка — мир підписано.

У міністерстві йшла напружена праця по утворенню і відправленню посольств. З’являлося дедалі більше людей, і, коли очолювали посольство відомі українські діячі, то вже до складу рядових або й другорядних урядовців посольства діставалися й тоді люди не надто перевірені і заслужені, навіть, просто кажучи, не надто українські.

У міністерстві був Шульгин, загально керував справами Лоський, персона з Петербурга, яку знали по клубу та синові, щирому хлопцю-середньошкільнику, який з усієї сили щиро горнувся до українських справ і фактично більше був вартий за свого батька.

Прийшла весна. Кажуть, нібито вчора проголосили Скоропадського гетьманом. А що ж нам робити? Жодних директив, жодних відомостей від уряду. Лоський посилає мене до Грушевського.

І от настав гетьманський ранок... З дипломатів тільки Шишманов, посол Болгарії, та голландець Фоккер були зацікавлені в полагожденні конфлікту: на прохання Шишманова я возила його на переговори з Ніковським Андрієм Васильовичем, що нелегально перебував у Києві. Про що була мова, не знаю, а тільки наслідків не було жодних. Це хіба тільки трохи зблизило мене з

ним, особливо ж з його дружиною, Драгомановою. Пізніше, вже за кордоном, ми зустрінулися з нею у Цюріху, і там я зрозуміла, що вона ставилася до мене тепліше, ніж це мало б бути при першому знайомстві.

Отже, життя в міністерстві продовжувалося. Міністром було призначено Дмитра Дорошенка. Він був історик за освітою, соціаліст-федераліст за партійною приналежністю, педагог, здається, за фахом. Але в роки першої війни він був досить значною адміністративною персоною, і то стало його істотою, цьому він сам надавав найбільше значення, думається, звідти походили його зв'язки, і він, будучи міністром, мабуть, все-таки почував себе в Союзі міст. Це був старий українець. Не віком, а більше зв'язками зі старими українцями та організаціями. Отже, його вступ до гетьманського уряду був досить складною справою: з одного боку, старі українці, яким не надто важила соціальна сторона переконань кабінету і взагалі майбутня політична лінія Скоропадського, ці українці були стурбовані, що всі майже українські діячі тепер з тих чи інших причин не могли, чи не хотіли брати участі у житті країни. І то саме в таку пору “становлення”, коли все могло піти шкереберть, знаючи бодай приблизно, що являв собою гетьман, його звикле оточення та міркування, що призвели до його іменування. Отже, українцям вважалося конче потрібним залишити свій елемент у складі нового уряду. Ці приблизні міркування я чула з уст самого Дорошенка, якому, очевидно, все-таки залежало на тому, щоб українське суспільство саме так розглядало його вступ до уряду. Щоправда, він був соціаліст-федераліст, а це — найпоміркованіша в розумінні соціалістичному течія, але... становище його було складне, мабуть, значну роль відігравав і його дядько, Петро Дорошенко, вже справді близький до Скоропадського.

У міністерстві панувало замішання: уряд був іншим, а всі посли, відповідальні урядовці, радники тощо — лишилися ті самі, власне, вони й не лишилися, вони як члени соціалістичних партій вже не мали лишатися, але нових не було призначено, та й справа була зв'язана з закордоном, з акредитацією їх урядами тих держав, де вони працювали.

І от почалася зміна декорацій.

Мабуть тому, що в міністерстві не залишилося старих діячів, мені доручили дипломатичний департамент.

Тим часом почали повертатися з закордону наші дотеперішні

посли, а їм на зміну почали готувати інших. У міністерстві було нове призначення — заступником міністра став Палтов. В основному, він перебував при гетьмані і звітти керував політичною лінією міністерства та його новими призначеннями. Нещодавно я переглянула спогади Дорошенка про цей період. Йому, Дорошенкові, здавалося, що Палтов допомагав йому в роботі і скромно стояв осторонь. У мене, та й не одної мене, а всіх міністерських співробітників було якраз протилежне враження: керував роботою Палтов, а Дорошенко дуже скромно стояв осторонь. Він мав лише козацькі декоративні вуса, огрядну постать та досвід Союзу городів, не надто вже так близько споріднений з дипломатичним шляхом. Палтов був людиною дуже тертою, бувалою “у сферах” (чого бракувало всім нашим діячам переважно просвітянського типу). Він одразу вхопив основні тези своєї нової батьківщини і почав студіювати те, чого йому бракувало. Наприклад, він, людина вже літня, відчув певні невігоди від незнання мови. І яка я була здивована, коли він попрохав мене давати йому уроки української мови. Спочатку я подумала, що це просто трюк для здобуття симпатій українських кіл через мене, так би мовити, з розрахунком на жіночу балакучість. Але де там! Я почала систематично їздити до нього до гетьманського палацу, де він жив, і як же прів мій камергер, як учив задані мною лекції, незважаючи на незвичайну зайнятість в той час такими важливими державними справами! Палтов учився, насправді вчився і працював. Його цікавила історія, економіка, окремі проблеми українського державного будівництва. Це була не наша людина, але вона викликала до себе повагу. Не кажучи вже про те, що він справді розумівся на дипломатії, принаймні з тим її обсягом, який я зустрічала до того часу. Зі свого боку, він навчав і мене. В той час нам часто доводилося писати німцям ноти з нагод численних конфліктів між нашим населенням і німецьким військом. Траплялося багато безпідставних арештів, усякого роду зловживань з боку наших “союзників”. Міністерство збирало такі скарги, а часом з нагоди якої окремої пригоди, писалися ноти. Перше їх писали радники, а тепер одного разу Палтов доручив скласти таку ноту мені. Згодом я дещо опанувала елементи дипломатичного листування. Дещо пізніше було відкрито нову вищу школу, або, може, скоріш курси, що називалися “Конзулярна академія”. До неї приймали людей тільки з вищою освітою. Жінок там було дві: я та сестра міністра шляхів, Ганя Пилипчуківна, моя університетська приятелька з

Петербурга. Викладала київська професура. Отже, тепер я мала диплом “Конзулярної академії” і право займати дипломатичні посади. Для жінок того часу це було новиною. Мені ж воно справило дитячу приємність, бо чимало справ з міжнародного права робилося в нас, так би мовити, напам’яток, і мене тішило, що ми “справжня держава”.

Не тішив мене тільки часто новий склад наших дипломатичних представництв. Раніш, за Центральної Ради, я звикла бачити в шерехах дипломатів, або знаних старих українських діячів, або молодих, не менш знаних, своїх товаришів та майже однолітків. Може, вони й були надто молоді на погляд країн, де вони представляли Україну, але їм не раз давали високу оцінку старі світові дипломати, як-от Чернін Севрюкові або Гофман Любинському, за їх виступи та промови. Головне ж було навіть не це, а глибока певність того, що тим людям дорога наша справа, що за неї вони радо віддадуть своє життя і що поза тим для них в їх роботі не важать жодні міркування. Ну, а тепер пішли гетьманські кандидатури. Правда, до Австрії було призначено відомого діяча, Вацлава Ліпінського, представника нечисленної групи українців-католиків, якого знали і шанували як серйозного дослідника історії України, його роботи з Хмельниччини нас захоплювали, але все-таки одночасно він був польський поміщик, і це мимовільно не забувалося. А що вже до складу його оточення, то воно викликало ще менші симпатії, і не тільки симпатії, але і певности.

Приблизно так було і з Берліном: туди отримав призначення барон Штайнгайль, Федір Рудольфович. Це вже була літня людина, також знана, але вже більш старшим українським громадянством, саме тими колами, до яких ми, молодь, палка і “самостійницька”, ставилися з певним застереженням, бо від них завжди могли сподіватися повороту до їх звичайної позиції, якої-небудь культурної автономії та хіба нижчої української школи. Вже навкруги Штайнгайля крутилися люди просто часто “порядні”, яким хотілося своєчасно дременути за кордон. Так принаймні здавалося щодо більшості членів усяких наших посольств. В Туреччині Лотоцького змінив його колишній радник, граф (так звав він себе) Токарі-Токаревський, поляк, поміщик і нова для українців фігура. В Угорщині панував барон Василько. Ну, то була принаймні відома постать на Західній Україні, тобто в Галичині. Репутація в нього, хоча й члена сойму, не була абсолют-

но прозорою, ходили чуки, що він великий гешефтьяр. Щодо українства нам судити було трудно, а тільки коли він приїхав до Києва і з'явився уперше в міністерстві, то у молодого Габсбурга, відомого претендента на корону України Василя Вишиваного, вимова була значно чистіша. Коли розмовляв Василько, відчувався німець чистої води, яким він, зрештою, таки ж не був.

До Болгарії призначили Олександра Шульгіна. Це було, після поста міністра закордонних справ, немов почесне вигнання.

Крім тих дипломатів, з'явилася ціла зграя менш відомих раніш, але не менш енергійних. Частина з них являла собою дипломатів для певних поручень та місій, а навколо них крутилися зовсім дрібні молоді паничі в ранзі дипломатичних кур'єрів. Їх було багато, вони періодично їздили до різних країн, а в безробітний час сиділи у мене в дипломатичному відділі і виконували окремі спеціальні доручення, щось на зразок діловодів.

Це саме стосувалося і апарату посольств. Там уже, очевидно, підбирав їх собі кожний посол... Так з великих панів з'явився Кочубей. Палтов наказав мені просвітити його щодо українських справ, і ми мали з ним кілька ґрунтовних розмов. Кочубей був дипломатом, освіченою людиною. Виявилось і поїхало до Відня подружжя Храпків, вони обоє були адвокати, він просто звичайний російський присяжний повірений, а вона — небога “того самого” Драгоманова, дочка лікаря Драгоманова, що жив і працював у Варшаві.

В міністерстві бувала сила найрізноманітніших людей, пригадуються вони, як у калейдоскопі. От приїхали якісь послани з Зеленого Клину, щоб прийняти їх до українського підданства. Через неможливість ця романтична пригода так, здається, нічим і не скінчилась. Іншого типу були відносини з Доном і Кубанню — звідти фігурували генерал Черячукін, був і Безкровний.

Справ ставало дедалі більше. Всі поодинокі справи ми об'єднували до якоїсь групи і писали ноту, чи то до німців, чи до австрійців, в залежності від того, яке військо чинило порушення. Запам'яталися мені обставини однієї австрійської ноти. Було воно саме в день, коли наше міністерство оголосило страйк, прилучившись до інших. Справа полягала в тому, що почали звільняти українців, а діловодство переводити на російську мову. Було утворено по міністерствах страйкові комітети, очолювала їх Софія Федорівна Русова. Від нашого входили Слісаренко та я. Відбулися збори комітету, і от нам з Слісаренком, який також

уже працював у нашому міністерстві, довелося йти до Дорошенка і повідомити його про це. Дорошенко, розуміється, знав прекрасно про страйк, бо це була взагалі нечувана подія і про неї пішов широкий розголос. Але, може, він таки сподівався, що його, українця, якось обмине ця доля, тим більше, що у нас листування провадилося або українською, або французькою мовами. Він спробував натякнути про це, але ми пояснили, що протест не стосується його персонально, а всіх міністерств в цілому. Тоді він раптово згадав, що ми маємо негайно відіслати до австрійців ноту протесту.

Справа була справді дуже важлива і торкалася життя людей. А тим часом міністерство вже фактично страйкувало, і ми як комітетчики доклали труду, щоб такі всі пішли з роботи. Дорошенко хвилювався, він завжди брав близько до серця такі справи. Поміркували і ми з Слісаренком. Досвіду страйкового, так би мовити, ні в мене, ні в нього не було. І прийшли ми до висновку, що ноту належить обов'язково післати, і взяли на себе функції, так би мовити, страйколомів — нехай нас потім судять, але тим часом можуть гинути живі люди, і тоді вже не вернеш.

З книги “Спогади”, 1996.

Євген ЛУКАСЕВИЧ

Швейцарські перипетії

Всі члени нашого посольства одержали від політичного департаменту Швейцарської конфедерації дипломатичні легітимації, як всі інші закордонні дипломатичні представництва з полишенням паспортів. Звернено мені увагу, що число членів посольства не мало б бути побільшено. Причиною цього були дуже великі персональні склади амбасад держав Антанти, Німеччини та деяких нейтральних держав, а ще й тому, що швайцарці боялися впускати громадян колишньої Росії, щоб між ними не було більшовиків, головне більшовицьких агітаторів.

Побоювання швайцарського уряду виявилися щодо цього

останнього цілком обгрунтовані. Майже одночасно з підписанням перемир'я Антанти з Німеччиною була річниця існування більшовицької влади в Росії, яку більшовицькі агітатори використали для організації генерального страйку в Швейцарії та повстання “спартаків” у Німеччині. Самовільна демобілізація деяких частин німецької армії приневолила Швейцарію закрити кордони, щоб маси голодних німців не залляли малої Швейцарії. Більшовицька місія, яка перебувала в Швейцарії та була замішана в організацію генерального страйку, мусіла виїхати з Швейцарії разом з цілою масою кур'єрів та агітаторів. Генеральний страйк був ліквідований досить швидко, але швейцарська влада була змушена оголосити частинну мобілізацію своєї армії для забезпечення проти деструктивних виступів частини швейцарського робітництва. Генеральний страйк був організований комітетом в Ольтені, який був під впливом більшовиків і називався швейцарським “совдепом”. Страйк був проголошений підступним способом, бо не було для такого проголошення санкції більшості робітничих рад і комітет не мав симпатій більшості робітничого загалу.

Після виїзду більшовицької місії з Швейцарії на вимогу швейцарського уряду наше посольство було фактично єдиним представником з території колишньої Росії. До посольства масово зверталися російські громадяни, народжені на території України, бажаючи виміняти більшовицькі пашпорти на українські, щоб не підлягати висилці з Швейцарії.

Наше посольство користало з дуже прихильного відношення політичного департаменту швейцарського уряду: пашпорти, які ми виставляли нашим громадянам, визнавали швейцарським урядом; посольство мало повне довір'я у швейцарців; від лютого 1919 року в порозумінні з швейцарською владою ми отримали дозвіл на двох постійних дипломатичних кур'єрів. Професор Тендірі, шеф відділу захисту швейцарських громадян на території колишньої Росії при політичному департаменті, якому підлягали всі консульські швейцарські установи в колишній Росії, був у постійних зносинах з нашим посольством.

Зацікавлення торговельно-економічних швейцарських сфер торговельними зносинами з Україною проявилось в заснуванні торговельного товариства “Україна”, на чолі якого стояв відомий фінансовий діяч Біярен. Він притягнув до цього французький капітал як у Швейцарії, так і у Франції, був з він у добрих

зв'язках з промислово-торговельними колами Антанти. Д-р Еш написав і видав гарну публікацію “Україна і Швейцарія — економічно-політична студія про участь торгівлі й промисловости Швейцарії в обміні товарами з Україною”. Швейцарські фірми масово виявляли зацікавлення до справи нав'язання торговельних зносин з Україною.

Швейцарський уряд дозволив нашому посольству нав'язати контакт з інтернованими в Швейцарії українськими громадянами, яким посольство допомагало грошми, а деяким з них допомогло виїхати до Галичини. При переїзді через Швейцарію інтернованих українців (колишніх громадян Австро-Угорщини) швейцарський уряд повідомив наше посольство про день їх приїзду, що дало змогу допомогти цим громадянам одягом і грошми. Студентам-українцям, які перебували в Швейцарії (переважно в Цюріху) посольство щомісячно давало допомогу на їдальню — 1500 шв. фр. Міжнародний Червоний Хрест був у постійному зв'язку з нашим посольством і зі мною особисто, як представником Українського Червоного Хреста при Міжнародному Червоному Хресті в Женеві.

Перебування нашого міністра закордонних справ Дмитра Дорошенка в листопаді 1918 в Берліні (та ще й таке довге) справило негативне враження на антантські кола в Швейцарії. Майже зараз же після приїзду Д. Дорошенка, щось за два дні, наш берлінський посол барон Ф. Штейнгель прислав телеграму про відкликання Дорошенка, а десь через два дні таку ж саму телеграму дістав я про моє відкликання. Отож ледве я розпочав свою діяльність, зараз же був позбавлений юридичних прав на виконання обов'язків представника України в Швейцарії. А найгірше було те, що Штейнгель рівночасно повідомив і швейцарського посла в Берліні про моє відкликання. Становище, здавалося, було безвихідне, але світові події, які розвивалися з години на годину, та прихильне ставлення швейцарського уряду дали можливість мені перейти над цим до порядку денного й продовжувати свою діяльність.

Міністер Д. Дорошенко зараз же після приїзду в Швейцарію бажав нав'язати контакт з посольствами Франції, Англії й Америки, але мій зондаж, зроблений через нейтральні політичні кола, ствердив, що ці амбасадори прийняти його не бажали. Тому через тиждень Д. Дорошенко виїхав на Україну з своїм секретарем Єрмоловим і дипломатичним кур'єром Білицом.

Становище, яке витворилося, примусило мене визначити своє ставлення до нового гетьманського уряду й його експонента — берлінського посла барона Ф. Штейнгеля. З грудня 1918 появилось в швейцарських газетах таке повідомлення: “Українська місія в Берні. Доносять, що сучасний уряд П. Скоропадського відкликав голову української місії в Берні. За нашими інформаціями з української місії, справа представляється в такому світлі. Урядового відкликання радою міністрів до сучасного моменту не було. Барон Ф. Штейнгель, посол у Берліні, передав лише телеграфом повідомлення міністра закордонних справ Афанасьєва про відкликання д-ра Лукасевича. Нас повідомлено, що д-р Лукасевич, який на бажання українських політичних партій та з їх доручення прибув до Швейцарії, буде поки що продовжувати свою діяльність”. Після цієї замітки довго не було ніякої вістки ні від кого. Ф. Штейнгель замовк, а про становище на Україні нічого не було відомо, аж 12 грудня надійшла телеграма від Козія з Берліну, в якій він подавав: “...тільки що я повернувся з України. Крім Києва, вся країна під владою Директорії, яка об’явила всіх росіян та більшовиків національними ворогами, зарядила загальну мобілізацію та дотепер зібрала півмільйона війська. Гетьманська влада має 8 тисяч війська і оточена в Києві. Внаслідок перемир’я німців з Петлюрою німці в цих днях залишають Київ, упадок якого неминучий. Вас закликають залишитися на своєму посту”. 16 грудня, Козій знову повідомляв: “Сьогодні після обіду війська Директорії зайняли Київ. У місті та в країні порядок і спокій”. Рівно ж я був інформований д-ром Р. Смаль-Стоцьким, який повідомляв мене, що ситуація вимагає не здаватися і зволікати. Він радить рішуче відмовити Штейнгелеві. Штейнгель знову телеграфував, що “міністер закордонних справ доручив мені повідомити вас, що ваша місія в Швейцарії закінчена, а вам наказується прибути негайно до Києва. Мені доручено бути представником України також і в Швейцарії”. На це я відповів Штейнгелеві: “Телеграма Афанасьєва не має для мене ніякого значення. Призначений постановою ради міністрів, я можу бути відкликаний тільки такою ж постановою, затвердженою гетьманом”.

У такій ситуації я перебував аж до лютого 1919 року, коли Директорія офіційно затвердила мене представником Української Народної Республіки при уряді Швейцарської Конфедерації.

У такій ситуації я продовжував щойно розпочату працю.

Вже в перших днях листопада мені було відомо від англійського аташе, проф. Дельмера, що в найближчих днях Туреччина підпише перемир'я й відкриє Дарданели для союзної флотії. Надаючи цій події великого значення і вважаючи конечним зазначити наше відношення до евентуального приходу Антанти в українські порти, я звернувся до всіх антантських і неутральних представництв з нотою, рівночасно подаючи її зміст швайцарській пресі.

Наші зносини з іншими народами, особливо з народами колишньої Росії були досить активні. З литовцями відносини були особливо приязні, й у політичній акції ми йшли завжди разом. Міністер Шавліс, прелат Ольшевський, шеф литовської місії в Швайцарії В. Давмантас, голова комітету допомоги полоненим "Літуанія" А. Степонайтис, делегати американських литовців І. Добужіс та Казіс Пакстас — це були литовці, з якими ми мали зносини. В особах князя М. Сумбатова та його заступника Х. Шавідпвілі, делегата Азербайджану Г. Баммата — ми зв'язалися з Кавказом. З поляками й росіянами прямих зносин ми не утримували, але як одні, так і другі прислали часто своїх людей у справі своїх громадян, а інколи і в справах політичних.

Восени минулого року (1919 — П. О.) в помешканні нашого посольства було зібрання представників Латвії, Литви, Грузії й України в справі спільної акції щодо визнання самостійності цих народів, але лише з литовцями ми домовилися в справі спільної акції і заснували "Українсько-литовський союз", від імени якого ми спільно виступали, протестуючи проти російського імперіялізму. Добрі контакти, побудовані на взаємному довір'ї, були у нас з жидами.

Це короткі завваги і тло ситуації, в якій довелося мені працювати дипломатичним представником України в Швайцарії протягом майже року. За весь час мого перебування в Швайцарії я не мав контакту з урядом — ні прямо, ні через інше посольство. Навіть кур'ери, яких я посилав до уряду, не привезли мені жадних серйозніших інформацій або директив. Грошові засоби посольства вже майже кінчалися на весні 1919 року, а я особисто не брав належної мені платні вже більше півроку.

Беручи все це до уваги, я не рахував можливим залишатися надалі представником України в Швайцарії. Це спонукало мене в січні, а опісля ще раз у квітні 1919, просити Директорію УНР

звільнити мене від обов'язків представника України в Швейцарії.

З тих же причин я не вважав можливим прийняти пропозицію стати послом України в Іспанії, думаючи, що буду корисніший своєю працею на Україні.

“Сучасність”, № 11, 1970.

Юліян НАЛИСНИК

Робота не пішла намарне

Наше посольство складалося з досить великого гуртка осіб. На його чолі стояв надзвичайно-уповноважений Української Держави, колишній перший наш міністр закордонних справ проф. Олександр Шульгин, людина ще не стара віком, однак розважна та самотня з-поміж членів посольства на властивому місці.

З Києва посольство виїхало через Жмеринку, Львів, Краків, Будапешт і Білгород до Софії.

На станції у Софії вітали нас відпоручники самого царя Фердинанда, болгарського міністерства закордонних справ та гурток болгар на чолі з проф. І. Шишмановом.

Робота наша була двояка. Офіційне заступництво інтересів молодого держави, справи паспортів, бо з Варни до Одеси недалеко і вже тоді були деякі торговельні зносини між тими двома містами, репатріація полонених (болгари, як союзники центральних держав у світовій війні, находились по ворожій до Росії стороні, в арміях якої служило чимало українців). Роботи було спершу досить багато. Перевелась вона досить швидко в міру того, яка була ситуація на фронтах центральних держав та на українських внутрішніх фронтах.

Важнішою, на мою думку, була та неофіційна наша робота в Болгарії, а саме над освідомлюванням болгар, дотеперішніх завзятих русофілів, про наші змагання до самостійності та про наше право на життя, як самостійної нації. На мою думку, та

друга наша робота залишила в Болгарії чималі сліди в порівнянні з тим, що ми там застали.

Офіційна наша праця після розвалу Центральних Держав та від'їзду від нас нашого посла Ол. Шульгіна майже цілком завергла. Правда, видавалось ще часом якийсь паспорт на виїзд до України, або яку візу на чужий паспорт, але таких інтересантів було в нас щораз менше. Очевидно, прийшла також редукція самого персоналу посольства. Відійшов від нас перший військовий аташе генерал Бобровський, за ним від'їхав драгоман Додул, бо їхня присутність між нами була зайва. Опісля відійшов від нас сам посол, якого покликали на міністра закордонних справ.

На чолі нашого посольства станув тоді п. Федір Шульга, який поза російською та українською мовою не знав та не розумів ніякої іншої мови. Не розумів навіть по болгарськи, хоч ми молодші ту мову опанували досить скоро. Очевидно, Шульга не мав ніяких зв'язків з болгарами: на перешкоді стояв передусім брак освіти.

У 1919 році почали ми видавати у болгарській мові неперіодичний журнал "Українське слово". Видали ми чотири числа того журналу.

Метою того часопису було познайомити болгар бодай прибіжно з нашим життям та історією, очевидно найновішою. Статті писали ми всі, а з браку яких-небудь матеріалів їх рівень не міг бути надто високий. Майже в кожному числі подавали ми огляд найновіших подій, зв'язаних з Україною, огляд заграничної преси про наші справи, друкували ми ноти, які наша мирова делегація вносила на мировій конференції, та ноти, якими обмінялись французький та великобритійський послани з головою ради міністрів УНР у грудні 1917 року.

Болгари приймали журнал досить прихильно, та самі нам піддали гадку, щоб ми його заступили періодиком, в якому брали б участь болгарські журналісти та поети й письменники. З днем 15 жовтня 1919 випустили ми перше число двотижневика "Українсько-Болгарски Преглед". Всіх чисел видали ми 17 на 157 сторінках.

Двотижневик редагував офіційно редакційний комітет, редагували ж ми самі, а тою справою ревно займався старший урядовець посольства Петро Сікора, який увійшов в контакт з болгарськими письменниками та журналістами та приєднував їх до

співпраці з нами. По від'їзді зі Софії п. Сікори останніх 7 чисел вийшло під проводом автора цих рядків.

Зміст того двотижневика був значно ширший від змісту “Українського Слова”. Ціль була приблизно та сама, інформаційна, при чому найбільше залежало нам на тім, щоб познайомити болгар з нашою історією, нашою культурою, нашим письменством. Поміщували ми оригінальні поезії Шевченка, Франка, Олеся та побіч їх переклади на болгарську мову. В першому числі помістили ми Шевченкову поему “Учітеся, брати мої” та побіч неї переклад на болгарську мову, зладжений болгарським поетом Любе-ном Каравеловим в р. 1869. В тому самому числі болгарський письменник др. Д. Т. Страшимиров розповів про найдавніші зносини між болгарами і нами. Решту творили різні замітки і дрібні вістки. В другому числі той сам Страшимиров написав вступну статтю під заголовком “Трагедія ідеалізму”, присвячену болгарським справам, Димитр Шишманов, син проф. Івана та внук Драгоманова, розповів коротко про українську літературу (він володіє українською мовою), решта числа посвячена різним інформаціям. Не будемо подавати точного змісту всіх дальших чисел того часопису, який — при всіх своїх недоста-чах — є доказом, що українське державне представництво в Болгарії працювало над формуванням прихильної нам опінії тамошнього громадянства.

Дня 21 червня 1920 року наш двотижневик перестав виходити, очевидно з причини браку відповідних фондів. По всяких ре-дукціях довший час залишилось нас трьох у посольстві, а саме на його чолі В. Дрогомірецький, урядовець Н. Лаврик і я. Якось на саме Різдво 1921 року оба з Лавриком мусіли ми виїхати зі Софії, а там залишився сам В. Дрогомірецький.

Виявилось, що болгари, хоч у своїй масі скрайні русофіли, на яких великий вплив мали знані російські славянофіли, і хоч тому спершу говорили до нас “та чого ж ви відлучились від ма-тушки Росії”, швидко нас зрозуміли і — як видно болгарської преси — нашими справами дальше цікавляться. Проведена нами при дуже несприятливих обставинах робота не пішла намарне.

“Календар Червоної Калини”, 1939.

Герман ГУММЕРУС

Повірений у справах

Сподіваючись на допомогу України у боротьбі проти більшовиків, а також, можливо, для того, щоб запобігти приєднанню України до Центральних держав, Антанта визнала її незалежність *de facto*. Але оскільки країну невдовзі наводнили більшовицькі та розбійні російські банди, а допомоги від Антанти не надійшло, Рада була змушена спертися на Німеччину та Австрію і послати на мирні переговори до Брест-Литовська своїх представників. Переговори Центральних держав з Росією були важкими і тимчасово припинилися, проте з Українською республікою досягли результату. 8 лютого між Україною та Центральними державами було укладено мир за умови визнання незалежності України. Договір влаштував обидві сторони. Німеччина та Австрія розраховували отримати зерно та інше продовольство з цієї багатой країни, в той час, як Україна діставала можливість за допомогою німецько-австрійської армії швидко звільнити свою територію від більшовицьких військ. За договором німці поширювали окупацію аж до Кавказу.

Однак невдовзі сталось обопільне розчарування. Німеччина отримала тільки незначну частину харчових продуктів, тому що селяни відмовлялись продавати їх за сумнівні паперові гроші і вимагали замість них промислові товари, яких у Німеччини не було. Більше того, вони чинили збройний опір, який німці придушували каральними заходами. Хоча німецька влада не мала права втручатись у внутрішні справи України, вона дедалі критичніше ставилася до соціалістичної Центральної Ради. Слід визнати, що німці не зовсім розуміли український національний рух. Але як би там не було, у квітні 1918 року за їхньою допомогою відбулася революція, яка сприяла буржуазним перетворенням в Україні. Членів Центральної Ради було заарештовано. У новому тимчасовому уряді генерал Скоропадський став Гетьманом, а Лизогуб — прем'єр-міністром.

Через два тижні після України Фінляндія проголосила незалежність. Стало очевидним, що прийшов час налагодити дипломатичні зв'язки з Україною. У приватному порядку це планува-

лося зробити ще раніше. Обидві держави, поза всяким сумнівом, мали спільні інтереси. Ще у грудні 1917 року під час недовгого перебування у Хельсінкі я скористався ситуацією і переговорив про цю справу з головою нашої держави Свінхувудом та міністром закордонних справ Карпом Енкелем. Без сумніву, тоді ситуація була ще не зовсім ясною. Ані радянський уряд, ані уряди інших держав ще не визнали незалежності Фінляндії, а обстановка в Україні була маловідомою. Однак наш уряд вважав мою точку зору такою, що заслуговує на увагу. Коли 28 грудня я виїжджав з Хельсінкі до Берліна через Стокгольм, то вже мав звістку від міністра Енкеля про те, що Сенат вирішив послати представника Фінляндії до Києва.

Початок війни за незалежність перешкодив уряду виконати це рішення. До цього питання повернулися лише після нашої перемоги. У травні 1918 року я приїхав до Хельсінкі і під час розмови з новим міністром закордонних справ сенатором Стенротом відчув, що він вагається у прийнятті рішення. “Чи буде Фінляндія мати якусь користь від дипломатичних відносин з цією далекою країною, становище якої ще досить заплутане?” — запитав він. — “Спочатку треба вирішити, чи доцільно нам взагалі визнати незалежну Українську Державу”. Я відповів, що наш уряд не має ніяких підстав для сумнівів, оскільки Німеччина вже визнала Україну. Дружні відносини з Україною принесли б нам очевидну користь. Адже Радянська Росія загрожувала обом країнам, чим примушувала їх спертися на Німеччину. Крім того, відкриття дипломатичного та консульського представництв сприяло б розвитку торгівлі з цією багатою країною. У колишніх “малоросійських губерніях” були найкращі покущі продукції нашої паперової промисловості, а за папір ми могли дістати харчові продукти. Транспортне сполучення можна було легко влаштувати через окуповані Німеччиною території Латвії та Білорусії. Сенатор Стенрот в принципі погодився зі мною, але все ж таки я не досяг позитивного результату. Протягом травня-червня рішення прийнято не було. Наприкінці червня під час перебування у Берліні я дізнався про те, що Міністерство закордонних справ Німеччини схвально поставилося до мого плану. Мене також цілком підтримав представник України у Берліні барон Ф.Штейнгель, якого я відвідав 2 липня. Він пообіцяв повідомити про цю справу Скоропадському. З цими добрими новинами я повернувся до Хельсінкі, але переконати уряд мені знову

не вдалося. Я чув, що наш посол у Берліні сенатор Едвард Хьєлт під час свого перебування у Хельсінкі доводив сенатору Стенроту, що фінське посольство у Києві навряд чи буде корисним.

Я вже майже втратив надію на реалізацію плану, коли наприкінці липня мені зателефонував сенатор Стенрот і запитав, чи не хотів би я вирушити до Києва як дипломатичний представник Фінляндії. Що ж трапилося? Справа в тому, що керівництво щойно заснованого “Товариства фінських паперових заводів” звернулося до сенатора Стенрота з пропозицією відкрити посольство у Києві. Воно мало сприяти відновленню експорту паперу в Україну. Дві найбільш впливові особи цього Товариства — полковник И.Серлакіус та генерал-майор Р.Валден бажали особисто поїхати в Україну. Вони могли виконувати обов’язки консулів, але потрібен був також і професійний дипломатичний представник. Таким чином, втручання крупного промислового капіталу в цю справу допомогло їй вирішенню. Я, зрозуміло, зрадів і погодився обійняти запропоновану посаду. Після недовгого обговорення мені придумали досить рідкісний титул *charge des affaires**. Серлакіуса призначили консулом до Одеси, а Валдена — до Києва. Моїм секретарем став чиновник “Товариства фінських паперових заводів” пан Юрьйо Снеллман.

В інших ділових колах теж побачили можливості, які відкривала торгівля з Україною. Багато фінських підприємців їздили тоді туди для встановлення торгових контактів.

22 серпня у другій половині дня ми прибули до Києва. Після урочистої зустрічі на вокзалі і коротких промов нас відвезли на державних автомобілях до готелю Гладинюка на Фундуклеївській вулиці, де для нас були заброньовані номери.

Київ у 1918 році... Як мені вірно змалювати те чудове оточення, до якого я потрапив. Це старовинне чудове місто, розташоване на стрімкому правому березі Дніпра, багато в чому втратило свій заможний вигляд за роки війни, а ще більше через “свободи”, що потім настали. Будинки залишилися без нагляду, частково у дуже поганому стані. Бруківка у багатьох місцях бу-

* Повірений у справах (франц.). (Правильно — *chargé d'affaires*).

ла пошкоджена. Навіть у кращих готелях панував неймовірний бруд.

Чи повернуться добробут та мир після того, як Українська Держава зміцниться і ліквідує шкоду, заподіяну революцією? У ті часи ніхто не міг цього передбачити. Зі страхом дивилися на північ, де кривавий червоний привид більшовизму з'явився на обрії. Чи не був цей відносний спокій, що ним тоді насолоджувались, оманливим напередодні тієї нової бурі, що мала б пройти країною відразу після того, як німецькі кулемети перестануть її охороняти?

Перед урядом (Скоропадського — П. О.) стояло дуже важке завдання. Перш за все необхідно було створити власні збройні сили, які б викликали повагу до себе. Без них уряд не мав би авторитету ані у себе в країні, ані за її межами. Але до того часу всі пропозиції Скоропадського з цього приводу зустрічали стійкий опір німців. Крім того, для заспокоєння села необхідно було вирішити земельне питання.

Було також потрібно допомогти зруйнованій промисловості. Але останнє зробити було майже неможливо через поганий стан залізниць. У внутрішній політиці Скоропадський мав звернути увагу на все більш наполегливі вимоги Національного Союзу сформувати більш національно орієнтований уряд. У зовнішній політиці було важливо досягти мирної угоди з Радянською Росією. Поки ще було лише перемир'я. Мирні переговори відбувались у червні, але були перервані. Декілька днів після мого приїзду до Києва переговори тривали, однак надія на позитивний результат була малою.

Незважаючи на всі труднощі та суперечності, німецькі окупаційні війська підтримували суворий порядок. Україна мала бути їм вдячна за вигнання більшовиків та запровадження хоч якогось ладу в умовах загального хаосу. Німців запросили як визволителів, але само собою зрозуміло, що вони прийняли за прошення з надією, що за свою працю вони, як я вже зазначав, одержать багато харчів. Але оскільки німці не змінили своєї немудрої скупой цінової політики, їм було занадто важко одержати зерно від селян. Все ще можна було чути про конфіскації і як їхній наслідок — селянські повстання, які придушували каральні експедиції. Вдячність німцям переросла у все зростаюче обурення. Вбивство німецького головнокомандуючого генерала фон Айхгорна, яке сталося у липні, вважалось одним із проявів на-

ціональної помсти. Загибель цієї розумної та сильної людини була великою втратою як для німців, так і для Скоропадського, якого вони підтримували. Айхгорна заступив генерал фон Кірхбах, якому допомагав шеф Генерального штабу Гренер, у майбутньому добре відомий. Послом Німеччини був фон Мумм. Німецька окупаційна влада утворила деякі власні установи, які наскільки можливо, співпрацювали з українськими. Проте з самого початку німці не розуміли значення, яке б мала їхня рішуча підтримка національної справи в Україні. У більшості вони не приділяли цьому ніякої уваги і вважали за краще підтримувати чиновників-русифілів, які були досвідченими в адміністративних справах.

Україна була своєрідною державою, яка через декілька місяців після свого народження врятувалася від загибелі завдяки німецькій окупації і продовжувала існувати під опікою свого рятівника. Вона мала свій уряд, але у вирішенні всіх більш або менш важливих питань безумовно залежала від німецької окупаційної влади. Багато робилось для організації управління країною, але авторитет держави був невеликим, а фізичні сили вкрай обмеженими. Підтримки з боку народного парламенту не було.

Україна Скоропадського була васальною державою і щодо цього не можна було сперечатись. Безумовно, вона мала власне Міністерство закордонних справ, але про незалежну зовнішню політику не могло бути й мови. Але це намагались усіма засобами приховувати, суворо дотримуючись форм міжнародної дипломатії. Посли Німеччини, Австро-Угорщини, Туреччини та Болгарії відповідно до усіх правил вручили свої вірчі грамоти його високості Гетьману. Я також вручив свою вірчу грамоту міністру закордонних справ Дорошенку через день після прибуття до Києва. У промові, яку я виголосив відповідно до протоколу, висловив радість від того, що мав можливість представляти свою країну перед урядом незалежної України, і вказав також на спільність інтересів обох країн.

З книги “Україна в переломні часи”, 1997.

Арнольд МАРГОЛІН

На берегах туманного Альбіону

Бритійський уряд зі звичною для англійців послідовністю та впертістю підтримував Денікіна. В таких умовах ніякі, навіть нійдіяльніші співробітники не могли рушити справу України з мертвої точки.

Щодо балтійських і кавказьких народностей Британія вже визначила свою політику. Але залишалася величезна Україна, якою з такою невдачею опікувалася ввесь час Франція... Треба було нарешті звернути свій зір в бік України і українського національного руху.

От через що мене добре прийняв референт у справах народностей Росії Грегори. Я написав докладний лист до лорда Керсона і дістав дуже приязну відповідь. Лорд Гардінг, товариш міністра закордонних справ, призначив мені спеціальну авдієнцію. Безумовно зацікавлення Британії Україною зростало.

Мені дуже виразно дали до зрозуміння, що Україна мусіла б спробувати піти тим самим шляхом, яким пішла вже Естонія. Я поспішив попередити про те український уряд, але там поставилися до цього, наскільки я в тім міг пізніше переконатися, без відповідної уваги. Та й трудно було йому розпочати якісь практичні кроки, коли друга сторона, большевики, так уперто намагалася удержати за собою саме Україну, як шпихлір для Москви.

Від часу угоди з Польщею почалося охолодження до нас і зі сторони неосоціалістичної преси. На Польщу дивилися в Британії, як на передню сторожу французького впливу на сході Європи. Той, хто йшов з Польщею, трапляв у фарватер французького впливу. Широкі кола в Британії не знали й не хотіли знати ніяких тайних договорів про сфери впливу Британії і Франції. Починалася явна опозиція англійської громадської думки проти переваги польсько-французького впливу у Східній Європі. Але й в офіційних колах можна було виразно намацати рішення про ревізію цього тайного договору з Францією або його поступового занулювання.

Раніше всі найповажніші органи преси самі зверталися до нас, особливо в лютім, березні і квітні. Тепер моїм талановитим співробітникам доводилося уже самим брати на себе ініціативу ходити і вживати заходів, щоб подати до преси найменшу звістку.

Подібно реагували представники промислу і фінансів, що спочатку проявляли дуже поважне зацікавлення до України. В лютім і березні відвідали мене в скромнім, але затишнім домику, де містилася наша місія, директори двох найповажніших англійських фірм будови портів і залізниць. Вони особливо цікавилися справою поширення і повної перебудови одеського порту, а також будовою залізниць в Україні. Всякий, хто тверезо оцінює стан повного занепаду господарки в Україні, як і в Московщині, розуміє також повну неможливість відродження економічного життя місцевими силами. Якщо не розчинити широко двері перед чужоземним капіталом, то нема що й думати про те, щоб хутко піднятися на ноги.

Але й ці фірми й фінансові кола Сіті, з якими я був у контакті, скоріше допускали можливість угоди України з большевикам, на взір прибалтійських держав, ніж угоду з Польщею. Перше не можна було здійснити, бо большевики не мали в намірі виходити з України. А друге стало фактом в кінці квітня. І тоді обірвалися переговори представників англійської промисловості і фінансів з нашою місією.

Тільки британський уряд вірний своїм традиціям, не спішився ще показувати свого становища до справи польсько-української угоди. Він вичікував вислідів наступу польсько-українських військ на Київ. І хоч його підхід до сподіваного кінця цього наступу був скептичний, але все ж він до останньої хвилини стримувався висловлювати свою думку. Я дуже часто бачився тоді з шефом кабінету Льюїс Джорджа, найвпливовішим тоді Филипом Керром, але довго не міг від нього видістати навіть яких-будь натяків з цього приводу. “Поживемо — побачимо”, повторював він у дещо зміненій редакції стару французьку приповідку.

З видатніших англійських діячів я підтримував також звязки з льордом Сесілем і Асквітом, яких цілий час інформував і тримав у курсі подій в Україні.

Перший з них мав дуже невиразне поняття про український рух і ледви відрізняв Петлюру від Раковського. Але під час першої зустрічі Сесіль просив мене дати йому всі матеріали, які я тільки маю. Просив також надіслати йому фотографію Петлюри.

Від того часу цей допитливий і сумлінний діяч уважно стежив за всіма подіями в Україні, завжди точно відповідав на листи і т. п. Одночасно він цікавився справою участі жидів у польшевицьким русі і про те мав переборщений погляд. Я надіслав йому в зв'язку з цією справою деякі матеріали.

З Асквітом я зустрівся на бенкеті Т-ва Ліги Націй. Випадково я був його сусідом за столом. Він розпитував мене про українське селянство і особливо цікавився тим, яка українська політична партія відповідає англійській ліберальній партії, якої лідером він є і досі.

Моє сусідство з Асквітом вельми заінтригувало тоді багатьох з учасників бенкету.

До мене пізніше підходили, знайомились. Випадок завжди відіграє в дипломатичнім світі значну роль — і цей бенкет дав мені пізніше доступ і знайомство з дуже цікавими людьми. З представників інших держав особливо тепло ставилися до українського руху Венізел'ос і Вайда-Воевод.

Венізел'ос вбачав в Україні побратима у спільних інтересах на Чорнім морі. Я не раз з ним бачився в Лондоні, Сан-Ремо і у Спа. І він раз-у-раз виявляв готовість підтримати українську справу перед своїми сильними друзями.

Румунський прем'єр Вайда-Воевод, тодішній гість у Лондоні, походженням з Трансильванії, це був найкращий зразок нової Румунії. Він пристрасно тягнувся до світла, що йшло з Заходу. Це відчувалося в кожному його слові. Витончено-культурний, він хотів бачити в майбутнім свій край таким самим. І він не боявся “чужинного засилля”, навпаки чекав від нього добра для свого краю. Мені довелося бути прийвним під час його гарячого спору на цю тему з князем Сапігою, що був тоді польським послом у Лондоні. Сапіга, що сам дістав від західної культури все, що тільки можливо, вихований у Лондоні, тримався інших поглядів на цю справу.

Трохи пізніше приїхав до Лондону італійський міністр закордонних справ Шаль'я.

Він уже охоче визначив мені авдієнцію і показався дуже чутливим другом українського народу й взагалі всіх народів, що проснулися від віковичної дрімоти і прямували до вільного існування під сонцем. Шаль'я був досить знаним юристом в Італії, його поява на арені дипломатії була недавня і не дуже довга. Його заступив Сфорца.

Дедалі, то все виразніше ставало, що Британія з кожним днем все більше відхиляється від усіляких плянів інтервенції. Робітнича партія невідступно вимагала угоди з большевиками.

Льойд Джордж переконаний противник не лише большевизму, але взагалі соціалізму, проте прийшов до висновку, що найближчим шляхом до упадку большевицького режиму є свого роду „непротівлення злону”.

Він начебто хотів показати й своїй робітничій партії, і цілому світові, що большевизм, полишений самому собі, сам себе приведе до льогічного кінця. При боротьбі з большевизмом гарматами він полишився б, навіть у випадку своєї поразки, з ореолом мучеництва, увійшов би в історію, як жертва, задушена чужоземними капіталістами-бандитами.

Тим то Льойд Джордж повів цю нову свою політику щодо Росії і причинився до відвідин большевицького царства представниками англійських робітників, письменниками і ін.

Він хотів, щоб вони самі переконались, на власні очі побачили, до чого привело на місці застосування большевицької теорії і практики, як вони прикладені до реального життя. Більшість кабінету йшла з Льойд Джорджем.

Але був і рішучий противник цього напряму — військовий міністр Черчіль.

У своїм просторім інтерв'ю в жидівській справі, якого поява викликала загальну увагу, Черчіль виступив тоді зі своїм оригінальним поділом цілого жидівства на сіоністів і большевиків. Сіоністів виставлено в цім інтерв'ю як ліпших синів жидівського народу. Черчіль висловив сіонізові своє гаряче співчуття і побажання осягти свої ідеали. Навпаки, жидів-большевиків він зобразив як ворогів людського роду. І тут кинув фразу про “російських большевиків і петлюрівські банди” як про явища спільного походження і порядку.

Висновки були аж дуже ясні. По-перше, Черчіль заявив себе великим приятелем сіонізму. По-друге, він не знав, що серед жидів існує величезна більшість, що не належить ні до офіційного сіонізму, ні до большевизму. По-третє, він був рішучим противником українського руху.

Та й поза тим інтерв'ю було відомо, що Черчіль, як правдивий реакціонер, мріє про віднову старої Росії. У нього й далі шукали захисту й помочі всі давні білі генерали і нові кандидати на ці ролі.

І хоча Черчіль був у великій меншості, та все ж його напрямки і виступи полишали при надії тих, кому снився поворот до старого.

Наша місія працювала цілий цей час з великим піднесенням і напруженням всіх своїх сил. Я. Олесницький узяв на себе листування і зносини з Лігою Націй. Сер Ерик Дремон, генеральний секретар Ліги Націй, живо цікавився Україною, помножував і розсилав членам Ради все, що ми йому надсилали. Поза тим була спеціальна українська секція при Т-ві Ліги Націй.

Вістка про те, що в Британії повсталала т. зв. “Федерація українських жидів” на чолі з др. Йохельманом, викликала велике задоволення в українському уряді. Подібні спеціальні організації для жидів-емігрантів з України є тепер в ЗДПА і, як я чув, також і в Палестині. Самий факт признання тими жидами України, як самої в собі одиниці, викликав глибоке задоволення в рядах українського уряду. Він звернувся до д-ра Йохельмана, як засновника “Федерації”, особним листом з виразами вдячності.

Спокійне і об’єктивне становище Зангвіля і Люсієна Вульфа до українського руху, їх хист відділяти все зле, ганебне і злочинне від усього того, що є чистим і незаплямленим джерелом цього руху, давати відповідну оцінку і тому, і другому, причинилося до великої популярності цих імен серед ліпших представників української інтелігенції й уряду.

Ірляндія і загроза страйків, що назрівали в країні, відтягали за кожним разом увагу Льюїс Джорджа і цілого уряду від закордонної політики. В такі тривожні дні не було чого думати про те, щоб викликати сяке-таке зацікавлення українською справою.

“Календар Червоної Калини”, 1939.

Дмитро ЛЕВИЦЬКИЙ

Дипломатичні маневри на даньському терені

Хоч з кінцем 1918 р. Директорія УНР здобула над гетьманом чи точніше над здеморалізованими у тому часі німецькими окупаційними військами, велику військову перемогу, хоч Корпус С. С., який за три місяці з тисячки зріс майже до 20000 людей, впровадив у тріумфальнім поході Директорію з Хвастова до Києва, і хоч ця Директорія скликала до Києва Всеукраїнський Конгрес, проте для кожного, хто в тім часі найвищого розпалу революції на території давньої Росії умів, головно ж хотів дивитися на нову владу здоровими очима — було вже тоді ясно, що перемога Директорії має тільки льокальне значіння, і що ця влада спочиває на дуже крихких підставах. Большевики не додержали даної устами Раковського Винниченкові обіцянки зберегти прихильну неутральність і йшли на Київ зі Сходу, а армія Денікіна наступала на Україну з Півдня. Національно дуже ідейний Корпус С. С. був за слабкий, щоб ставити чоло тій навалі тим більше, що його територія обмежувалась тільки до заходу від Києва, але і ця територія була підмінована большевицькою агітацією.

В тім часі, не знаю докладно в кого, зродилася думка рятувати частину української інтелігенції від фізичної заглади і вислати її за кордон. Для цієї цілі вибрано таку форму, щоб вислати до всіх держав Європи й Північної Америки дипломатичні місії. Засада сама в собі правильна, бо дійсно не тільки вирятували таким чином від большевиків яких 200 українських інтелектуальних одиниць, але й дали їм за завдання ознайомлювати Європу з українською справою, з її значінням для розвитку східних і середньо-європейських справ.

Безперечно, ті новоспечені дипломати не могли виконати як слід свого завдання, і їх примітивізм мусів природно вражати європейських дипломатів і політиків. Правда і те, що між членами тих місій були люди не тільки невисокої політичної вартости, але й невисокої вартости особисто-моральної, які компромітували нас в очах світа. А все ж таки я особисто вважаю висилку тих місій за річ позитивну. Неправдою є те, що ті місії вивезли з України якісь більші суми. В Києві дали тим місіям тільки

невелику суму гривен і царських рублів, майже тільки таку, яка дозволила їм доїхати до Берліна.

Не знаю докладно роботи всіх дипломатичних місій в Європі і не можу про них говорити. Та знаю напевно, що не могли нас не тільки скомпромітувати, а мусіли нас гідно репрезентувати люди такої високої культури, як О.Лотоцький в Константинополі, Ф.Матушевський у Греції, Дмитро Антонович у Римі, граф Тишкевич у Ватикані, В.Липинський у Відні, Я.Олесницький у Лондоні. Коли ми їхали за кордон для пропаганди, мали ми всього одну єдину книжку проф. Ст. Рудницького "Україна" і то тільки в німецькій мові. За 1919 рік сам Лукашевич у Берні видав більш 15 брошур пропагандивних у французькій мові з різних ділянок нашого життя. В Голяндії Яковлів видає бюлетень, у якому пишуть найбільші поваги голяндського наукового світу, в Данії вийшло розкішне видання поверх 30 чисел тижневика, до якого писав найбільший авторитет данського народу, світової слави Георг Брандес. Якби не говорити, то за 1919 рік поширено в Європі знання і тим самим вагу української справи в Європі більше, як за цілі століття перед тим. Природно, що на це зложилися сприятливі обставини, що головною причиною зацікавлення Україною була визвольна боротьба проти большевиків, але чимала заслуга дипломатичних місій лежить у тому, що вони зуміли причинитися до заактивізування того зацікавлення, вміли спопуляризувати українську справу, вміли спонукати між чужинцями навіть дуже впливових людей, які станули в обороні української справи.

За дозволом і згодою данського уряду я приїхав у характері шефа дипломатичної місії УНР до Копенгагену в половині лютого 1919 р. і почав, як міг і вмів, нашу діяльність.

Я хочу подати тільки три епізоди, які характеризують тодішні відносини української справи на заході Європи і характеристичні для самого данського народу.

Зараз при першій моїй розмові з віце-міністром закордонних справ він сказав мені, що Данія була в живих торговельних зносинах з Україною, що вона вела живий товарообмін з Україною насінням і що з того титулу Україна залишилася довжна данським збіжевим фірмам щось коло 8 мільонів корон. Хоч мені було ясно, що за цей довг, коли він не приватний, а державний, відповідає не український, а всеросійський уряд, я йому заявив, що цілком природно, що коли устabilізуються цілком відносини на Україні і покажеться, що уряд України має такі зобов'язання супроти Данії, то нема сумніву, що він ці свої зобов'язання ви-

конає. Ми ж не большевики, щоб анулювати наші міжнародні зобов'язання. По кількох днях зголосився до мене дуже елегантний старший пан, який представився мені як директор великої акційної спілки збіжевого насіння в Одензее і просив мене відвідати їх склади. Від Копенгагену до Одензее є яких 9 годин їзди. Хоч це і не близько, я рішився поїхати, щоб показати добру волю українського уряду піти назустріч слухним на їх думку домаганням данського уряду.

Склади насіння там дійсно величаві. Та я не агроном і не міг ними як слід поцікавитись. Я попросив фірму і вона дала мені урядовця й авто і я майже весь день оглядав данські сільські господарства від 6—300 моргів (німецьких). Я уперше у своєму житті стрінувся з правдивим добробутом, з правдивою культурою та з правдивою демократією. Я оглянув мабуть 20 господарств від найменших до найбільших і це все так мене приголомшило, що я якнайскорше хотів уже виїхати з Одензее, бо мене брала за серце непереможна зависть на думку, що дала дійсна цивілізація, та що ми на яку сотню літ віддалені від того, щоб і на нашій Україні дійти до такого добробуту, ладу та організації, як у Данії. Але рівночасно стало для мене ясно, чому віце-міністр закордонних справ говорив зі мною більше про належних 8 мільонів корон, як про політичні справи. Для данського уряду добробут кожного його громадянина має значно більшу вагу, як забава малого народу у велику міжнародню політику.

Як кожного дня, так і одного дня з кінцем травня прочитувала мені газети данка, яка була занята в нашій місії і перекладала на німецьку мову данські часописи. Новиною того дня в усіх данських газетах був приїзд до Копенгагену лідера англійської Лейбур Парті Ленсбері й американського вченого, дослідника революцій Стефенса. За звичаєм данської преси в багатьох газетах були вміщені їх світлини. Саме під час читання передано мені два білети, посла Ленсбері і Стефенса. Зі здивуванням і правдивим зацікавленням я чекав на появу тих двох політиків у своєму кабінеті.

Привітавшись зі мною, приступив Ленсбері відразу до речі. Він заявив мені, що англійська робітничка партія знає, що по поваленні гетьманського уряду Україна є в руках соціал-демократів або їх прихильників. Отже англійська робітничка партія вважає, що вже досить проливу крові у світі, що обі соціальні демократії, себто російська й українська, повинні замиритись і знайти способи мирного поладнання спірних інтересів обох дер-

жав. Англійська робітничка партія доручила йому посередничити між обома урядами і він їде до Москви, а щоб справді надати більшої ваги і зазначити, що й американська демократія є за тим миром, то його товариш Стефенс їде до Києва, і відтак вони разом з делегатами московськими та українськими з'їдуться, щоб бути посередниками при заключенні миру. До Копенгагену вони приїхали тому, щоб я негайно каблем порозумівся з українським урядом і подав уже завтра наші умовини миру, а крім цього, щоб я дав Стефенсові візи на в'їзд на Україну. Перед двома тижнями приїхав до Копенгагену перший офіційний делегат в Європі большевицького уряду Літвінов і він хоче також з ним поговорити, щоб дістати візи і познайомитися з російськими умовинами щодо миру з Україною. На мій запит, чи оба панове взяли на себе ці важні політичні завдання за згодою англійського уряду, відповів мені Ленсбері, що англійський уряд знає про мету їх подорожі та ставиться до неї прихильно, але вони є тільки представниками Лейбур Парті.

Маю вражіння, що тоді виступив на моє чоло легкий холодний піт. Від мого виїзду з Києва я не мав ніякого зв'язку з моїм урядом, я не знав, де він знаходиться; єдині інформації, які я діставав, це були, хоч і дуже обширні, не раз по кілька сот слів телеграми, що йшли до мене з нашого інформаційного бюро у Відні. Інформації ці були неясні і неточні. Я знав, що ми вже втратили Київ, але де наші війська, де наш уряд, я ніяк з них визнатись не міг. У таких обставинах я мав дати точну, докладну відповідь на питання, які суттєво зв'язані з долею України, і то півофіційному представникові світової політичної партії. Коли зважити, що в тім часі соціал-демократія була в дійсности панівною клясою майже в усіх краях Європи, то було для мене ясно, що я станув віч-на-віч з представниками європейської потуги, яка могла мати величезний вплив на розвиток долі моєї батьківщини. Важко мені було, а при цьому і неполітично, признатися оцим панам до тої невідрадної ситуації, в якій я опинився. Обом панам я обіцяв негайно сконтактуватися з моїм урядом, та хоч внаслідок воєнних ділань такий контакт з урядом нелегкий, я все ж буду пробувати дати їм завтра відповідь на їх питання. Вони прийняли запрошення на снідання на другий день в 1-ій годині, а потім мали піти до Літвінова. В моїм кабінеті на стіні висіла велика мапа України. Оба гості приглядались їй пильно і попросили подати їм лінію воєнного фронту обох армій. Справу умовин миру я міг відложити на 24 години і щось подумати. Справи лінії фронту я від-

ложити не міг. Я вияснив їм, що війна на Україні — це не така позиційна війна, як під час світової війни, що по обох сторонах діють невеликі армії, що в даному випадку це більше рейди поодиноких відділів, що дуже велика частина відділів оперує в запіллях обох армій, тому в таких випадках годі означити точно лінію фронту. Наприкінці заявив мені Ленсбері, що на думку англійців Росія не може обійтися без якогось доступу до Чорного моря, що її життєвий інтерес вимагає торгівлі з західньо-європейськими й балканськими народами і просив мене, щоб я напірав на мій уряд, нехай він цю справу візьме на пильну увагу. На його думку це значно облегчить переговори.

Коли я ввечір супокійно почав роздумувати, то я прийшов до переконання, що на поставлені Ленсберім запити не так важко дати відповідь навіть і без порозуміння з нашим урядом. У данім випадку йде про переговори з Москвою, отже тут не входили в гру дразливі для нас границі з заходу і полудня, а також ми не були в межах російської території, а навпаки — большевицькі війська були на нашій території, тим то і наше становище проти Росії могло бути тільки оборонне, а не зачіпне. Коли на другий день з'явилися у мене оба посередники до переговорів, я дав їм відповідь, яку кожний українець у даних обставинах був би дав всякій людині, що цікавилась нашою справою. Мою відповідь сформулював я в чотирьох точках: 1) Передумовиною всяких мирових переговорів може бути звільнення нашої національної території від окупаційних большевицьких військ. 2) Ми не домагаємось ні одної пяди чужої території, хочемо тільки, щоб уся територія, на якій живе більшість українського населення, припала самостійній Українській Державі. Якби деякі смуги цієї території були між обома сторонами спірні, ми погоджуємось на плебісцит на тих територіях населення під контролею міжнароднім чинників. 3) Майбутній устрій Української Держави (про це запитували мене також попереднього дня Ленсбері та Стефенс) установить конституанта — український трудовий конгрес. Голова Директорії Винниченко і начальний вожд Української Армії отаман Петлюра, оба соціал-демократи, дають повну запоруку, що устрій цей буде наскрізь демократичний. 4) Уряд УНР буде найбільше схильний розглянути прихильно інтереси російської торгівлі на Чорному морі. Оба панове признали ці точки за справедливі і за задовільну базу до переговорів.

На другий день вже зранку прийшли оба ті панове до мене. З видним схвилюванням вони заявили мені, що вони ціле популю-

дне і цілий вечір переговорювали з Літвіновим, що Літвінов кілька разів порозумівався Юзом з Москвою і заявив їм, що ціла українська територія в руках большевиків, що недобитки Української Армії інтерновані в Польщі, а Директорія і цілий український уряд утікли і знаходяться тепер у Варшаві. Вістки ці видалися мені неправдиві. Я вже дещо знав про варшавські переговори, та знав також, що бодай Петлюра сидить іще на нашій території. Нахабство Літвінова мене поразило. Він був дійсно в безпосереднім контакті із своїм урядом і знав далеко докладніше стан справи на Україні, ніж я. Та все таки Літвінов тут сильно переборщив. І в тім моменті наївними видалися мені докори совісти з попереднього дня, що я може не цілком вірно інформую чужинців, котрі в найкращій вірі хотіли служити замиренню двох держав і стримати пролив крові двох сусідніх народів. Я з місця заперечив правдивість інформацій Літвінова. Та хоч би інформації Літвінова — я заявив — і були правдиві, то все ж це в нічім не повинно би змінити заспокоєння тих домагань українського народу, які я був поставив раніше. Згідно з засадами Вільсона і засадами Леніна, кожний нарід має природне право на свою самостійність, і якби навіть підляг переважній силі, то це для кожної людини, яка у світовій війні боролася за справедливий лад у світі, а тим більше для соціал-демократів, повинно стати саме спонукою всіма силами прямувати до замирення двох народів на підставі слухності і справедливості.

Американського ідеаліста я переконав, і він заявив, що зараз завтра вранці їде на Україну. Та з другого боку я бачив, що такий довголітній і практичний політик, як Ленсбері, розумів, що роля його як посередника між двома такими своєю фізичною силою нерівними сторонами є майже безвиглядна. На другий день на залізничім двірці я попрощав Ленсбері при його від'їзді до Москви, де він захопився большевицьким ладом і вернувся до Англії як прихильник большевиків. Як далеко у своїй подорожі заїхав Стефенс — не знаю.

“Календар Червоної Калини”. 1939.

Передмова і упорядкування П. Орленка

Володимир ЛЯХОЦЬКИЙ

Іван Огієнко та закордонні установи УЖР

Народився 17 березня 1957 р. в с. Розкішне Київської обл. Закінчив історичний факультет Київського педагогічного інституту. Працював старшим лаборантом, асистентом, доцентом, докторантом кафедри політичних наук інженерно-будівельного інституту. Кандидат історичних наук, академік Української технологічної академії (1999), директор Українського державного науково-дослідного інституту архівної справи та документознавства. Головний редактор видань, що продовжуються: “Студії з архівної справи: спогади, дослідження, джерела”, “Архівні та бібліографічні джерела української історичної думки”. Автор понад 130 публікацій з архівознавства, джерелознавства, біографістики, історії українського радіомовлення, педаго-

гічної думки.

Специфіка геополітичного становища України як центральноєвропейської країни, поряд з багатьма іншими чинниками, значною мірою визначає її роль у формуванні міжнародних відносин на континенті. При дослідженні цього питання, як і при вивченні історії української дипломатичної служби, заслуговує на увагу зовнішньополітична діяльність українських урядів за доби визвольних змагань, притаманний цьому періоду пошук шляхів та способів формування курсу зовнішніх зносин, правові аспекти, особливості стосунків України з іншими державами, заходи щодо створення умов для її незалежного розвитку тощо.

Виникненню національної зовнішньополітичної структури за часів Української Центральної Ради, народженої лютневою революцією, сприяла діяльність закладених нею вищих органів влади і управління, зокрема уряду — Генерального Секретаріату (з січня 1918 року — Ради Міністрів). Створення у його складі Секретаріату національних справ, одним із завдань якого був

захист інтересів народу України поза її межами, поклало початок національній зовнішньополітичній службі¹.

Після проголошення УЦР 20 листопада 1917 року Третього універсалу розпочалося формування її першої зовнішньополітичної установи — Генерального секретаріату міжнародних справ. Його очолив О. Шульгин. Україна в рамках процесу виходу з I Світової війни розпочала свою міжнародну діяльність. Делегація УНР на мирних переговорах із Четверним союзом стала першою закордонною дипломатичною установою зовнішньополітичного відомства України, а “Інструкція Комісарам Генерального Секретаріату в справі ведення переговорів” — одним з перших державних нормативних документів щодо організації поточної роботи дипломатичних установ.

Проголошення 22 січня 1918 року Четвертим універсалом УЦР незалежності України створило правові основи для розгортання повноцінної діяльності зовнішньополітичної служби².

Серед законодавчих актів Міністерства закордонних справ (далі — МЗС УНР, а саме таку назву отримала в цей період зовнішньополітична служба України), які унормували діяльність відомства, слід назвати проект закону, що визначав пріоритетні напрями його роботи та організаційно-штатну структуру центрального апарату. До провідних функцій МЗС УНР віднесено:

- ведення політичних зносин України з іноземними державами;
- охорону інтересів громадян України за межами УНР та іноземних підданих в Україні;
- розроблення проектів законів відповідно до компетенції МЗС;
- контроль за дотриманням міжнародно-правових актів України³.

Основним органом Міністерства мав стати Департамент МЗС, структура якого, поряд із консульським, загальним, юридичним, бухгалтерсько-господарським відділами, передбачала й створення архівно-літературного відділу, до функцій якого належали підготовка інформаційних видань, ведення архіву, різноманітна культуротворча робота.

Невпинно розвивався й процес формування закордонних установ держави. Так, 1918 року засновуються постійні дипломатичні представництва УНР у Німеччині (16 березня), Туреч-

чині (17 березня), Румунії (5 квітня), Австро-Угорщині (18 квітня). 27 квітня відповідну дипломатичну місію відряджено до Швейцарії. До сфери її діяльності входили також Іспанія, Італія та Франція.

Організаційно-штатну класифікацію посольств УНР відображає закон “Про закордонні установи УНР”, згідно з яким створювалися:

- посольства I розряду на чолі з Послом або Посланником і Уповноваженим Міністром (8 штатних одиниць);
- посольства II розряду на чолі з Міністром-Резидентом у складі 7 осіб;
- посольства III розряду під проводом Повіреного у справах (3 штатні одиниці).

Подібна система організації представництв давала змогу гнучко регулювати їх дислокацію залежно від значення конкретної іноземної держави в загальному плані зовнішньополітичної активності України.

Урядом було розглянуто й проект розміщення консульських установ республіки. Передбачалося 67 консульських установ у 23 іноземних країнах та рандштатах*.

Таким чином, доба УЦР (17 березня 1917 р. — 29 квітня 1918 р.) ознаменувалася створенням центрального органу державної зовнішньополітичної служби та її мережі за кордоном, виробленням організаційно-правових засад та стратегії її діяльності, поширенням дипломатичної присутності України в Європі.

Період Української Держави під проводом Павла Скоропадського (29 квітня — 14 грудня 1918 р.) позначився подальшим удосконаленням та реорганізацією центрального апарату (впроваджується Рада МЗС, канцелярія, загальний, політичний департаменти), а також організаційно-правових засад постійних дипломатичних представництв, розробленням широкомасштабної програми заснування консульств за кордоном. Правові засади зовнішньополітичної діяльності держави були підкріплені затвердженням 14 червня 1918 року гетьманом П. Скоропадським законом “Про посольства і місії Української Держави”, 4 лип-

* Країнах, що постали на територіях, які відокремилися від Росії.

ня — законом про запровадження консульських установ трьох типів у Росії (переважно — в місцях проживання великих українських громад та ін.)⁴. За доби Гетьманату сформувалося й військово-дипломатичне представництво України у формі військового та військово-морського аташату при посольствах. Активна зовнішньополітична діяльність Української Держави сприяла її подальшому визнанню на міжнародній арені, перетворенню “незнаного народу” на націю, суб’єкт міжнародного права. Водночас однобічна орієнтація гетьмана на австро-німецький блок суттєво обмежувала можливості і до певної міри гальмувала розвиток зовнішньополітичної служби.

За Директорії УНР (14 грудня 1918 р. — 14 листопада 1920 р.) простежується подальший розвиток основ діяльності зовнішньополітичного відомства, що склалися за часів попередніх українських державних формацій. Відбуваються об’єднання міжнародних відомств УНР і ЗУНР, зміна загальних орієнтирів, зокрема в напрямі Польщі. Простежується тенденція до авторитарності в державному управлінні та регіонального сепаратизму, які ускладнювали розбудову зовнішньополітичної служби УНР. Разом з тим, в останній період існування УНР значно зросла зовнішньополітична присутність України за кордоном. Відбулося розширення різновидів закордонних установ: посольств, надзвичайних дипломатичних місій, військово-дипломатичних місій, місій з репатріації, делегацій на міжнародних форумах та ін.

Специфіка умов формування МЗС новоствореної держави у зазначений період, організація та основні напрями його діяльності тривалий час залишалися не дослідженими. За радянської доби на цю проблематику було накладено табу. І тільки проголошення 1991 року незалежності України поставило на порядок денний необхідність вивчення досвіду минулого, створило умови для відтворення історичної правди. Першими дослідниками цих питань стали Д. Веденеєв⁵, Т. Заруда⁶, О. Копиленко⁷, С. Кульчицький⁸, О. Лупандін⁹, В. Трембицький¹⁰, І. Шевченко¹¹ та ін. Однак багатofункціональна різностороння діяльність дипломатичних місій України поки що висвітлена недостатньо, низка важливих аспектів ще залишається поза увагою. Серед них, зокрема, зусилля дипломатів, спрямовані на відродження національної духовності народу України, їх діяльність на підтримку новостворених закладів освіти, культурно-мистецької, архівної та бібліотечної мережі, видавничої справи, громадських об’єд-

нань. На часі — біографічні й просопографічні дослідження по-статей, діяльність яких позначена вагомим внеском у розвиток міжнародних відносин країни. На прикладі окремих епізодів з життя визначного українського вченого, політичного й громадського діяча Івана Огієнка ми маємо намір привернути увагу до цього цікавого, багатого за змістом, але малознаного напрямку студій.

Приват-доцент кафедри російської словесності університету св. Володимира в Києві Іван Іванович Огієнко (1882 — 1972 рр.) після лютневої революції 1917 року розпочинає викладання студентам курсу лекцій з історії української мови, виступає одним з фундаторів Українського народного університету в Києві, входить до складу Шкільної ради Генерального секретаріату справ освітніх (з 12 січня 1918 р. — Міністерства народної освіти), комісії із створення системи національних вищих навчальних закладів та Державної правописної комісії при Міністерстві народної освіти. Він — організатор та перший ректор відкритого 22 жовтня 1918 року Кам'янець-Подільського державного українського університету. Опікуючись становленням нового освітнього й наукового осередку, педагог, у межах свого соціального статусу, звертається за різноманітною допомогою до Міністерства народної освіти і мистецтва Української держави, численних навчальних закладів, епархій, окремих громадян. Призначення 5 січня 1919 року Директорією УНР Івана Огієнка міністром народної освіти значно розширило масштаби і діапазон його діяльності, дозволило залучити до вирішення нагальних потреб освітньої сфери інші урядові відомства. Виконуючи за сумісництвом обов'язки ректора університету, він створює університетське видавництво, намагається забезпечити його найновішим закордонним обладнанням. З цією метою за межі України відряджає групу викладачів на чолі з колишнім міністром закордонних справ уряду Української гетьманської Держави Дмитром Дорошенком. З проханням про сприяння І. Огієнко звертається й до колег із МЗС. На прохання видатної діячки українського освітянського руху Софії Русової подає допомогу в організації друкування у Відні низки україномовних підручників для початкової школи. І якщо друкарні з причин воєнно-політичної нестабільності придбано так і не було, та значну кількість підручників в Австрії все ж видрукували й передали їх до українських шкіл.

Формування бібліотеки Кам'янець-Подільського державного українського університету — пріоритетний напрям діяльності й водночас захоплення І. Огієнка. Завдяки його зусиллям, за підтримки колег, бібліотекарів і книгознавців у фондах книгозбірні університету в жовтні 1920 року налічувалося вже понад 33 тисячі книг, які було систематизовано, зокрема, за такими розділами:

- загальні твори (бібліографія, бібліотекознавство, енциклопедії) — 743 томи;
- філософія — 293;
- релігія — 617;
- соціальні науки — 1113;
- філософія — 451;
- точні науки — 1494;
- історія — 2138;
- прикладні науки (медицина, агрономія, будівництво та ін.) — 709;
- художня література — 3271 та ін.

Неформальне ставлення співробітників закордонних установ УНР до справи сприяло поповненню університетської книгозбірні новими колекціями. Вони надходили з Болгарії, Італії, Німеччини, Польщі, США, Канади, Румунії, від академій наук, провідних бібліотек, закладів освіти інших країн. Нові книжкові надходження давали можливість майбутнім бакалаврам та магістрам ознайомитися з іноземними виданнями в оригіналі, дістати уявлення про досягнення в галузі науки, техніки, в гуманітарній сфері, долучитися до духовного надбання народів світу, удосконалювати знання мов, зростати фахово.

15 вересня 1919 року Івана Огієнка призначено міністром культів (ісповідань) УНР, а з 15 листопада, на час тимчасового від'їзду політичного керівництва республіки до Польщі, — головноуповноваженим міністром уряду УНР з наданням йому практично необмежених прав щодо цивільного управління регіоном України, підпорядкованим УНР, який на той час опинився в епіцентрі завершального акту національної революції.

У постанові Ради Народних Міністрів Директорії УНР з цього приводу зазначалося, що, крім організації ефективного функціонування апарату державних органів виконавчої влади всіх рівнів, закладів, установ, які залишалися в місті, інфраструктури краю, забезпечення соціальних, державних, військово-

вих потреб, опіки за громадянами УНР, що перебували на цій території, надання всього необхідного для праці шпиталів, головноуповноважений “як представник Уряду, заступає інтереси громадян перед тою неукраїнською владою, яка займе м. Кам’янець”, тобто союзними польськими військами¹². Таким чином, Івану Огієнку на час функціонування інституту головноуповноваженого, який існував до 31 жовтня 1920 року, делегувалися й певні функції МЗС. Він як вища державна посадова особа УНР на теренах України безпосередньо здійснював контакти з польською військовою адміністрацією, узгоджував з нею всі питання, про що постійно інформував уряд та міністра закордонних справ УНР А. Ливицького. А вони заторкували найскладніші політичні та соціальні проблеми. Серед першочергових — досягнення взаєморозуміння і взаємодії між органами влади двох держав в Україні, забезпечення виконання міждержавних угод, сприяння розвитку добросусідських відносин між двома народами. Програма дій польської військової адміністрації в Україні знайшла своє відображення у зверненні головного комісара земель Волині і фронту “До пана начальника округи Подільської в Кам’янці на Поділлі”. У ньому населення України запевнялося, що польські війська вступили на землю Поділля як прихильні, щирі приятелі краю, що беруть на себе обов’язок сприяти народові в його прагненні “до вільного життя”.

Діяльність І. Огієнка, людини толерантної й наділеної неабияким дипломатичним хистом, була спрямована на те, щоб перебування військ альянсу в регіоні утримувалося в рамках порозуміння і коректності. Однак, незважаючи на прагнення сторін зберегти статус-кво, все ж таки мали місце й прикрі недоречності, при усуненні яких міністр неухильно виявляв рішучість і принциповість. Після того, як 21 листопада 1919 року над будівлею міського комісаріату УНР у Кам’янці було зірвано прапор Української Народної Республіки, головноуповноважений виступив з рішучою вимогою до військового коменданта міста виявити і суворо покарати винних. Незважаючи на досягнуту домовленість між українською та польською сторонами про двостороннє узгодження та інформування про дії, що заторкували взаємні інтереси, з боку польської влади допускалися окремі порушення норм міжнародного права. Як свідчить один з документів Міністерства юстиції УНР, представники Польщі “прибирали до рук майже всі повітові та губернські українські державні і

громадські установи Кам'янця-Подільського, зокрема — судово-мирові установи, в'язниці Кам'янця-Подільського, Проскурівського та Ушицького повітів, Кам'янець-Подільський окружний суд. Скасували з'їзди мирових і посади адміністративних судів". Комісар освіти Кам'янець-Подільського повіту М. Шугаєвський повідомляв І. Огієнка про те, що інспектори польських шкіл та коменданти військових частин конфісковують шкільні будинки та помешкання вчителів і відводять їх під польські школи.

Із книгозбірень вилучалися фоліанти, цінні, рідкісні видання, чинилися перешкоди переміщенню по регіону населення, ввезенню до населених пунктів продуктів харчування. Зокрема, Подільський кредитовий союз кооперативних установ "Союзбанк" констатував факт ігнорування поляками кооперативного законодавства, загрозу ліквідації таких союзів несудовим, адміністративним порядком. Відмічалось також, що нові умови їх реєстрації занадто складні, а численні заборони унеможливають товарообмін з іншими українськими територіями. Була зафіксована спроба союзників примусово ввести до обігу в Україні польську валюту, у зв'язку з чим "продаж краму" та інших товарів дозволявся тільки за польські марки (далі — м. п.).

Усі ці дії суперечили духу Декларації УНР та Речі Посполитої Польської від 2 грудня 1919 року, яка визначала засади взаємодії союзницьких сил та місцевих органів влади на території України.

Наведені факти яскраво відображають драматичну ситуацію на завершальному етапі визвольних змагань, титанічні зусилля уряду та його представників, зокрема Івана Огієнка, у відстоюванні в міждержавних відносинах національних інтересів України, зокрема щодо дотримання паритетності, розвитку на засадах взаєморозуміння та взаємодопомоги добросусідських стосунків. Коли головуповноважений уряду УНР вбачав у партнера відхід від цих принципів, ініціював узгоджувальні акції, брав активну участь у "нормалізуючих" заходах, у тому числі й у підготовці відповідних письмових актів — заяв, декларацій, нот. Один із них, під назвою "До пана Начальника Польського панства. Меморандум", був вручений від імені глави Української Держави С. Петлюри міністром закордонних справ, головою дипломатичної місії в Речі Посполитій А. Лівіцьким політичному й військово-

вому лідеру Польщі Ю. Пілсудському в Луцьку 14 січня 1920 року. Джерела засвідчують копітку, тривалу працю над його укладанням й Івана Огієнка. У значному за обсягом документі чи не вперше принципово й аргументовано викладено рішучий протест керівництва УНР проти порушень союзниками норм міжнародного права.

Поряд із констатацією факту, що Україна, залучаючи на свою територію до боротьби проти спільного ворога Польщу, не мала сумніву в тому, що “польські військові відділи і влада виступають, як заприятелені союзники, виступають не з метою окупації і використання тимчасового неладу”. У меморандумі наголошувалося: коли б тільки українська сторона припустила можливість іншого ставлення “до панствових військових і громадських інтересів України з боку польського війська і польської влади”, то не мало б рації “збільшувати критичне становище в Україні, яке б в результаті дій союзників могло призвести до фатальних наслідків як для УНР, так і Польщі”. У документі міститься заклик до польського уряду, поки «ще не пізно, поправити ті помилки, які досі зроблені Польськими Військовими Властями на Поділлі», та усунути їх наслідки.

У цьому зв'язку доцільно звернути увагу на позицію І. Огієнка щодо організації життєдіяльності державних органів влади та українських установ в умовах присутності на теренах держави іноземних військ. Вони знайшли відбиття, зокрема, у наведеному нижче фрагменті листа від 14 лютого 1920 року, адресованого А. Лівіцькому. І. Огієнко як головноуповноважений міністр наполягав: “...настояти перед Вищою Польською Владою у Варшаві, аби нею були прийняті такі конче необхідні жадання українського народу: 1. Все забране майно було визнано Української Народної Республіки власністю, відновлено українсько-польську комісію, яка б складала юридичні акти на все майно, що вивезено польською владою. 2. Цивільна влада повинна бути українською, земство повинно залишатись без змін, міське самоврядування (Дума) повинно залишатись, як виборчий орган без змін. Повинна бути українська міліція, комісаріати, як губернський, так і повітовий, повинні бути українськими. Суд — український. 3. Всі школи [мають] залишитися українськими. 4. Університет повинен залишитися українським і мати автономію. 5. Урядовці повинні залишатись на місцях і призначення і звільнення здійснюватись тільки на основі

українських законів. 6. Всі закони УНР залишити непорушними. 7. Державна мова... — тільки українська. 8. Православна автокефальна церква ... повинна додержуватись всіх наказів Міністерства культур, позаслужбовою мовою в церкві — українська... 12. [Щоб] цензура дала змогу існувати українській пресі. 13. Українським старшинам дозволити ношення військової форми, холодної зброї. 14. Українські гроші щоб мали вільний обіг... 16. Підтримувати кооперативні установи. 17. Не закривати установи без згоди головуповноваженого. 18. Не одних ревізій. 19. Недоторканість Українського Червоного Хреста. 20. На всі заторкнуті тут мною бажання повинна бути не словесна заява, а письмова відповідь Вищої Польської Влади”.

Численні архівні документи відтворюють картину тієї драматичної пори, фіксують роль у цих процесах як лідерів УНР, уряду республіки, так і зовнішньополітичної служби країни, особисто Івана Огієнка, якому випала надзвичайно складна місія виконувати роль “буфера” між урядом України, що знаходився поза її межами, військами союзників та українським загалом, змушеним постійно перебувати під тягарем невизначеності, зумовленої політичною і військовою нестабільністю та ідеологічною полярністю.

Недаремно, з певними заувагами, та все ж позитивно оцінив згодом в еміграції дипломатичну діяльність Івана Огієнка в зазначений період ад’ютант Головного отамана військ УНР С. Петлюри Олександр Доценко. Він зазначив, що головноуповноважений міністр Української Народної Республіки перебував “на своїй посаді при всіх ситуаціях, де інший не міг бути й одного дня, а це давало можливість центру своєчасно слідкувати за всім і робити відповідні кроки перед вищою польською владою, і це було цінно тим, що в Кам’янці — осередкові українців був все-таки наш чоловік”, який “зробив велику цінну прислугу для України... поведився... з достоїнством, обороняв українське громадянство та українські установи... і все робив керуючись тільки інтересами нації”¹³. Слід відзначити, що в надзвичайно складних умовах, в яких йому доводилося діяти, І. Огієнко незмінно зберігав урівноваженість, шукав і знаходив компромісні рішення. До того ж, наділений гострим розумом, талантом комунікабельності, він категорично не сприймав будь-якої демагогії, був принциповим, рішуче і послідовно відстоював свою позицію. Через подібну непохитність часто був “незручним” для за-

кордонних товаришів по зброї, що позначилося на перших роках його перебування в еміграції після поразки Української революції¹⁴. Дехто з польських колег-урядовців використовував нагоду, щоб дошкулити українському державному діячеві. Зразком таких проявів є наведений нижче документ, виявлений нами у Державному архіві Рівненської області:

Управління
Волинського воєводства
750/т

М. Луцьк
11 серпня 1921 р.
Таємно. Уважно.

Всім старостам Волинського воєводства

В зв'язку з телефонним розпорядженням Міністерства внутрішніх справ, наказую п. Старості встановити місце перебування бувшого отамана Володимира Оскілка, а також відомого діяча Огієнка, встановити точне їхнє підданство відповідно до Ризької угоди, на випадок відсутності у нього польського підданства — вжити заходів до термінового виселення за межі держави.

Якщо приналежність свою до польської держави підтвердить, то староста мусить встановити негласний нагляд, намагаючись зібрати найближчим часом компрометуючі матеріали і невідкладно передати їх в прокуратуру.

Про хід виконання даного розпорядження і всілякі виникаючі обставини доповідати негайно в управління воєводства.

Воєвода Дворжовський

Після старанної перевірки на підконтрольних теренах староста Рівненського повіту Нейман доповідав: "... Огієнка в Рівненському повіті не виявлено, де він зараз перебуває — невідомо"¹⁵.

Проте, що було невідомим повітовому голові, знали в уряді Польщі, його зовнішньополітичному відомстві: І. Огієнко, член уряду Державного центру УНР в екзилі, працює в м. Тарнові заради єднання двох народів, польського, що дав притулок десяткам тисяч його співвітчизників, борцям за незалежність, і українського, мільйони якого внаслідок чергового кроєння кордонів, яке відбулося в Ризі, опинилися громадянами Речі Посполитої, не припиняє боротьби за свободу Батьківщини, займає активну громадянську позицію. Одним із тих, хто відчув на собі "увагу" польських "патріотів" був і професор Василь Біднов,

декан богословського факультету Кам'янець-Подільського державного українського університету, член Ради Республіки (парламенту УНР в екзилі), радник міністра ісповідань, український історик, архівіст, громадський діяч. 27 липня 1921 року він з метою аналізу стану православних парафій Польщі напередодні з'їзду їх представників, скликаного на 14 серпня, а також визначення позицій священослужителів і забезпечення ними підтримки політики Уряду УНР, вирушив з Тарнова, але в Бродах його було піддано арешту. Документи засвідчують надзвичайну активність І. Огієнка, спрямовану на звільнення соратника. Уже 28 липня він надіслав директору департаменту поліції Польщі телеграму, в якій пропонував вжити негайних заходів для звільнення професора В. Біднова. Низку телеграм надіслано ним і до зовнішньополітичного й інших відомств УНР. В одному з текстів зазначалося: "...Ласкаво прошу Вас, Високоповажний п. Міністре, вжити всіх заходів, щоби проф. Біднов був негайно випущений". Невдовзі непорозуміння було з'ясовано¹⁶.

На окреме фундаментальне дослідження заслуговує діяльність Івана Огієнка на посаді міністра ісповідань, яку він обіймав протягом трьох років (16 вересня 1919 р. — 30 вересня 1922 р.) і пов'язана з нею зовнішньополітична діяльність, на прями котрої диктувалися потребами моменту та завданнями, що поставали перед відомством на різних етапах.

Так, одне з важливих питань, яке вирішувало Міністерство, — організація допомоги емігрантам, хворим та пораненим, що перебували на чужині, в таборах для інтернованих.

І. Огієнко, маючи досвід керівництва Кам'янець-Подільською філією Українського Червоного Хреста та пов'язаних з його діяльністю міжнародних контактів, співпраці з українськими диппредставництвами та міжнародними громадськими організаціями світу, знову звернувся до них (там, де вони на той час діяли) з проханням розгорнути масову кампанію по збиранню медикаментів, одягу, продовольства для співвітчизників — поранених, полонених, біженців. Насамперед, міністерство у багатьох країнах світу мобілізувало українські церковні громади різних конфесій. Їм було надіслано листи з проханням організувати по церквах, костьолах збір коштів, ліків, продуктів.

І. Огієнко особисто звертався до архієпископів церков у Європі. Прикладом такого звернення може слугувати лист до кардинала Речі Посполитої архієпископа Коховського. "Гіркий

емігрантський стан, — зазначалося в ньому, — який дорослі скрашують міцним своїм духом і великою національною ідеєю своєю, цей емігрантський стан дуже зле впливає на дітей... діти українські не мають своєї школи... не мають потрібних книжок для вчення, не мають навіть молитовників, взагалі духовно діти наші дичавіють... всі вони невзуті, неодягнуті, тепер зима, діти наші не мають потрібного вбрання і сидять в неоплених хатах... Діти фізично виснажені, зморені, бо постійно недоїдають...

Чи вже ж Церква, заступником якої в Польщі є Ви, Ваша Магніфіценція, допустить, щоби ні в чому не повинні діти гинули з голоду або росли дикунами?"¹⁷

І польські родини, широка громадськість країни, попри конфесійні відмінності, проблеми міжетнічного спілкування, не залишили в біді українських емігрантів, відгукнулися на заклик І. Огієнка, пастирів римо-католицької церкви.

Кошти, одяг, ліки, які надходили до відомства з дипмісій, з приходів, від громадських організацій, розподілялися комісіями Міністерства ісповідань на чолі з І. Огієнком. До їх складу входили урядові службовці (в т. ч. й співробітники дипломатичних служб), представники різних громадських організацій. Подібна благодійна допомога часто рятувала людям життя, давала їм надію, повертала до активної діяльності.

Акціям Міністерства ісповідань сприяли всі відомства, які розмістилися в місті Гарнові (у готелі "Польський" — Міністерство внутрішніх справ, у готелі "Брістоль" — канцелярія голови Ради Народних Міністрів УНР, Міністерство закордонних справ, міністерства народного господарства, військового, ісповідань). Незабаром адреса І. Огієнка — Тернов (стара назва міста — В. Л.), готель "Брістоль", кімната 6, — стала відомою всім закордонним українським представництвом і місіям, громадам, а також багатьом єпархіям, приходам, братствам, осередкам, іноземним громадським організаціям. У Івана Огієнка визріває план створення на базі Міністерства ісповідань потужного видавництва (а то й кількох). Саме з цієї причини він відмовився від запропонованого керівництва філософським факультетом Українського вільного університету у Відні, заснованого науково-педагогічною елітою, що опинилася після поразки Української революції в еміграції, і зосередився на фундації видавництва, яке отримало назву "Благодійне видавництво "Українська автокефальна церква" під редакцією проф. І. Огієнка". Днем

його народження можна вважати 9 квітня 1921 року, коли в польській друкарні Йосипа Піша, що в Тарнові, з передмовою редактора, поданою під криптонімом І-ко, вийшло перше число серії. За шість днів один за одним вийшли 3 та 19 числа, 21 квітня — 6 та 20. За рік — з квітня 1921 року по квітень 1922 року побачили світ 28 чисел. Примірники видань огієнкового видавництва надсилалися всюди, де жевріло українське життя. Про сприяння розповсюдженню літератури міністр ісповідань просив насамперед співробітників міністерств закордонних та внутрішніх справ. Часто безпосередньо звертався до офіційних представництв УНР за кордоном.

У фонді Міністерства ісповідань, що зберігається в Центральному державному архіві вищих органів влади і управління України¹⁸, окрім сотень копій, надісланих І. Огієнком з цього приводу листів та списків розповсюдження видань, що відклалися в окремих справах, збереглися й два зошити реєстру надсилення видань “УАЦ”. Останній з них, зафіксований діловодом В. Квасницьким, має 2337 позицій. Крім Головного Отамана та членів уряду УНР, згідно зі списком, комплект брошур отримали дипломатичні представництва Української Народної Республіки в Австрії, США, Англії, Бельгії, Естонії, Латвії, Німеччині, Норвегії, Польщі, Румунії, Угорщині, Фінляндії, Франції, Чехословаччині, Швейцарії, Швеції та ін¹⁹. Видання надсилалися главам церков, ієрархам єпархій, у тому числі й неправославних конфесій. Серія “УАЦ” надходила також на адреси голови уряду Болгарії, принца Саксонського, Білоруського комітету у Варшаві, до США, Канади, Болгарії, Єгипту, інших країн. Згадані видання одержували найповажніші діячі науки, культури, освіти, церков різних країн. Дбаючи про авторитет очолюваного видавництва, І. Огієнок стежив, щоб книги отримало якнайбільше видавництв і редакцій не лише на теренах Польщі, а й далеко за її межами. Він виступив з клопотанням про це і перед дипломатами УНР. Значною мірою завдяки саме їх зусиллям книги, брошури та листівки видавництва “УАЦ” ставали надбанням широкого кола української та світової громадськості у містах, інших населених пунктах багатьох країн, де користувалися чималим авторитетом.

Один із добровільних помічників видавництва, мешканець волинського села Перетоки О. Онуфрійчук, інформував І. Огієнка про “охоту і цікавість” пересічних громадян до розповсюджу-

ваних книжок. І. Дженоккі, Апостольський Візитатор в Україні, назвав видання “Української автокефальної церкви” “прекрасною народною серією”. За добірку книг дякувала міністру варавська управа Української студентської громади. З приводу дарунку учням Кременецької духовної семінарії книжок “Української автокефальної церкви” ректор Олексій Громадський, інспектори та професори навчального закладу відзначали від свого імені і водночас від імені студентів: цей акт “придає мужність і силу на працю посеред ріжних тягощів нашого лукавого часу, сполучає нас з кращими синами нашого українського громадянства і вливає охоту щиро трудитися на користь нашої Св. церкви, рідного краю і народу”. За свідченням посла УНР у Німеччині Р. Смаль-Стоцького, праця видавництва в країні його перебування викликала “поважне зацікавлення”, користувалася “дуже виликою пошаною та успіхом”.

Між тим брошур заснованого Іваном Огієнком видавництва, які читали в десятках країн Європи та Північної Америки, майже не знали в Україні.

Об’єднати зусилля уряду та громадськості в боротьбі за Українську автокефальну церкву було головною метою релігійної політики Державного центру УНР в екзилі, передусім Симона Петлюри, який у зв’язку з цим 29 листопада 1921 року поставив перед міністром ісповідань завдання “за всяку ціну перекинути за Збруч якнайбільше число ріжних видань”. Воно цілком відповідало і устремлінням самого І. Огієнка.

Ще 20 серпня, маючи на меті використати т. зв. “вікна” на кордоні з більшовицькою державою, міністр звернувся за посередництвом до генерала військ УНР Ю. Тютюнника, 7 вересня та 4 жовтня — до посла у Варшаві А. Лукашевича, 28 жовтня — до міністерства внутрішніх та закордонних справ.

Разом з тим І. Огієнко прагнув завдяки надісланим в Українну книжкам засвідчити там свою державну та громадську діяльність, продемонструвати друзям і колегам вірність науковим інтересам. Можна припустити, що саме з цією метою він просив одного з найяскравіших представників тогочасної дипломатичної еліти Андрія Васильовича Лукашевича по можливості надіслати передплатними листами з Варшави (з Тарнова зробити цього було неможливо) поштою по чотири примірники видань “УАЦ” до Києва — бібліоткам Української Академії наук, Київського університету та Софійського собору, а також до універси-

тетської бібліотеки Кам'янця-Подільського. Доручення С. Петлюри надало нового імпульсу зусиллям міністра. Намагаючись забезпечити системність переправлення видань “УАЦ”, він розробив план організації багатоканальної мережі їх надсилання до Радянської України. З цією метою 6 грудня І. Огієнко звернувся з листами, до яких додавалася копія витягу зі згаданого розпорядження голови Директорії УНР, до міністерства шляхів, внутрішніх та закордонних справ, посла УНР у Варшаві, колишнього губерніяльного Комісара Поділля Г. Степури, голови видавництва “Книгоспілка” М. Литвицького, голови волинського кооперативного видавництва Б. Рженецького. Від Міністерства внутрішніх справ І. Огієнко очікував сприяння в організації переправлення книжок до прикордонних міст Гусятин, Скала та інших, продажу їх там, спродіваючися, що вони зрештою опиняться за допомогою місцевих “Просвіт” по той бік кордону, виділення з цією метою коштів та людей. Від кооперативних видавництв чекав на використання їх зв'язків щодо книготоргівельного обміну, здійснюваного з відповідними радянськими організаціями; від МЗС — використання легальних і нелегальних каналів переправлення літератури в Україну через кордони інших держав. У цьому зв'язку Головний Отаман 27 грудня звернув увагу міністра ісповідань на необхідність використати й шляхи з Бесарібії через Дністер та м. Острог, “якого розташування майже на самому кордоні”. При цьому він зауважив: “...знаю, що се справа тяжка, але шукати доріг до неї треба”. З цієї нагоди 28 грудня 1921 року Рада при міністрі обговорила проблему й визначила завдання зосередити зусилля міністерств ісповідань, закордонних справ та інших відомств і організацій на створенні вздовж Подільської прикордонної смуги пунктів поширення та переправлення необхідної літератури. У Румунії посол УНР К. Мацієвич пристав на пропозицію члена Ради, віце-міністра закордонних справ О. Ейхельмана щодо використання в справі закордонного транспортування літератури дипломатичного представника УНР у Чернівцях полковника В. Лугового.

Нині майже не збереглися свідчення того, як, коли і якими обсягами частина накладів огієнкового видавництва надходила до України. Відомо лише, що за сприяння МВС та МЗС усе ж таки було створено й використано низку каналів “засилання” літератури на радянську територію.

Проблема, яка постійно переслідувала видавця, — нестача коштів. У жовтні 1921 року І. Огієнко через неї був доведений буквально до відчаю. “Видавництво має 20 тис. марок польських боргу, а тому далші видання припиняються”, — писав міністр Василю Біднову. “Мушу припинити корисну працю за повним браком коштів”, — сповіщав Микиту Шаповала. За фінансовою підтримкою він звертався й до українського дипломатичного корпусу. “Чекаю від Вас, — нагадував послу УНР у Берліні Роману Смаль-Стоцькому, — обіцяних коштів на видавництво”. Він не полишав надії отримати допомогу від “300000 вірних у Канаді, в Злучених державах”, українців, які проживали у Швеції, Великобританії, Італії та інших країнах.

Невечерпна енергія, цілеспрямованість, любов до Батьківщини, залюбленість у видавничу справу, надзвичайна працездатність І. Огієнка, а також солідарність співвітчизників допомогли видавцеві вивести ситуацію з критичного стану. Видавництво продовжувало існування, і в цьому була значна заслуга працівників зовнішньополітичної служби УНР. Наприклад, тільки від послів УНР у Німеччині й Швейцарії до видавництва “УАЦ” надійшли пожертви — від Р. Смаль-Стоцького — 50 тис. м. п. та барона Н. Василька 100 тис. м. п.²⁰. Незначні, але від цього не менш вартісні грошові внески було одержавно і від десятків інших “діючих” та колишніх службовців українських закордонних установ.

На жаль, наступний, 1922 рік не приніс полегшення. Періодичність виходу чисел та обсяг видань серії різко скорочувалися. Внутрішня криза, яка охопила діяльність усіх відомств, установ, організацій УНР, спричинила скасування Міністерства ісповідань. І. Огієнко припинив політичну діяльність, опорою й надійними помічниками в якій протягом трьох років були для нього співробітники новонародженої, як і сама держава, дипломатичної служби, представники різного рівня й статусу — від міністра до службовців консульств. Їх по праву можна назвати співавторами багатьох починань, які увійшли окремим рядком до літопису визвольних змагань в Україні.

¹ Див.: Васильківський Л. Причинки до історії української дипломатії в 1917-1921//Сучасність. — 1970. — № 6. — С. 109—123; № 7—8. — С. 140—153.

- ² Історія України в документах, матеріалах і спогадах очевидців. — К., 1991. — С. 35.
- ³ Веденєєв Д. В. Становлення зовнішньополітичної служби України в період Центральної Ради//Український історичний журнал. — 1997. — № 3. — С. 79—89.
- ⁴ Проданюк Ф. Дипломатія держави гетьмана Павла Скоропадського//Політика і час. — 1992. — № 5. — С. 62—69.
- ⁵ Веденєєв Д. В. Становлення зовнішньополітичної служби України (1917—1920 рр.). — Автореферат дисертації на здобуття наук. ступеня канд. істор. наук. — К., 1994. — 17 с.
- ⁶ Заруда Т. В. Зовнішньополітична діяльність уряду Української держави. 1918 р. — Автореферат дисертації на здобуття наук. ступеня канд. істор. наук. — К., 1995. — 15 с.
- ⁷ Копиленко М., Копиленко О. Зовнішня політика Центральної Ради//Політика і час. — 1992. — № 11—12. — С. 68—72.
- ⁸ Кульчицький С. Російська тінь на незалежність України//Політика і час. — 1993. — № 7—8. — С. 60—80.
- ⁹ Лупандін О. Українсько-російські мирні переговори 1918 р. — Історичні зошити. — К., 1994.
- ¹⁰ Трембицький В. Українська консульська служба, 1918—1924//Літературна Україна. — 1990. — 9, 16 серії.
- ¹¹ Шевченко І. Біля витоків становлення української дипломатії доби УНР//Політика і час. — 1995. — № 5. — с. 76—82.
- ¹² Див.: Ляхоцький В. Фонд головноуповноваженого уряду УНР на Поділлі як джерело дослідження заключного етапу визвольних змагань 1917—1921 рр.//Студії з архівної справи та документознавства. — 1998. — Т. 4. — С. 101—114.
- ¹³ Доценко О. Літопис укарїнської революції. Матеріяли і документи до історії української революції 1917—1923. — Т. 2. — Кн. 5. — Тарнів—Львів, 1924. — С. 165—166.
- ¹⁴ Ляхоцький В. У вигнанні: польський період еміграції І. Огієнка. — Матеріали міжнародної наукової конференції (18—20 вересня 1996 р.). — Тернопіль, 1996. — С. 53—56.
- ¹⁵ Державний архів Рівненської області, ф. 30, оп. 19, спр. 57.
- ¹⁶ Див.: Ляхоцький В. Людина науки — постать “не од миру цього...” (до 125-річчя від дня народження В. Д. Біднова)//Пам’ять століть. — 1999. — № 5. — С. 27—64.
- ¹⁷ Ляхоцький В. На чолі Міністерства ісповідань//Пам’ять століть. — 1998. — Ч. 2. — С. 106—122.
- ¹⁸ Центральний державний архів вищих органів влади і управління, ф. 1072.
- ¹⁹ Там само, оп. 2, спр. 50, арк. 10—11 зв.
- ²⁰ Там само, спр. 28, арк. 37.

СЛОВО ІНОЗЕМНИМ ДИПЛОМАТАМ

*Ойвінд НОРДСЛЕТТЕН,
Надзвичайний і Повноважний
Посол Норвегії в Україні
в 1992—1997 рр.*

Із варяг у кияни

**Історія про те, як облаштовувалося
посольство Норвегії у Києві**

ці дні завершується реконструкція будинку, у якому постійно розміщуватиметься Посольство Норвегії в Україні. Він розташований на вулиці Стрілецькій, у серці старого Києва — Верхньому місті. Столиця давньої Русі була у великій пошані серед скандинавів. Вони дали Києву ім'я KFngard.

Саме у Верхньому місті проживали знамениті варязькі вікінги, котрі служили в дружинах великих князів. Двоє спадкоємців норвезького престолу одружилися з дочками правителів Київської Русі. Найвідоміші серед них — воїн і поет Гаральд Суворий. Він узяв шлюб із Єлизаветою, дочкою Ярослава Мудрого. Вона стала королевою Норвегії. Варяги звали її Еллісів. (Між іншим, в архіві Посольства зберігається Гаральдова “Пісня про дівчину з руської країни” — Єлизавету — у перекладі Івана Франка).

Тут же, у Ярослава, якийсь час гостював найславетніший варязький король — Олаф Святий. Припускаю, що вони разом гуляли у тих місцях, де зараз пролягає вулиця Стрілецька.

До речі, своєю назвою вона завдячує однойменній слободі. Її заснували у другій половині сімнадцятого століття російські стрільці. Цікаво, що вони не тільки несли військову службу, а й вели торгівлю, наводили мости через Дніпро. Вони також від-

новили зруйновану церкву святого Георгія у Стрілецькому провулку.

Літописці вперше згадують вулицю у 1550-х роках. А історія садиби бере свій початок у другій третині дев'ятнадцятого століття. Перша будівля з'явилась на розі Стрілецької і Ярославового Валу в 1835 році. Вона належала титулярному радникові Ф. Лужинському. У 1860 році садиба відійшла від його вдови до чиновника Ф. Теренецького-Климовича. Останній розділив її на три самостійні ділянки і 1865 року продав одну з них Надії Василівні Григорович-Барській. Варто зазначити, що чоловік нової власниці, спадковий почесний громадянин Микола Олександрович Григорович-Барський, був правнуком видатного українського архітектора вісімнадцятого століття Івана Григоровича Григоровича-Барського.

І в самій Надії Василівні не дримала архітекторська жилка. Вона жваво заходилася облаштовувати садибу. Протягом 70-х років були зведені одно- і двоповерхові прибудови до головної споруди. На зміну старим дерев'яним господарським службам прийшли нові — кам'яні. На подвір'ї з'явилися сараї, стайня, комора, корівник, дров'яна і льодовня. Просторий фруктовий сад прикрасили фонтан і альтанка під залізним дахом.

Закінчивши реконструкцію, Григорович-Барська стала здавати окремі кімнати свого прибуткового будинку в оренду. Серед наймачів була і знаменита українська письменниця Леся Українка. З жовтня 1893 року до квітня 1894 року вона разом з молодшою сестрою Ольгою знімала два невеличких покої у мезоніні, що виходив вікнами у двір. Тут Леся працювала над своїми творами і приймала гостей — Миколу Лисенка, Михайла Старицького та інших видатних представників української інтелігенції.

У листі до родини від 18 жовтня 1893 року Леся Українка писала: "От врешті ми таки вибралися в Київ і поселилися на своїй давній вулиці — Стрілецькій. Маємо дуже гарненькі дві хатки і живемо з комфортом, на який я, признаться, не сподівалась".

* * *

Звичайно, підшуковуючи місце для розміщення Посольства, ми не виходили з суто історичних міркувань. Але той факт, що ми улаштувалися на давньому, "норвезькому", місці, не може не тішити нас.

У травні 1993 року керівник Генеральної дирекції по обслуговуванню іноземних представництв Павло Олександрович

Кривонос і я підписали угоду про довгострокову оренду будинку по Стрілецькій, 15. Норвезькі фахівці розробили проект реконструкції. А в листопаді 1994 року підрядчик — фінське підприємство “Поляр” — приступив до роботи. У стислий термін українські, фінські та естонські будівники відреставрували занедбану садибу. Вони перетворили її на сучасний будинок, у якому розміщуватимуться і канцелярія Амбасади, і резиденція Посла Норвегії.

І проєктувальники, і будівельники прагнули, перш за все, до збереження первісного вигляду (і “душі”) дому. Жодних змін не внесено у фасад. Збережено також і деякі історичні деталі всередині будівлі. Так, у окремих кімнатах можна побачити фрагменти дерев’яних стін, зведених ще 1835 року. Вони гарно вписуються з сучасний інтер’єр. Відреставровано ліплення, що прикрашають стелі. У вестибюлі (при вході до резиденції) поставлено бюст Лесі Українки. Під ним — уривок з Лесинога листа до родини, у якому письменниця тепло відгукується про будинок на Стрілецькій.

Щасливий випадок звів мене з відомою українською художницею Галиною Севрук. Вона є правнучкою вже згаданої мною Надії Василівни Григорович-Барської. Посольство придбало у Галини Севрук керамічний портрет Єлизавети, дочки Ярослава Мудрого. Донедавна цей твір експонувався в Музеї історії України у Києві.

Відколи ми розшукали цей будинок, нас цікавила його історія, а також долі людей, які в ньому проживали. Розшукати матеріали, пов’язані з садибою, допомогли нам співробітники архітектурно-проектної майстерні “Реставратор” і міська влада, зокрема Комітет по охороні та реставрації пам’яток історії, культури та історичного середовища м. Києва. Працівники комітету Я. Я. Діхтяр і М. А. Кадомська підготували ґрунтовну розвідку про будинок та перебування в ньому Лесі Українки.

Що стосується реконструкції, то нам завжди ставали на поміч Генеральна дирекція по обслуговуванню іноземних представництв і інші українські організації.

Отже незабаром відкриється відреставрована садиба на Стрілецькій, 15. Трьом норвезьким і чотирьом українським співробітникам Посольства буде приємно працювати у кімнатах, овіяних історією. Та й мальовничий район, де розташовано будинок, дихає старовиною.

Ми пишаємося своїм будинком, бо він має “живу душу”. У

його стіни вкарбована пам'ять про минулі віки. І це завжди на-
снажуватиме нас і спонукатиме до збереження традицій, на які
такий багатий цей острівець старовини у самому серці давнього
Києва.

Норвегія визнала Україну 24 грудня 1991 року. 5 лютого
1992 року в Києві міністри закордонних справ Норвегії та Укра-
їни Турвальд Столтенберг і Анатолій Зленко підписали прото-
кол про встановлення дипломатичних відносин. А 5 вересня Но-
рвегія відкрила своє Посольство у Києві.

Восени 1992 року Україна відкрила своє Посольство у Гель-
сінкі. Посол України акредитований за сумісництвом в Осло. В
Норвегії також працює почесний консул України. Остання пла-
нує відкрити дипломатичне представництво в Осло.

У березні 1995 року Прем'єр-міністр Норвегії Гру Харлем
Брунтланд мала зустріч із Президентом України Леонідом Куч-
мою в рамках міжнародної конференції ООН у Копенгагені.

Пожвавляються економічні зв'язки. Скажімо, у 1993 році
Норвегія ввозила в Україну товарів на 92 мільйони норвезьких
крон (приблизно 15 мільйонів доларів США), а у 1994 році об-
сяг експорту збільшився майже удвічі і становив 178 мільйонів
крон (трохи менше 30 мільйонів доларів США). Він продовжує
зростати.

Створено до 15 спільних підприємств. Велика норвезька
компанія "Kvaerner" разом із об'єднанням "Південмаш", амери-
канськими і російськими фірмами бере участь у проекті, який
передбачає комерційний запуск супутників зі спеціального суд-
на за допомогою української ракети "Зеніт".

Уряд Норвегії виділив близько 10 мільйонів норвезьких
крон на здійснення спільних програм у галузі модернізації сис-
теми енергопостачання, експортного контролю, суднобудуван-
ня, харчової промисловості та сільського господарства.

Норвегія влаштувала декілька значних культурних заходів в
Україні. Зараз розробляються нові проекти співпраці в царині
музики і літератури.

Неухильно зростає авторитет України на міжнародній арені.
Норвегія усвідомлює, яку роль може відігравати Україна в
Європі і світі, і через те вона зацікавлена у всебічному розши-
ренні контактів з цією древньою і водночас молодою державою.

Роберт Серрі,
Посол Королівства
Нідерланди в Україні
в 1992—1996 рр.

Виникає відчуття, що я на порозі чогось нового...

Наприкінці липня 1993 р. у Києві приступив до виконання своїх обов'язків перший посол Королівства Нідерландів в Україні Роберт Серрі. Він вів щоденник про свої враження від першого місяця перебування у Києві. Спектр вражень, описаних у щоденнику, широкий: від курйозів до виважених політичних оцінок.

* * *

Зрештою, це ж так далеко! Спершу посадка у Відні, а потім — прямісінько до столиці України, де й буде відкрито посольство Нідерландів. Хто міг би передбачити, що Україна так швидко здобуде незалежність! Ще раз підтверджено, що історія не піддається прогнозам. У Європі з'являється держава, котра вже тільки через свої розміри (приблизно як Франція та Швейцарія разом узяті) буде відігравати важливу роль у політиці та економіці континенту. Київ стає другим після Москви місцем розташування нашого посольства на території СНД.

...У вівторок іду вперше до українського міністерства закордонних справ. Після сорокап'ятихвилинної розмови, до того ж моєї першої розмови російською мовою, я відчув себе втомленим. Найважливішим для мене було те, що я позбувся копії своєї вірчої грамоти, так що, починаючи з сьогоднішнього дня, вже можу відвідувати офіційні українські органи. З отриманого протоколу дізнаюся, що доведеться ще трохи почекати моменту вручення оригіналу вірчої грамоти Президентові. У Києві вже знаходяться 30 посольств, тому поступово утворилася черга; я стаю восьмим. Дізнаюся також, що кількість представництв до кінця року, очевидно, зросте до шістдесяти.

Деякі посольства в Києві *more equal than other* (англ. — рівніше). Це стосується, наприклад, посольства Сполучених Шта-

тів, яке розташували у колишньому приміщенні райкому партії. Мене вразило, що українці воліють ліпше заглядатися на Америку як на великий взірць Заходу, минаючи при цьому всю Європу. Не стійка німецька марка, а знову ж таки слабкий американський долар користуються тут попитом. На нас, послів європейських держав, лягає відповідальність якось вплинути на це однобоке уявлення про Захід.

...Серед насичених роботою годин трапляється інколи можливість насолоджуватися видом з вікна моєї просторої кімнати і робити перші розвідувальні прогулянки. Мені відкривається вид на частину міста і широкий Дніпро, поряд з яким наші Маас та Рейн видаються маленькими річками.

З площі, яку я щодня споглядаю, починається Хрещатик, найважливіший київський бульвар, на якому вечорами буває дуже затишно. І вдень приємно затриматися на цьому бульварі, де стоять найбільші магазини і де довгі ряди каштанів густою тінню спадають на тротуари та лавочки.

...Чекаю на свою першу делегацію з Нідерландів, цього разу з міністерства фінансів. Вона прибуває із Кишинева, запізнюючись більш як 8 годин. Молдова, Україна та Грузія стануть членами нідерландських груп при Міжнародному валютному фонді та Світовому банку. У цих структурах Нідерланди представлятимуть вищезгадані країни. Для міністерства фінансів та наших адміністраторів у Вашингтоні Постумуса та Герфкенса це означає чимало додаткової роботи, бо ці держави, серед яких Україна, безумовно, найголовніша, ще треба вчити усім тонкощам роботи у міжнародних фінансових джунглях. Керівники українських фінансових відомств самі усвідомлюють це, і тому вітають нашу допомогу.

За часів СРСР Український банк був не більше, ніж філіалом, що робив нескладні фінансові операції, а їх результати надсилав телексом до Держбанку в Москву. Зараз Національний банк стоїть перед величезним завданням фінансово підтримати економічні реформи в Україні, між тим упроводити нову грошову одиницю (гривну), що з політичних причин треба робити негайно.

Певна річ, що та фінансова допомога, яка зараз направляється переважно в Москву, Україні також конче необхідна, і Нідерланди можуть розцінювати це як заклик відіграти роль першопроходців у цій справі.

...Взагалі-то Київ має прекрасний фасад: у старому центрі, що простягається від промислового Подолу до більш фешенебельного Печерська, вистачає із фантазією споруджених будинків та мальовничих вулиць (чого варте те саме буання каштанової зелені). Але як тільки підходиш ближче, відразу з боєм усвідомлюєш, що сімдесят років запушеності скоїли з цим містом. Я боюся, що чимало привабливих будинків, які ми з колегами бачили, у Нідерландах були б визнані непридатними для експлуатації.

Які ж причини такого становища? У нас немає підстав докоряти колишнім комуністичним керівникам за те, що вони не будували або не перебудовували, коли виникала така необхідність. Великі втрати, яких місто зазнало під час другої світової війни, були відшкодовані, хоча деякі райони будівельники все ж устигли замінити грандіозними спорудами, якими так захоплювався Сталін. Але будували неякісно, і що, можливо, ще гірше, не дбали про будівлі. Мешканці будинків не були їх власниками, до того ж часом мусили жити по кілька сімей разом. Іншими словами, сама система спонукала мешканців будинків менш за все турбуватися про догляд за ними.

...Інколи в житті трапляються досить несподівані повороти. Більш як дванадцять років тому, коли я ще працював у нашому посольстві в Москві, я за дорученням Фризької Академії привіз до Києва дві сумки, набиті підручниками та художньою літературою для професора Жлуктенка.

І ось, через 12 років я знайомлюся з доктором Олександром Двухжиловим, колишнім асистентом та послідовником нині покійного професора. Учений дарує мені українську граматику фризької мови. А ще розповідає, що близько 10 студентів щорічно вивчають у Києві нідерландську або фризьку мову як другу спеціалізацію поряд з англійською або німецькою. Прибуття нашого посольства для них також приємне явище хоча б тому, що ми залишатимемо їм газети та журнали.

...Мій улюблений письменник Паустовський назвав свої спогади про революцію початком невідомого часу. Я також відчуваю, що перебуваю на порозі чогось нового. Але яким це нове буде, можна тільки гадати. І все ж я переконаний, що в української незалежності немає шляху назад і що, попри важкий тягар минулого, існують перспективи у вільної демократичної і квітучої України.

СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА ДИПЛОМАТІ

Олександр СКРИПНЮК

Правове забезпечення основ зовнішньої політики України на сучасному етапі державотворення

Закінчив історичний факультет Київського національного університету імені Тараса Шевченка за спеціальністю історія; факультет державного управління і будівництва юридичного інституту Одеського національного університету ім. І.І.Мечникова Міністерства освіти і науки України. Кандидат історичних (1991), доктор юридичних наук (1996), професор (1996), Заслужений юрист України (1997), член-кореспондент Академії педагогічних наук України (1999).

Пілком логічно, що нині, по тому, як минуло майже десятиліття з часу доленої історичної та політико-правової події в житті українського народу, якою було проголошення незалежності України, в широких наукових колах спостерігається підвищений інтерес до аналізу державотворчих процесів, які відбувалися протягом цих років. Предметом досліджень провідних українських фахівців в галузі правознавства та політології стають питання щодо ступеня реалізації тих завдань та пріоритетів, що були намічені і окреслені у перших законодавчих актах самостійної Української держави. В залежності від розроблюваної тим чи іншим дослідником тематики,

одні дослідження здебільшого спрямовані на висвітлення та узагальнення вже наявного фактологічного матеріалу, інші ж характеризуються зверненням до перспектив майбутнього політико-правового становлення України. Подібний стан багато в чому відбиває специфіку самих суспільних та політико-правових наук, які постійно прагнуть до якнайефективнішого теоретико-методологічного синтезу двох векторів ретроспективного та прогностичного аналізу. Проте, серед усіх тем, що постають в ході сучасних досліджень, ми можемо виокремити такі, що завдяки своїй вихідній загальнотеоретичній та політико-правовій практичній значущості і актуальності органічно поєднують в собі два щойно згаданих вектори: їх розгляд є неможливим як поза врахуванням історико-правового контексту, так і поза визначенням їх політико-правової перспективи.

Очевидно, що до кола цих засадничих тем в дослідженні української державності відносяться і питання, пов'язані з забезпеченням зовнішньополітичної діяльності України. Чим пояснюється така “привілейованість” цієї тематики? На нашу думку, всі аргументи щодо цього можна згрупувати навколо трьох базових положень. Перші з них мають загальнотеоретичний характер. Річ у тім, що вже виходячи з самого визначення зовнішньої політики, під якою розуміється “загальний курс держави у міжнародних відносинах, спрямований на створення якнайсприятливіших умов для досягнення власних цілей і здобуття переваги, на співіснування з іншими державами і народами відповідно до певних принципів та норм”¹, можна дійти висновку про безперечну значущість цієї проблеми в межах будь-якого дослідження процесів розвитку та становлення будь-якої держави. Справді, якщо однією з підстав визначення того, що являє собою держава, є її діяльність, то остання завжди реалізується лише як органічна єдність внутрішньо- та зовнішньополітичних процесів.

Наступну групу аргументів можна визначити як загальнопрактичні. Мається на увазі те, що у сучасному світі жодна країна не може вважати себе повністю самодостатньою, оскільки навіть найсильніша держава є завжди тією чи іншою мірою залежною від міжнародних політичних, правових та економічних режимів, що обумовлює необхідність проведення чіткої і збалансованої зовнішньополітичної діяльності. У зв'язку з цим доречно навести слова Л.Петражицького, який наголошував на

тому, що, незалежно від того, як ми визначатимемо право (*ius civile* чи *ius gentium, common law* чи *equity*), воно завжди усвідомлюватиметься насамперед як протилежність свавілля. Тобто, встановлюючи норми міжнародного співтовариства та проголошуючи загальний зовнішньополітичний курс на інтеграцію до міжнародної спільноти демократичних держав, ми маємо постійно віднаходити дуже важливий, але часто такий складний баланс між національними та міжнародними інтересами, щоб обов'язкове державне слідування національній ідеї ніколи не перетворилося на “національне свавілля”.

І останні, мабуть найбільш цікаві для нас, підстави звернення до проблем правового забезпечення зовнішньополітичної діяльності України мають безпосередній чи конкретно історичний, чи правовий та політичний характер. Адже для України, яка, за влучним висловом колишнього Секретаря РНБО України В.Горбуліна², протягом своєї історії ставала спочатку “наріжним каменем”, а згодом “каменем спотикання” кількох наддержав, зовнішньополітичний вимір її діяльності має не тільки внутрішню, а й міжнародну вагу. Справді, склалося так, що активна зовнішньополітична діяльність України та процеси її інтеграції у міжнародне співтовариство фактично є її поверненням, як доводить В.Андрущенко³, “до магістральних шляхів розвитку цивілізації”. По-суті, зовнішня політика України є нічим іншим, як проєкцією її державно-політичних прагнень на зовнішній світ, декларуванням нею свого місця серед народів, у той час як ступінь інтегрованості України у міжнародне співтовариство є об'єктивним критерієм трансформації всього українського суспільства та показником реального зовнішньополітичного становища нашої держави. Тому саме сьогодні для зовнішньої політики України настав час перейти від переважно емпіричних рухів до формування базових теоретичних засад. Нині Українська держава швидко просувається шляхом розвитку, який у передових західноєвропейських країнах тривав століття. При цьому особливістю України, як пишуть М.Копиленко та В.Чумак⁴, є те, що вона як держава формується, активно використовуючи світовий досвід державотворення, тобто прагне запозичувати і застосовувати перевірені часом моделі розвитку. Отже, певною мірою вектор розвитку України спрямований не стільки зсередини назовні, скільки ззовні до середини.

Разом з тим, для України, як і для більшості інших країн, що

входили до складу СРСР, розбудова ефективного конституційного зовнішньополітичного механізму та відповідних її національним інтересам напрямів реалізації власної зовнішньополітичної діяльності становить цілком зрозумілі як з історичної, так і з політико-правової точки зору, труднощі. Означена ситуація обумовлюється насамперед тим, як зауважує у своїх дослідженнях В.Денисов⁵, що разом із становленням державності в Україні розпочався і набув свого змістовного політико-правового наповнення процес усвідомлення нею власного місця у світі та міжнародній спільноті, так само як і процес визначення тих пріоритетів, норм, принципів та ідеалів, якими вона прагне керуватися у своїх зовнішніх відносинах з іншими країнами як суб'єктами міжнародного права. Досить цікаве історико-правове пояснення фактові ускладнень щодо перших кроків у напрямі формування тактики і стратегії зовнішньополітичних зносин пострадянських держав запропоновано академіком І.Бліщенком⁶, який звернув увагу на те, що злочинна національна політика СРСР, яка полягала у нав'язуванні моделей та форм розвитку тому чи іншому народові, призвели до створення держави, де державно-правовий підхід повністю елімінував міжнародно-правовий, хоча облудно проголошувалося право націй на самовизначення.

Фактично, самостійну зовнішню політику Україна почала проводити лише після здобуття нею у 1991 році незалежності, тобто після прийняття Верховною Радою 16 липня 1990 року *Декларації про державний суверенітет України* та схвалення 24 серпня 1991 року *Акта проголошення незалежності України*. Визначенню ролі та значення цих засадничих документів у процесі українського державотворення було присвячено чимало ґрунтовних праць українських та зарубіжних фахівців в галузі правової, юридичної та політичної наук (достатньо згадати бодай такі прізвища, як В.Авер'янов, В.Опришко, В.Бойко, В.Шаповал, В.Медведчук, М.Орзіх, О.Копиленко, М.Козюбра, Л.Юзьков, О.Ющик, та інші). Тому, не зупиняючись більш детально на безперечній, на наше глибоке переконання, теоретико-методологічній доречності політико-правового аналізу цих документів, розглянемо їх з точки зору формування та забезпечення правових засад зовнішньополітичної орієнтації та зовнішньополітичної діяльності Української держави. У зв'язку з цим для нас являє безперечний інтерес десята глава Декларації, яка має назву “Міжнародні відносини”, і в якій, зокрема, юридично

встановлюється, що Україна як суб'єкт міжнародного права здійснює безпосередні зносини з іншими державами, укладає з ними договори, обмінюється дипломатичними, консульськими, торговельними представництвами, бере участь у діяльності міжнародних організацій в обсязі, необхідному для ефективного забезпечення національних інтересів у політичній, економічній, екологічній, інформаційній, науковій, технічній, культурній і спортивній сферах. Відповідно до норм, проголошених в Декларації, Україна є рівноправним учасником міжнародного спілкування, який активно сприяє зміцненню загального миру і міжнародної безпеки, безпосередньо бере участь у загальноєвропейському процесі та європейських структурах. Разом з тим, Україна офіційно зафіксувала, що як суверенна держава, вона визнає перевагу загальнолюдських цінностей над класовими і пріоритет загальновизнаних норм міжнародного права перед нормами внутрішньодержавного права.

Водночас Декларацією вперше було проголошено і загальний стратегічний політико-правовий курс розвитку зовнішньополітичної орієнтації України, яка урочисто заявила про свій намір стати нейтральною державою, яка не бере участі у військових блоках і дотримується трьох вихідних неядерних принципів: не приймати, не виробляти і не набувати ядерної зброї. Прискоренню процесів підтвердження та втілення зазначених принципів, визначених Декларацією, певною мірою сприяв державний переворот, що відбувся в СРСР 19 серпня 1991 року, через п'ять днів після якого Верховна Рада УРСР проголосила незалежність України та створення самостійної української держави — України, територія якої є неподільною і недоторканною, на терені якої діють виключно Конституція і закони України. На міжнародній мапі світу з'явився такий суб'єкт зовнішньополітичної діяльності як Україна. За справедливим зауваженням О.Івченка⁷, суверенність держави передбачає і самостійність її зовнішньої політики.

Таким чином, закладені Декларацією та Актом проголошення незалежності України основи становлення України як суверенної, незалежної та самостійної держави призвели до її паралельного політико-правового перетворення на повноправного суб'єкта міжнародного права, чюю незалежність за станом на 7 липня 1997 року визнали 150 країн і встановили з нею дипломатичні відносини⁸.

Однаке, як історична, так і правова логіка розвитку України як активного суб'єкта послідовної зовнішньополітичної діяльності переконливо довели, що це був лише початок досліджуваних нами процесів. Тому, перефразуючи слова видатного німецького мислителя та філософа Г.В.Ф.Гегеля можна сказати, що це був "чудовий схід сонця", а проголошені першими правовими актами України норми вимагали своєї подальшої юридичної розробки.

Отже, такі засадничі аспекти зовнішньополітичної діяльності України як: а) механізми реалізації зовнішньої політики держави, що визначаються в функціях та повноваженнях органів законодавчої та виконавчої влади; б) система застосування міжнародного права, яка створює умови для ефективного здійснення зовнішньополітичної діяльності та виконання міжнародних зобов'язань; в) встановлення переліку прав і свобод людини разом з гарантіями забезпечення відповідно до існуючих міжнародних стандартів у цій сфері, знайшли своє подальше відображення як у проектах Конституції, так і в остаточному варіанті Конституції України прийнятому 28 червня 1996 року.

У зв'язку з цим слід згадати принаймні чотири проекти Конституції України: Проект, винесений Верховною Радою України на всенародне обговорення в редакції від 1 липня 1992 року, Проект, внесений Комісією Верховної Ради України по розробці нової Конституції України в редакції від 27 травня 1993 року, Проект в редакції від 26 жовтня 1993 року та Проект Конституції України підготовлений Робочою групою Конституційної комісії України в редакції від 15 листопада 1995 року і схвалений Конституційною комісією України 23 листопада 1995 року.

Вже в першому з названих проектів у статті 8 містилася норма, за якою Україна визнає пріоритет загальнолюдських цінностей, виявляє повагу до міжнародного права, а належним чином ратифіковані або схвалені й офіційно опубліковані міжнародні договори України становлять частину її законодавства і є обов'язковими для виконання державними органами, юридичними і фізичними особами⁹. У Проекті Конституції від 27.05.1993¹⁰ ця норма була вміщена у статті 11 і значно доповнена за рахунок визначення зовнішньополітичної спрямованості України. Зокрема, в ній було зафіксовано, що зовнішня політика України спрямована на забезпечення її національних інтересів і безпеки шляхом підтримання мирного і взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства на основі неухильного

додержання принципів поваги до державного суверенітету і суверенної рівності; незастосування сили чи погрози силою; неперешкоди кордонів і територіальної цілісності держави; невтручання у внутрішні справи; поваги прав людини і основних свобод; співпраці між державами; сумлінного виконання міжнародних зобов'язань; мирного врегулювання спорів. Без жодних змін ці принципи були перенесені і в Проект Конституції від 26.10.1993.

У подальших проектах Конституції від 15.11.1995 та від 24.02.1996 була взята орієнтація на конституційно-юридичне розведення принципів зовнішньої політики України та принципів взаємозв'язку національного й міжнародного права. Так, зовнішньополітична спрямованість діяльності України була закріплена у статті 13: “зовнішньополітична діяльність України спрямована на забезпечення її національних інтересів і безпеки шляхом підтримання мирного і взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства на основі неухильного додержання загально визнаних принципів і норм міжнародного права”, а порядок та засади співвідношення національної та міжнародної правової систем — у статті 9¹¹. Цей підхід виявився домінуючим і під час прийняття остаточного варіанту Конституції, чим пояснюється поява у Конституції 1996 року статті 18: “зовнішньополітична діяльність України спрямована на забезпечення її національних інтересів і безпеки шляхом підтримання мирного і взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства за загально визнаними принципами і нормами міжнародного права” та статті 9, відповідно до якої “чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. Укладення міжнародних договорів, які суперечать Конституції України, можливе лише після внесення відповідних змін до Конституції України”.

Дійсно, положення статті 9 Конституції України, як наголошує В.Опришко, відіграють надзвичайно важливу роль у формуванні зовнішньополітичної та правової діяльності Української держави в умовах її входження до світового співтовариства¹². Адже, з одного боку, вони свідчать про додержання Україною взятих на себе міжнародних зобов'язань та її повагу до загально визнаних норм міжнародного права, а, з іншого боку, вони окреслюють коло вирішення проблем щодо безпосереднього за-

стосування положень міжнародних договорів України та їх співвідношення з чинним законодавством України.

Однак зараз, з точки зору забезпечення правових засад зовнішньої політики України, для нас виявляється важливим не стільки сам факт формально-юридичного способу фіксації означених норм, скільки наявність безперечної послідовності у діях української влади. Адже не викликає жодного сумніву те, що, незважаючи на певні формальні відмінності у всіх згаданих проєктах Конституції, так само як і в нині діючій Конституції України, зберігається змістовна тотожність засадничих орієнтирів зовнішньої політики нашої держави. Недарма, попри всі дебати, обговорення і суперечки, що точилися навколо кожної зі статей під час процесу обговорення та прийняття Конституції України, розглядувані нами положення жодного разу не були змістовно трансформовані.

Принципове значення для України як держави, що реалізує активну зовнішню політику, має належне законодавче встановлення в повному обсязі її міжнародної правосуб'єктності, тобто закріплення в конституційному порядку невід'ємних суверенних зовнішньополітичних прав (як: право здійснення суверенітету на своїй території, право на підтримання дипломатичних зносин з іншими державами, право оголошення війни та укладення миру, право регулювання зовнішньої торгівлі та підтримувати економічні зв'язки з іншими державами, і т.д.), які відповідають ознакам будь-якої сучасної незалежної і суверенної держави. У свою чергу, це логічно пов'язано з проблемою правового встановлення самого механізму здійснення зовнішньої політики України, який повинен не лише відповідати інтересам нашої країни, але й ґрунтуватися на принципах сучасної правової держави, оскільки, як зауважують В.Семенов та О.Прагнюк¹³, у справді правовій державі і зовнішня політика повинна бути правовою. Тому, відповідно до принципу розподілу влад (стаття 6 Конституції України) та встановленої президентсько-парламентської форми правління в Конституції проводиться законодавче розмежування зовнішньополітичних повноважень Президента України, Кабінету Міністрів України та Верховної Ради.

Серед усіх повноважень Президента, перелічених у статті 106, найбільш значущими є такі:

- забезпечення державної незалежності, національної безпеки та правонаступництва держави;
- прийняття рішень про визнання іноземних держав;
- призначення та звільнення глав дипломатичних представництв України в інших державах, прийняття вірчих і відкличених грамот дипломатичних представництв іноземних держав;
- представлення держави в міжнародних відносинах, здійснення керівництва зовнішньополітичною діяльністю держави, ведення переговорів та укладання міжнародних договорів України;
- очолювання президентом Ради національної безпеки і оборони України;
- внесення до Верховної Ради подання про оголошення війни та прийняття рішення про використання Збройних Сил України у разі збройної агресії проти України;
- прийняття відповідно до закону рішення про загальну або часткову мобілізацію та введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях у разі загрози нападу чи небезпеки державній незалежності;
- прийняття рішень про прийняття до громадянства України та припинення громадянства України, про надання притулку в Україні.

Стосовно Кабінету Міністрів, то відповідно до статті 116, до сфери його відання відносяться такі зовнішньополітичні функції як здійснення:

- державного суверенітету і економічної самостійності України;
- внутрішньої і зовнішньої політики держави;
- забезпечення прав і свобод людини і громадянина, здійснення заходів щодо забезпечення обороноздатності і національної безпеки, організації і забезпечення зовнішньоекономічної діяльності та митної справи.

До зовнішньополітичних повноважень Верховної Ради, що містяться у статті 85, відносяться такі:

- визначення засад внутрішньої і зовнішньої політики;
- оголошення за поданням Президента України стану війни і укладення миру, схвалення рішення Президента про використання Збройних Сил України та інших військових формувань у разі збройної агресії проти України;
- затвердження рішень про надання Україною позик і еко-

номічної допомоги іноземним державам та міжнародним організаціям, а також про одержання Україною від іноземних держав, банків і міжнародних організацій позик, не передбачених Державним бюджетом України, здійснення контролю за їх використанням;

— схвалення рішення про надання військової допомоги іншим державам, про направлення Збройних Сил України до іншої держави чи про допуск підрозділів збройних сил інших держав на територію України;

— надання у встановлений законом строк згоди на обов'язковість міжнародних договорів України та денонсація міжнародних договорів України.

Таким чином, можна зробити висновок, що попри певний пріоритет виконавчої влади у здійсненні зовнішньополітичної діяльності (що є нормальним і усталеним фактом для міжнародної правової та конституційної практики), згідно Конституції України далеко не завжди можна провести чітку демаркаційно-юридичну лінію між зовнішньополітичними повноваженнями і правами виконавчої і законодавчої влади. Однак, на нашу думку, подібне становище є абсолютно природним явищем, оскільки саме взаємодія цих двох гілок влади і формує зовнішню політику як таку. Тобто не зовнішню політику Верховної Ради, чи зовнішню політику Президента, а зовнішню політику України як незалежної, суверенної, демократичної та соціально-правової держави.

При цьому, характеризуючи правові основи зовнішньої політики України, слід особливо наголосити на тому, що в процесі набуття Україною статусу незалежності, вона, починаючи ще з Декларації, однозначно заявила про свою принципову відданість демократичним засадам зовнішньої політики, яких дотримуються всі правові держави світу. У цьому сенсі варто згадати Закон України *“Про дію міжнародних договорів на території України”* (№1953-ХІІ) від 10 грудня 1991 року та Закон України *“Про правонаступництво України”* (№1543-ХІІ) від 12 вересня 1991 року. В останньому Законі важливі насамперед статті 6 та 7, в яких йдеться про те, що Україна підтверджує свої зобов'язання за міжнародними договорами, укладеними Українською РСР до проголошення незалежності України, та є правонаступником прав і обов'язків за міжнародними договорами Союзу РСР, які не суперечать Конституції України та інтере-

сам республіки. Стосовно ж Закону “Про дію міжнародних договорів на території України”, то, виходячи з пріоритету загальнолюдських цінностей, загальновизнаних принципів міжнародного права, прагнучи забезпечити непорушність прав і свобод людини, включитись у систему правових відносин між державами на основі взаємної поваги державного суверенітету і демократичних засад міжнародного співробітництва, Верховна Рада України постановила, що укладені і належним чином ратифіковані Україною міжнародні договори становлять невід’ємну частину національного законодавства України і застосовуються у порядку, передбаченому для норм національного законодавства. Загалом, цей закон як в політичному, так і в правовому плані значно наблизив Україну до сфери конституційно-правового розвитку більшості демократичних держав світу, для яких факт встановлення статусу міжнародного права як вищої форми права, яка включається до національного законодавства і якій останнє підпорядковується, є усталеною правовою реалією.

Сучасна юридична наука і практика міжнародного права виходять з того, що загальновизнані принципи міжнародного права є за своєю природою імперативними нормами. Так, відповідно до Віденської Конвенції про право міжнародних договорів 1969 року “імперативна норма загального міжнародного права є такою, що приймається і визначається міжнародною спільнотою держав в цілому як норма, відхилення від якої є неприпустимим”. Тобто подібна юридична кваліфікація, як пише А.Мовчан¹⁴, означає, що загальновизнані норми і принципи міжнародного права за своєю правовою природою є юридичними законами міжнародного життя, порушувати які не має права жодна держава.

На підтвердження висловленої думки достатньо навести бодай кілька з положень конституцій таких країн-членів Європейського Союзу як ФРН, Греція, Італія, Португалія, та інших. Так, в Основному законі Федеративної Республіки Німеччини від 23 травня 1949 року у статті 25 міститься норма, згідно з якою “загальновизнані норми міжнародного права є складовою частиною федерального права, мають перевагу над законами і породжують права і обов’язки безпосередньо для осіб, що мешкають на території Федерації”¹⁵. Така ж норма міститься і в Конституції Греції, яка набрала чинності 11 червня 1975 року, де в частині 1 статті 28 зафіксовано, що “загальні норми міжна-

родного права, а також міжнародні угоди з моменту їх ратифікації законом та вступу їх в силу відповідно до умов кожного з них є невідомою складовою внутрішнього грецького права і мають пріоритет над будь-якими іншими положеннями закону, що їм суперечать”¹⁶. Дещо менш рельєфно присутнє це положення і в Конституції Італійської Республіки від 22 грудня 1947 року: в статті 10 Основних принципів зазначається, що “правопорядок Італії узгоджується з загальноновизнаними нормами міжнародного права”¹⁷. В Конституції Португальської Республіки від 2 квітня 1976 року в статті 8 “Міжнародне право” відзначається, що “норми та принципи загального та звичаєвого міжнародного права є складовою частиною португальського права”¹⁸.

Наступним важливим документом, який заклав правові підстави загального характеру та миролюбної і добросусідської спрямованості зовнішньої політики України стала Заява Верховної Ради України від 24 жовтня 1991 року “*Про без’ядерний статус України*”, в якій відзначалося, що, усвідомлюючи необхідність суворого додержання Договору про нерозповсюдження ядерної зброї 1968 року та прагнучи зробити внесок у зміцнення міжнародного режиму нерозповсюдження ядерної зброї, Україна проводитиме політику, спрямовану на повне знищення ядерної зброї та компонентів її базування, що розташовані на території Української держави. Вона має намір зробити це у мінімальні строки, виходячи з правових, технічних, фінансових, організаційних та інших можливостей, з належним забезпеченням екологічної безпеки. Як одна з правонаступниць колишнього Союзу РСР Україна зобов’язалася додержуватися положень Договору 1991 року між США та СРСР про скорочення стратегічних наступальних озброєнь в частині, що стосується ядерних озброєнь, розташованих на її території та вживати заходів для знищення всіх інших ядерних озброєнь, що знаходяться на її території, і з цією метою, в разі необхідності, вона готова брати участь у переговорах з усіма заінтересованими сторонами, в тому числі через існуючі багатосторонні механізми в галузі роззброєння.

Зобов’язання позбавитись ядерної зброї, за словами Г.Перепелиці¹⁹, так само як і практичні кроки у цьому напрямі стали однією з найважливіших передумов міжнародного визнання суверенітету та незалежності України, особливо з боку країн “ядерного клубу”. На думку Б.Тарасюка, саме офіційно оприлюдне-

ні наміри набути без'ядерного статусу стали, так би мовити, тією “перепусткою”, що дозволила Україні увійти у міжнародне співтовариство цивілізованих країн. Таку ж думку висловив і Б. Бутрос-Галі²⁰ відзначивши, що “рішення України відвести ядерну зброю зі своєї території показало видатний приклад іншим народам світу, ... а в тому регіоні, де останнім часом виникають різноманітні кризи та спалахують конфлікти, Україна залишається джерелом стабільності й справжнім захисником миру”.

Юридично, таким офіційним і практичним кроком у закріпленні без'ядерного статусу України стало підписання 23 травня 1992 року Лісабонського протоколу, згідно з яким вона зобов'язувалася приєднатися до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї від 1 червня 1968 року як держава-учасник, що не володіє ядерною зброєю. До речі, у зв'язку з цим слід звернути увагу на принципову позицію Верховної Ради, яка своєю Постановою 18 листопада 1993 року ратифікувала Договір про скорочення і обмеження стратегічних наступальних озброєнь і Лісабонський протокол з певними обмеженнями і умовами виконання, що полягали у наданні фінансової компенсації, встановлення спільного контролю за роззброєнням та більш широких гарантій безпеки України.

Так, у пункті 5 Постанови відзначалося, що Україна як держава-власник ядерної зброї йтиме до без'ядерного статусу і позбудеться поетапно розташованої на її території ядерної зброї за умови одержання нею надійних гарантій своєї національної безпеки, за якої ядерні держави візьмуть на себе зобов'язання ніколи не застосовувати ядерної зброї проти України, не використовувати проти неї звичайні збройні сили і не вдаватися до погрози силою, поважати територіальну цілісність і недоторканність кордонів України, утримуватися від економічного тиску з метою вирішення будь-яких спірних питань. Це було цілковито виправдано, оскільки навіть з суто теоретичної точки зору, як пише С.Котляревський²¹, забезпечення зовнішньої безпеки належить до тих безперечних державних функцій зовнішньополітичної діяльності, які визнаються серед природних цілей існування держави як такої.

Фінансова та технічна допомога були деталізовані у тристоронній заяві президентів США, Росії та України від 14 січня 1994 року, в якій передбачалася фінансова компенсація Росією за ядерні боєзаряди, а США взяли на себе зобов'язання надати

фінансову допомогу Україні у рамках програми Нана-Лугара у розмірі 175 млн. дол. (у січні 1994 року Україна домовилася зі Сполученими Штатами Америки про збільшення компенсації за демонтаж ядерних боєзарядів до 350 млн. дол.). Водночас завоюю були визначені і кроки по нарощуванню економічної допомоги. На нараді “великої сімки” у липні 1994 року було проголошено про надання Україні допомоги в розмірі 4 млрд. дол. США. Гарантії ж національної безпеки і територіальної цілісності України були закріплені тристоронньою угодою між Україною, США та Росією (пізніше до них приєдналась і Великобританія, підписавши Меморандум про гарантії безпеки у зв’язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї).

Сьогодні можна по-різному ставитися до цього кроку, здійсненого Україною, але, оцінюючи його з політико-правової точки зору зовнішньополітичних наслідків, на нашу думку, важко не погодитися з тим, що саме він обумовив, з одного боку, зміну у ставленні західних країн до української держави та перспектив і підстав її інтеграції у міжнародну спільноту, а, з іншого боку, змістовно підтвердив і підніс міжнародний авторитет України як держави, що веде активну практичну діяльність у напрямі підтримки миру і безпеки. Підтвердженням цього була Лондонська зустріч міністрів закордонних справ “великої вісімки”, до якої було запрошено і міністра закордонних справ України. Адже, фактично, як відзначив Б.Тарасюк²², коментуючи підсумки лондонського саміту, ця зустріч засвідчила зростання ролі у вирішенні світових проблем тих країн, які формально не входять до “великої вісімки”, але завдяки своїй послідовній і виваженій політиці у ядерних питаннях зайняли важливе місце поруч з найвпливовішими країнами світу.

Одним з перших реальних кроків законодавчого закріплення такого важливого напрямку зовнішньополітичної діяльності України, як її інтеграція до європейської та міжнародної спільноти було прийняття Закону України *“Про вступ України до Міжнародного валютного фонду, Міжнародного банку реконструкції та розвитку, Міжнародної фінансової корпорації, Міжнародної асоціації розвитку та Багатостороннього агентства по гарантіях інвестицій”* (№2402-ХІІ) від 3 червня 1992 року. Згідно з цим Законом Кабінету Міністрів України надавалися повноваження вирішувати всі питання, що стосують-

ся вступу України до перелічених в законі організацій шляхом приєднання до їх угод, до Конвенції про створення Агентства з поправками та прийняття строків і умов, визначених у резолюціях відповідних Рад Директорів про членство України у зазначених організаціях. Відповідно до статті 3 Закону, після приєднання України до угоди Фонду, на Кабінет Міністрів України покладалося виконання всіх зобов'язань щодо участі її в Департаменті Спеціальних прав. При цьому підписання та депонування до Фонду будь-якого документа, потрібного для участі України у Департаменті Спеціальних прав запозичення Фонду, повинно було здійснюватися Міністром фінансів України або іншою особою, уповноваженою Кабінетом Міністрів України. Кабінет Міністрів України набув повноважень від імені України щодо сплати або внесення іншим чином платежів до Фонду, Банку, Корпорації, Асоціації та Агентства відповідно до їх угод і Конвенції про створення Агентства, а також щодо сплати Україною платежів, необхідних для участі України у Департаменті Спеціальних прав запозичення Фонду. Разом з тим йому було делеговане право одержувати кошти на будь-яку суму, що повинна бути сплачена або переведена до України під час здійснення операцій відповідно до всіх без винятку статей угод Фонду або Банку. А Національний банк України набув повноважень випускати в обіг цінні папери, необхідні для участі України у Фонді, Банку, Корпорації, Асоціації та Агентстві відповідно до їх угод та Конвенції про створення Агентства.

Після цього 22 грудня 1993 року з метою належного забезпечення національних інтересів, здійснення цілей, завдань та принципів зовнішньої політики України, закріплених в Конституції України, Законом України “Про міжнародні договори України” (№3767-ХІІ) було встановлено порядок укладення, виконання і денонсації міжнародних договорів України.

Відповідно до статті 1, цей Закон застосовується до всіх міжнародних договорів України — міждержавних, міжурядових і міжвідомчих, регульованих нормами міжнародного права, незалежно від їх форми і найменування. При цьому міжнародні договори України укладаються з іноземними державами та міжнародними організаціями від імені України, Уряду, міністерств та інших центральних органів державної виконавчої влади.

Від імені України укладаються міжнародні договори:

— політичні, територіальні, мирні;

- що стосуються прав та свобод людини;
- про громадянство;
- про участь України в міждержавних союзах та інших міждержавних об'єднаннях (організаціях), системах колективної безпеки;
- про військову допомогу та стосовно направлення контингенту Збройних Сил України до іншої країни чи допуску збройних сил іноземних держав на територію України;
- про використання території та природних ресурсів України;
- якими за згодою Сторін надається міждержавний характер. Від імені Уряду укладаються міжнародні договори з економічних, торговельних, науково-технічних та інших питань, що належать до його компетенції, а від імені міністерств та інших центральних органів державної виконавчої влади України укладаються міжнародні договори з питань, що належать до їх компетенції.

Згідно з нормою, що міститься у статті 3 Закону, пропозиції щодо укладення міжнародних договорів України подаються Уряду України Міністерством закордонних справ України. Інші міністерства і центральні органи державної виконавчої влади подають Уряду України пропозиції щодо укладення міжнародних договорів України разом з Міністерством закордонних справ України або за погодженням з ним. При цьому у пропозиціях обґрунтовується необхідність укладення міжнародного договору, визначаються можливі політичні, правові, матеріальні та фінансові наслідки його укладення, вказуються суб'єкти виконання міжнародного договору, пропонується склад делегації чи представник України для ведення переговорів, прийняття тексту міжнародного договору чи встановлення його автентичності. До них додається проект міжнародного договору та у разі необхідності — проект рекомендацій делегації чи представнику України. Уряд України розглядає внесені пропозиції і не пізніше як у десятиденний термін подає їх разом з відповідними висновками Президентові України, а щодо договорів, які укладаються від імені Уряду України, приймає рішення про укладення такого договору.

Рішення про проведення переговорів і про підписання міжнародних договорів України приймаються:

- щодо договорів, які укладаються від імені України, — Президентом України;
- щодо договорів, які укладаються від імені Уряду України, — Урядом України;
- щодо договорів, які укладаються від імені міністерств та інших центральних органів державної виконавчої влади України, — в порядку, встановленому Урядом України. Тобто, виходячи зі змісту зафіксованих в Законі положень впливає, що ведення переговорів щодо підготовки і прийняття тексту міжнародного договору чи встановлення його автентичності та сам акт підписання міжнародного договору України здійснюються лише уповноваженими на те особами.

Президент України, Прем'єр-міністр України і Міністр закордонних справ України мають право вести переговори і підписувати міжнародні договори України без спеціальних повноважень. Глава дипломатичного представництва України в іноземній державі або глава представництва України при міжнародній організації мають право вести без спеціальних повноважень переговори про укладення міжнародного договору України з державою перебування або в рамках відповідної міжнародної організації. Повноваження на ведення переговорів і підписання міжнародних договорів України надаються:

- щодо договорів, які укладаються від імені України, — Президентом України;
- щодо договорів, які укладаються від імені Уряду України, — Урядом України або за його дорученням — Міністерством закордонних справ України;
- щодо договорів міжвідомчого характеру — відповідним міністерством або іншим центральним органом державної виконавчої влади разом із Міністерством закордонних справ України.

Наступним важливим правовим механізмом зовнішньополітичної діяльності України, що набув чіткого закріплення у цьому законі, стало визначення порядку ратифікації та денонсації міжнародних договорів України (статті 7 і 23). Зокрема, ратифікація здійснюється Верховною Радою України шляхом ухвалення спеціального закону про ратифікацію, який підписується Головою Верховної Ради України. Відповідно до цієї статті, ратифікації підлягають такі міжнародні договори України:

- політичні (про дружбу, взаємну допомогу і співпрацю, про нейтралітет);

— загальноєкономічні (про економічну та науково-технічну співпрацю), з загальних фінансових питань, з питань позики та кредиту, територіальні, мирні;

- що стосуються прав та свобод людини і громадянина;
- про громадянство;
- про участь в міждержавних союзах та інших міждержавних об'єднаннях (організаціях), системах колективної безпеки;
- про військову допомогу та стосовно направлення контингенту Збройних Сил України до іншої країни чи допуску збройних сил іноземних держав на територію України;
- про історичне та культурне надбання народу України, виконання яких обумовлює зміну діючих чи ухвалення нових законів України;
- інші міжнародні договори, ратифікація яких передбачена законом чи самим міжнародним договором.

Разом з тим, затвердження міжнародних договорів України (стаття 9), які потребують не ратифікації, а затвердження, здійснюється:

— щодо договорів, які укладаються від імені України, — Президентом України. Рішення Президента України про затвердження міжнародного договору України приймається у формі указу;

— щодо договорів, які укладаються від імені Уряду України, — Урядом України.

Стосовно ж до денонсації міжнародних договорів України (стаття 24), то вона здійснюється законом України, указом Президента України чи постановою Уряду України. Денонсація міжнародних договорів України, ратифікованих Верховною Радою України, договорів, прийняття або приєднання до яких було здійснено на підставі рішень Верховної Ради України, здійснюється Верховною Радою України у формі закону. Постійна Комісія Верховної Ради України у закордонних справах, а в разі необхідності й інші постійні комісії Верховної Ради України попередньо розглядають подані для денонсації міжнародні договори України і дають відповідні висновки. Денонсація міжнародних договорів України, укладених Президентом України, які не потребували ратифікації чи прийняття Верховною Радою України, провадиться Президентом України у формі указу. Денонсація міжнародних договорів, укладених Урядом України,

які не потребували ратифікації, прийняття Верховною Радою України, провадиться Урядом України.

Міжнародні договори України підлягають неухильному дотриманню Україною відповідно до норм міжнародного права. Тому, згідно з принципом сумлінного дотримання міжнародних договорів, наша держава виступила за те, щоб і інші учасники двосторонніх та багатосторонніх міжнародних договорів, в яких бере участь Україна, неухильно виконували свої зобов'язання, що випливають з цих договорів. Президент України і Уряд України вживають заходів щодо забезпечення виконання міжнародних договорів України, в той час як загальний нагляд за виконанням міжнародних договорів України здійснює Міністерство закордонних справ України. На вимогу органів, що застосовують міжнародні договори України, Міністерство закордонних справ України повинно надати офіційну інформацію щодо питань, які виникають у зв'язку з виконанням міжнародного договору України, а у разі неналежного виконання зобов'язань, взятих на себе за міжнародними договорами Українською Стороною, Міністерство закордонних справ України інформує про це Президента України або Уряд України для вжиття необхідних заходів.

У разі порушення зобов'язань за міжнародним договором України іншими його учасниками Міністерство закордонних справ, інші центральні органи державної виконавчої влади України, Уряд Республіки Крим за погодженням з Міністерством закордонних справ подають Президенту України або Урядові України пропозиції про вжиття необхідних заходів відповідно до норм міжнародного права. А в разі суттєвого порушення міжнародного договору України іншими його учасниками, а також в інших випадках, передбачених нормами міжнародного права, такий договір може бути денонсовано.

Отже, фактично Законом було ще раз підтверджено принцип, згідно з яким укладені і належним чином ратифіковані міжнародні договори України становлять невід'ємну частину національного законодавства України і застосовуються у порядку, передбаченому для норм національного законодавства. У тому випадку, якщо міжнародним договором України, укладення якого відбулось у формі закону, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені законодавством України, то застосовуються правила міжнародного договору України (стаття 17).

Проте, у цьому ж 1993 році в Україні відбулася ще одна важлива політико-правова подія стосовно визначення і формування засадничих принципів зовнішньополітичної діяльності держави. Річ у тім, що, виходячи з реальної ситуації та завдань, що стояли перед зовнішньою політикою держави, Верховна Рада України своєю постановою від 2 липня 1993 року схвалила *“Основні напрями зовнішньої політики України”*. У постанові було вказано на те, що становлення України як незалежної демократичної держави відбувається в період кардинальних політичних і економічних зрушень в українському суспільстві і історичних змін у всій системі міжнародних відносин, які характеризуються виникненням нових незалежних держав, появою нових регіональних центрів сили в міжнародних відносинах, переходом від ери конфронтації до ери відкритості і співробітництва, зникненням військово-політичного та ідеологічного протистояння в Європі. Тобто, з одного боку, проголошення Декларації, а з іншого, — розроблена на її основі концепція основних напрямів зовнішньої політики відкрили перед Україною широкі перспективи багатогранної міжнародної діяльності. Хоча, слід зазначити, що на шляху реалізації суверенних прав у сфері міжнародних відносин і встановлення безпосередніх зовнішньополітичних зв'язків на міжнародній арені Україна, як доводить І.Мельникова²³, зустрілася з серйозними проблемами як внутрішнього характеру — обмеженими можливостями економічної бази, валютно-фінансовими негараздами, відсутністю власного досвіду в сучасних дво-і багатосторонніх міжнародних зносинах, опором певних політичних сил та нових політичних еліт, — так і зовнішнього — негативними наслідками ізоляції від загальноєвропейських структур та сталими стереотипами у міжнародній сфері щодо оцінки України як однієї з республік колишнього СРСР.

Таким чином, процес державотворення і побудови вільного громадянського суспільства в Україні по суті збігся з її поступовим входженням до світового співтовариства і пошуками нею свого місця в сучасному складному, різноманітному і суперечливому світі. Водночас, з огляду на своє геополітичне становище, історичний досвід, культурні традиції, багаті природні ресурси, потужний економічний, науково-технічний та інтелектуальний потенціал, Україна може і повинна стати впливовою світовою державою, здатною виконувати значну роль у забезпеченні по-

літико-економічної стабільності в Європі. Неодмінною умовою успішної реалізації Україною своїх можливостей є її активне і повномасштабне входження до світового співтовариства.

З огляду на політико-правове значення “Основних напрямів зовнішньої політики України”, в цьому документі майже вперше в українській законодавчій практиці було не лише намічено, але й юридично обґрунтовано чіткий зв’язок між двома сферами інтересів української держави. Маються на увазі її національні та зовнішньополітичні інтереси. Тобто, як було відзначено в Основних напрямках, базовою вимогою у здійсненні зовнішньої політики України є якнайповніше і якнайефективніше забезпечення національних інтересів країни. Тому, з метою їх забезпечення зовнішня політика України повинна постійно спрямовуватися на виконання таких найголовніших завдань як:

- утворення і розвиток України як незалежної демократичної держави;
- забезпечення стабільності міжнародного становища України;
- збереження територіальної цілісності держави та недоторканності її кордонів;
- включення національного господарства у світову економічну систему для його повноцінного економічного розвитку, забезпечення потреб громадян і підвищення добробуту народу;
- захист прав та інтересів громадян України, її юридичних осіб за кордоном, створення умов для підтримання контактів з зарубіжними українцями і вихідцями з України, подання їм допомоги згідно з міжнародним правом;
- поширення у світі образу України як надійного і передбачуваного партнера.

Отже, сформульовані у другому розділі засади зовнішньої політики України набули такого виразу:

- Україна здійснює відкриту зовнішню політику і прагне до співробітництва з усіма заінтересованими партнерами, уникаючи залежності від окремих держав чи груп держав;
- Україна розбудовує свої двосторонні та багатосторонні відносини з іншими державами та міжнародними організаціями на основі принципів добровільності, взаємоповаги, рівноправності, взаємовигоди, невтручання у внутрішні справи;
- Україна не є ворогом жодної держави;
- Україна засуджує війну як знаряддя національної політи-

ки, додержується принципу незастосування сили та загрози силою і прагне до вирішення будь-яких міжнародних спорів виключно мирними засобами;

— Україна не висуває територіальних претензій до сусідніх держав і не визнає жодних територіальних претензій до себе;

— Україна неухильно дотримується міжнародних стандартів прав людини, забезпечує права національних меншин, які проживають на її території і вживає належних заходів до збереження національної самобутності зарубіжних українців згідно з нормами міжнародного права;

— Україна виходить із того, що в сучасних умовах додержання прав людини не є лише внутрішньою справою окремих держав;

— Україна додержується принципу неподільності міжнародного миру і міжнародної безпеки і вважає, що загроза національній безпеці будь-якої держави становить загрозу загальній безпеці і миру у всьому світі;

— у своїй зовнішній політиці вона обстоює підхід “безпека для себе — через безпеку для всіх”;

— Україна керується принципом примату права в зовнішній політиці, визнаючи пріоритет загальновизнаних норм міжнародного права перед нормами внутрішньодержавного права;

— Україна беззастережно додержується принципу сумлінного виконання своїх міжнародних зобов’язань і вважає належним чином ратифіковані договори частиною свого внутрішнього права;

— Україна в своїй зовнішній політиці спирається на фундаментальні загальнолюдські цінності і засуджує практику подвійних стандартів у міждержавних стосунках;

— Україна виступає проти присутності збройних сил інших держав на українській території, а також проти розміщення іноземних військ на територіях інших держав без їх ясно висловленої згоди, крім випадків застосування міжнародних санкцій відповідно до Статуту ООН;

— Україна відповідно до міжнародного права здійснює незброєні примусові санкційні заходи у випадках міжнародних правопорушень, які завдають їй шкоди;

— Україна застосовує свої Збройні Сили у випадках актів збройної агресії проти неї та будь-яких інших збройних зазіхань на свою територіальну цілісність та недоторканність державних кордонів або на виконання своїх міжнародних зобов’язань;

— Україна вважає себе, нарівні з усіма іншими колишніми радянськими республіками, правонаступницею Союзу РСР і не визнає будь-яких переваг і винятків з цього принципу для жодної з держав- правонаступниць без належним чином оформленої згоди всіх цих держав.

Відповідно до принципів, закладених у діючому законодавстві України, зовнішньополітична діяльність нашої країни повинна здійснюватись у таких головних напрямках:

- розвиток двосторонніх міждержавних відносин;
- розширення участі в європейському регіональному співробітництві;
- співробітництво в рамках Співдружності незалежних держав;
- членство в ООН та інших універсальних міжнародних організаціях.

Щодо першого напрямку реалізації зовнішньої політики України, то першочерговим завданням у цій сфері були укладання повномасштабних договорів про добросусідство і співробітництво з усіма прикордонними державами з метою остаточного підтвердження існуючих державних кордонів, створення атмосфери взаємної довіри і поваги, розбудови дружніх і взаємовигідних партнерських відносин у всіх галузях. З точки зору юридичного втілення цього напрямку зовнішньополітичної діяльності України слід відзначити прийняття Верховною Радою України таких законодавчих актів, як Постанови та Закони про ратифікацію договорів про основи добросусідства та співробітництва між Україною і Угорською Республікою, Республікою Польщею, Словацькою Республікою, Республікою Молдова, Республікою Білорусь та Румунією.

Стосовно наступного напрямку зовнішньополітичної діяльності України, то основні зусилля були спрямовані на розвиток європейського регіонального співробітництва у всіх сферах з метою зміцнення своєї державної незалежності та ефективного забезпечення національних інтересів. Пріоритетними регіональними напрямками зовнішньої політики України були її діяльність в рамках Ради з безпеки і співробітництва в Європі та повномасштабна участь в Раді Європи, про що свідчить прийняття Верховною Радою таких важливих законів як: “Про приєднання України до Статуту Ради Європи” від 31 жовтня 1995 року, “Про приєднання України до Генеральної угоди про привілеї та імунітети Ради

Європи, 1949 р. та Протоколу до Генеральної угоди про привілеї та імунітети Ради Європи, 1952 р.” від 1 жовтня 1996 року та “Про ратифікацію Рамкової конвенції Ради Європи про захист національних меншин” від 9 грудня 1997 року.

Разом з тим, варто згадати, що ще у 1996 році під час свого виступу у товаристві ім.Паасікві (м.Хельсінкі, Фінляндія) Президент України Л.Кучма²⁴ відзначив, що “європейський напрям зовнішньополітичного курсу України слід розуміти як встановлення і поглиблення якнайширших двосторонніх зв’язків з європейськими країнами, як активну участь у виробленні майбутньої загальноєвропейської архітектури, співробітництво з такими європейськими структурами як Рада Європи, Європейський Союз, НАТО, Західноєвропейський союз, ОБСЄ та іншими... Україна зацікавлена у розбудові такої європейської архітектури, яка б давала можливість кожному її учаснику відчувати себе комфортно і стабільно у галузі безпеки, розуміючи це поняття у широкому контексті”. Тобто, вживаючи словосполучення “єдина Європа”, Л.Кучма запропонував розуміти під ним побудову такої системи міжнародних відносин, яка об’єднує європейські нації щонайменше у трьох вимірах — стабільності, добробуту і безпеки і дозволяє говорити у політичному, правовому і культурному сенсі про майбутнє велике європейське співтовариство націй.

У тому ж 1996 році (14–15 грудня) в м.Дубліні відбулася нарада європейської спільноти, на якій було затверджено програму співробітництва ЄС з Україною, що передбачала шість основних напрямів: підтримка економічних реформ в Україні, сприяння Україні у входженні до системи безпеки в Європі, зміцнення політичного діалогу, підтримка регіональної співпраці, допомога в реформуванні енергетичного сектору та поглиблення партнерських відносин.

Те, що Україна сьогодні є членом Ради Європи, що вона має намір у перспективі пов’язати свою долю з Євросоюзом, що бере активну участь в програмі “Партнерство заради миру” — все це, як пише В.Соловей²⁵, підкреслює, що наша держава послідовно проводить свій стратегічний курс на інтеграцію до європейських та трансатлантичних структур. Повномасштабна участь в Раді Європи стала важливим каналом залучення України до європейського досвіду побудови громадянського суспільства, забезпечення прав людини і вирішення проблем соціального, культур-

ного і гуманітарного характеру відповідно до високих міжнародних стандартів. Проте, навіть сьогодні, тобто вже після того як 1 березня 1998 року набула чинності Угода “Про партнерство і співробітництво між Європейським Союзом та його країнами-членами і Україною” (сама Угода була підписана ще 14 червня 1994 року, однак лише 29 січня 1998 року відбувся обмін нотами між Представництвом України при ЄС та Генеральним Секретаріатом Ради ЄС щодо остаточного завершення всіх формальностей, пов’язаних з набуттям Угодою чинності), європейська спрямованість українського суспільства, як зауважує Б.Гудима²⁶, є більш бажаною, ніж данною. Це пояснюється тим, що, як стає дедалі зрозумілішим, інтеграція до ЄС зараз вимагає не стільки зовнішньополітичної відповідності (у цьому сенсі Україні зовсім не бракує ані зовнішньополітичної волі, ані талану), скільки внутрішньої — економічної, правової, соціальної, політичної, що ставить до боли знайомі нам усім питання забезпечення внутрішньополітичної стабільності, економічного реформування, проведення правової та соціальної реформ, і т.д. Тому Україна, і в цьому ми повністю солідаризуємося з думкою, яку висловив Ф.Рудич²⁷, має активізувати свою участь у процесах розбудови нової Європи, від чого залежить перспектива як міжнародного становища держави, так і її внутрішнього розвитку.

Третім важливим вектором зовнішньої політики України є її стосунки у межах СНД. З точки зору його правової реалізації можна згадати такі документи, як Закон України “Про ратифікацію Угоди про підтримку і розвиток малого підприємництва в державах-учасниках СНД” від 8 квітня 1999 року, Постанови Кабінету Міністрів України “Про забезпечення постачання продукції та сировини на кліринговій або взаємопов’язаній основі за міжурядовими угодами між Україною і державами-учасниками СНД” від 27 січня 1993 року, “Про затвердження Положення про порядок поставок і митного оформлення продукції за виробничою кооперацією підприємств і галузей держав-учасниць СНД” від 18 травня 1994 року, “Про деякі питання забезпечення розвитку співробітництва з країнами СНД” від 27 липня 1998 року, та інші нормативно-правові акти.

Проте, говорячи про цей напрям зовнішньополітичної діяльності України, на нашу думку, можна виділити таку змістовну складову частину, як відносини “Україна-Росія”. Справді, ці питання як на сьогодні виявляються не тільки найбільш склад-

ними з точки зору їх політико-правового вирішення, але й найбільш суперечливими як в політичних та наукових колах, так і на рівні суспільної свідомості. Фактично навіть сьогодні, на десятому році існування незалежної України, ми й досі залишаємось під впливом доволі небезпечної ейфорії “загальносоюзного добробуту”. Більше того, як довели нещодавні передвиборчі баталії в контексті виборів до Верховної Ради 1998 року та президентських виборів 1999 року, дуже часто суто правові підвалини та засади зовнішньої політики підміняються необґрунтованими популістськими гаслами, що кидають українську зовнішню політику з однієї крайності до іншої. Саме тому вкрай важливо, щоб нинішній соціально-політичний ідеал демократичної, правової, соціальної держави, яка проводить самостійну зовнішньополітичну діяльність, виходячи з національних інтересів та державних пріоритетів, що зформувався з крахом тоталітаризму, був застрахованим, як пише В.Барков²⁸, від змістовної дискредитації численними “політичними спекулянтами”.

Певною мірою переобрання на посаду Президента України Л.Кучми стало своєрідним підтвердженням курсу України на самостійний і виважений державний розвиток та запорукою від радикальних змін зовнішньополітичної стратегії нашої держави. Однак хочеться відзначити і те, що, скажімо, заяви провідних російських та білоруських політиків щодо “залучення” України до інтеграційних процесів у межах “слов’янської єдності” та створення чергової “братської імперії” так і не знайшли чіткої відповіді більшості українських політиків. Звичайно, що на все це можна реагувати спокійно, але, як доводить, на жаль, часто-густо драматичний і навіть трагічний історично-правовий досвід України, необхідно відстоювати свою принципову зовнішньополітичну позицію та “нагадувати” іншим державам про власні національні інтереси, які зовсім не завжди збігаються з інтересами тієї ж Росії, чи якоїсь іншої країни²⁹.

З іншого боку, надзвичайно неефективною та просто недоречною видається і протилежна позиція щодо СНД та Росії, яка виходить з рішучої неґації перспектив розвитку будь-яких зовнішньополітичних, економічних та правових відносин у північно-східному напрямі. Річ у тім, що, ставлячи себе щодо Росії в позицію “тоталітарної альтернативи”: чи разом до імперії, чи самостійно у світле майбутнє, ми знову ж таки потрапляємо у своєрідний глухий кут, який жодним чином не поєднується з та-

ким надзвичайно важливим принципом зовнішньої політики України, як її багатовекторність. При цьому хотілося б зробити одне застереження щодо правової небажаності та політичної небезпечності плутати два поняття: багатовекторність та невизначеність. Оскільки перше з них означає насамперед чітко визначену відкритість у розвитку зовнішньополітичних стосунків, які не стають на перешкоді національним інтересам України, а друге є нічим іншим, як політико-правовою незрілістю та свідченням нездатності проводити власну зовнішню політику.

Отже в стосунках з країнами СНД, зокрема Росією України конче необхідно, як констатують у своєму дослідженні В.Шевченко та М.Іващенко³⁰, позбутися як лівого, так і правого радикалізму, тобто не розглядати її ні як бажаного господаря, ні як головного ворога. До такої ж думки схиляється і Б.Парахонський³¹, говорячи про те, що значна взаємозалежність економічного життя, так само як і ментальна спорідненість двох сусідів — України та Російської Федерації — робить будь-які конфлікти між ними вкрай небажаними, однак і входження до світової системи міжнародних відносин у фарватері російської політики не є прийнятним для України. До речі, стосовно останнього спадає на думку влучний вислів М.Поповича, який запропонував іти на Захід прямо, а не через “східні російські ворота”. Таким чином, саме послідовною зовнішньою політикою, що була б побудована на відстоюванні насамперед власних національних інтересів, Україна зможе підвищити свій авторитет у світі і по-справжньому зміцнити добросусідські стосунки з Росією та іншими країнами СНД, які б ґрунтувалися на співпадині основних пріоритетів у національних інтересах.

І, нарешті, останнім стратегічним напрямом зовнішньої політики України, що був визначений разом із проголошенням її незалежності та реалізований протягом цих десяти років державотворення, є участь України у всесвітніх міжнародних організаціях. На практиці цей напрям зовнішньополітичної інтеграції України у міжнародну спільноту створив реальні можливості для взаємодії практично з усіма державами світу в рамках багатосторонньої дипломатії. В цьому сенсі варто відзначити два основних аспекти зовнішньої політики України, що розгортаються за векторами, які умовно можна окреслити як “Україна — ООН” та “Україна — НАТО”.

Щодо відносин “Україна — ООН”, то їх, як не дивно, мож-

на визначити поняттям “старі нові знайомі”. Тобто, з одного боку, лише у червні 1993 року в Україні було офіційно відкрито Представництво ООН, яке проводить в Україні діяльність від імені всієї системи ООН. Представництво висуває питання безпеки людини й людського розвитку в центр діяльності ООН в Україні. На сьогодні в ньому одночасно працюють співробітники Програми розвитку ООН (ПРООН), Управління інформації ООН, Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ), а також міжнародної програми ООН по контролю за наркотиками, що робить його ефективним і безпосереднім каналом спілкування між Україною та системою ООН.

З іншого ж боку, Україна є одним з членів-засновників ООН, а її членство в спеціалізованих органах та агенціях ООН має доволі поважну історичну перспективу. Скажімо, Україна є членом Комітету з питань використання космічного простору в мирних цілях з 1990 року, членом Комітету з питань інформації з 1978 року, членом Спеціалізованого комітету з питань міжнародного тероризму з 1972 року, членом Ради з питань торгівлі й розвитку з 1972 року, обрана до Ради керуючих ПРООН у 1995 році, обрана до Ради керуючих ЮНІСЕФ у 1995 році, членом Міжнародного суду ООН з 1945 року, членом ЮНІДО (Організація з питань промислового розвитку) з 1985 року, членом МАГАТЕ з 1957 року, членом МОП з 1954 року, членом ЮНЕСКО з 1954 року, членом ВОІВ (Всесвітня організація інтелектуальної власності) з 1970 року, членом БАГІ (Багатостороннє агенство з питань гарантій інвестицій) з 1993 року, членом МФК (Міжнародна фінансова корпорація) з 1993 року, членом МВФ з 1992 року, членом МБРР (Міжнародний банк реконструкції і розвитку) з 1992 року. І це ще далеко не повний перелік.

Членство в цих організаціях доповнює і розширює двосторонні та регіональні механізми забезпечення фундаментальних національних інтересів України, відкриваючи доступ до світового досвіду, інформації, статистики, експертних послуг, джерел технічної та фінансової допомоги. Через членство в них Україна бере участь у формуванні архітектури світового правопорядку, вирішує проблеми гарантій своєї національної безпеки. У свою чергу, всесвітні міжнародні організації сприяють підвищенню ролі і впливу Української держави в світі.

Отже, хоча Україна є молодою незалежною державою на сучасній політичній мапі світу, проте, як правонаступниця УРСР вона є однією з держав-фундаторів ООН, що брала активну участь у розробці статуту цієї універсальної організації, а нині залишається одним з важливих центрів міжнародного співробітництва та координації зусиль з підтримання миру і безпеки у своєму регіоні.

При цьому результати зовнішньої політики України в галузі міжнародного співробітництва приносять відчутну користь як самій Україні у процесах її реформування, так і міжнародній спільноті. Стосовно першого, то тут можна відзначити фінансування ПРООН та МОП широкомасштабних досліджень щодо соціально-економічного розвитку України, які проводились у 1995 році, діяльність ПРООН, ЮНКТАД та Міжнародного торговельного центру в напрямі сприяння зусиллям України інтегрувати свою економіку у світову, підтримку українських соціально-економічних реформ через проект, що діє в УАДУ при Президентові України і має на меті посилення підготовки у сфері адміністрування, приватизації (через міжнародний Центр приватизації, інвестицій та менеджменту) та досліджень (через міжнародний Центр політичних студій), та інші заходи.

Що ж до значення цього зв'язку для міжнародної спільноти, то тут слід згадати бодай прийняття Верховною Радою України Закону України *“Про участь України в міжнародних миротворчих операціях”* від 23 квітня 1999 року, в якому зазначається, що, усвідомлюючи свою відповідальність у справі підтримання міжнародного миру і безпеки, враховуючи зобов'язання України як держави-члена Організації Об'єднаних Націй подавати допомогу ООН в діях, що провадяться відповідно до Статуту ООН, а також зобов'язання як держави — члена Організації з безпеки і співробітництва в Європі конструктивно співробітничати у використанні всього діапазону можливостей ОБСЄ для запобігання конфліктам та для їх розв'язання, Україна розглядає участь у міжнародних миротворчих операціях як важливу складову своєї зовнішньої політики. По-суті, цей Закон визначає правові, організаційні та фінансові засади щодо участі України в міжнародних миротворчих операціях, а також порядок направлення Україною військового та цивільного персоналу, організації його підготовки та забезпечення для участі в діяльності по підтриманню чи відновленню міжнародного миру і безпеки.

Участь України в міжнародних миротворчих операціях здійснюється шляхом надання миротворчого контингенту, миротворчого персоналу, а також матеріально-технічних ресурсів та послуг у розпорядження відповідних органів, які визначаються рішенням про проведення таких операцій.

Згідно статті 2 Закону, Україна виключно на умовах, зазначених у рішенні Президента України, що схвалюється Верховною Радою України у випадках, передбачених Конституцією та законами України, та у порядку, встановленому цим Законом, бере участь у міжнародних миротворчих операціях:

- Організації Об'єднаних Націй, рішення на проведення яких прийнято Радою Безпеки ООН;

- Організації з безпеки і співробітництва в Європі чи інших регіональних організацій, які несуть відповідальність у сфері підтримання міжнародного миру і безпеки згідно з положеннями глави VIII Статуту ООН;

- багатонаціональних сил, що створюються за згодою Ради Безпеки ООН, дії та заходи яких здійснюються під загальним контролем Ради Безпеки ООН.

Рішення про направлення миротворчого контингенту чи миротворчого персоналу для участі України у міжнародних миротворчих операціях, а також з питань надання матеріально-технічних ресурсів та послуг приймає Президент України з одночасним поданням до Верховної Ради України законопроект про схвалення рішення щодо направлення миротворчого контингенту. Рішення Президента України про направлення миротворчого контингенту України до іншої держави для участі в міжнародній миротворчій операції, скріплене підписами Прем'єр-міністра України та міністра, відповідального за виконання цього рішення, підлягає схваленню Верховною Радою України відповідно до пункту 23 статті 85 Конституції України. Поданий Президентом України законопроект про схвалення рішення щодо направлення Україною миротворчого контингенту до іншої держави як невідкладний розглядається Верховною Радою України позачергово.

Одним з найбільш переконливих свідчень необхідності існування зазначених правових норм зовнішньополітичної діяльності України стали нещодавні події у Косово. Наприклад, в Законі України "Про схвалення Указу Президента України "Про направлення миротворчого контингенту для участі України у між-

народній миротворчій операції в Косово, Союзна Республіка Югославія” від 16 липня 1999 року Верховна Рада України постановила схвалити Указ Президента України та, піклуючись про безпеку українських миротворців, виходити з того, що вони не братимуть участі в акціях, які безпосередньо загрожують їх життю, в тому числі в заходах по демілітаризації збройних формувань, які діяли і діють на території Косово.

Проте, якщо стосовно необхідності інтеграційних процесів української зовнішньої політики в напрямі “Україна – ООН” не висувається майже жодних змістовних зауважень чи заперечень, то інший напрям міжнародно-політичних взаємин “Україна – НАТО” викликає доволі палкі дебати. Певною мірою це обумовлюється наміром НАТО взяти на себе роль основного локомотиву європейської інтеграції та гаранта інтересів структури загальноєвропейської безпеки.

Правовою базою розвитку взаємин між Україною і НАТО стало підписання у Мадриді 9 липня 1997 року Хартії про особливе партнерство між Україною і НАТО. У цій Хартії Україна і НАТО зобов’язалися:

- визнати, що безпека всіх держав у регіоні ОБСЄ є неподільною, що жодна країна не може будувати свою безпеку за рахунок безпеки іншої країни, та що жодна країна не може розглядати жодну частину регіону ОБСЄ як сферу свого впливу;

- утримуватися від загрози силою або використання сили проти будь-якої держави будь-яким чином, не сумісним з принципами Статуту ООН або Гельсінкського Заключного акта;

- визнати невід’ємне право всіх держав вільно обирати та застосовувати власні засоби забезпечення безпеки;

- поважати суверенітет, територіальну цілісність та політичну незалежність усіх інших держав;

- визнати верховенство права, зміцнювати демократію, політичний плюралізм та ринкову економіку;

- запобігати конфліктам та врегульовувати спори мирними засобами відповідно до принципів ООН та ОБСЄ.

Серед інших нормативних актів, що забезпечують розвиток зовнішньополітичних взаємин між Україною і НАТО слід зазначити такі Укази Президента України: “Про заснування Місії України при НАТО” від 4 грудня 1997 року та “Про Державну програму співробітництва України з НАТО на період до 2001 року” від 4 листопада 1998 року. Однак найбільший інтерес се-

ред підписаних Президентом України указів становить Указ “Про Державну міжвідомчу комісію з питань співробітництва України з НАТО” від 3 квітня 1997 року, в якому з метою забезпечення ефективного співробітництва з НАТО та керівництва зовнішньополітичною діяльністю України у цій сфері постановлялось утворити Державну міжвідомчу комісію з питань співробітництва України з НАТО. Фактично ця Державна міжвідомча комісія стала дорадчим органом, утвореним Президентом України для підготовки пропозицій з питань співробітництва з керівними та виконавчими структурами НАТО, з державами-членами НАТО та державами-партнерами програми “Партнерство заради миру”, а також пропозицій щодо організації, координації і контролю виконання прийнятих з цих питань рішень міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади та державними органами України. Як зазначається в Указі, у своїй діяльності Державна міжвідомча комісія керується Конституцією України, законами України, указами і розпорядженнями Президента України, рішеннями Кабінету Міністрів України, рішеннями Ради національної безпеки і оборони України, міжнародними договорами України і є підпорядкованою та підзвітною Президентові України.

Основні завдання Комісії визначались як:

- організація розроблення пропозицій щодо концептуальних засад і рішень з питань політики співробітництва України з НАТО та державами-партнерами Програми, Індивідуальної програми партнерства між Україною і НАТО, інших документів, що визначають і конкретизують стратегію і тактику співробітництва;

- підготовка пропозицій Президентові України з питань організації, координації і контролю діяльності міністерств, інших органів виконавчої влади, державних органів України щодо здійснення співробітництва з державами-членами НАТО;

- внесення пропозицій щодо вирішення практичних питань, пов’язаних з участю України в операціях багатонаціональних сил по підтриманню миру;

- підготовка пропозицій Президентові України щодо пріоритетів, черговості та обсягів фінансування основних напрямів співробітництва між Україною і НАТО та державами-партнерами Програми.

Однак, ведучи мову про взаємини України з НАТО, не варто

закидати нашій державі некритичне ставлення до цієї організації, оскільки існують непоодинокі випадки непогодження України з позицією Північно-атлантичного альянсу. На підтвердження цієї думки можна навести хоча б “Звернення Верховної Ради України до парламентів країн світу, Міжпарламентського союзу, Парламентської асамблеї Ради Європи, Парламентської асамблеї ОБСЄ, Міжпарламентської асамблеї СНД щодо негайного припинення бомбардувань у Югославії” від 21 травня 1999 року. Зокрема, в ньому висловлювалося глибоке занепокоєння з приводу того, що агресія НАТО проти Югославії не тільки не сприяла розв’язанню конфлікту у Косово та Метохії, а, навпаки, призвела до його поглиблення і розповсюдження на сусідні країни, перетворивши цей конфлікт на загальноюгославську та балканську трагедію. Тому, враховуючи Резолюції Ради Безпеки ООН №1160, 1199 та 1203, а також Рекомендації Парламентської асамблеї Ради Європи №1403 від 28 квітня 1999 року, Верховна Рада звернулася до парламентів усіх країн світу з пропозицією терміново використати всі засоби політичного впливу на НАТО з метою якнайшвидшого припинення ракетно-бомбових ударів по території Союзної Республіки Югославії та повернути процес розв’язання етнічних проблем у Косово та Метохії у політичне, мирне русло.

Не можна не згадати і про Постанову Верховної Ради України “Щодо відносин України і НАТО” від 23 квітня 1999 року, в якій акцентовано увагу на тому, що трагічні події, пов’язані з масованими бомбардуваннями військами НАТО СРЮ однозначно засвідчили, що Організація Північно-Атлантичного Договору є агресивним військовим блоком, керівництво якого привласнило собі право чинити суд і розправу над будь-якою суверенною державою, не рахуючись ні зі Статутом ООН, ні з нормами міжнародного права і людської моралі. Нехтування з боку держав-членів НАТО усталених міжнародно-правових норм, утвердження права сили у міжнародних відносинах зробило вкрай проблематичними набуття альянсом декларованої ним ролі миротворчого і стабілізуючого фактора на континенті в нових історичних умовах і є неприйнятним для України і для всієї світової спільноти. Водночас, як проголошується у Постанові, недопущення силового способу врегулювання міжнародних відносин, відвернення нової гонки озброєнь, якої не витримає навколишнє

середовище, стало незаперечним надзавданням світової політики і одним з нових орієнтирів зовнішньої політики України.

Не вдаючись до полеміки щодо оцінок дій НАТО під час війни в Югославії, вважаємо за потрібне підкреслити принципово нову позицію, яку зайняла Верховна Рада як представник законодавчої гілки влади в Україні у своєму ставленні до зовнішньополітичних процесів. Якщо раніше формування зовнішньої політики у відносинах з ЄС та НАТО було, так би мовити, віддано на відкуп виключно виконавчій владі, то зараз з причин виняткового державного значення зовнішньополітичних відносин з європейськими та євроатлантичними політичними і економічними структурами та структурами безпеки, парламент вирішив виправити стан відстороненості від формування зовнішньополітичного курсу України. Тобто фактично йдеться про створення принципово нової системи взаємодії між виконавчою і законодавчою владою в питаннях правового забезпечення зовнішньополітичних процесів.

Таким чином, підводячи підсумки здійсненій розвідці, в якій ми цілком свідомо намагалися уникнути будь-яких політичних оцінок, розглядаючи насамперед правові та історико-правові аспекти досліджуваної теми правового забезпечення зовнішньої політики України на сучасному історичному етапі її становлення як незалежної держави, можна констатувати, що відродження української держави наприкінці ХХ століття внесло змістовні корективи не лише в європейську, але й у світову політику. Вона стає дедалі вагомішим елементом у структурі міжнародних європейських та світових відносин. Це ставить її в такі умови, що саме від ефективності, системності і зваженості її зовнішньополітичної діяльності залежатиме не лише її власна доля як незалежної країни, але й доля Європи, те, як вона виглядатиме у ХХІ столітті і за якими векторами реалізовуватиметься її взаємодія зі східними та південними її регіонами.

Динамічні зміни геополітичної обстановки у сьогоденному світі, складність військово-політичної ситуації в Європі, так само як і тривале внутрішнє кризове становище України обумовлюють незаперечну необхідність активізації зусиль, спрямованих на зміцнення її міжнародних позицій, відстоювання національних інтересів, забезпечення надійної безпеки і обороноздатності. Необхідними передумовами цього є послідовність, виваженість, передбачуваність зовнішньої політики, її багатове-

кторність, розбудова відносин України з іншими державами та міжнародними організаціями на засадах збалансованості і взаємоповаги, рівноправності і взаємовигоди, відкритості і взаєморозуміння, невтручання у внутрішні справи, та неухильне слідування принципу “Безпека для себе — через безпеку для всіх”. Саме цим і повинна визначатися зовнішньополітична позиція України у системах регіональної, загальноєвропейської та універсальної безпеки.

-
- ¹ Політологія. Словник термінів і понять. К.: Тандем, 1996. С.76.
 - ² Горбулін В. Національна безпека України та міжнародна безпека. // Політична думка. 1997. №1. С.83.
 - ³ Андрущенко В., Білобров Б., Сарапін В. Динаміка реформ в Україні на рубежі століть: ідея сталого людського розвитку. // Сучасна українська політика, К.: Вид-во Укр.-фін. ін-ту менедж. і бізнесу, 1999. С.155.
 - ⁴ Копиленко М.Л., Чумак В.М. Внутрішні фактори зовнішньої політики України. К.: НІСД, 1997. С.43.
 - ⁵ Суверенітет України і міжнародне право. К.: Манускрипт, 1995. С.12.. Див. також. Денисов В.Н. Развитие теории и практики взаимодействия международного права и внутреннего права. // Реализация международно-правовых норм во внутреннем праве. К., 1992. С.7—24. Денисов В.Н. Про зовнішньополітичні аспекти концепції нової Конституції України. // Український часопис міжнародного права. 1992. №1. С.3—11.
 - ⁶ Блищенко І.П. Международно-правовые проблемы государств входящих в СНГ. // Московский журнал международного права. 1997. №1. С.4—5.
 - ⁷ Івченко О. Україна в системі міжнародних відносин: історична ретроспектива та сучасний стан. К.: Ріц УАННП, 1997. С.167.
 - ⁸ Україна на міжнародній арені. К.: Юрінком Інтер, 1998. Кн.2. С.468.
 - ⁹ Конституція незалежної України. К.: УПФ, 1995. Кн.1.С.124.
 - ¹⁰ Там само. Кн.1.С.199.
 - ¹¹ Там само. Кн.2.С.56—57, 102—103.
 - ¹² Коментар до Конституції України. К.: Ін-т зак-ва ВРУ, 1996. С.41.
 - ¹³ Семенов В.С., Прагнюк О.Я. Міжнародно-правові аспекти Конституції України. К.: ІнЮре, 1997. С.3.
 - ¹⁴ Мовчан А.П. Международный порядок. М.: РАН, Ін-т гос-ва и права, 1996. С.46.
 - ¹⁵ Конституции государств Европейского Союза. М.: Норма-Инфра-М, 1997. С.189.
 - ¹⁶ Там само. — С.255.
 - ¹⁷ Там само. — С.424.
 - ¹⁸ Там само. — С. 522.
 - ¹⁹ Перепелиця Г.М. Без’ядерний статус і національна безпека України. К.: НІСД, 1998. С.16.

- ²⁰ Україна та ООН: 50 років співробітництва. К.: Бліц-Інформ, 1995. С.5.
- ²¹ Котляревский С.А. Правовое государство и внешняя политика. М.: Международные отношения, 1993. С.174.
- ²² Тарасюк Б. Вісім плюс чотири, включаючи Україну. // Політика і час. 1998. №7. С.3.
- ²³ Мельникова І. Україна на міжнародній арені. // Україна в європейських міжнародних відносинах. К.: НАНУ, Ін-т історії, 1998. С.63.
- ²⁴ Кучма Л.Д. Україна і майбутнє Європи. // Політика і час. 1996. №3. С.4.
- ²⁵ Соловей В. Аксиома сьогодення. // Політика і час. 1998. №4. С.12.
- ²⁶ Гудима Б. Дорогою до спільного дому. // Політика і час. 1998. №5. С.3.
- ²⁷ Рудич Ф. Україна в сучасному геополітичному просторі. // Сучасна українська політика. К.: Вид-во Укр.-фін. ін-ту менедж. і бізнесу, 1999. С.20.
- ²⁸ Украина сегодня: политические, социальные и национальные детерминанты развития. К.: Стилос, 1998. С.156.
- ²⁹ Гринів О. Україна і Росія: партнерство чи протистояння. Львів: Ін-т народознавства НАНУ, 1997. С.303.
- ³⁰ Шевченко В., Іващенко М. Концепція національних інтересів України. К.: Слов'янський світ, 1996. С.21—22.
- ³¹ Парахонський Б. Південно-східний вектор. // Політика і час. 1998. №3. С.4.

Володимир ШКЛЯР

Мас-медіа України у міжнародному інформаційному просторі

Народився 1945 року в м. Погребише Вінницької області. Доктор філологічних наук, професор. Закінчив філологічний факультет Одеського держуніверситету. У вузах Києва та Одеси працював завідувачем кафедри, заступником декана, деканом, проректором. Професор, завідувач кафедри міжнародної журналістики Інституту журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Автор 12 монографій, брошур, навчальних посібників, 2 публіцистичних книг, більше 150 наукових статей. З 1996 року здійснює загальну редакцію книжкових серіалів “Українська журналістика: вчора, сьогодні, завтра” та “Українська журналістика в контексті світової”.

Політично-владні структури, зрослі на загальних демократичних і національних гаслах некомпетентності й безвідповідальності, виявляють здатність до блискавичної корупції й легко стають жертвами сенсаційних викриттів. Незаможна вільна преса, ще доволі немічна, поступово таки складається, але її викривальні кампанії майже не мають наслідків — суспільство кволо реагує на факти, що за нормальних умов породили б обвальні політичні кризи. Зрештою, і самі мас-медіа дозволяють собі неперевірені звинувачення і безвідповідальні заяви. Коротко кажучи, формується нездорова і небезпечна система позадержавних громадських структур, пов’язаних з великими грошима і здатних тримати під контролем суспільство і кожного з нас, в тому числі й за допомогою мас-медіа, не гірше, ніж влада бюрократії. Словом, йдеться про створення людині прийнятних умов існування, про механізми суспільного життя, що підтримували б його параметри в стані, який забезпечував би рівновагу і зростання. В тому числі й за допомогою механізму мас-медіа.

Журналістика і дипломатія — найголовніші ланки в політич-

ній структурі суспільства. Дипломатія як складова органічна частина зовнішньої політики покликана реалізовувати міжнародну діяльність держави. Саме зовнішня політика визначає цілі та завдання дипломатії, що становить собою сукупність практичних заходів та форм, засобів і методів (передусім засобів масової інформації), використаних для здійснення зовнішньої політики.

Проте, як відомо, годі провадити зовнішню політику, не враховуючи внутрішнього становища держави. Президент, парламент, уряд не можуть ігнорувати думку суспільства, і для того, щоб зробити серйозний крок у зовнішній політиці, їм слід підготувати громадську думку всередині країни, спиратися на неї у своїй міжнародній діяльності, що можливе лише з ужиттям усіх засобів впливу на суспільство, використанням моніторинга суспільної свідомості, насамперед журналістики, яка в політичній структурі суспільства посідає вкрай важливе місце. Ця особливість диктується потребою доводити до людності в належному висвітленні і в загальнозрозумілій формі зовнішні акції державної влади, постачати публіці щоденну інформацію для роздумів у душі державної дипломатії, робити політику потребою всього українського народу. Зрозуміло, що домогтися успіхів на міжнародній арені владні структури не змогли б без журналістики. Надто, коли держава робить перші самостійні кроки.

Преса (періодика, телебачення та радіомовлення) — стратегічна і тактична зброя у веденні дипломатії, міжнародної політики. Однак це не означає, що преса має бути підпорядкована вигодам та інтересам дипломатії і тим самим перетворена на слухняне знаряддя влади. Тут також діють загальні закономірності взаємодії та взаємовпливу відомої тріади: «політика — преса — влада».

Згадана проблема взаємин журналістики й зовнішньої політики актуальна і багатоаспектна. Загострімо увагу лише на окремих із них, які, на нашу думку, є стрижнем проблеми.

У вітчизняних мас-медіа, на жаль, час від часу з'являються публікації про деякі малопривабливі історії, що сталися в українських дипломатичних представництвах за кордоном, і негативно позначаються на іміджі нашої держави. Йшлося, зокрема, про скандальні події в українських представництвах у Канаді, Єгипті, Туреччині, Китаї, Бразилії, деяких європейських країнах. Так, в одній країні український дипломат вступив у сканда-

льну історію з викраденим автомобілем, в іншій — у нетверезому стані збив автомашиною дівчинку, яка одразу ж померла від травм, а, скажімо, ще в одній державі, де українське посольство надто вільно поводитися з фінансовими рахунками, спалахнув скандал навколо 40 тисяч американських доларів, які, за словами генерального консула, привласнив посол... А ще в одній — дипломати затіяли між собою бійку, а потім вдалися до судової тяганини.

Справді, немає в окремих наших дипломатів належного «вишколу». І все ж це тільки горішня частина айсбергу, так би мовити, риси дипломатичної природи, які в жодному разі, не визначають справжньої природи української дипломатії — у неї чимало успіхів, надто цінних, коли врахувати, що це перші самостійні кроки на терені світової дипломатії.

Поставимо собі такі запитання: а чи справедливо діяла вітчизняна преса, розкриваючи риси саме такої «природи»?; яка сьогодні співвіднесеність «природи» й «іміджу» України у внутрішніх виданнях (програмах) і тих, які «працюють» на закордон?; яка «рецептура» діяльності української журналістики у цьому плані була б найпліднішою?

Навіть без використання методів так званої «точної журналістики» можна констатувати: у пресі «внутрішнього вжитку» домінує натура неприваблива, страхітлива (пояснення загальновідоме: суспільство перебуває на перехідній стадії і тому є ряд об'єктивних, насамперед економічних мотивацій, обставин та пояснень). Кількість видань, які працюють із закордонною пресою, вочевидь недостатня (приміром, «Україна. Європа. Світ», «Наша республіка»), а орієнтованих на закордонну аудиторію — і зовсім мізерна. Щоправда, поступово зростає в Україні число періодичних видань мовами міжнародного спілкування, англійською, зокрема, не кажучи вже про не до міри значну частку видань російською мовою. Зрозумілий сам характер видань «закордонних»: тут дбають про «імідж», який, по суті, відіграє роль рекламного ролика (і це можна зрозуміти — «сміття з хати не виносять»!).

Для подальших роздумів наведемо кілька історичних прикладів. Петро I задумував свої «Ведомости» саме як видання міжнародного характеру: інформація зі світу, обмін міжнародним досвідом тощо. Навіть обов'язки власного кореспондента на той час виконувала дипломатична служба тодішньої Росії. При-

нагідно підкреслимо: української кореспондентської мережі за кордоном у нас поки що немає, то чому б не скористатися доповідом Петра І — редактора?

Або ще таке. За часів царювання Миколи І Міністерство закордонних справ видавало «Журнал де С.-Петербургу». Знову напрошуються аналогії.

Висвітлення проблем міжнародної тематики у пресі в своєму загальновідомому «априорному» вигляді має три підходи: а) повний збіг поглядів і схвалення дій влади на міжнародній арені; б) різка критика інновацій дипломатії як ланки державної влади; в) коригування стилістики дипломатії, а то й неприховане лакування міжнародної ситуації, акції, дії. Який із підходів завдає найбільшої шкоди? Відповісти важко, тут потрібне об'єктивне розслідування. Для ілюстрації досить звернутися до так званого «чилійського ефекту», про який закинув президент України і ставлення до якого, як до лакмусового папірця, виявлялось у пресі.

На нашу ж думку найвразливіша з погляду критики є позиція журналістів-позерів, журналістів-камуфляжерів. Бо тут не так превалюють пошуки істини, як її словесна оболонка і неприхована амбіція: мовляв, і ми розуміємося на дипломатії (за відомим принципом «знавця» сільського господарства, медицини, спорту).

У практиці міжнародної журналістики утвердилися такі методи вивчення дійсності: об'єктивний і інтерпретаційний.

Об'єктивний метод полягає у фіксації журналістом подій з позиції стороннього спостерігача, зацікавленого лише у точній передачі подій, не вдаючись до розкриття їх підспідку, до пояснень. Цей метод непродуктивний, бо не встигає за складністю і різноманітністю подій у сучасному світі, за зрослими смаками і рівнем освіти аудиторії, яка хоче не тільки знати про те, що відбулося, а й роздумувати над ним.

Сьогодні редактори, журналісти більше акцентують увагу на «справедливості», ніж «об'єктивності». Замість бути лише в іпостасі «репортера», передавальної машини поверхового фіксування подій, журналіст може провести власне розслідування події чи серії фактів, з'ясувати, що відбувається, а потім вибрати найкращий спосіб (жанр) розповісти про те, що відбувається. В результаті виникає інтерпретаційне повідомлення. Це, по суті, «особистісна» журналістика, оскільки інтерпретація потребує

поглядів. Її слід починати з викладу певної позиції, власного судження.

Практики так званої «нової журналістики» (інтерпретаційної) розповідають про те, що відбулося, пропустивши події через особисті почування та досвід (соціальний, життєвий, індивідуальний). Ще один спосіб інтерпретувати події та явища є ідеологія. Журналіст починає з певних переконань, які поділяються якоюсь підгрупою в суспільстві, а потім так вибирає й інтерпретує події, факти та явища, щоб підігнати їх під певну структуру. Його матеріал сприймають в основному члени цієї підгрупи. Є і третій шлях. Він відрізняється від особистих чи соціально-групових упереджень лише широтою дії. Це — узвичаєні думки. А вони базуються на застосуванні в журналістиці методів соціальних наук, в тому числі й соціологічних. Анкетування, контент-аналіз, експеримент як соціологічні методи визначають творче обличчя інтерпретаційної преси (наприклад, газети «День»). При цьому є змога уникнути суб'єктивізму, особистісних нашарувань та викривлень. У такому разі об'єктивно віддзеркалюється саме природа, а не її образ.

Україна поки що помітно випадає зі світового інформаційного процесу. Ми не маємо стратегії вигідної і систематичної інтеграції у світовий телекомунікаційний та інформаційний простори.

Щодо означеної теми, то зауважмо, що міжнародні правові норми в Україні будуть радше бажаними, ніж обов'язковими. Адже про пряму дію міжнародних норм Конституція не містить ні слова. Навіть більше, переважна частина з них ще навіть не опублікована. А тим часом останніми роками в міжнародному праві відбулися неабиякі зміни: укладено чимало нових багатосторонніх угод завдяки впливу демократизації міжнародних зносин. Тільки міжнародне гуманітарне право оперує близько 40 чинними міжнародно-правовими документами, що стосуються інформаційної сфери.

Розробляючи стратегію розвитку системи вітчизняних ЗМІ, варто особливу увагу звернути на вивчення і впровадження в журналістську практику світового і європейського досвіду. Корисною була б програма, яка б сприяла:

- підвищенню професіоналізму ЗМІ через вивчення суті журналістської справи та редакційної організації;
- обговоренню етичних законів (кодексів) журналістської

професії, беручи для розгляду робочі умови й можливості конкретного журналіста;

- створенню законів, правових актів та інститутів захисту свободи преси, слова й інших конституційних прав;

- створенню прес-клубів та інших організацій, покликаних гарантувати безпеку і права журналістів.

Стратегія інтеграції вітчизняних ЗМІ в міжнародні телекомунікаційний та інформаційний простори повинна ґрунтуватися на розв'язанні таких проблем як:

- умови для ефективної діяльності мас-медіа в різних країнах;

- роль преси в демократичних процесах;

- ідеологія, етика, свобода преси;

- розвиток різних видів журналістики, особливо дослідницької (розслідувальної), адвокатської;

- визначення актуальних питань для вітчизняної, європейської, світової журналістик.

Роль журналістики в міжнародній діяльності держави важко переоцінити. Назрілі питання світової спільноти виносяться на обговорення аудиторії преси, радіо, телебачення, і по суті рекомендації цього масового публічного аналізу міжнародної політичної ситуації покликають до життя нові варіанти політичних дій держави. В іншому разі — відбувається експертиза політичної міжнародної ухвали на базі уявлень народу, громадської думки суспільства.

Підкреслимо дві тенденції, характерні для розвитку міжнародної журналістики в Україні: констатація хронікального перебігу подій міжнародного життя та полемізування (вираження зіткнення контрастних поглядів з приводу актуальних суспільних суперечностей і їх перспектив).

Соціальний ефект міжнародної журналістики безпосередньо пов'язаний з ініціативою преси, яка виявляється в порушенні дискусійних питань, полеміці з приводу міжнародної ситуації, орієнтованої насамперед на оприлюднення, зондування та активізацію громадської думки (пригадаймо ситуацію з м. Севастополем і пов'язані з цим проблеми українсько-російських зносин).

Активізація громадської думки з актуальної і досить «загальної» проблеми має здійснюватися завдяки продуманій редакційній позиції кількох шляхами. По-перше, чітким окресленням

вихідного конфлікту, який дав «сплеск» думок. По-друге, вмілою режисурою зіставленням думок аудиторії, які не «гасять», а розвивають розпочату розмову. По-третє, коментарями редакції за ходом дискусії, які формують річище дальшого при-току висловлювань і суджень. Підсумковий редакційний огляд-висновок — то плід консолідації громадської думки з приводу точно окреслених актуальних «точок» суспільного розвитку. Кажучи узагальнено, суспільна вага таких акцій визначається їх високою інформативністю, залученням як істотного компоненту соціальної активності практично необмеженої кількості людей (ефект народної дипломатії).

Коли приціл акції міжнародного плану досить точний, в поле зору включаються явища з глибинних прошарків історії і сьогодення суспільного життя народу та світової спільноти, які вимагають пильної уваги, докладного аналізу, а в перспективі нерідко розгорнутих міжнародних дій, дипломатичних реакцій. По-рушення дискусійних питань у пресі не тільки окреслює контури назрілої суспільної проблеми, а й активно допомагає діагностувати її і тим самим накреслити певні орієнтири ставлення до проблеми, суспільної реакції на неї.

На основі викладеного видається переконливим висновок про те, що дискусії з проблем міжнародного життя — ефективна форма оперативного і чіткого окреслення поточних суперечностей соціального розвитку світової спільноти, їхнього гнучкого, всебічного аналізу і конструктивних шляхів розв'язання.

До нагальних проблем, що потребують термінового розв'язання, належать створення розгалуженої кореспондентської мережі вітчизняної системи ЗМІ за межами держави. Тільки так можна уникнути синдрому «вторинності» (second hand) міжнародної інформації та залежності від інших, посередницьких рук, за допомогою яких ми нині репрезентуємо Україну світові, намагаємося створити властивий тільки їй інформаційний імідж. Тоді буде далеко легше українській дипломатії виконувати свої завдання.

У сучасному світі проблеми, пов'язані зі збором інформації та її поширенням стали в ряд найактуальніших. Реальність сучасного світового розвою, як відомо, створює передумови для взаємовигідної співпраці між державами, в тому числі й у царині обміну інформацією. Тож базою високого соціального ефекту міжнародної журналістики є доктрина міжнародного обміну ін-

формацією (похідна з концепції «вільного потоку інформації»). Україна дотримується вимог ЮНЕСКО та ООН у сфері міжнародної інформаційної політики, різко відтинаючи всілякі вияви «інформаційного диктату», «інформаційної ізоляції», «інформаційної війни».

Преса і світ... Національна і світові школи журналістики: проблеми і перспективи інтеграції... Засоби масової інформації як головний канал і засіб міжнародного спілкування. Ці та інші проблеми викликають сьогодні неабияке зацікавлення і дослідників світового комунікаційного процесу, і журналістів-практиків.

ПАМ'ЯТІ ДАТИ

Анатолій ДЕНИСЕНКО

На перехресті епох

*До п'ятиріччя Міжнародного
історичного клубу "Планета"*

Народився 1939-го року. Кандидат історичних наук, заслужений журналіст України, Лауреат премії ім. Івана Огієнка. Працював у Київському міськвиконкомі, "Українській енциклопедії", Президії Академії наук України, заступником директора з наукової роботи Центру пам'яткознавства НАН України. Зараз голова Історичного клубу "Планета", головний редактор журналу "Пам'ять століть", щорічника "Історичний календар", "Український богослов", автор кількох кіносценаріїв, п'єси "Білий цвіт калини", більше 150 публікацій.

світовому політичному житті на початку 90-х років минулого століття склалася нестандартна ситуація. На шостій частині земної кулі (вислів-кліше радянської ідеології) майже блискавично зник комуністичний режим. І сталося це без бурхливих, як велося раніше, революційних подій. Навпаки, простежувалися ознаки еволюційного процесу. Комуністична система не витримала випробування часом насамперед як економічна структура. Її ідеологія також не стала надбанням широких верств населення попри шаленний тоталітарний тиск і фарисейські загравання можновладців. Внаслідок розпаду російсько-радянської імперії Україна дістала власну незалежність. Нині триває складний і нелегкий процес утвердження нашої державності. Створення міцних економічних засад омріяної сто-

літтями держави відбувається одночасно з відродженням духовності українського народу, формуванням високої національної свідомості на засадах історичної та культурної спадщини.

Поява на політичній карті незалежної української держави викликала позитивний резонанс у світовому співтоваристві. Україну визнали провідні держави планети. З новою країною почали налагоджуватися постійні міжнародні дипломатичні стосунки. Місто Київ перетворилося на центр дипломатичних представництв понад 60 країн. 1992 року створюється Генеральна дирекція з обслуговування іноземних представництв — організація, яка взяла на себе функції забезпечення належних умов для нормальної життєдіяльності у нашій столиці зарубіжних дипломатів. Враховуючи живий інтерес дипломатичного корпусу до історичної і культурної спадщини українського народу, а також потребу інформаційного забезпечення у висвітленні українсько-зарубіжних історико-культурних зв'язків, налагодження неофіційного спілкування на ґрунті гуманітарних інтересів, виникла нагальна потреба у створенні відповідного осередку. Так народилася громадська наукова організація Міжнародний історичний клуб “Планета”, фундаторами (засновниками) якої стали Генеральна дирекція по обслуговуванню іноземних представництв Київської міської державної адміністрації та Історичне товариство Нестора-Літописця¹. На установчих зборах, участь в яких взяли учені-історики, філософи, літературо- і мистецтвознавці, дипломати, політологи, письменники, журналісти, обрано правління Історичного клубу “Планета”, до складу якого увійшли: завідувач кафедрою історії України Національного педагогічного університету імені Михайла Драгоманова, доктор історичних наук Володимир Борисенко, ректор Дипломатичної академії при Міністерстві закордонних справ України, доктор історичних наук Борис Гуменюк, директор дирекції “Дипсервіс” Генеральної дирекції по обслуговуванню іноземних представництв Сергій Грабар, науковий співробітник Інституту філософії імені Г.С.Сковороди Національної Академії наук України, кандидат філософських наук Сергій Грабовський, головний редактор журналу “Пам'ять століть”, кандидат історичних наук Анатолій Денисенко, редактор радіостанції “Голос Києва” Петро Дупляк, директор Українського державного науково-дослідного інституту архівної справи і документознавства, кандидат історичних наук Володимир Ляхощкий, професор Інституту жур-

налістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка Олександр Мукомела, директор Інституту української археографії та джерелознавства імені М.С.Грушевського НАН України, член-кореспондент НАН України Павло Сохань, завідувач відділу цього ж Інституту, член-кореспондент НАН України Всеволод Наулко, директор Інституту біографічних досліджень Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського, доктор історичних наук Віталій Чишко. Головою Історичного клубу “Планета” обрано Анатолія Денисенка, головою ревізійної комісії — доктора історичних наук, доцента Київського національного університету імені Тараса Шевченка Ірину Войцехівську.

У роботі клубу визначилося кілька основних напрямів, а саме: проведення тематичних клубних засідань, круглих столів головних редакторів засобів масової інформації, здійснення науково-видавничої діяльності.

Клубні засідання викликають живий інтерес широкої громадськості, засобів масової інформації.

“Із варяг у кияни” — так дотепно назвав свою розвідку розвітку норвезько-українських зв’язків ще від часів Ярослава Мудрого та про історію облаштування посольства Норвегії в Україні Надзвичайний і Повноважний Посол Ойвінд Нордслеттен, яку було вручено всім учасникам зустрічі з нагоди офіційного відкриття Міжнародного історичного клубу 5 грудня 1995 року. Пан Нордслеттен зачарував присутніх і пристойним знанням української мови, і обізнаністю з історією не тільки України загалом, а й Стрілецької вулиці, на якій розміщено посольство, зокрема. На цій зустрічі члени Клубу навели безліч свідчень плідних історичних зв’язків двох країн, які знайшли своє активне продовження після набуття Україною незалежності.

Українсько-словацькі історичні, наукові, культурні зв’язки були темою виступів на черговому засіданні Клубу тимчасового повіреного Словацької Республіки в Україні пані Ольги Мігалкової, доктора історичних наук, завідуючого відділом Інституту історії України НАН України Степана Віднянського, ректора Дипломатичної Академії, доктора історичних наук Бориса Гуменюка, директора Інституту біографічних досліджень Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського, доктора історичних наук Віталія Чишка, історика-краєзнавця Віктора Киркевича².

З вірою у Божу благовість, керуючись принципами дружби і добросусідських відносин з іноземними державами й народами, Україна поступово і впевнено входить до світового товариства. Власне, про це йшлося на засіданні Історичного клубу у резиденції Української Православної Церкви Київського патріархату. З ґрунтовною, стислою та змістовною доповіддю “Українська Церква і християнський світ” виступив відомий учений-богослов Дмитро Степовик. Цікаву інформацію подали народний депутат України Михайло Косів, доктор філологічних наук Микола Тимошик, член-кореспондент НАН України Павло Сохань. У засіданні Клубу взяли участь Посол Польщі в Україні пан Єжи Бар, Посол Угорщини в Україні пан Лоранд Тотт, дипломати з посольств Франції, Словаччини, Естонії, голова Державного Комітету у справах релігій України, доктор філософських наук Віктор Бондаренко, вчені, представники духовенства³.

На продовження теми християнства одне з наступних засідань було присвячене діяльності святих Кирила і Мефодія. Про велетів-просвітителів слов'янської культури говорили аташе апостольської нунціатури в Україні о. Мілан Шашік, словацький дипломат Андрій Данечко, вчені Павло Сохань, Микола Тимошик, дослідники церковної історії Сергій Грабар, Артур Губар, Анатолій Денисенко.

На одному з чергових засідань Міжнародного Історичного клубу “Планета” багато розповідалося про надзвичайно активні нині українсько-хорватські зв'язки, що дедалі розширюються, про духовну спорідненість наших народів. У засіданні взяли участь Надзвичайний і Повноважний Посол Республіки Хорватії в Україні пан Джуро Відмарович, представники посольств Македонії, Польщі, Угорської Республіки, Представництва Європейської Комісії в Україні, відомі українські учені, історики, літератори, лінгвісти. Ґрунтовну доповідь зробив львівський професор Орест Корчинський. Він повідав присутнім про давні поселення українців на терені сучасної Хорватії. Про літературні взаємини двох слов'янських народів розповів професор Києво-Могилянської Академії, лауреат Шевченківської премії Володимир Моринець. Тема дружніх відносин прозвучала у виступі професорів Київського національного університету імені Тараса Шевченка Володимира Шкляра, Анатолія Поґрібного⁴.

Щирість посмішок і вітань, розкіш дизайну повіяли східним сонячним теплом на тих, хто переступив того дня поріг ошатного

нового приміщення посольства Туркменистану в Україні. Надзвичайний і Повноважний Посол Туркменистану в Україні пан Недірмамед Аловов розповів про свою країну, її політичне та економічне життя, історичні та культурні традиції. Урочисто прозвучали гімни Туркменистану і України як свідчення співдружності двох суверенних держав.

Слово “дружба” постійно звучало у виступах істориків, дипломатів, громадських діячів, політиків, урядовців, журналістів, які зібралися на чергове засідання Міжнародного історичного клубу “Планета”.

Співзвучність людських сердець творить неймовірне, зазначив професор Інституту журналістики Олександр Мукомела. Материнські руки простої жінки з Черкащини зцілили рани воїна-туркмена Анни Ковусова, народного поета Туркменистану, який визволяв українську землю від гітлерівської навали у роки Другої світової війни. Між цими людьми і зараз тривають тісні зв'язки. І цей випадок непоодинокий. Розірвавши пута колишньої тоталітарної радянської імперії, наші країни будують між собою взаємовигідні економічні відносини. І сприяють цьому, за твердим переконанням доктора історичних наук, професора Володимира Сергійчука, історичні паралелі, що пролягли між Туркменистаном і Україною.

Щирі слова на адресу братнього народу звучали у виступах директора видавництва “Техніка” Юрія Костриці, доцента Київського інституту внутрішніх справ Віктора Кривуші, професора, доктора історичних наук Володимира Борисенка, директора Інституту біографічних досліджень Національної Академії наук України, доктора історичних наук Віталія Чишка та інших.

Серед присутніх були Шейх Ахмед Тамім, муфтії Духовного управління мусульман України, і патріарх Київський і всієї Руси-України Філарет⁵.

Піввіковому ювілею утворення Китайської Народної Республіки було присвячене чергове засідання клубу “Планета”. У приміщенні посольства КНР в Україні зібралися відомі державні, політичні і громадські діячі, вчені, дипломати, письменники, журналісти, діячі культури. Присутніх привітав Надзвичайний і Повноважний посол КНР в Україні пан Чжоу Сяопей.

Про характер і перспективи політичних українсько-китайських відносин говорили у своїх виступах директор Інституту “Схід — Захід” професор Владислав Седнев, доктор історичних

наук Леонід Лещенко. Голова всеукраїнської жіночої спілки ім. О.Теліги, шеф-редактор журналу “Жіночий світ” Ольга Кобець поділилася своїми думками про спільність і особливість жіночого руху в Китаї і Україні. Історик Олександр Кучерук навів цікаві факти про діяльність українців у Китаї. Письменник, історик, лауреат Державної премії ім. Т.Г.Шевченка Валерій Шевчук, директор “Дипсервісу” Генеральної дирекції по обслуговуванню іноземних представництв Сергій Грабар та інші висловили ряд цікавих пропозицій щодо розширення наукових і культурних зв’язків між нашими народами.

Перед учасниками засідання виступили кобзар і співак Володимир Горбатюк, композитор-інструменталіст Сергій Гримальський. Присутні ознайомилися з виставкою картин самотньої художниці Марини Семесюк.

В роботі Міжнародного клубу “Планета” взяли участь дипломати акредитованих в Україні посольств, головні редактори столичних газет, телебачення і радіо⁶.

Драматичні події, знані у європейській новітній історії як трагедія “Закерзоння”, що й нині ятриться болючою раною для багатьох українських та польських родин, знайшли відтворення у книзі спогадів Нати Ленко (канадійки українського походження Наталії Леонтович-Башук), виданню якої сприяла наша громадська організація. На презентацію книги до посольства Канади в Україні прийшли відомі вчені, історики, народні депутати України, громадські діячі, журналісти, учасники тих подій. Перед присутніми виступили дочка авторки Оксана Башук-Гепбурн, посол Канади в Україні пан Дерек Фрейзер, історики Володимир Сергійчук, Віталій Чишко, Сергій Грабар, народний депутат України Левко Лук’яненко, один з керівників Української Повстанської Армії Василь Кук, голова всеукраїнської жіночої спілки ім. О.Теліги, шеф-редактор журналу “Жіночий світ” Ольга Кобець, письменник Василь Туркевич та інші⁷.

Зустрічі у Міжнародному історичному Клубі “Планета” сприяють невимушеному спілкуванню людей, які без зайвого офіціозу пізнають одне одного, заглиблюються в історію власної держави, інших країн. Як ілюстрація цього — зворушлива зустріч на одному з таких засідань відомого українського письменника, лауреата Шевченківської премії Валерія Шевчука та співробітника посольства Угорської Республіки в Україні пана Міш-

леї Пала, котрий вперше переклав угорською мовою твори нашого земляка.

Серед видань, засновником яких є Історичний клуб “Планета”, відомі широкому читацькому загалу та науковій громадськості історичний науковий та літературний журнал “Пам’ять століть”, науковий та популярний альманах “Історичний календар”, історичний і теологічний щорічник “Український богослов”. До речі, усі вони визнані фаховими Вищою Атестаційною Комісією при Кабінеті міністрів України. Зазначимо, наукове забезпечення видань здійснюють Інститут української археографії та джерелознавства ім. М.С.Грушевського НАН України, Інститут біографічних досліджень Національної бібліотеки України ім. В.І.Вернадського НАН України, Український державний науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства, Інститут журналістики Київського національного університету ім. Т.Г.Шевченка, історичний факультет Національного педагогічного університету ім. М.Драгоманова. Кожне з періодичних видань варте окремого розгляду.

Часопис “Пам’ять століть”. Людська пам’ять необхідна сучасникам. Насамперед для того, щоб осягнути минуле, впевненіше відчувати себе сьогодні. Минуле, як юність, ніколи не повертається. Однак знання досвіду завжди може стати в нагоді. Спостереження протягом віків за політичними подіями, важелями формування державницьких засад, причинами творення нового світогляду, народження на ґрунті людських стосунків визначних постатей, які своїми вчинками, діяннями зумовлюють розвиток цивілізації — все це фіксується пам’яттю.

Потреба суспільства в історичній літературі існуватиме завжди. У людей ніколи не згасне зацікавленість історією. І це не лише моє переконання. Особливо зараз, коли ми розбудовуємо власну державу, необхідне знання історії України, не сфальшованої, а справжньої, правдивої. Власне, тепер, відверто кажучи, ми тільки-но й починаємо писати справжню історію України, по-новому її осмислювати і вивчати. Ми, врешті-решт, дізнаємося про власне коріння, свої витoki, свій родовід, що Київська Русь, то є Україна, що в епоху Богдана Хмельницького існувала Українська держава, що була Українська Народна Республіка, яка хоча і проіснувала не довго, але засвідчила, що ми можемо творити свою державу. Ці сторінки історії нашого народу для пересічного українця тривалий час, протягом кількох поколінь,

були незнані, їх свідомо замовчували як правителі царської Росії, так і вожді комуністичної імперії. Понад три століття російські шовіністи білих і червоних мастей методично з цинічною послідовністю витравлювали із свідомості українства національне коріння, втовкмачували нам, що ми меншовартісний народ, який може існувати лише завдячуючи єдності російських і українських пролетарів. Так твердили більшовицькі вожді. Так, до речі, вважають і нині керівники комуністичної партії України.

Національна свідомість, історична спадщина нагадує широкому загалу українського громадянства про власну національну гідність, героїзм предків, пробуджує державницькі устремління. Незаперечна істина — без знань минулого не можна зводити майбутнього. А держава і державотворча свідомість нації формується на основі промовистих фактів вітчизняної історії. Для України це особливо актуальний постулат. І наш журнал належить до тих видань, які мають суттєве значення для духовного розвою нації. Художник Віталій Мітченко не випадково відтворив на обкладинці журналу “Пам’ять століть” у символічній формі архітектурну пам’ятку XVIII ст. — західний парадний в’їзд до Софійського собору в Києві, споруджений за задумом архітектора Й.П.Шеделя і відомий як “Брама Заборовського”, що є одним із найчудовіших творів українського барокового мистецтва. Власне, цей образ став візиткою видання, символом невмирущого прагнення людей до постійного духовного удосконалення через призму історичної спадщини.

Все змінюється у світі, а пам’ять — категорія вічна. Пам’ять як сув’язь поколінь живить народну самодостатність, постійно збуджує думку про відповідальність нащадків перед великими попередниками, бо ж моральне відчуття — це почуття обов’язку. Зберігаючи пам’ять, ми перевіряємо самих себе, свій моральний запас на вартісність звання українця, представника великого народу. Нехай це трохи патетично, але зараз, коли у нашому повсякденні занадто багато прагматизму, вкрай потрібні видання, які мають будити громадську національну думку.

Знання нашої спадщини, дотик до минувшини через вивчення документальних джерел і архівних свідчень, ґрунтовне наукове дослідження як подій сивої давнини, так і часів, свіжих у нашій свідомості, художнє відтворення історичної дійсності в літературних творах — ось ті визначні параметри часопису “Пам’ять століть”, який виходить протягом чотирьох років і дістав

визнання серед наукової громадськості і широкого читацького загалу⁸. Свідченням цього є те, що тематичний номер журналу, присвячений 80-річчю української революції вступним словом відкрив Президент України Леонід Кучма.

Завершилося ХХ століття. В останньому році століття, що відійшло в історію, наш історичний науковий та літературний журнал познайомив читачів з цікавими публікаціями як наукового, так і літературного плану. Серед авторів часопису відомі історики Юрій Мицик, Володимир Борисенко, Надія Миронець, Раїса Іванченко, Леонід Залізник, Всеволод Наулко, Леонід Мельник, Віталій Чишко, Валерій Солдатенко, літературознавці Анатолій Погрібний, Микола Тимошик, Євген Нахлік, Людмила Тарнашинська, письменники Валентин Чемерис, Віктор Гонта, Віталій Карпенко, Данило Куленяк. Водночас журнал, дотримуючись усталеної традиції, випустив тематичні числа, присвячені знаменним датам, а саме: 500-річчю надання місту Києву Магдебурзького права, 120-річчю від дня народження українського державного діяча Симона Петлюри, 110-річчю від дня народження українського військового та політичного діяча Андрія Мельника. Окрім давно знайомих читачам рубрик "Наші публікації", "До джерел", "Дослідження. Розвідки", "Із маловідомого", "Видатні історичні постаті", "Поезія. Проза. Есе" з'явилася нова — "Духовні постаті". Тут надруковані дослідження про Павла Чубинського, Валерія Шевчука, Василя Біднова, Олену Апанович, Івана Кураса, Юрія Мицика, Василя Плюща. Гадаємо, що ця рубрика отримає визнання наших читачів. Адже інтерес до життєпису і спадщини духовних наставників нації як минулого, так і сучасників, ніколи не згасне.

Оглядаючи творчий доробок, варто назвати публікації Ярослава Дашкевича "Постмодернізм та українська історична наука", Леоніда Залізняка "Цивілізаційний вибір України", Раїси Іванченко "До проблеми сучасної концепції державотворення", Ростислава Делімарського "Самоврядування за Магдебурзьким правом у XV-XIX століттях", Володимира Борисенка "Занепад Української держави за гетьманування Івана Виговського", розвідки Олега Приходнюка "Дунайська теорія походження слов'ян (Реальність чи фантазія Печерника Нестора?)", Андрія Гурбика "Українська Атлантида" (до історії виникнення першої Запорізької Січі)", Юрія Фігурного "Образ козака-характерника як відгомін індоєвропейського культу воїна-звіра", Войцеха

Цісака (Польща), Володимира Шкляра "Преса Польщі і України і спільність проблем інформаційно-політичної взаємодії" та інших.

Під рубрикою "Філософія історії" (до речі, такий розділ у пост-соціалістичних країнах вперше започаткував наш журнал) вміщено ґрунтовні статті Ірини Грабовської "Українська ментальність крізь призму ХХ століття", О.В. і О.О. Лазаренків "Маси і влада" та ін.

Розділ "Видатні історичні постаті" представлений публікаціями Юрія Мицика "Спадкоємець Богдана Хмельницького" (про Івана Виговського), Володимира Сергійчука "Перші Київські полковники", Зої Хижняк "Галшка Гулевичівна" та ін.

Журнал присвятив цілий ряд матеріалів вченому, письменнику, громадському діячеві Борису Грінченку. Серед них публіцистичні дослідження Анатолія Погрібного "У двобої з часом", невідома епістолярія з науковим коментарем Лідії Козар, розвідка Богданки Бойко "Народний театр у розумінні Бориса Грінченка".

Надзвичайно різноманітною є літературна частина журналу. Лише минулого року були надруковані уривки роману Віктора Гонти "Іван Гонта", есе Василя Горленка "Аполонові житниці", повість Василя Туркевича "Усмішка Джоконди", п'єса Анатолія Денисенка "Білий цвіт калини", есе Валентина Чемериса "Осаул Війська Запорозького", цикл новел Сергія Грабаря "Від першої особи" та інші.

Журнал прагне подавати матеріали, які стануть корисними педагогам гуманітарних дисциплін. Минулого року в рубриці "На допомогу вчителю" побачили світ статті Надії Верещагіної "Київські витоки давньоруського культу св. Миколая", Юлії Кузьминець "Історичні погляди Лесі Українки", Тетяни Щербань "З історії українознавства на Харківщині (XIX ст.)".

Цей рік особливий для нас ще й тим, що часопис вступив у п'ятий рік свого життя. Попри економічні негаразди журнал живе, за що ми вдячні підтримці Київського міського голови О.О.Омельченка, нашому видавцеві Генеральній дирекції по обслуговуванню іноземних представництв, численому авторському колективу (зазначу, протягом чотирьох років часопис надрукував понад 400 матеріалів) і, звичайно, нашим читачам, кількість яких постійно збільшується.

Ще одна досить цікава новина відбулася цього року у творчо-

му житті журналу. З постійної рубрики "Український богослов" народилося нове солідне видання — історичний і теологічний щорічний альманах під такою ж назвою. Вийшов перший випуск обсягом 320 журнальних сторінок і відразу ж отримав схвальні відгуки читацької аудиторії. Гадаю, що альманах стане в нагоді шанувальникам історії української церкви, богословам, релігієзнавцям, філософам, усім, хто цікавиться християнським вченням, християнською культурою⁹.

Зараз підготовлений до друку другий випуск альманаху "Український богослов" на 2000 рік.

Щорічний науково-популярний альманах "Історичний календар". Ідея виникнення видання була обумовлена рядом причин, про що й зазначалося у вступній статті першого випуску: "Не треба багато мудрувати, щоб зрозуміти, чому видавництва в різні роки не бралися за подібні видання. Більшовицькі ідеологи взагалі жахалися думки про видання наукових і популярних праць з історії України. Розправившись у тридцятих роках із Михайлом Грушевським та його школою, вони надовго перетворили історичну науку в затуркану службу своїх більшовицьких концепцій, де для минулого різних народів практично не знаходилося місця, та й сама "історія" розпочиналася в жовтні 1917 року, а завершувалася "звитяжними досягненнями чергового з'їзду або чергової п'ятирічки".

Правда, виходили історичні монографії, але вони, здебільшого, були наскрізь пройняті "марксистсько-ленінськими концепціями" і цитатами вождів, сфальсифіковані як фактологічно, так й ідеологічно. Та якщо в монографії чи навіть великій статті була можливість "переписати" той чи інший період історії, подати його у вигідному для імперських сил ракурсі, то значно складніше було це зробити у довідковому виданні. Багато імен, значних фактів та подій не знайшли свого відображення на сторінках чотиритомної "Радянської енциклопедії історії України" та двох багатотомних видань "Української Радянської Енциклопедії". Та й хіба могла за радянського часу з'явитися друком об'єктивна стаття про Івана Мазепу, Пилипа Орлика, Івана Полюя, Михайла Грушевського, навіть Богдана Хмельницького, відомих українських церковних ієрархів, діячів розбудови української держави у 1917 — 1920 рр., етнографів, фольклористів, діячів культури?!

Якщо комусь і спало б на думку укласти й видати історичний

календар, то, будьмо певні, зробити цього йому не дозволили б, щоб не виникали запитання: чому про одних у календарі згадують, а про інших — ні, чому один факт знайшов своє відображення, а про інший забули? Виходили календарі всілякі — спортивні й сільськогосподарські, жіночі й піонерські, політичні й студентські. За винятком історичних...

Будівництво української державності, становлення України як великої суверенної і незалежної держави немислимі без знання сповненої героїчних і трагічних сторінок історії рідного народу¹⁰.

За цей час побачило світ шість випусків щорічного періодичного видання, причому кожне з них має окрему тематичну спрямованість. Зберігаючи основну композиційну побудову, а саме: вміщення подійових статей, есе про видатні постаті з нагоди ювілейних дат, щорічник друкує блок матеріалів, присвячених певній тематиці, що надає кожному числу своєї відмінності. Враховуючи надзвичайну зацікавленість історією козацького руху в Україні, було вирішено більшу частину матеріалів першого випуску присвятити висвітленню власне цього суспільного явища. Окрім знайомлення з провідними козацькими ватажками, щорічник вмістив оглядові статті певних періодів історії козаччини, довідковий матеріал про тогочасний устрій та звичаї українського народу — “Козацька абетка”. Перший випуск альманаху викликав схвалення широкої громадськості та засобів масової інформації¹¹.

До редакції альманаху надійшли пропозиції від наукових інституцій та читачів продовжити видання. До підготовки другого випуску були залучені наукові сили ряду інститутів Національної Академії наук України, провідні вчені гуманітарних вузів, відомі письменники, журналісти та дипломати. Основна тематична спрямованість наступного числа альманаху стосувалася давньої історії нашої країни, переважно окресленої часом Київської Русі-України. Щорічник познайомив читачів з діяльністю Великих київських князів, тогочасними звичаями та побутом, традиціями, слов'янською міфологією¹².

Значною подією в українському культурному житті став третій випуск “Історичного календаря”, присвяченого 80-річчю Української Народної Республіки. Схвальні відгуки на це видання з'явилися не лише у вітчизняній, але й у зарубіжній періодиці. Так, польський щотижневик “Наше слово” (Варшава)

писав: “Слід зазначити, що “Історичний календар” становить значний історіографічний здобуток в рамках популярних видань, а вміщені в ньому матеріали з огляду на свою розмаїтість і доступність викладу можуть бути корисними у просвітніх цілях”¹³.

Сотні нових, незнаних, а часом свідомо замовчуваних комуністичним режимом імен постало зі сторінок третього випуску “Історичного календаря”. З цього часу щорічний альманах значно розширив тематику. Видання не обмежується лише власне українською історією. Виходячи із програмних завдань Міжнародного історичного клубу “Планета” — пропагувати історичну і культурну спадщину у світовому вимірі — щорічник знайомить читачький загал також з постатями світового значення і зокрема тих, які своєю діяльністю дотичні до українства. Рубрики: “Політичні постаті світу”, “Мислителі планети”, “Лауреати Нобелівської премії”, “Духовні пастирі” стали постійними і в подальших випусках альманаху. Окремо слід зупинитися на рубриці “Міжнародний історичний клуб”. Тут систематично вміщуються матеріали про роботу зарубіжних дипломатичних представництв, виступають послі, друкуються спогади і враження зарубіжних політичних і громадських діячів про нашу країну¹⁴.

350-річчю початку визвольної війни українського народу під проводом Богдана Хмельницького був присвячений “Історичний календар” за 1998 рік. Читачі дізналися про козацьких ватажків та їхніх відомих військових супротивників, основні битви. Щорічник вмістив хроніку тих подій, відтворених у творах поетів, художників, прозаїків, подав епістолярію¹⁵.

П’ятий випуск альманаху представив у історичній ретроспективі регіони України: Гуцульщину, Слобожанщину, Полісся, Донеччину¹⁶.

Цьогорічний випуск альманаху “Історичний календар” відтворює історію християнського віровчення у світовому обширі, знайомить читачів з історією Української Церкви, її національною окремішністю серед інших християнських конфесій, власними національними традиціями, що сягають у сиву давнину часів Київської Руси-України.

Наступний — сьомий випуск альманаху “Історичний календар” на 2001 рік присвячений 10-річчю проголошення Незалежності України і відтворює історію державотворчих процесів.

Минулого року Історичний клуб “Планета” збіркою сонетів

Сергія Грабаря “Натхнення” започаткував видання власної бібліотечки. Автор передмови до цієї книги знаних в Україні поет Леонід Талалай писав: “Сьогодні, коли більшість наших поетів, особливо молодих, намагаються приголомшити читача своїм модернізмом та авангардністю, відмовляючись і від рим, і від розділових знаків, а часом і від будь-якої логіки у своїх творіннях, певне, треба мати мужність лишитися традиційним та ще й писати ... сонети”. Перша ластівка бібліотечки Історичного клубу “Планета” отримала позитивні відгуки у пресі¹⁷.

Однією з активних форм діяльності Міжнародного історичного клубу “Планета” стало проведення Круглих столів головних редакторів засобів масової інформації України. На обговорення виносилися актуальні теми як минулого, так і сучасності. Два роки тому порушувалися проблеми висвітлення засобами масової інформації підготовки до 2000-ліття Різдва Христового. З доповідями тоді виступили тодішній міністр інформації Зіновій Кулик, президент Історичного товариства Нестора-Літописця, доктор історичних наук Ярослав Дашкевич, патріарх Київський і всієї Руси-України Філарет, Надзвичайний та Повноважний посол Хорватії пан Джура Відмарович, провідні вчені та журналісти. До проведення наступних Круглих столів, де йшлося про шляхи входження України до Європейського Союзу, політичні права і свободи у демократичному суспільстві були залучені Представництво Європейської Комісії в Україні, Інститут журналістики. Через Гільдію головних редакторів ЗМІ України матеріали Круглих столів надійшли до регіональних мас-медіа¹⁸.

Через свої видання Міжнародний історичний клуб здійснює контакти з багатьма вченими та вищими науковими закладами інших країн. У Познанському університеті імені Адама Міцкевича (Польща) створено представництво нашого клубу, яке сприяє поширенню наших видань, забезпечує редакцію авторськими матеріалами про українсько-польські історичні зв'язки¹⁹. У нас склалися постійні тісні зв'язки з французьким істориком Даніелем Бовуа.

Свого часу відомий німецький філософ Гегель сказав: хто розумно дивиться на світ, на того й світ дивиться розумно. Наш народ мудрий і талановитий. Міжнародний історичний клуб “Планета”, пропагуючи серед зарубіжних дипломатів багатогранну

духовну спадщину України, сприяє популяризації нашої історії та культури.

-
- ¹ Урядовий кур'єр — 1995 — 19 грудня.
 - ² Пам'ять століть — 1996 — № 3 — С. 84.
 - ³ Пам'ять століть — 1997 — № 4 — С. 27.
 - ⁴ Молодь України — 1998 — 22 грудня, Вечірній Київ — 1998 — 22 грудня, Говорить і показує Україна — 1998 — 17 грудня.
 - ⁵ Вечірній Київ — 1999 — 24 лютого, Молодь України — 1999 — 19 лютого.
 - ⁶ Вечірній Київ — 1999 — 24 вересня, Молодь України — 1999 — 24 вересня, Пам'ять століть — 1999 — № 5 — С. 111.
 - ⁷ Шлях перемоги — 1999 — 27 жовтня, Урядовий кур'єр — 1999 — 30 жовтня — С. 11, Пам'ять століть — 1999 — № 6 — С. 119.
 - ⁸ Урядовий кур'єр — 1996 — 1 жовтня, Слово і час — 1997 — № 4 — С. 73 — 74, Зеркало недели — 1997 — № 30 — 26 июля — 1 августа — С. 12, Літературна Україна — 1997 — 27 листопада, Українське слово — 1997 — 25 грудня, Пам'ять століть — 1998 — № 1 — С. 2 — 3, Народна армія — 1998 — 19 березня, Вісті з України — 1998 — 16 квітня, Українське слово — 1998 — 17 вересня, Критика — 1998 — № 10 — С. 15, Урядовий кур'єр — 1999 — 23 жовтня, Вечірній Київ — 1999 — 22 грудня, Демократична Україна — 2000 — 22 серпня, Політика і культура — 2000 — № 30 — С. 44 — 45.
 - ⁹ Демократична Україна — 1999 — 2 лютого, Молодь України — 1999 — 16 лютого, Вечірній Київ — 1999 — 4 березня, Українра молода — 1999 — 6 липня.
 - ¹⁰ Український історичний календар — 1995 — С. 3.
 - ¹¹ Українське слово — 1995 — 6 квітня, Киевский вестник — 1995 — 20 апреля.
 - ¹² Літературна Україна — 1996 — 22 лютого, Українське слово — 1996 — 14 березня, Голос України — 1996 — 18 березня, Урядовий кур'єр — 1996 — 9 квітня, Книжковий кур'єр — 1996 — № 3 (5) — С. 1 — 4, Кримська світлиця — 1996 — 26 жовтня, Десятка — 1996 — № 1 — С. 4.
 - ¹³ Наше слово (Варшава) — 1997 — 19 жовтня.
 - ¹⁴ Шлях перемоги — 1997 — 10 квітня, Книжковий кур'єр — 1997 — № 5 (12) — С. 4, Новополітика — 1997 — № 1 (10), Подольє (Вінниця) — 1997 — 6 березня, Українське слово — 1997 — 10 квітня, Сільські вісті — 1997 — 4 квітня.
 - ¹⁵ Літературна Україна — 1998 — 12 березня, Народна армія — 1998 — 24 березня, Урядовий кур'єр — 1998 — 2 квітня, Вінницька газета — 1998 — 8 квітня, Ровесник (Тернопіль) — 1998 — 10 квітня, Рабочее слово — 1998 — 16 мая.
 - ¹⁶ Критика — 1999 — № 3 (березень), Молодь України — 1999 — 22 квітня, Вечерняя Одесса — 1999 — 24 июня, Вечірній Київ — 1999 — 25 вересня, Шлях перемоги — 1999 — 27 жовтня.
 - ¹⁷ Урядовий кур'єр — 1999 — 30 жовтня — С. 11.
 - ¹⁸ Літературна Україна — 1998 — 5 листопада, Демократична України — 1998 — 18 листопада, Молодь України — 1998 — 17 листопада, Робітничка газета — 1998 — 18 листопада, Урядовий кур'єр — 1998 — 19 листопада, Вечірній Київ — 1999 — 5 лютого, Урядовий кур'єр — 1999 — 6 лютого, Факти — 1999 — 10 февраля.
 - ¹⁹ Пам'ять століть — 1997 — № 6 — С. 111.

Павло ОРЛЕНКО

Вікно у світ

До 40-річчя товариства «Україна»

Народився 1936 р. у м. Києві. Заслужений журналіст України, лауреат премії “Незалежність”. Нагороджений медалями “В пам’ять 1500-річчя Києва”, “100 років Георгію Димитрову” (НРБ), двома медалями ВДНГ УРСР. Закінчив Український поліграфічний інститут за спеціальністю “журналістика”. Працював у видавництвах “Техніка”, “Україна” на посадах завідуючого редакцією, в Товаристві “Україна” завідуючим редакційно-видавничим відділом, а з 1990 року — начальником головного інформаційно-аналітичного управління Міністерства інформації України. Нині заступник голови Київської спілки журналістів.

жовтні 2000 року Товариство культурних зв’язків з українцями за кордоном (коротко — Товариство «Україна»), що прибрало нещодавно нової назви — Товариства зв’язків з українцями за межами України («Україна — Світ»), відзначило на IV звітно-виборчій конференції своє 40-річчя.

Саме 40 років тому, 1 жовтня 1960 року, це досить своєрідне і унікальне утворення було засноване на установчих зборах представників громадськості у Києві з ініціативи групи письменників та інших громадських діячів для встановлення з українцями, що мешкають за кордоном, всебічних і насамперед культурних зв’язків.

Біля витоків Товариства стояв видатний український письменник Юрій Корнійович Смолич, який до кінця своїх днів був спочатку головою, а потім незмінним його президентом. Людина великого таланту й ерудиції, інтелігент старого гатунку, він зумів всупереч намірам вищих партійних органів і директивним вказівкам згори створити дієздатний і талановитий колектив ентузіастів, не зациклених на комуністичних догмах, і атмосферу дружніх і довірливих взаємин із зарубіжними земляками. Йому

вдавалося навіть “пробивати” їх поїздки до областей і районів, закритих на той час для відвідування іноземцями.

І співробітники, і зарубіжні співвітчизники, яким пощастило спілкуватися з Юрієм Смоличем, були одноставними, коли йшлося про риси, притаманні його особистості — доброту і сердечність, рідкісну ерудицію і небайдужість до людських доль. А ще Юрій Корнійович мав неабиякий дипломатичний хист, витончений такт, що великою мірою сприяло утвердженню авторитету очолюваної ним громадської організації серед зарубіжної громадськості¹.

На жаль, багатоманітна діяльність Товариства того часу, та й не тільки, і нині невідома широкому загалу. І цьому є об’єктивні причини, насамперед через його спрямованість назовні. Адже тоді Україна не мала власних закордонних дипломатичних утворень, окрім представництва в ООН та ЮНЕСКО, та й то під протекторатом Москви.

Товариству доводилося працювати в досить непростих умовах, коли в українському зарубіжжі не було єдності, а політичні угруповання, партії, організації були вороже налаштовані одні до одних, поділяючись на “націоналістів” та “прогресистів”, на бізнесменів та робітників тощо. Аби хоч якось знівелювати такі відносини, було висунуте кредо: якої б політичної орієнтації не дотримувався гість, який би соціальний статус він не мав, він буде радо зустрінутий в Україні, якщо прибув до неї з відкритим серцем².

Отже, доводилося вдаватися до “народної дипломатії”, яка полягала в обміні делегаціями, участі видатних українських митців у різноманітних мистецьких та культурних заходах, влаштуваних діаспорою, широкому обміні інформацією тощо. Адресами поїздок делегацій були США, Канада, рідше — Австралія, Аргентина, ФРН, Франція, Великобританія та інші країни з компактним проживанням українців.

Про рівень такої дипломатії можна судити хоча б з того, що в різний час Товариство очолювали такі відомі постаті, як дипломат і публіцист Валентин Цуркан, дипломат і журналіст Анатолій Кисіль, поет і драматург Олександр Підсуха, поети Володимир Бровченко та Іван Драч.

Товариство організувало поїздки відомих українських митців на щорічні фестивалі “Фольклорама” та “Мозаїка” до Канади, на “Український день” та Карпато-руський фестиваль до

США, виступи яких користувалися великою популярністю і сприяли ширенню знань про Україну, встановленню дружніх взаємин не лише між українцями, а й представниками інших націй — громадян цих країн³.

У свою чергу Товариство приймало й влаштовувало поїздки по Україні мистецьким колективам українського зарубіжжя, скажімо, хору імені Кошиця з Канади, танцювальному ансамблю “Запорозці” з Франції тощо. Кожного року стипендіати Товариства — зарубіжна молодь — навчалися української мови у Київському університеті, воно організовувало семінари з хореографії для самодіяльних мистецьких колективів США і Канади, відпочинок у Криму для дітей членів Ліги американських українців, Лемко-Союзу, Товариства карпато-руських канадців, Товариства об’єднаних українських канадців, Робітничого заповогового товариства⁴. Тобто, об’єктивно робило чимало добрих справ, чим, безумовно, привертало щирі симпатії багатьох зарубіжних українців.

Досить активно діяли відділення Товариства в областях та створені при них секції і комісії — літературні, педагогічні, медичні, образотворчого мистецтва, молодіжні. Крім індивідуальних членів Товариству допомагало у роботі понад 200 колективних членів — промислових та сільськогосподарських підприємств, навчальних закладів, творчих спілок, науково-дослідних інститутів, театральних колективів тощо.

Уявлення про українське образотворче мистецтво давали численні виставки за кордоном живописних робіт В. Касіяна, М. Глуценка та багатьох інших і натомість — виставки художників-емігрантів В. Курилика, О. Гриценка, А. Маневича в Україні.

Товариство регулярно надсилало для навчальних закладів, бібліотек, інших культурних осередків за кордоном велику кількість художньої літератури, довідників, підручників, платівок, нот, фотовиставок, кінофільмів⁵.

До речі, Товариство спеціально для земляків замовляло на студіях України хронікально-документальні, науково-популярні і навіть художні фільми. Серед них — “Ліси й озера Волині”, “Іду до тебе”, “Обличчям до зорі” про М. Рильського та Лесю Українку, “Трояка ружа” — про розвиток українського народного мистецтва, “Розмовляйте українською”, “Чуєш, брате мій...”, хронікальні випуски “Україна сьогодні” тощо.

“Народна дипломатія” яскраво виявилася і в тому, що землю ряду держав прикрасили чудові пам’ятники великим українцям роботи видатних українських скульпторів як дарунки України країнам поселення наших земляків — бюст Великого Кобзаря в Арров-парку (США) та його скульптурний портрет у Шалеттсюр-Дюені (Франція), скульптурний портрет Василя Стефаника в Едмонтоні (Канада), погруддя організаторів Лемко-Союзу Д. Вислоцького та С. Пижа в Лемко-резорті (США), пам’ятник Лесі Українці на території Саскачеванського університету (Канада)⁶.

У цій роботі траплялися й прикрі прорахунки, і приємні успіхи. Хочеться навести кілька прикладів. Практично від дня свого заснування Товариство почало видавати газету “За повернення на Батьківщину”, граючи на ностальгічних почуттях емігрантів і розписуючи усіякі гаразди, які очікують на них після повернення в Україну. Газета мала певний успіх, наслідком якого було повернення десятків сімей з Австралії, Аргентини, Бразилії, при чому з дітьми, народженими вже там, які набули іншої ментальності. Так, батьки Лілії N, спокусившись щасливим радянським життям, покинувши усю свою маєтність, приїхали з Австралії до Києва. Зіткнувшись з нашою побутовою невлаштованістю, вражені нашою, ні на яку іншу не схожу бюрократією, зазбиралися назад. Тим часом керівництву Товариства вдалося прилаштувати їх дочку до міжнародної редакції Політвидаву України. Проте невдовзі, не витримавши несправедливих, як на її погляд, присікувань завідуючого, вона запустила в нього чавунну попільничку і на цьому її кар’єра закінчилася. Можна тільки здогадуватися, з яким настроєм і розчаруванням родина поверталася до Австралії і що вони потім розповідали, як їм велося в Україні.

Після ряду подібних випадків газета вже не ратувала за повернення на Батьківщину, зрозумівши безперспективність, ба, навіть шкідливість для іміджу України такої пропагандистської діяльності, і навіть змінила назву на “Вісті з України”.

Інший приклад більш оптимістичний. На навчання в Україну як стипендіат Товариства приїхав син одного з провідників ТО-УК з Канади Ларрі Прокоп. Товариство задовольнило його прохання побувати на вакаціях в місцях, де народилися його батьки. Неповторна краса Карпат, тисові гаї, замріяні полонини, щира гостинність простих людей в Коломиї, Косові, Шешорах,

На першому всесвітньому форумі українців. Члени бюро Президії Товариства (зліва направо): П.Орленко, М.Щербань (заступник голови), В.Бровченко (голова), Голова Товариства об'єднаних українських канадців П.Кравчук, Тимчасовий повірений України в Латвії В.Чорний.

Верховині витончені витвори їх рук зачарували хлопця, внаслідок чого стала його брошура, видана англійською мовою, яка мала неабиякий успіх серед канадців, знайомлячи їх з життям в Україні⁷. А повернувшись до Канади, Ларрі заснував музей українського народного мистецтва.

Про дійовість “народної дипломатії” може свідчити й такий приклад. 1978 року, коли зарубіжні поїздки були скоріше винятком, ніж правилом, мені довелося у складі делегації від Товариства “Україна” побувати у Сполучених Штатах. Виступивши на з’їзді ЛАУ в Нью-Йорку, на “Українському дні” в Арров-парку, в робітничих домах великих міст Америки, ми дістали запрошення на гостину до маєтку професора Брокпортського університету на півночі країни, неподалік Ніагарського водоспаду Мірка Пилишенка. Просторий котедж не міг вмістити усіх гостей, що зібралися на зустріч — викладачів університету, студентів, американців українського походження з сусіднього Ротчестера і концерт влаштували просто вечірнього літнього неба, що так нагадувало українське. Ми спочатку відчували настороже-

ність з боку присутніх (холодна війна, представники “імперії зла”, країни, де нищиться все українське, а патріоти називаються “українськими буржуазними націоналістами”). Потім настрої почав поступово змінюватися.

Та краще надати слово журналістові Десмонду Стоуну, який був присутній на зустрічі і оприлюднив статтю в газеті “Ротчестерська хроніка” під промовистою назвою “Детант на каналі Бардж” (цитати подаються із скороченнями).

“Концерт був короткий, але переповнений почуттями. Пісні були про поля і луки, чорні брови і карі очі. Ніжні мелодії зливалися з ніжністю ночі, а слухачі стояли — стрункі, молоді, обійнявши за плечі один одного. Після концерту гості й слухачі танцювали, співали й вели невимушені розмови до світанку.

Офіційно українська громада в Ротчестері не могла привітати артистів через порушення прав українців в Радянському Союзі. Господарі вийшли із становища, влаштувавши неофіційну зустріч, і цей прийом Пилишенком і його дружиною Іриною пройшов дуже вдало.

Перед початком концерту голова делегації, високий, стрункий бронзовий журналіст звернувся до присутніх:

“За останні 10 днів ми мандрували по вашій країні і виступали в Нью-Йорку, Чикаго, Детройті й Клівленді. Це наша перша поїздка до США. Ми були приємно здивовані, що багато українців зберегли культурні традиції свого народу і це нас надихає виступати ще краще. У нас з’явилося тут багато друзів, поки що в містах. Ми гадали, що така вся Америка, проте зараз, дякуючи Міркові, у нас з’явилася можливість побачити іншу Америку. Ми зустрілися не лише з українцями, а й з американцями. Ми прагнемо, щоб зв’язки між нашими країнами стали ще тіснішими”.

Що ж, принаймні тієї ночі біля каналу Бардж ці зв’язки дійсно стали тіснішими, а холодна війна перетворилася на непомітну цяточку, що неспроможна затьмарити великого торжества української культури і звичаїв”⁸.

Природно — це не була дипломатія у чистому вигляді, коли за ввічливими усмішками може критися бозна що. Це було щире спілкування душ, в якому не відчувалося підступності й фальші. Яскравим доказом цьому було подальше спілкування і дружні зустрічі з цілою низкою учасників пам’ятного вечора вже на теренах України.

Суттєвою частиною дипломатичної діяльності Товариства стало створення досить потужного інформаційного потоку, здійснюваного працею талановитих журналістів — як працівників Товариства, так і запрошуваних до співпраці. Воно видавало тижневики “Вісті з України” (редактори Павло Єрмак, Левко Стефанович), “Ньюс фром Юкрейн” (редактори Василь Білий, Віктор Стельмах, Валерій Грузин, Володимир Канап), мало редакційно-видавничий відділ (завідуючі Борис Іванов, автор цих рядків, Анатолій Романенко, Микола Чубук), що випускав численні брошури про різні сторони життя України для закордону, а також (чого гріха таїти) з критикою, звичайно, односторонньою, “українського буржуазного націоналізму”. Крім того відділ відправляв для публікації у зарубіжних засобах масової інформації сотні обсягових статей, нарисів кореспонденцій, інтерв’ю, які охоче друкувалися. Адресами таких матеріалів були газети та часописи “Життя і слово”, “Юкрейнієн Кенедієн” (редактори Петро Кравчук, Марія Скрипник), “Українські вісті”, “Юкрейнієн Америкен”, “Гуцулія”, “Карпатська Русь” (редактори Михайло Ганусяк, Еміль Сенюк, Микола Домашевський, Василь Адамяк), а також до аргентинського “Рідного краю”, австралійської “Дружби”, німецького “Форуму”, канадського “Ми і світ” та інших.

Специфіка підготовки матеріалів полягала в тому, що журналісти враховували особливості психології зарубіжного читача, який не сприймав, не вірив статтям, написаним лише в рожевих тонах. Треба було вводити і критику, замахуючись навіть на існуючий лад, що було в тодішній вітчизняній пресі нечуваним злочином. Вони ще мали викликати ностальгію за Рідним Краєм.

Одна промовиста деталь. У Товаристві існував відділ преси, працівники якого займалися аналізом зарубіжних видань і складанням аналітичних довідок для вищого керівництва республіки. І до цього неприступного для решти смертних масиву мали доступ журналісти редакційно-видавничого відділу. Складалася така колізія, що під впливом тієї літератури замість того, щоб ставати переконаними критиками націоналізму, вони поступово перетворювалися на прихильників національної ідеї, національних цінностей і незалежності України, хоч би які переконання до того вони мали.

Тематика публікацій була здебільшого культурницькою, хоча не оминалися й теми економіки, політики, історії.

Брошури також мали в основному пізнавальний характер і присвячувалися висвітленню життя усіх областей України, видатним діячам літератури й мистецтва, релігійним конфесіям тощо. Їх авторами були відомі журналісти, публіцисти, вчені, такі як Полікарп Шафета, Зіновія Франко⁹, Іван Дзюба¹⁰, Іван Лепша¹¹, Степан Пушик, Віталій Русанівський¹², Борис Зрезарцев¹³ та багато інших.

Може скластися враження, що оповідь перенасичена персоналіями, але, враховуючи характер ювілейної публікації, видається правомірним якщо не висвітлення діяльності, то хоча б згадка імен громадських та державних діячів, побратимів по перу, які зробили чимало доброго для розбудови Товариства і встановлення тісних зв'язків із зарубіжними земляками, і багато з яких уже відійшли з життя.

Звичайно ж, у той радянський час Товариство не могло не перебувати під пильним оком КДБ. Проте слід віддати належне працівникам спецслужб — матеріали, які ні за яких умов не могли б бути надруковані в республіканській пресі, головліт пропустив без усяких купюр і ускладнень. Набагато більше неприємностей Товариство мало від міжнародного відділу ЦК КПУ через претензії чи вказівки, які, на мою думку, часто не сприяли, а ускладнювали встановлення нормальних зв'язків із зарубіжними співвітчизниками.

Після проголошення незалежності України, здавалося б, діяльність Товариства, у тому числі й інформаційна, мала б розширитися, набувши, природно, нових форм і напрямів, позбувшись набридливої опіки директивних органів. Обмежень для цього вже не існувало. Проте так не сталося, хоча у плані розбудови мережі недержавних інституцій товариство мало б усі підстави на координуючу роль у співпраці України із закордонним українством.

З 1993 року було припинено фінансування діяльності Товариства з державного бюджету, яке раніше було стовідсотковим. Це призвело до закриття газети “Ньюс фром Юкрейн” та газети “Вісті з України”. Натомість виходить на громадських засадах газета “Український форум” до того ж нерегулярно. Різко скоротилися й зарубіжні зв'язки Товариства. Журналістів залишилися лічені одиниці. Інформаційно-видавничий відділ Товариств-

ва разом з громадською організацією “Інформаційна культура” готують і розповсюджують у діаспорі каналами Інтернет “Вісник Товариства Україна-Світ” і Української Всесвітньої Координаційної Ради”. З початком 2000 року в мережі Інтернет (також на громадських засадах) створено веб-сайт “Україна-Світ”, в якому подається інформація про діяльність Товариства та його обласних відділень, про закордонні українські громади тощо. На веб-сайті подається також електронний варіант газети “Український форум”.

Що ж до видавничої діяльності, то вона звелася до випуску ряду довідкових та інформаційних видань з ініціативи і за сприяння Товариства, а не на його базі, як було раніше¹⁴.

Хоча, слід віддати належне Товариству — якщо раніше воно практично опікувалося лише українцями західного світу, то після розвалу Радянського Союзу Товариство задекларувало ширення і зміцнення зв’язків з українцями, що мешкають у державах — колишніх республіках СРСР, а їх понад 10 мільйонів — в Російській Федерації, Казахстані, державах Прибалтики тощо. Проте ця робота ведеться мляво й неефективно, причиною чого є відсутність відповідних коштів.

Дійшло до того, що Президія Ради Товариства “Україна-Світ”, констатуючи, що за таких умов Товариство далі не може існувати, прийняла ухвалу звернутися до Президента та Прем’єр-міністра України з вимогою поставити на рівень державної політики роботу із зарубіжним українством, сформувати нову державну програму співпраці з українським зарубіжжям, яка б здійснювалася під опікою Президента¹⁵.

Ініціатива Товариства здобула державну підтримку й за дорученням Кабінету Міністрів України розроблено Національну програму “Закордонне українство на період до 2005 року” з відповідним фінансовим підґрунтям.

Ювілейну статтю не годиться закінчувати мінорною нотою. Хочеться висловити сподівання, що Товариство зробить ще багато добрих справ, спираючись і на минулий досвід, і на сьогоднішні реалії і все ж посяде гідне місце у взаєминах із зарубіжними земляками.

¹ Про Юрія Смолича. Спогади, статті, листи. — К., 1980. Підсуха О. Лауреати моєї

- душі. — К., 1982. — С. 61. Орленко П. Серце Юрія Смолича // Українські вісті. — Нью-Йорк, 27 листопада 1980. — С. 2.
- ² Товариство «Україна» — 77. — К., 1977. — С. 20.
- ³ Там само. — С. 23.
- ⁴ Товариство «Україна» — 75. — К. — С. 17.
- ⁵ Там само. — С. 18.
- ⁶ Товариство «Україна» — К., 1974. — С. 27.
- ⁷ Lari Prokop. In the Land of my Forefathers. — К., 1979.
- ⁸ Desmond Jtone. Detante beside the Barge Canal // Stemokrat & Croniche Rochester. — 9 липня 1978. — С. 2.
- ⁹ Франко З. Слово, мов криця. — К., 1990.
- ¹⁰ Дзюба І. Грані кристала. — К., 1976.
- ¹¹ Лепша І., Чубук М. Струни серця. — К., 1985.
- ¹² Русанівський В. Наша мова калинова. — К., 1985.
- ¹³ Зрезарцев Б. За мир — голосом мільйонів. — К., 1981.
- ¹⁴ Зарубіжне українство. Інформаційний каталог. — К., 1999. Україна на межі тисячоліть. — К., 1998. Ковач М. Тихі води. — К., 1999. Козак Мамай. Навчальний посібник-хрестоматія з української літератури. — Київ—Донецьк—Краснодар, 1988. Винниченко І. Україна, Берестейщина, Підляшшя й Холмщина в першій половині ХХ століття. Хроніка подій. — К., 1997. Невідома Україна. Інформаційний буклет. — К., 1997. Пулюй-Куліш. Подвижники нації. — К., 1997.
- ¹⁵ Як вижити Товариству «Україна-Світ»? // Український форум. — 21—28 березня 2000. — С. 2.

ЗМІСТ

<i>Володимир Яловий. Слово до читачів</i>	4
---	---

НАШІ ПУБЛІКАЦІЇ

<i>Борис Гуменюк. Перші кроки Дипломатичної академії</i>	7
<i>Павло Кривонос. З турботою про іноземні місії</i>	22

ДИПЛОМАТІЯ В ОСОБАХ

<i>Віталій Чишко. Важливий атрибут цивілізованої нації</i>	28
ДИПЛОМАТИЧНЕ ЖИТТЯ В ІЛЮСТРАЦІЯХ	33

ПОСЛИ УКРАЇНИ В ІНОЗЕМНИХ ДЕРЖАВАХ

Республіка Австрія. <i>Володимир Огризко</i>	50
Азербайджанська Республіка. <i>Борис Алексенко</i>	51
Алжирська Народна Демократична Республіка. <i>Михайло Дашкевич</i>	52
Королівство Бельгія. <i>Володимир Хандогій</i>	53
Республіка Білорусь. <i>Анатолій Дронь</i>	54
Республіка Болгарія. <i>Вячеслав Похвальський</i>	55
Ватикан. <i>Ніна Ковальська</i>	56
Сполучене Королівство Великобританії і Північної Ірландії. <i>Володимир Василенко</i>	57
Соціалістична Республіка В'єтнам. <i>Ростислав Білодід</i>	58
Республіка Вірменія. <i>Олександр Божко</i>	59
Республіка Гвінея. <i>Іван Шевченко</i>	60
Грецька Республіка. <i>Юрій Сергеев</i>	61
Грузія. <i>Степан Волковецький</i>	62
Естонська Республіка. <i>Микола Макаревич</i>	63
Держава Ізраїль. <i>Дмитро Марков</i>	64
Ісламська Республіка Іран. <i>Костянтин Морозов</i>	65
Королівство Іспанія. <i>Олександр Тараненко</i>	66
Італійська Республіка. <i>Борис Гудима</i>	67
Республіка Казахстан. <i>Євген Карташов</i>	68
Канада. <i>Юрій Шербак</i>	69
Китайська Народна Республіка. <i>Ігор Литвин</i>	70
Республіка Корея. <i>Михайло Резник</i>	71
Латвійська Республіка. <i>Віктор Михайловський</i>	72
Литовська Республіка. <i>Валентин Зайчук</i>	73
Велика Соціалістична Народна Лівійська Арабська Джамахірія. <i>Олексій Рибак</i>	74

Республіка Молдова. Іван Гнатишин	75
Королівство Марокко. Юрій Малько	76
Федеративна Республіка Німеччина. Анатолій Пономаренко	77
Республіка Польща. Дмитро Павличко	78
Російська Федерація. Микола Білоблосцький	79
Румунія. Ігор Харченко	80
Сирійська Арабська Республіка. Євген Микитенко	81
Словацька Республіка. Юрій Рилач	82
Сполучені Штати Америки. Костянтин Грищенко	83
Турецька Республіка. Олександр Мошик	84
Туркменистан. Вадим Чупрун	85
Угорська Республіка. Орест Климпуш	86
Республіка Узбекистан. Анатолій Касьяненко	87
Фінляндська Республіка. Ігор Подолєв	88
Постійний представник України при Раді Європи (м. Страсбург, Франція). Олександр Купчишин	89
Республіка Хорватія. Анатолій Шостак	90
Чеська Республіка. Сергій Устич	91
Швейцарська Конфедерація. Євген Бершеда	92
Королівство Швеція. Олександр Сліпченко	93
Союзна Республіка Югославія. Володимир Фуркало	94
Представник України при Європейських Співтовариствах (Європейському Союзу) в Королівстві Бельгія. Роман Шпек	95

ІНОЗЕМНІ ПОСЛИ В УКРАЇНІ

Республіка Австрія. Клаус Фаб'ян	97
Азербайджанська Республіка. Назім Гусейн-огли Ібрагімов	98
Алжирська Народна Демократична Республіка. Шеріф Шихі	99
Аргентинська Республіка. Мігель Анхель Кунео	100
Ісламська Держава Афганістан. Саєд Махмуд Фарані	101
Королівство Бельгія. П'єр Дюбюїссон	102
Республіка Білорусь. Віталій Курашик	103
Республіка Болгарія. Александр Димитров	104
Федеративна Республіка Бразилія. Маріо Аугусто Сантос	105
Ватикан. Нікола Етерович	106
Сполучене Королівство Великої Британії і Північної Ірландії. Роланд Гедлі Сміт	107
Соціалістична Республіка В'єтнам. Доан Дик	108
Республіка Вірменія. Грач Гамлікович Сілванян	109
Грецька Республіка. Дімітріс Контумас	110
Грузія. Малхаз Аміранович Чачава	111
Королівство Данія. Йорн Крогбек	112
Естонська Республіка. Тіт Набер	113

Арабська Республіка Єгипет. <i>Омар Ель-Фарук Хассан</i>	114
Держава Ізраїль. <i>Анна Азарі</i>	115
Республіка Індія. <i>Відья Бушан Соні</i>	116
Республіка Індонезія. <i>Гае Арса Каджар</i>	117
Ісламська Республіка Іран. <i>Ахмад Садег-Бонаб</i>	118
Королівство Іспанія. <i>Фернандо Хосе Белльйосо Фернандес</i>	119
Італійська Республіка. <i>Іоланда Брунетті Гетці</i>	120
Казахстан. <i>Равіль Тажигарієвич Чердабаєв</i>	121
Канада. <i>Дерек Фрейзер</i>	122
Киргизька Республіка. <i>Жумагул Сааданбекович Сааданбеков</i>	123
Китайська Народна Республіка. <i>Лі Гобан</i>	124
Республіка Корея. <i>Джанг Шин</i>	125
Республіка Куба. <i>Хосе Діонісіо Пераса Чапо</i>	126
Держава Кувейт. <i>Халет Мутлак Заед Аль-Дуейлах</i>	127
Латвійська Республіка. <i>Петеріс Вайварс</i>	128
Литовська Республіка. <i>Вітаутас Пятрас Плечкайтіс</i>	129
Республіка Македонія. <i>Владо Блажевскі</i>	130
Королівство Марокко. <i>Мохамед Азгар</i>	131
Республіка Молдова. <i>Олексій Андрієвскі</i>	132
Федеративна Республіка Нігерія. <i>Альфред Джон Нанна</i>	133
Королівство Нідерландів. <i>Онно Хаттінга Ван'т Сант</i>	134
Федеративна Республіка Німеччина. <i>Дітмар Гергард Штюдемманн</i>	135
Королівство Норвегії. <i>Андерс Хельсет</i>	136
Ісламська Республіка Пакистан. <i>Шамун Алам Хан</i>	137
Південно-Африканська Республіка. <i>Деларей Ван Тондер</i>	138
Республіка Польща. <i>Єжи Бар</i>	139
Португальська Республіка. <i>Антоніу де Фарія і Майа</i>	140
Російська Федерація. <i>Іван Павлович Абоїмов</i>	141
Румунія. <i>Александр Корня</i>	142
Словацька Республіка. <i>Василь Гривна</i>	143
Сполучені Штати Америки. <i>Карлос Паскуаль</i>	144
Республіка Туреччина. <i>Альп Караосманоглу</i>	145
Туркменистан. <i>Аман-Гельди Байрамов</i>	146
Угорська Республіка. <i>Янош Кішфалві</i>	147
Республіка Узбекистан. <i>Шамансур Шахалілович Шахалілов</i>	148
Республіка Фінляндія. <i>Тімо Юхані Репо</i>	149
Французька Республіка. <i>Паскаль Фієскі</i>	150
Республіка Хорватія. <i>Мар'ян Комбол</i>	151
Чеська Республіка. <i>Йозеф Врабець</i>	152
Швейцарська Конфедерація. <i>Жан-Франсуа Каммер</i>	153
Королівство Швеція. <i>Свен Улоф Оке Петерсон</i>	154
Союзна Республіка Югославія. <i>Раде Філіпович</i>	155
Японія. <i>Хітоші Хонда</i>	156
Представництво Європейської Комісії в Україні. <i>Андре Ванавербек</i>	157

З ВІДСТАНИ СТОЛІТЬ

<i>Сергій Грабар.</i> Міжнародні зв'язки Київської Русі	158
<i>Олександр Кучерук.</i> Династичні шлюби	169
<i>Володимир Сергійчук.</i> Дипломатичні зносини Богдана Хмельницького	200

ДИПЛОМАТИ ПРО ДИПЛОМАТІВ ТА ДИПЛОМАТІЮ

Фрагменти із спогадів часів УНР	283
<i>Дмитро Дорошенко.</i> Як починалася українська дипломатія	285
<i>Надія Суровцова.</i> Гетьманський ранок	296
<i>Євген Лукасевич.</i> Швейцарські перипетії	302
<i>Юліан Налисник.</i> Робота не пішла на марне	307
<i>Герман Гуммерус.</i> Повірений у справах	310
<i>Арнольд Марголін.</i> На берегах туманного Альбіону	315
<i>Дмитро Левицький.</i> Дипломатичні маневри на данському терені	320
<i>Володимир Ляхоцький.</i> Іван Огієнко та закордонні установи УНР	326

СЛОВО ІНОЗЕМНИМ ДИПЛОМАТАМ

<i>Ойвінд Нордслеттен.</i> Із варяг у кияни	344
<i>Роберт Серрі.</i> Виникає відчуття, що я на порозі чогось нового	348

СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА ДИПЛОМАТІЯ

<i>Олександр Скрипнюк.</i> Правове забезпечення основ зовнішньої політики України на сучасному етапі державотворення	351
<i>Володимир Шкляр.</i> Мас-медіа України у міжнародному інформаційному просторі	387

ПАМ'ЯТНІ ДАТИ

<i>Анатолій Денисенко.</i> На перехресті епох. До п'ятиріччя Міжнародного історичного клубу "Планета"	395
<i>Павло Орленко.</i> Вікно у світ. До 40-річчя товариства "Україна"	410

УКРАЇНА ДИПЛОМАТИЧНА—2000

НАУКОВИЙ ЩОРІЧНИК

Випуск перший

Упорядники:

*Борис Гумешок, Павло Кривонос,
Сергій Грабар, Анатолій Денисенко*

Засновники:

Дипломатична академія при Міністерстві закордонних справ України,
Генеральна дирекція по обслуговуванню іноземних представництв,
Історичний клуб “Планета”

Редакційне свідоцтво серія КВ № 4669
видане Державним комітетом інформаційної політики,
телебачення та радіомовлення України

Видавець:

Генеральна дирекція по обслуговуванню іноземних представництв

Видання рекомендоване до друку Вченою радою
Дипломатичної академії при Міністерстві закордонних справ України,
протокол № 5 від 27 листопада 2000 р.

Виконавчий директор

Галина Денисенко

Заступник відповідального секретаря

Володимир Денисенко

Обкладинка художника *Ростислава Пахолоюка*

Макет і верстка *Сергія Краснікова*

Набір і підготовка до друку здійснені
інформаційно-видавничим центром “Планета”

Адреса редакції: м. Київ, вул. Стрілецька, 14-б;
для листування — Київ-34, абонентська скринька 32; тел. 246-98-06

Видруковано в ПП “Інтертехнологія”, м. Київ, вул. Воровського, 34-г

Обл.-вид. арк. 26,5. Підписано до друку 03.11.2000

Тираж 1000 примірників. Зам.